

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education, Science of Ukraine

Херсонський державний університет
Kherson State University

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск
Issue

— LXXXI

Херсон — 2020
Kherson

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 23955-13795ПІР, зареєстровано 26.04.2019.
Збірник наукових праць «Південний архів (філологічні науки)» є фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу МОН України № 409 від 17.03.2020 року (додаток № 1)
Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)
Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету» (протокол від 25.06.2020 № 12)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ільїнська Ніна Іллівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Штепенко Олександра Геннадіївна – доктор філологічних наук, завідувач відділом аспірантури та докторантури, професор кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Висоцький Андрій Анатолійович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бокшань Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Херсонського державного аграрного університету.

Бондарева Олена Євгенівна – доктор філологічних наук, професор, проректор з науково-методичної, соціально-гуманітарної роботи та лідерства Київського університету імені Бориса Грінченка

Заболотська Ольга Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету.

Вишницька Юлію Василівну – доктора філологічних наук, доцента, доцента кафедри світової літератури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Зарва Вікторія Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету.

Кеба Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Кузнецов Ілля Володимирович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри історії театру, літератури та музики Новосибірського державного театрального інституту, Новосибірськ, Росія.

Мазур Олену Вікторівну – кандидата філологічних наук, доцента, доцента кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету.

Набитович Ігор Йосипович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української філології Університету імені Марії Кюрі-Скłodовської, Люблін, Польща.

Омельчук Сергія Аркадійовича – доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри слов'янської філології, першого проректора Херсонського державного університету.

Помогайбо Юлія Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Ройтер Тільманн – доктор філологічних наук, професор Інституту славистики Альпен-Адрия університету (Клагенфурт, Австрія)

Офіційний сайт видання: <https://pa.journal.kspu.edu>

Південний архів (філологічні науки): Збірник наукових праць. Випуск LXXXI. – Херсон: ХДУ, 2020. – 128 с.

© ХДУ, 2020

Certificate on state registration of printed mass medium, series KV № 23955-13795PPIR, registered on 26.04.2019.

Collection of Scientific Papers “South Archive (Philological Sciences)” is a professional publication in the category “B” on the specialization 035 “Philology” under the Order of the MES of Ukraine № 409 on 17.03.2020 (Appendix № 1)

The journal is included in scientometric database Index Copernicus (the Republic of Poland)

Approved by the Decision of Academic Council of Kherson State University (protocol 25.06.2020 № 12)

EDITOR DIRECTOR:

Ilinska Nina Illivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of World Literature and Culture named after Prof. O. Mishukov, Kherson State University.

DEPUTY CHIEF EDITOR:

Shtepenko Olexsandra Hennadiivna – Doctor of Philological Sciences, Head of the Department of Postgraduate Education, Professor at the Department of World Literature and Culture named after Prof. O. Mishukov, Kherson State University

EXECUTIVE SECRETARY:

Vysotskyi Andrii Anatoliiovych – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of World Literature and Culture named after Prof. O. Mishukov, Kherson State University.

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Bokshan Halyna Ivanivna – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages, Kherson State Agrarian University.

Bondareva Olena Yevhenivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Vice Rector for Scientific-Methodological, Social-Humanitarian Affairs and Leadership, Borys Grinchenko Kyiv University.

Zabolotska Olha Olexsandrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of the English Language and Methods of Teaching, Kherson State University.

Vyshnytska Yuliia Vasylivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of World Literature, the Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University.

Zarva Viktoriia Anatoliivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature and Comparative Literature Studies, Berdyansk State Pedagogical University.

Keba Olexsandr Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of German Languages and Foreign Literature, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

Kuznetsov Illia Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of History of Theater, Literature and Music, Novosibirsk State Theater Institute, Novosibirsk, Russia.

Mazur Olena Viktorivna - Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Industry Specific Translation, Kherson National Technical University.

Nabytovych Ihor Yosypovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Philology, Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland.

Omelchuk Serhii Arkadiiovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Slavic Philology, First Vice-Rector of Kherson State University.

Pomohaibo Yuliia Olexsandrivna – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Foreign Literature, Odesa I.I. Mechnikov National University.

Reuther Tilmann – Doctor of Philological Sciences, Professor of the Institute of Slavonic Studies of the Alpen-Adria University Klagenfurt (Republic of Austria)

Official website of edition: <https://pa.journal.kspu.edu>

South Archive (Philological Sciences): Collected papers. Issue LXXXI. – Kherson: Kherson State University, 2020. – 128 p.

© KSU, 2020

ЗМІСТ

1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Кобзей Н. В. ІНТЕРМЕДІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА	6
Немченко І. В. МУЗИЧНИЙ СВІТ ПОЕЗІЇ ВАЛЕНТИНИ НАУМИЧ	12
Омельчук С. А. СЕМАНТИКО-КАТЕГОРІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЕКСЕМИ <i>ПОКЛИКА́ННЯ</i> : ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ, ЕТИМОЛОГІЧНИЙ І ПАРАДИГАМІЧНИЙ ПІДХОДИ	19

2. РОСІЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Аникина І. В., Полякова Т. М. ФУНКЦІИ УКРАЇНИЗМОВ В РУССКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ С ФИЛОСОФСКОЙ ПРОБЛЕМАТИКОЙ	30

3. ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Водяна Л. В. УСОБЛЕННЯ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ «ФАЗЕРЛАНД» К. КРАХТА	38
Garadagly Vugar. SPECIAL CASES OF COMBINATORIAL CHANGES IN DIFFERENCES BETWEEN HAFS AND WARSH TRANSMISSION	42
Плетена О. О. АВТОРЕФЛЕКСІЯ ДЖ. РОЛЛІНСА Й КОНСПРОЛОГІЧНИЙ РОМАН: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ ...	47

4. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

Бездітко А. Р. АНГЛІЙСЬКИЙ SMS-СЛЕНГ ЯК СУЧАСНА ФОРМА УСНО-ПИСЬМОВОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ	56
Borisenko T. I., Tsynova M. V. NEGATIVE MODAL VERB CONSTRUCTIONS IN THE TEXT CORPORA OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE	61
Гуляк Т. М. ПРЕСУПОЗИЦІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ МАКРОПРАГМАТИКИ	65
Кійко С. В., Колодрівська А. В. НІМЕЦЬКА ПЕДАГОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: СЕМАНТИКА І СТРУКТУРА	70
Смушак Т. В., Беженар Т. В. ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В СУЧАСНИХ ФРАНКОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ	76
Талавіра Н. М. КОНСТРУКЦІЙНА ОСНОВА ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНАУГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ В НОВИНИХ ТЕКСТАХ	81
Yurko N. A., Styfanyshyn I. M. ANTONYMS PREFIXATION IN ENGLISH TOURISM TERMINOLOGY: ORIGIN AND MEANING OF PREFIXES	86

5. ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Абабіна Н. В. ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧИСТЬ ЯК ПРОЦЕС У ПАРАДИГМІ СИНЕРГЕТИКИ	92

6. ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Lanova V. V. CORRELATION BETWEEN TRUTH AND FICTION IN K. ISHIGURO'S NOVEL "THE BURIED GIANT"	98
Силантьєва В. И. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ МЫШЛЕНИЕ К. СОМОВА: ОТ СТИЛИЗАЦИЙ XVIII ВЕКА К ЛУБОЧНЫМ ПАСТОРАЛЯМ 1920-Х ГОДОВ	103

7. ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Karinus O. L., Bailo I. Ya. LEXICAL AND STYLISTIC FEATURES OF JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN THE ASPECT OF JUDICIAL DISCOURSE	108
Сидоренко О. М. СПЕЦИФІКА ІМЕНУВАНЬ ГОТЕЛІВ У СХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ	113

8. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Воробйова О. С., Кравченко А. В. СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ СКОРОЧЕНИХ НАЗВ НАФТОГАЗОВИХ КОМПАНІЙ	118
Голі-Оглу Т. В. МАЛОВІДОМИЙ ПЕРЕКЛАД ПОВІСТІ М. ГОГОЛЯ М. ЗЕРОВИМ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ НАРОДНОРОЗМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ	123

CONTENTS

1. UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Kobzey N. V. INTERMEDIATE LINKS IN THE CREATIVITY OF VOLODYMYR VYNNYCHENKO	6
Nemchenko I. V. MUSICAL WORLD OF VALENTYNA NAUMYCH'S POETRY	12
Omelchuk S. A. SEMANTIC AND CATEGORIC POTENTIAL OF THE LEXEME «ЛОКЛИКА́ННЯ»: LEXICOGRAPHIC, ETHYMOLOGICAL, AND PARADIGMATIC APPROACHES	19

2. RUSSIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Anikina I. V., Poliakova T. M. THE FUNCTIONS OF UKRAINISMS IN A RUSSIAN LITERARY TEXT INCLUDING PHILOSOPHICAL PROBLEMS	30

3. LITERATURE OF FOREIGN COUNTRIES

Vodyana L. V. THE IMPLEMENTATION OF THE IDENTITY CRISIS IN THE NOVEL FASERLAND BY K. KRACHT	38
Garadagly Vugar. SPECIAL CASES OF COMBINATORIAL CHANGES IN DIFFERENCES BETWEEN HAFS AND WARSH TRANSMISSION	42
Pletena O. O. J. ROLLINS' AUTOREFLECTION AND CONSPIRACY NOVEL: ITERSECTION POINTS ..	47

4. ROMANIC, GERMANIC AND ORIENTAL LANGUAGES

Bezditko A. R. ENGLISH SMS-SLANG AS A MODERN FORM OF ORAL-WRITTEN ELECTRONIC COMMUNICATION	56
Borisenko T. I., Tsynova M. V. NEGATIVE MODAL VERB CONSTRUCTIONS IN THE TEXT CORPORA OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE	61
Huliak T. M. PRESUPPOSITION AS A CATEGORY OF MACROPRAGMATICS	65
Kiyko S. V., Kolodrivska A. V. GERMAN PEDAGOGICAL TERMINOLOGY: SEMANTICS AND STRUCTURE	70
Smushak T. V., Bezhenar T. V. LINGUISTIC MEANS OF MANIPULATIVE INFLUENCE IN MODERN FRENCH-LANGUAGE ADVERTISING TEXTS.....	76
Talavira N. M. CONSTRUCTION BASIS OF REPORTING INAUGURAL SPEECH IN NEWS TEXTS	81
Yurko N. A., Styfanyshyn I. M. ANTONYMS PREXIXATION IN ENGLISH TOURISM TERMINOLOGY: ORIGIN AND MEANING OF PREFIXES.....	86

5. LITERARY THEORY

Ababina N. V. LITERARY CREATIVITY AS A PROCESS IN THE PARADIGM OF SYNERGETICS	92

6. COMPARATIVE LITERATURE

Lanova V. V. CORRELATION BETWEEN TRUTH AND FICTION IN K. ISHIGURO'S NOVEL "THE BURIED GIANT"	98
Sylantieva V. I. K. SOMOV'S ARTISTIC THINKING: FROM THE XVIIIth CENTURY STYLIZATIONS TO THE LUBOK PASTORALS OF THE 1920S	103

7. GENERAL LINGUISTICS

Kapinus O. L., Bailo I. Ya. LEXICAL AND STYLISTIC FEATURES OF JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN THE ASPECT OF JUDICIAL DISCOURSE	108
Sydorenko O. M. SPECIFICATION OF HOTELS NAMING IN EASTERN REGIONS OF UKRAINE.....	113

8. THEORY OF TRANSLATION

Vorobiova O. S., Kravchenko A. V. WAYS OF RENDERING ABBREVIATED NAMES OF OIL AND GAS COMPANIES INTO UKRAINIAN	118
Goli-Oglu T. V. A LITTLE-KNOWN TRANSLATION OF M. GOGOL'S STORY BY M. ZEROV: PECULIARITIES OF TRANSMISSION OF VERNACULAR LEXICAL UNITS	123

1. Українська мова та література

1. Ukrainian language and literature

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Кобзей Наталія Василівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного
медичного університету
nata_kobzej@ukr.net
orcid.org/0000-0001-8288-7079*

Мета. Метою статті є спроба осмислити творчість Володимира Винниченка крізь призму теорії інтермедіальності та виявити в ній елементи суміжних мистецтв (живопису, скульптури, музики).

Методи. У роботі використано такі методи лінгвістичного аналізу: інформаційно-смісловий (з його допомогою окреслено смислоформування в тексті за посередництвом наявної в ньому інформації), структурно-фрагментарного опису (виділено окремі текстові сегменти та здійснено їх аналіз), асоціативного поля (виявлення та інтерпретація асоціативних зв'язків між словами), контекстний та інтертекстуальний (експлікація функціонування мовних знаків культури в горизонтальному та вертикальному контекстах української словесності).

Результати. Проаналізувавши художні твори Володимира Винниченка, автор статті виділяє в них так звану інтермедіальну типологію. Вона полягає в інкорпорації сюжетів, образів та мотивів творів живопису, музики та скульптури у твори художньої літератури. Така увага до проблеми міжмистецьких зв'язків у художніх творах зростає з виникненням нового напрямку в літературознавстві – інтермедіальності. Володимир Винниченко був великим письменником, тому систематично і виснажливо працював із цілковитою віддачею та самопожертвою. І талановитим художником-бунтаром і реформатором, тому в багатьох його творах зустрічаємо молодих художників-початківців, які прагнуть реорганізувати традиційні підходи до зображальних можливостей в мистецтві.

Є в нього також і «вкраплення» скульптури в канву літературного твору. Винниченко умів нерухомий витвір мистецтва «оживляти». Адже в літературному творі статичних образів не існує, вони оживають, відчувають, думають, беруть безпосередню участь у розгортанні динамічного сюжету.

Ще у творчості В. Винниченка є багато музичних «вкраплень». Усі вони мають одну спільну рису – присутність так званої (за класифікацією Стівена Пола Шера) «вербальної музики», тобто зустрічаємо описи музичних творів і вражень від них засобами художньої літератури.

Висновки. У прозовій творчості Володимира Винниченка наявні «вкраплення» суміжних мистецтв, живописні й музичні «коди», які несуть у собі глибинний зміст, показують, що літературна творчість письменника «відкрита» для взаємодії та інтерпретації. Письменник асимілює притаманні іншим мистецтвам ознаки та вміло оперує ними. Від живопису він запозичує візуальність, пластичність і чіткість ліній переймає у скульптури, насичує свої твори своєрідною музичною вражальністю. Письменник вдало поєднав все це з реалістичним сюжетом. Далася взнаки його натуралістична манера письма, яка ще й вимагала від автора порушення злободенних проблем того часу.

Ключові слова: суміжні мистецтва, синтез, інтеграція, семіотична система, «вербальна музика», вербальний текст.

INTERMEDIATE LINKS IN THE CREATIVITY OF VOLODYMYR VYNNYCHENKO

Kobzey Natalia Vasylivna,
*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of Linguistics Department
of Ivano-Frankivsk National Medical University
nata_kobzej@ukr.net
orcid.org/0000-0001-8288-7079*

Purpose. The purpose of the study is to attempt to comprehend Volodymyr Vynnychenko's work through the lens of intermedial theory and to identify in it the elements of related arts (painting, sculpture, music).

Methods. The following methods of linguistic analysis are used in the work: information-semantic (with its help the semantic formation in the text by means of the information are available in it), structural-fragmentary description (separate text segments are allocated and their analysis is carried out), associative field (detection and interpretation of associative links between words), contextual and intertextual (explication of the functioning of linguistic signs of culture in the horizontal and vertical contexts of Ukrainian literature).

Results. After analyzing the works of Volodymyr Vynnychenko, the author of the article identifies in them the so-called intermedial typology. It is to incorporate plots, images and motifs of works of painting, music and sculpture into works of fiction. Such attention to the problem of inter-artistic relations in works of fiction has increased with the emergence of a new trend in literary studies – an intermedia. Volodymyr Vynnychenko was a great writer, so he worked systematically and exhaustively with complete dedication and self-sacrifice. And he was a talented rebel artist and reformer, so in many of his works we meet young aspiring artists who seek to reorganize traditional approaches to imaginative opportunities in the arts.

He also has a “blend” of sculpture into the canvas of a literary work. Vynnychenko was able to immovable artwork “to revive”. After all, in the literary work of static images do not exist, they come to life, feel, think, take a direct part in the unfolding of a dynamic plot.

Even in the works of V. Vynnychenko there are many musical “splashes”. They all have one thing in common – the presence of the so-called (according to the classification by Steven Paul Scher) verbal music. That is, we find descriptions of musical works and their impressions by means of fiction.

Conclusions. In the creative work of Volodymyr Vynnychenko, there are “intersections” of related arts, paintings and music “codes”, which have a deep meaning, show that the literary creativity of the writer is “open” to interaction and interpretation. The writer assimilates the characteristics of other arts and skillfully manages them. From painting, he borrows the visual, plasticity and clarity of the lines he adopts in sculptures, saturates his works with a peculiar musical sensibility. The writer successfully combined all this with a realistic plot. It was indicated by his naturalistic manner of writing, which also required the author to address the pressing problems of the time.

Key words: adjacent arts, synthesis, integration, semiotic system, verbal music, verbal text.

1. Вступ

Цілком очевидним є той факт, що всі види мистецтва більшою чи меншою мірою взаємодіють між собою. Іноді зовсім не важко відшукати на сторінках літературних творів «музичні», «живописні», чи «скульптурні» вкраплення. Усе це вказує на своєрідну «розгерметизацію» (за В.А. Просаловою) художньої літератури, яка, за словами дослідниці, «не лише привласнює, а й асимілює притаманні іншим мистецтвам ознаки: візуальність живопису, пластичність скульптури, виражальність музики тощо (Просалова, 2014:14–15)». Митець відкриває перед собою ширше поле для індивідуалізації власного авторського Я і реалізації творчих задумів та експериментів.

У XX столітті розвинувся новий напрям літературознавчого дослідження, спрямований на виявлення синтезу та інтеграції різних видів мистецтв у художніх творах – інтермедіальність. Слід відзначити, що проблема міжмистецьких зв'язків цікавила багатьох митців та мислителів ще з давніх часів.

Відблиски сучасної теорії інтермедіальності можна віднайти у працях Арістотеля. Про «мистецтво в мистецтві» говорив Іван Франко, Ю. Лотман вбачав «текст у тексті», плідно працювали у цьому руслі В. Ванслов, Т. Еліот, Т. Адорно. Серед сучасних вітчизняних дослідників варто виділити В. Альфонсову, Л. Генералюк, В. Просалову, Н. Дмитренка, О. Мацяк, О. Рисак та багатьох інших.

Незважаючи на те, що початок інтермедіальних досліджень датується ще кінцем минулого століття (уперше поняття інтермедіальності ввів О. Ханзен-Льове у 1983 р. на позначення поняття взаємодії в межах однієї семіотичної системи), ця тема й досі залишається порівняно новою і багатоперспективною, а отже, й актуальною як для будь-якого дослідника, так і для будь-якої літературної постаті. У даному випадку мова йтиме про В. Винниченка.

Мета статті – осмислити творчість Володимира Винниченка крізь призму теорії інтермедіальності. Для її реалізації потрібно вирішити низку завдань, пов'язаних із виявленням на сторінках його прозових творів засобів суміжних із літературою мистецтв.

2. Володимир Винниченко – письменник і художник

У душі великого українця Володимира Винниченка постійно боролися дві його сутності – письменника і художника. Перша вимагала від нього цілковитої віддачі та самопожертви, потреби систематично і виснажливо працювати «у поті чола». Ця праця не приносила митцеві полегшення чи заспокоєння. Навпаки, вона пов'язана з переживанням постійних мук творчості. Зазначимо, що такий стан характерний чи не для всіх митців. Показовим у цьому аспекті є приклад В. Стефаніка, який буквально терпів фізичний біль, не маючи сили втримати в голові цілий огроми образів, які його переслідували. Схожі «візії» були «невідступною зморою» і для Івана Франка, про що він зізнається в листі до Олени Пчілки у грудні 1885 року: «Ви, ласкава пані, на такі вибухи мого сангвінічного темпераменту не звертайте багато уваги, і особливо зважте й те, що як повістар я люблю всякий стан психологічний доводити до крайніх границь і тим-то деколи мимоволі й прибільшую те, що мене болить. Се й не шкодить; виписавшись і переживши в такій хвилі всю суму того терпіння, яке даний стан психологічний може нам дати, чоловік опісля стає спокійніший (Франко, 1986, т. 48: 595)». На неконтрольованість творчого процесу людською свідомістю вказувала і Леся Українка, розповідаючи історію написання «Лісової пісні»: «Юрба образів не дає мені спати по ночах, мучить, як нова недуга, – отоді вже приходиться демон, лютіший над всі недуги, і наказує мені писати, а потім я знову лежу *zusammenklappt*, як порожня торбина (Українка Леся, 1977, т. 12: 394)». Подібні психічні стани переживав свого часу і В. Винниченко. У листі до Люсі Гольдмерштейн він писав: «Цілий день робив (писав). Я роблю тепер по 10-12 годин. Голова горить, сплю години 3-4, цю ніч і двох не міг заснути. Світ творимий перебиває дійсний, життя реальне переплутується з привидами уяви. Сміюсь, хвилююсь сам з собою. Ах, як гарно, Люсінька! Я люблю своїх дорогих героїв всею душею. Не смійся з мене, я зараз як в лихо-манці, весь горю. Потім буду відповідать за це напруження... якась оргія, розпушта, дикий танець мозка. Образи, як скажені, вирвались звідкись і лізуть, і лізуть, лізуть зо всіх кутків у душу! (Кульчицький, 2005: 56)».

Інша сутність митця дозволяла відпочити. Дослідники малярської спадщини В. Винниченка вказують на надзвичайне багатство фарб. Усі його картини ніби просякнуті світлом. Складається враження, що вони – прозорі. Фарби червоні і жовті з безліччю відтінків і тонів.

Такого спокою, як у живописі, Винниченків дух бунтатора і реформатора дозволити собі не міг. Його літературні фарби позбавлені «сонця» (далася в знаки натуралістична манера письма). Однак письменникові «живописні вкраплення» в художніх творах видовищні і виразні.

3. «Живописні вкраплення» у творчості Володимира Винниченка

Цілий ряд Винниченкових творів відкриває перед нами багатогранну плеяду молодих художників-початківців, які, захопившись прогресивними світовими віяннями, прагнуть реорганізувати традиційні підходи до зображальних можливостей в мистецтві. Йдеться, зокрема, про постановку на тематичному рівні важливих проблем

соціального, морального, духовного, естетико-мистецтвознавчого характеру. Не випадково стверджував І. Франко, що «ані в природі, ані в житті нема нічого випадкового, що все має свої причини, усе варте уваги, дослідження й оцінки (Франко, 1986, т. 28: 181)».

У своєму знаковому творі «Спостереження непрофесіонала» В. Винниченко наголошував, що ніколи ніякий митець не був «вільний» за своєю природою, завжди за ним проглядалася тінь переможця, який творив життя, керував життям і вказував іншим, як жити. Однак, на думку письменника, знаходилися й такі генії, які не хотіли коритися, а все своє життя покладали на бунт і реформацію чи то підвалин суспільних, чи етичних, чи естетичних. Такий підхід до постановки мистецьких питань дає підстави говорити про вагомий вплив Е. Золя на творчість українського письменника. Ціла низка висловлених В. Винниченком ідей перегукується зі змістовим наповненням статей французького натураліста, присвячених художникам, зокрема «Журі», «Наш живопис сьогодні». Увесь тогочасний офіційний малярський бомонд Е. Золя порівнює з великою «кухнею», в якій кожна «страва» готується з урахуванням глядацьких смаків, із турботливим піклуванням про ніжні «шлунки» реципієнтів. Критик наголошує, що, «оглянувши Салон зверху до низу, вздовж і впоперек, ви не побачите жодної картини, яка би вас вразила, привернула би вашу увагу. Мистецтво тут старанно відшліфоване і прилизане, воно набрало вигляду добропорядного буржуа в домашніх пантофлях і білій сорочці (Золя, т. 24: 165–166)». Однак «мистецькій кухні» нелегко було досягти такої ідилії, оскільки часто з'являлися автори, які своїми творами порушували ілюзорну гармонію. Відтак «для того, щоби порядок був бездоганним, викинули за двері реалістів, – їм було кинуте докір, що вони не миють руки. Салон же будуть відвідувати великосвітські дами в багатих туалетах, а тому тут повинна панувати ідеальна чистота, все повинно блискіти так, щоб перед картинами, як перед дзеркалом, можна було поправити зачіску (Золя, т. 24: 166)». І все ж багатогранна плеяда молодих художників-початківців, захопившись прогресивними світовими віяннями, прагнула реорганізувати традиційні підходи до зображальних можливостей в мистецтві. Йдеться, зокрема, про постановку на тематичному рівні важливих проблем соціального, морального, духовного, естетико-мистецтвознавчого характеру. Не випадково стверджував І. Франко, що «ані в природі, ані в житті нема нічого випадкового, що все має свої причини, усе варте уваги, дослідження й оцінки (Франко, 1986, т. 28: 181)».

Однак нова генерація митців-художників, оголосивши громадськості про свій рішучий розрив із традицією, будучи нервово напруженим, «оголеним нервом», показала світові тільки чіткий статичний образ. Різкий, кричущий, але – безмовний. У літературному творі статичних образів не існує, вони оживають, відчувають, думають, беруть безпосередню участь у розгортанні динамічного сюжету. В оповіданні «Олаф Стефенсон» В. Винниченко вдало оприявнив ситуацію нервового несприйняття новими митцями так званої «буржуазної естетики», пануючої в тогочасному малярстві: «Що ж малювать? Що? Звичайно, те, що відповідає настроям, бажанням, світоглядіві пана моменту – череватого буржуа з золотою кишенею. Давайте йому таке, що не шкодить його шлункові, давайте йому те, що може перетравити його затоплена салом думка, полоскочить його притуплені нерви жирного черв'яка! Буржуа має сентиментальну душу, – давайте йому квіточок, садочків, пейзажиків з телятками. Буржуа любить амурчика, – давайте йому голого жіночого тіла, побільше голих жінок, побільше. І всяких, всяких. Він любить різноманітність: товстеньких, худеньких, зелених, рожевих, синіх, яких хочете. Буржуа має честолюбіє, він хоче безсмертя, – і всі салони повні портретів. Квіточки, пейзажики, голі жінки і портрети. Ось все, що можна найти на всіх виставках, всіх, так званих культурних, центрів. І ці нещасні льокаї череватого дегенерата ще сміють кричати про якусь там незалежність, про шукання нових шляхів в мистецтві, про нові горизонти, про правду й істину! Мерзотники! (Винниченко, 1989: 628)».

Головний герой роману «Творчість» Е. Золя – невтомний трудівник, який захоплено працює над своїм шедевром і живе мрією про перемогу на виставці в Салоні. І хоч обирає тему, яка імпонує сильним світу цього (малює прекрасне оголене тіло жінки), картина викликає у загала осуд і сміх. Публіку шокують надто яскраві фарби, надто крикливий сюжет і зовсім якась незвична, дивна техніка: «Його картина була схожа на вибух в старому чані для варки асфальту, з якого виплюснулася брудна жижа традицій, а назустріч їй увірвалося сонце, і стіни Салону сміялися цього весняного ранку! Світла тональність картини, ця синь, над якою так знущалася публіка, сяяла та іскрилася, виділяючись серед інших полотен. Чи не настав, нарешті, довгожданий світанок, народжуючи день нового мистецтва? (Золя, 1966, т. 11: 157)».

Нам видається, що метафора Е. Золя про народження нового дня мистецтва – це прозорий натяк на картину Моне «Враження. Схід сонця», яка дала назву цілому напрямку і народила новий день у малярстві – імпресіонізм. Французькому письменнику імпонувала імпресіоністична творчість, споріднена з натуралізмом спільною для двох напрямів естетичною революційністю, реформаторським духом та тенденцією до фактографізму, який у натуралістів оприявнювався через правдоподібне відтворення дійсності, а в імпресіоністів – через не менш детальну і точну фіксацію вражень від дійсності. Як відомо, Еміль Золя особисто товаришував із художниками-імпресіоністами, зокрема з Полем Сезаном, дружбу з яким він описав у романі «Творчість».

Щодо Володимира Винниченка, то він теж, безумовно, симпатизував імпресіоністичній манері письма, оскільки на власному малярському досвіді відчув її «красу» та «силу» (про що свідчать його акварельні малюнки). Серед знайомих В. Винниченка було багато художників-імпресіоністів, а сам письменник, як зазначає Г. Костюк, «обкладається книжками з теорії та історії мистецтва, освоює техніку пензля і фарби, стає постійним відвідувачем мистецьких виставок салонів Відня, Берліну та Парижа і систематично малює. І для нього це вже не розвага, не відлякування після тяжкої праці над тим чи тим літературним твором, а вияв внутрішньої потреби (Костюк, 2000: 4)». Тож не дивно, що образ художника часто зустрічається в белетристиці й драматургії письменника. Скажімо, в оповіданні «Олаф Стефенсон» В. Винниченко створює образ художника-експериментатора Вальдберга, який

наштовхується на потужну хвилю несприйняття з боку колег по мистецькому «цеху»: «Вальдберг – це геній, якого не зрозуміли... З його картин сміються, глузують, їх не приймають на виставки, не купують. Нехай! Так і треба, так і слід, це і є показчик, що його мистецтво не до смаку сучасному громадянству, що воно не розуміє Вальдберга; а через те уже одне – його ідея, його нове мистецтво є воістину нове, воістину чуже розбещеній, переверненій, виродженій техніці господаря сучасного мистецтва – буржуа! А-а, буржуа плюється, коли бачить щось, що його непокоїть, що примушує мислити, почувати? Він звик, щоб його тільки по череву погладжували, п'яти йому лоскотали віршиками, щоб бавили йому ніжний зір тихими линиями фарбочками? Ну, нехай вибачить, Вальдберг не продав і не продасть себе в льокаї панського черева! Цього вже воно не діжде, ні! (Винниченко, 1989: 625)».

Нова генерація Винниченкових художників обрала для себе зовсім інший шлях у мистецтві. Тепер воно стало прихистком не тільки гарного, але й огидного, перевівши останнього зі стану «ворожого» в категорію свого так званого «агента», який допоміг просунути уявлення про мистецтво значно далі його ототожнення із ідеалом. Ілюстрацією цієї тези може слугувати уривок із оповідання В. Винниченка «Олаф Стефенсон», у якому письменник фіксує враження реципієнта від побаченої ним картини: «Це було щось таке гидке, при погляді на яке мимоволі могло прийти в голову питання: що єсть мистецтво? Що за сила, яка примушує навіть на таку огиду дивитися з хвилюванням, з незрозумілою приемністю, з вдячністю до автора цієї мерзоти? (Винниченко, 1989: 653)».

На полотні першокласного художника з двадцятилітнім стажем роботи розгорнулася справді жахлива й огидна картина: за столом сидів гладкий, надзвичайно потворний чоловік і задоволено їв. Його живіт «був похожий на роздутий, білий, облізлий, з'їдений червами труп собаки. Він випинався й блищав рівним мертвим блиском, викликаючи в горлі такі спазми, які бувають, коли нудить (Винниченко, 1989: 654)». Відразу до побаченого доповнювалася ще й почуттям надзвичайної жорстокості, з якою описаний добродій розчавлював ніжками власного стільця безневинну плоть дитини: «Він сидів на фотелі з тонкими, загостреними на кінцях ніжками. Одна з ніжок наступила на дитину, якраз в пахві ноги. Дитина, вся синя, судорожно, в дикому жаху кричала і корчилась. Одна ручка її вп'ялась собі в тільце, а другою вона спиралась об підлогу. Товстий чоловік лукаво слухав крик і скося позирає вниз (Винниченко, 1989: 654)».

В. Винниченко не випадково обрав темою картини Дієго огидне і жорстоке, адже останнє не просто тема в мистецтві, а, як зазначав Ніцше, – його власний жест. У художньому творі прояви жорстокості можуть виявлятися через конкретні вчинки персонажів, «мову» їхнього тіла, візуальне сприйняття героя тощо. «В новому мистецтві жорстокість підводить голову незамасковано, вона підтверджує істину, що перед надмірною могутністю реальності мистецтво вже не може покладатися на свою а ргіогіі здатність трансформувати страшно у формі. Жорстокість становить елемент критичного самоосмислення мистецтва; мистецтво розчарується у своїй претензії на силу, яку воно здійснює як примирене (Винниченко, 1989: 653)». Т. Адорно вважає, що тільки розвіюються чари художнього твору, жорстокість з нього зникає, а її місце посідає «страшна краса».

Творчий же демон Білого Медведя із драми «Чорна Пантера і Білий Медвідь» довів його до того, що лише в найвищому стражданні матері, схиленої над мертвою дитиною, він зумів відшукати потрібні йому «рисочки» і створити воістину прекрасний портрет. Нам видається – портрет всевітньовідомої «Мадонни з немовлям», адже художник прагнув одного – відобразити невимовну «красу страждання». Не випадково друг сім'ї Каневичів не міг приховати захоплення від картини: «Ти подивись: ну що варті всі ваші казочки, голі тіла, фантазмагорії перед цим великим... Цим вселюдським, цим виразом любовної скорби матері над дитиною... Тут... тут... чорт забирай, тут історія людей, тут екстракт всякої любові і краси. Ну, ти, шлунок, подивись! Та це полотно весь Салон ковтне, весь, з усіма вашими примітивами, імпресіонізмами і всім лахміттям! Ось де краса! (Винниченко, 2001: 384)».

Захоплення поціновувача прекрасного можна зрозуміти, адже страшно уявити собі, що відчувала Матір Божа, пестячи на своїх руках крихітне немовля і знаючи, які страшні муки його чекають. Так само мучилася Рита, не відчуваючи підтримки чоловіка та прекрасно розуміючи жахливість наслідків байдужості останнього. За творче самоствердження чоловіка вона заплатила аж надто дорого – смертю сина.

Звичайно, ототожнення Рити з Матір'ю Божою цілковито неправильне, навіть гріховне. Однак, згідно з теорією інтермедіальності, реальна картина, відтворена у вербальному тексті, не може бути її копією. Все залежить від світосприйняття письменника, а у Винниченка були «складні відносини» з релігією, від того, як він вловив задум художника, як відчув його настрій і колір.

4. «Скульптурні вкраплення» у творчості Володимира Винниченка

В оповіданні «Чудний епізод» зустрічаємо «вкраплення скульптури» у канву літературного твору. Письменник подає чіткий опис незакінченої ліпнини нещасної повії, яка прагнула показати людству статичний образ краси і огидності, притаманної кожній людині. «Се була надзвичайно огидлива жінка, така огидлива, що не можна було одірвати очей. Се було щось вражаюче, щось несподівано, дивно привабливочне, жахливе й разом з тим повне якоїсь таємної туги, солодкої, смокчучої, якоїсь тихої печалі... Ах, що ж було в сій фігурі мені так знайоме? Очі? Одвислі, висхлі від розпусти й мук груди? Викривлені звирячими інстинктами щелепи? Губи, в яких стоїть скривлена мука? Чи та туга, та кротка, затаємнена печаль, що якось вмістилась десь між губами, десь під низьким лобом, поміж обвислими очима?... З колін фігури спало додолу глиняне покривало. Ноги вражали чудними неймовірними, але без сумніву існуючими лініями. Такого тіла не можна знайти, але воно єсть. Єсть у кожного з нас... (Винниченко, 1993: 293)». Маємо той випадок, коли враження від роботи перевершили саму роботу. Винниченко зумів нерухомий витвір мистецтва не тільки «оживити», а й відвів йому безпосередню участь у розгортанні подальшого динамічного сюжету, бо головний герой оповідання після зустрічі зі скульпторкою не тільки знайшов відповіді на сокровенні для себе запитання, а й кардинально змінив своє життя.

5. «Музичні краплі» у творчості Володимира Винниченка

Як бачимо, справжній геній, яким, безперечно, був Володимир Винниченко, не був «сліпий до кольору», бо малював у своїх творах реалістичні, живі, вражаючі картини. Не був він і «глухий до звуків». Звичайно, стверджувати, що прозові, особливо натуралістичні твори письменника, наповнені музикою, було б цілковитою неправдою. Однак «музичні краплі» в його творах присутні. В оповіданні «Терень» зустрічаємо постать такого собі композитора-самоучки, непримітного, простого, тихенького хлопчини. Зустріч із ним викликала в душі головного героя змішані почуття: «В мені було чудне чуття зворушення, ніжності і непорозуміння. Щось подібне почував я в дитинстві, коли, довго шукавши в небі дзвенячого жайворонка, нарешті бачив його близько від себе – сіренького, миршавого, звичайнісінького... Парубок, певно, був одним із тих жайворонків, що з давніх-давен дзвенять над Україною, складаючи свої анонімні, прості і прекрасні пісні, на які ніхто не пише рецензій і про авторів яких не знають ні одної нудної подробиці (Винниченко, 1989: 384)».

В оповіданні «Раб краси» зустрічаємо такого самого непримітного, сіренького музиканта, який лише без свідків, під покровом ночі, прикладаючи сопілку до губ, перетворювався на справжнього музичного генія. Своєю музикою він малював картини, торкав струни навіть стомлених, закам'янілих, черствих душ: «Ось сопілка захурчала, дві ноти, змінюючи одна одну, затріпались в повітрі, – і в очах стоїть картина. Поле. На горі буйно хитається під холодним вітром ранку сиве жито; хитається і слухає веселих, балакучих жайворонків. Вони наче поспішають сказати йому, що вже далеко-далеко за селом сонце віялом розставило в небо свої золоті пальці і зараз буде тепло-тепло. Внизу, за гаєм, клепає хтось косу; скрипить десь віз за могилою, а попід гаєм на толоці пасеться череда, і звідти, переганяючи одна одну, біжать з хурчанням дві ноти... Згуки... несли з собою шматки страждання, шматки невилпаної журби й були сміливі і горді через те. Вони пробірались через тин, ставали над подвір'ям і шпурляли тим стражданням в вимучені душі лежачих людей. І люди ці зітхали, неспокійно вертілися з боку на бік і починали стиха балакати про те, що ворушилось і вставало в серці і в мозку (Винниченко, 1989: 384)».

Слід відзначити, що у творчості В. Винниченка таких «музичних крапель» є чимало. Всіх їх об'єднує одна спільна риса – присутність так званої (за класифікацією Стівена Пола Шера) «вербальної музики», тобто зустрічаємо описи музичних творів і вражень від них засобами художньої літератури.

6. Висновки

Отже, здійснений нами інтермедіальний аналіз прозової творчості Володимира Винниченка неповний. Однак і він дозволив виявити в ній «краплі» суміжних мистецтв. Нам вдалося відшукати живописні й музичні «коди», які несуть у собі глибинний зміст. Вони показують, що літературна творчість письменника «відкрита» для взаємодії та інтерпретації. Бачимо, що він не тільки не боїться асимілювати притаманні іншим мистецтвам ознаки, а й вміло оперує ними. Від живопису він запозичує візуальність, пластичність і чіткість ліній переймає у скульптури, насичує свої твори своєрідною музичною виражальністю. Усе це, поряд із реалістичними сюжетами та злободенною проблематикою Винниченка, дозволяє проводити глибинний аналіз не лише художніх творів митця зокрема, а й культури сучасної йому епохи загалом.

Література:

1. Адорно Т. Теорія естетики. Київ : Основи, 2002. 518 с.
2. Винниченко В. Краса і сила. Київ : Дніпро, 1989. 750 с.
3. Винниченко В. Оповідання. Роман «Слово за тобою, Сталіне!», п'єса «Чорна Пантера і Білий Медвідь». Київ : Наук. думка, 2001. 440 с.
4. Винниченко В. Чудний епізод. Український Декамерон. Київ : Довіра, 1993. С. 288–299.
5. Жила С. Мистецький портрет Володимира Винниченка. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2005. № 11. С. 29–35.
6. Золя Е. Собрание сочинений: в 26 т. Москва, 1966.
7. Костюк Г. Володимир Винниченко – маляр (До 120-ї річниці від дня народження письменника). *Дивослово*. 2000. № 7. С. 2–5.
8. Кульчицький С. Володимир Винниченко. Київ : ВД Альтернатива, 2005. 373 с.
9. Просалова В.А. Інтермедіальні аспекти новітньої української літератури. Донецьк : ДонНУ, 2014. 154 с.
10. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т. Київ : Наукова думка, 1977.
11. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ : Наукова думка, 1986.

References:

1. Adorno, T. (2002) *Teoriia estetyky*. [The theory of aesthetics]. K.: Osnovy. 518 p. [in Ukrainian].
2. Vynnychenko, V. (1989) *Krasa i syla*. [Beauty and power]. K.: Dnipro. 750 p. [in Ukrainian].
3. Vynnychenko, V. (2001) *Opovidannia*. Roman «Slovo za toboiu, Staline!», piesa «Chorna Pantera i Bilyi Medvid» [Story. The novel «The Word is After You, Stalin!», The play "Black Panther and the White Bear"]. K.: Nauk. Dumka. 440 p. [in Ukrainian].
4. Vynnychenko, V. (1993) *Chudnyi epizod*. *Ukrainskyi Dekameron*. [Wonderful episode. Ukrainian Decameron]. K.: Dovira. P. 288–299. [in Ukrainian].
5. Zhyla, S. (2005) *Mystetskyi portret Volodymyra Vynnychenka*. [Artistic portrait of Volodymyr Vynnychenko]. *Ukrainian Literature in the Secondary School*. № 11. P. 29–35. [in Ukrainian].
6. Zolia, E. (1966) *Sobranie socheneni v 26 t*. [Collection of essays in 26 t]. Moscow [in Russian]

7. Kostiuk, H. (2000) Volodymyr Vynnychenko – maliar (Do 120-yi richnytsi vid dnia narodzhennia pysmennyka). [Volodymyr Vynnychenko – a painter (To the 120th anniversary of the writer)]. *Wonderword*. № 7. P. 2–5. [in Ukrainian].
8. Kulchytskyi, S. (2005) Volodymyr Vynnychenko. [Vladimir Vinnichenko]. K.: VD Alternatyva, 373 p. [in Ukrainian].
9. Prosalova, V. A. (2014) Intermedialni spekty novitnoi ukrainskoi literatury. [Intermediate Aspects of Modern Ukrainian Literature]. Donetsk: DonNU, 154 p. [in Ukrainian].
10. Ukrainka Lesia (1977) Zibrannia tvoriv: u 12 t. [Collected Works: 12 Vol]. K.: Naukova dumka» [in Ukrainian].
11. Franko, I. (1986) Zibrannia tvoriv: U 50 tt. [Collected Works: 50 Vol]. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 16.04.2020
The article was received 16 April 2020*

МУЗИЧНИЙ СВІТ ПОЕЗІЇ ВАЛЕНТИНИ НАУМИЧ

Немченко Іван Васильович,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Херсонського державного університету
nemchenko1958@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3041-1313*

Мета. Література Херсонщини порубіжжя ХХ–ХХІ століть є досить багатим і різноманітним явищем, яке потребує об’єктивного і цілісного наукового осмислення. А при тому чимало яскравих постатей на письменницькому терені даного регіону і нині залишаються десь на периферії дослідницьких зацікавлень. Метою нашої статті є характеристика музичних мотивів та образів, особливостей мелодики та ритміки ліричного та ліро-епічного доробку самобутньої української поетеси Валентини Наумич, чия драматична доля яскраво означена в новітній історії нашого краю та в його мистецькому процесі.

Методи. У статті використано елементи таких методів: культурно-історичного (допомагає висвітлити функції музичної образності у процесі відтворення поетесою В. Наумич рис українського національного характеру та історичної епохи), герменевтичного (забезпечує вільну і відкриту інтерпретацію текстів, залишаючи перспективу для нових витлумачень). Компаративізм забезпечує широкі можливості для висвітлення взаємозалежності між поезією та музикою. Дослідження засноване на загальнонауковій методиці аналізу, синтезу, спостереження, добору та систематизації матеріалу.

Результати. На матеріалі досліджених текстів з’ясовано, що українська поетеса В. Наумич відзначалася тонким та органічним розумінням музики, глибоким інтересом до життєвих і творчих доль визначних композиторів, і це захоплення перенесла у свої літературні тексти. Музичні мотиви та образи в її доробку відіграють важливу роль у художньому творенні тієї картини світу, яку запропонувала авторка засобами слова. Мелодика та ритміка її ліричного та ліро-епічного доробку свідчать про прагнення поетеси органічно поєднати в гармонійній цілісності дві мистецькі стихії: музику та поезію. У статті простежено тісні зв’язки між літературними текстами письменниці та українським пісенним фольклором, вітчизняною та зарубіжною романсовою лірикою, музичною класикою.

Висновки. Отже, художній світ В. Наумич значною мірою відзначається багатою музичною образністю, лірика та ліро-епіка поетеси часто побудовані на перехресті двох мистецтв, із використанням засобів поліфонії. Музичні мотиви, образи, символіка є невід’ємними елементами індивідуального стилю письменниці. Мелодика та ритміка текстів авторки глибоко сягають у ґрунт народнопісенної культури, романсових традицій у вітчизняній та світовій літературі та музиці.

Ключові слова: лірика, музика, образ, символ, мелодика, ритміка.

MUSICAL WORLD OF VALENTYNA NAUMYCH’S POETRY

Nemchenko Ivan Vasylovych,
*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature
of Kherson State University
nemchenko1958@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3041-1313*

Purpose. Literature of Kherson region of the late XXth – early XXIth century is rich and various phenomenon needed objective and complete scientific consideration. But many brilliant writers of this region stay on the study periphery. The purpose of the article is analysis of musical motives and images, symbols, features of melody and rhythm in lyrics and lyric-epic works of original Ukrainian poet Valentina Naumych, whose dramatic destiny belongs to the new history of our land.

Methods. The elements of the following methods are used in the article: cultural and historical (helps to highlight the functions of musical images in the process of representation of Ukrainian national nature and historical epoch traits in creative works of Valentina Naumych), hermeneutic (ensure fluent and open interpretation of text keeping perspective for new explanations). Comparative method provides wide possibilities for coverage of poetry and music interdependence. The research is based on the general method of analysis, synthesis, observation, selection and systematization of the material.

Results. It was found in the article that Ukrainian poetess V. Naumych had delicate understanding of music, the profound interest to the lives and creative activity of the famous composers, and this elation she carried in own artistic texts. Musical motives and images of her creative works play important role in her creation of artistic image of the world by word means. Melody and rhythm of her lyrics and lyric-epic works attest about poetess’ aspiration to combine music and poetry in a unified whole as two organic and harmonious forces. Close relations between writer’s poetry and Ukrainian folklore songs, native and foreign romance lyrics, classic music are traced in the article.

Conclusions. Thus V. Naumych’s artistic world is largely marked by rich musical imagery, the lyrics and lyric-epic of the poet are built at the intersection of two arts, using the means of polyphony. Musical motives, images, symbolism are integral elements of the individual style of the writer. The melody and rhythm of the author’s texts reach deep into the soil of folk culture, romance traditions in national and world literature and music.

Key words: lyrics, music, image, symbol, melody, rhythm.

1. Вступ

Українська письменниця Валентина Іванівна Наумич (1942–1998), чия літературна діяльність була тісно пов'язана з Херсонщиною, є авторкою цілого ряду поетичних видань: «Є життя – лиш одне, без повтору...» (1993), «Голос журби» (1996), «Пісня волі над сивим Дніпром» (1996), «Мелодія долини голубої» (1997), «Срібні луни» (1997), «Подих струни» (1997), «До калини на запросини» (1997), «Повне зібрання творів» (2018–2019) та ін. Її ліричні тексти, сповнені особливою задушевністю і граничною щирістю, філософської глибини і гострого драматизму, неодноразово отримували схвальні відгуки з боку критики. Творчість письменниці викликала непо-слабний інтерес у таких літературознавців, письменників, журналістів, краєзнавців, як М. Братан, А. Донченко, І. Драч, В. Загороднюк, М. Каляка, В. Леонтєва, О. Мазуренко, В. Нижоголенко, О. Олексюк, І. Плоткіна, К. Савченко, Є. Тишкевич, Л. Федоровська, Ю. Чернієнко та ін.

Критик Л. Федоровська підкреслювала природність та органічність лірики В. Наумич: «Вона живе поезією в кожному мить свого існування. Це її постійний внутрішній стан – дослухатися до поетичного звучання світу...» (Федоровська, 1996: 2). М. Братан у післямові до «Голосу журби» констатував: «Валентина Наумич на наших очах виросла в поета, на повний голос промовляючи і як громадянин нової незалежної України, чия дочкою себе почувала і відчуває нині і присно» (Братан, 1996: 34). Своє захоплення письменницею та її самобутнім художнім світом висловлює і М. Каляка: «Написане поетесою Наумич по-справжньому діємає точністю і глибиною. Думати про Валентину в минулому часі важко. Важко тому, що є такі вірші, які за своєю поетичною силою невмирущі» (Каляка, 2012: 11).

До творчості талановитої авторки як до «мовно збагаченої і надзвичайно цікавої своєю незашмуляною системою образів» неодноразово апелює у своїх публікаціях О. Олексюк, зокрема в нарисі «Невмирущий голос поетеси» (Олексюк, 2018: 130). Із захопленням про твори В. Наумич відгукнулася І. Плоткіна: «Вірші емоційні, щирі. Приваблює багата мовна палітра. Тематика і образна система книжки – свідчення високого духовного виміру, зацікавленості історичними, релігійними та міфологічними сюжетами. Мова свіжа, метафорична» (Плоткіна, 1994: 4). Ю. Чернієнко у статті «Пам'ять, увічнена у слові» широко окреслила життєвий шлях письменниці, а особливо проникливо відгукнулася про «її духовне багатство – її поезію» (Чернієнко, 2012: 98). Критик констатує: «Провідні начала її лірики високопоетичні – це любов до рідного краю, гордість за свою велику Батьківщину, якій ім'я Україна» (Чернієнко, 2012: 98). А В. Загороднюк у статті «Розбудись, наша совість заснула...» відзначає «чистий і бентежний голос поетеси», який сприймається реципієнтами «з особливим відчуттям надії, віри у самих себе» (Загороднюк, 2012: 100). Для критика творчість В. Наумич – «це художній літопис невпукореної душі у ствердженні одвічних людських цінностей, любові до рідної землі, батьків і дітей, їхніх традицій, мови, моральних переконань» (Загороднюк, 2012: 100).

Метою нашої статті є дослідження музичного світу лірики В. Наумич. Цей аспект досі фактично не висвітлювався в публікаціях про письменницю, тож потребує належного осмислення й аналізу.

2. Музичні образи поезії В. Наумич

Постать Валентини Наумич (Василенко) як письменниці насамперед асоціюється із трагічними подіями на Чорнобильській АЕС та їх фатальними наслідками. Звідси й той болісний лейтмотив, що пронизує творчість поетеси. Уродженка Житомирщини, вона мала мандрівне життя (вчилася на Буковині та в Галичині, працювала разом із чоловіком В. Наумичем у Таджикистані, а згодом знову в Україні). На час аварії на ЧАЕС поетеса пережила складні хвороби, операції. Чорнобильська катастрофа ще більше погіршила стан її здоров'я, спровокувала інвалідність. Це спонукало родину переїхати на Херсонщину. Саме тут, у нашому краї, ця хвороблива і мужня людина розкрилась усебічно як талановита авторка.

Любов до музики та пісні В. Наумич пронесла через усе своє життя. Серед особливих захоплень – Бетховен, Верді, Вівальді, Гріг, Скрябін, Чайковський, Шопен... І це почуття знайшло вияв у численних поетичних творах. Музична складова частина простежується як на рівні змісту, так і у формальних пошуках авторки. Розуміння нею свого призначення як митця окреслено в характерних самовизначеннях та спонуках: *Ти пишеш книгу не просту. / Сторінка кожна – серця струни* (Наумич, 2018: 145); *Співай, душа! Містерія розсіє – / Сумна верба всміхнеться на межі* (Наумич, 2018: 149). Поезія письменниці здебільшого автобіографічна, часто являє собою ліризовані щоденникові нотатки, в яких зафіксовано стани людської душі, ритм суспільного життя, пульс часу. Герої творів В. Наумич – люди різних часів і народів, але насамперед її хвилює сьогодення і майбутнє України. За допомогою музичної образності вона відтворює портрет нашої співучої нації на тлі історії та сучасних викликів, окреслює риси українського національного характеру. Одна з таких рис – волелюбність, закарбована в долях козацького лицарства: *Срібні сурми зовуть / Гордий дух непокори* (Наумич, 2018: 370). Вибір України – це *пісня волі над сивим Дніпром* (Наумич, 2018: 396). Тож у багатьох зразках своєї співаної поезії письменниця звертається до співвітчизників, а особливо юних, за якими майбутнє: *Гей, орлята-козачата, / Ви – нащадки козаків. / Вам свободу захищати, / Щоб наш край, як сад, розцвів* (Наумич, 2019: 136).

Для В. Наумич людська доля як музика – сповнена радісних і сумних акордів. Тож хвили спогадів, постійні нагадування пам'яті – це як *мелодії часу*. Саме так назвала В. Наумич один із віршів, що увійшов до дебютної збірки «Є життя – лиш одне, без повтору...», виданої у Херсоні 1993 року. І ці *мелодії часу* дуже відмінні між собою, адже зафіксували не лише прекрасні сторінки зі світлими почуттями (*де юність як весна, / Веселою манила далина*), а й гіркі роки й десятиліття суспільної задухи й заскорузлості, що спотворювали долі й душі (*де в праці і в борні / Мовчали ми в безправ'ї і в брехні*). А проте всі ті мелодії часу незалежно від тональності викликають певну ностальгію: *Хіба вернеш проміння крізь роки? / Пішло на хвилях часу у віки. / Крізь ті роки, що спогадом у сні, / Що в круговерті погубили дні. // Крізь ті роки, що, мов дитя, в тобі / Назавжди співом в радості й журбі* (Наумич, 2018: 17).

Поетеса «Журавлі України» наводить щемливу паралель: птахи і люди, що залишають рідний край, – це уособлення смутку (*і на кожнім крилі пісня туги лунає*). Але якщо пернаті скитальники традиційно повертаються додому з вирію (*і не мають вини*), то з людьми буває складніше. Чи вважати зрадою батьківщини ті емігрантські поневіряння, пошуки щастя на чужині? Адже *не родивсь яничар, а родився як син*. Але і про тих, і про інших *почує народ і пісні проспівас* (Наумич, 2018: 22). В уяві поетеси журавлина журба асоціюється з тужливою піснею матері-України за своїми дітьми, розсіяними по світах. Сповнені трагізму вірші В. Наумич «Біда» та «Смерть сина». Кожен твір звучить як реквієм. У першому з них уловлюється суспільний резонанс від Чорнобильської аварії, а в іншому – від наслідків війни в Афганістані. Розмах екологічної та демографічної біди увиразнюється за рахунок музичної образності: *Захлинається пісня пташина, / В смозі тлустому сохне трава. / Що ж німуєш ти, царю-людино?! / Вже лісіє в дітей голова. // В продірявленій простір космічний / Витікає поволи твій день. / Як змія, в'ється морок довічний, / Сутеніє без сонця й пісень* (Наумич, 2018: 23). Музична атрибутика оголює й біль матері у «Смерті сина»: *Ким щастя твого перерізана нить, / Без пісні, без віри як жити?* (Наумич, 2018: 26); *Усе постріляли кохання і пісню, / І юність його, і майбутнє життя* (Наумич, 2018: 27).

Поєма «Дзвони Чорнобиля» насичена трагічними акордами. Авторка, яка разом із родиною, друзями, колегами опинилася в зоні радіаційного опромінення, гранично просто і страшно фіксує наслідки жакливої катастрофи, за якої *У шалі астральнім, у днях круговерті, / Пливла і звучала прелюдія смерті* (Наумич, 2018: 70). Поєма-реквієм передає власні переживання поетеси (*Болить мені душа. Рида струна; Я – біль, я – відчай, горя злива!*), які тісно переплітаються з мільйонами чуттів і голосів – людей, птахів, рослин, приречених на загибель (*А де ж твоя, птахонько, / Душа заспіває?! / За тобою, хатонько, / Тихо зарідає; Нема де, світоньку, подітись. / Прийшла біда незрима в край*). Трагічний тривожний піснєдзвін В. Наумич скликає на сполох. Як вирок недолугим експериментаторам із зореносної та високопоставленим брехунам місцевого розливу звучать рядки: *Примовкли вже і сурми, і фанфари... / Скорботна площа в сумі літургій* (Наумич, 2018: 56). А проте поєма завершується життєствердно, авторка вірить у відродження нищеної нації: *Архангельській труби / Почують мертві всі. / З вогню лихої згуби / Устане батько й син* (Наумич, 2018: 73).

Поетеса-екфразис «Дума під «Італійське капричіо» передає особливості індивідуального сприйняття відомого музичного твору, зливу фантазій і почуттів, викликаних зустріччю з високим мистецтвом: *Ізвіддала життя мов карнавал. / Не голоси, лиш музика крізь роки. / Мов в небовисі чується хорал, / Деся там, в світах, відлунюють розтоки. // Малюють фарби весни і літа, / Веде, веде ця музика в сьогодні...* (Наумич, 2018: 31). Для ліричної героїні вірша, яка завдяки музиці переноситься ніби в інший вимір, даровані видатним композитором звуки підносять настрої, додають хвилям життя особливої урочистості (*І болі розгубились, лиш свята – / Мов писанки свячені великодні*). Капричіо з його сугестією, південною пристрасстю й темпераментом, ефектними зворотами водночас проектується на контрасти в реальному житті: *І свято сам ти хочеш відтворити, / А всюдиусує зло перестривас. / І наша сутність квіткою горить, / Крізь біль і сум, простуючи, співає* (Наумич, 2018: 31).

Диптих-екфразис «Бетховен «Соната № 14» складається з віршів «Буває хтось хова своє кохання...» та «На цій мережці золотій...». Якщо перша поетеса нав'язана драматичними сторінками життя великого композитора і відтворює його власні переживання (*Соната ця – мережа золотава, / Над безднами елегія летюча, / Де самотність з тишею вінчала / Митця душа оголена, болюча*), то в іншій фіксуються емоції ліричної героїні під впливом почутої музики: *На цій мережці золотій, / Як вишиванка, образ твій / Пливе, пливе у тишині / У цій мелодії мені; Біжить по клавішах рука, / Немов ріки бурлінь дзвінка* (Наумич, 2018: 54).

У вірші «Подарувати райдугу» В. Наумич пропонує портрет музики, яка надихає, підносить душу, чарує своїми одвічними дисонансами-контрастами: *Я намалюю музику крилату, / Де два крила – рапсодія й соната, / Де світло й тінь, де сміх і сльози, / Де літо тепле й зима погрози* (Наумич, 2018: 47). А в поезії «Спомин» репрезентовано таку динамічну музичну картинку: *Різноголосо сурми просурмили / Спливли в мелодіях осінніх див – / Розтали, втихли – спомин залишили* (Наумич, 2018: 48). Вірш «Чи пам'ятаєш квітня дні?» весь зітканий із музичних мікрообразів, які передають щасливі миттєвості, що пережиті закоханими людьми. Передовсім це настрої-мелодії давноминулої юності: *Вітали зорі нас ясні, / Сади розквітчані сурмили; / Ти цілував мої вуста, / До неба музика летіла, / І саду пісня молода / Дивилась в очі біла-біла* (Наумич, 2018: 74). Саме вони озиваються в осінню пору людського життя і зігрівають душу теплом, вірою, надією та любов'ю: *І дзвін малиновий зорі / В світаннях мерзлих даленіє. // Почуй! Почуй! Ще лине він / У нотах скрипок ніжним співом, – / Той малиновий передзвін / Із наших весен – білим дивом* (Наумич, 2018: 74).

У наступних збірках («Голос журби», «Пісня волі над сивим Дніпром», «Мелодія долини голувої», «Срібні луни», «Подих струни» тощо) В. Наумич далі розвиває і варіює музичну тему. Музика, пісня – це безцінний скарб, яким володіє народ протягом тисячоліть. Відтак у В. Наумич ця думка відлунує на тлі різних історичних періодів, художньо відображених нею: *Епохи в очі увібравши, / Пісні з непам'яті віків, / Несуть скіф'янки повні чаші / З водою для степовиків* (Наумич, 2018: 169).

У поезії «Роздуми» авторка розмірковує над загадками світобудови, витоками людської цивілізації і вбачає серед основ світовлаштування й музичну: *З чого почався ти, світе?! / В чім тасмниця твоя?! / Піснею – росяне літо, / Піснею – квітне земля // З чого ти, світе, почався?! / Музика родить слова...* (Наумич, 2018: 186). Поетеса ніби уточнює одвічну істину про первозданність слова: спочатку була така музика. Та чи так важливо, з чого почався світ (*з музики сфер, а чи з тьми*), головне, щоб він жив та був.

За допомогою музичних образів поетеса передає взаємини між героями та середовищем: *Хтось струни владно обрива, / Що поміж мною і тобою* (Наумич, 2018: 114). Музика асоціюється у поетеси з красою, радістю,

душевним піднесенням: *...Гімн красі до ночі не вмовка* (Наунич, 2018: 477); *Починається концерт / У ставочку біля верб* (Наунич, 2019: 60) або з тривогою, збентеженістю, передчуттям лихого: *І в сурмах – доли небезпеки* (Наунич, 2018: 78); *Дзвінкоче формінги струна золота* (Наунич, 2018: 94).

У вірші «Тиша» музика серця передається цілим рядом мікрообразів-символів, які підкреслюють стан душі: *Це арфи млосна баркарола. / Це в ритмах сонячна блакить / В співзвуччі з квітом доокола; Ясна симфонія задуми* (Наунич, 2018: 181). Подібного звучання й поезія «Два голоси», в якій ідеться про душі і серця скрипкові ключі (Наунич, 2018: 182). А вірш «Як овоч, слово визрівало» відтворює музику поетичного самовираження, складники процесу народження лірики. Героїня переживає миттєвості натхнення від першотоків і до творчого осяяння: *У тайні тайн, де вже смеркало, / Вчувалась музика мені* (Наунич, 2018: 183). Цей процес матеріалізується через появу музи Евтерпи як покровительки музики та ліричної поезії, яка твердо запевнює мисткиню: *На флейту маєш ти права* (Наунич, 2018: 183).

Авторка фіксує музичні сторінки в житті героїв (*Ти вчив мене «Мазурку» танцювати / У тихоплинній музиці – слова* (Наунич, 2018: 130), хвилі-мелодії пам'яті (*Ми любі голоси вчуємо в лунах, / І погляди стрічаємо у снах / Під срібну музику на серця струнах* (Наунич, 2018: 136)). У поезіях-епітафіях В. Наунич музичні образи огорнуто в трагічний серпанок: *...Тут пташок не вгамувати, / Їх спів, як реквієм, звучить; Садки цвітуть і тужить мідь* (мідні духові інструменти оркестру – І. Н.) (Наунич, 2018: 178). Музика людських дол, життєвих перипетій, спогадових завій у В. Наунич сповнена глибокого драматизму: *Летять ключі минулих днів. / Зникають птахами за обрій. / Притихлий гомін берегів / І спомин пристрасний мелодій. // Минає час, летить від нас. О не шукай ти вітру в полі! Кружляє лист останній вальс, / Стихає музика поволі* (Наунич, 2018: 122). Настроями передостанності, елегійної зажури, відчуттям швидкоплинності життя навіяні поезії-спогади авторки і їх музичні вияви: *Був тротуар, як світ, а кроки щастям, / Між пальців час проплив, немов пісок. / І музикою срібною озвався / Минулих днів Шопенівський вальсок* (Наунич, 2018: 202).

Музика бурхливої грозової природи поетизується авторкою у вірші «І блискає, й гримить на виднокраї...» з циклу «В степу»: *З-понад баитанів вислизли вихриці, / Вхопились в боки й вихрять свій танок; Висвистують фаготи довгі фуги, / Тендітні руки ломлять дерева. / Природа в'ється в танці «Бугі-вугі», / Неначе спокій тут і не бував* (Наунич, 2018: 108). Письменниця майстерно поєднує акустичні й візуальні ряди, запозичивши образні знахідки з царини хореографії. А ось у пісні «Весільна» настроєвість зовсім не грозова, а смішливо-радісна: *Квітневий день, здається, / Відкаблучує гопак* (Наунич, 2018: 410).

Довкілля реальне й вимірне однаково сповнене для авторки музикою: *Зродився світ, як готика, дзвінкий, / І кличе мрію в сонячні хорали* (Наунич, 2018: 141). Поетеса чує розмаїті мелодії днів і ночей, кожної пори року. Природа як композитор і виконавець припрошує її і в свої володіння, і спонукає до самозаглиблення та самопізнання: *Зимні симфонії, білі симфонії, / Срібні віоли завій. / О, неповторні природи гармонії – / Ритму мотив чарівний // Тихі елегії, луни елегії, / Спогади літньої гри, / Космос душі – то світи безберегії, / Серце ж, мов свічка, горить* (Наунич, 2018: 496).

Музика природи надихає героїв, окриляє, викликає священні почуття єдності з рідною землею: *А день волошками хлюпне, / Позве тебе, позве мене / У даль весняною струною* (Наунич, 2018: 114); *Наслухаю, як простір дзвенить, / Як наповнює нотами серце. / Спраглі душі піснями ріднить / Синьозоре, бездонне джерельце* (Наунич, 2018: 116). *Вогнева хвиля червоно-золотих квітів степових* (вірш «Маки») приносить розраду і зачудованій довколишній природі (*Щоб озивавсь буденно-сірий шлях / У звабних нотах грою степовою*), і людям, зачарованим такою красою: *Вони змінили наш справний рух, / Щипають мрії золотавий пух / І осипають долу пелюстками. // Біжать і зуть в незнану далину, / І струменят вогнисто поміж нами, / Торкаючи притишену струну* (Наунич, 2018: 117).

Серед мікрообразів природи, пов'язаних із музикою, співом, поетеса приваблює соловей як символ пісенної творчості. У вірші «У джунглях» мотив пташиної пісні переплітається з темою поета, незалежності його діяльності: *У стумі лісу, хмарах крон / Співати втіха солов'ю; // Життя – трагедія, він зна, / Він зна, сіренький горобаха; / У пісні нота чарівна – / Оце весь зиск від співу птаха* (Наунич, 2018: 160). Митець-людина і соловей як творець прекрасних трелей справжні, нештучні, природні у своїх пориваннях і піснях, які дарують околіві: *В мажорах нот мале пташа / В любові світу присягає, / Надія в мандри вируша, / Коли у джунглях птах співає* (Наунич, 2018: 160).

Магія музики і поезії у своїй єдності творять справжні дива. На цьому наголошує авторка у вірші «Музика слова»: *Душе, дзвениш безмовно, / Ждеш: озове струна. / Музика збудить слово, / Наче буюк весна* (Наунич, 2018: 157). Схема цього магічного дійства і проста своєю прозорістю, і водночас незбагненна своєю чудотворністю: *Райдужний зблиск на грані. / Музика. / Слова стук. / І на листку-екрані – / Серце, що світле з мук* (Наунич, 2018: 157). Поезія та музика в доробку В. Наунич традиційно нерозривні (*Зиграй, зиграй на клавішах душі / Цю неповторну музику, Маестро! / Вона тобі вернеться в цій вірші, / У нотах і у ритмах цих воскресне*), а проте в окремих творах авторки ці два світи виступають як супротивники, несумісні стихії: *Не щемні елегії, станси – / Оглушують джази і рок* (Наунич, 2018: 25). Іронічні нотки характерні для мініатюр із циклу «Чотиривірші»: *Зручніше сильних прославляти, / Співати їм бадьорі гімни* (Наунич, 2018: 187). Така замовна музика явно не до душі письменниці.

Роки перебування в Середній Азії наклали відбиток і на музичну образність поетеси. У цілому ряді її текстів наявні таджицькі мотиви, які увиразнюються за рахунок місцевої термінології: *Зурна дарує нам свою / Тасмну схованку загадок* (Наунич, 2018: 414); *Базар азійський пахне пряно / І чайхани в тіні піано, / Де чай в піалах подають* (Наунич, 2018: 415).

В. Наумич усвідомлювала, що через невідступні хворощі життя її має передчасно обірватись. Але не впадала в розпач, беручи за приклад велику свою попередницю, якій присвятила поетичний цикл («Лесі Українці»). Оптимісткою, закоханою в музику, красу, життя, вона й залишилась у спогадах сучасників: *Я співать буду сонцю пісні, / Віру в сумні-вах світлом будити, / Скільки б в долі не лишено днів, / Скільки б суму у них не наліто* (Наумич, 2018: 185).

3. Мелодика, ритміка, метрика поезії письменниці

Характерною рисою стилю поезії В. Наумич є її співочість, закоріненість у ґрунт національного фольклору, світової романсової лірики, музичної класики.

Пісенна основа віршів авторки простежується в кожній її збірці, а часом озивається в заголовках книжок («Пісня волі над сивим Дніпром», «Мелодія долини голубої», «Подих струни»). Серед жанрових модифікацій лірики В. Наумич явно домінують пісня («Пісня осені», «Нерозділена краса», «Пісня», «Весільна», «Колискова», «Вишня», «Колисанка», «Біла лілія», «Ця стежина рушнікова...»), романс («Зачим, скажи мені, зачим...»), «Осінній мотив», «Нагідки», «Не відцвітай, мій саде...»), «Розстання», «Моя любове», «Ти прийшла, як у храм», «Білі лебеді», «Ми в січні вже, мій любий»), рідше культивуються молитва («Молитва»), голосіння («Смерть сина», «Лебединко моя»), реквієм («Біда», «В Чорнобильській зоні»), ноктюрн («Ніч»). Часто навіть у заголовках підкреслюється музичний характер тексту: «Концерт», «Мелодія улюбленого краю», «Пісня», «Музика», «Мелодія часу», «Під вальс Євгена Доги», «Дума під «Італійське капричіо», «Бетховен «Соната № 14», «Верді», «Пісня Сольвейг», «Горні співи», «Пісня волі над сивим Дніпром», «Ритми часу», «Мелодія долини голубої», «Пісня стиглих колосків», «Чеченські акорди», «Подих струни», «Музика слова», «Пісня осені», «Міно́р», «Співає весна», «Розносить ліра обгоріла», «Ріка оця чи танок марить снами...»), «Вже тихне гомін, тихне спів...»), «Мелодія меланхолії», «Ця музика мені не втихає...»), «Послухаймо Скрябіна, осене...»), «Зимні симфонії, білі симфонії...»), «Рондо» тощо. Пісенний характер має поетично-драматизоване дійство-феєрія письменниці «Ладовиці на честь весни».

Показово, що в багатьох своїх творах авторка часто послуговується пісенною атрибутикою, музичною термінологією. Насамперед, це: 1) музичні жанри: *рапсодія, соната, капричіо, симфонія, сюїта, опера, оперета, фуга, прелюдія, пісня, дует, гімн, пеан, хорал, ноктюрн, баркарола, веснянка, ладовиця*; 2) назви музичних інструментів: *арфа, балалайка, бандура, баян, віола, зурна, кларнет, клавесини, литаври, ліра, скрипка, сопілка, сурма, тромбон, труби, фагот, фанфари, флюяра, формінга, шарманка*; їхніх деталей: *струна, клавіші*; 3) музичні стилі: *джаз, рок, хеві-метал*; 4) назви танців: *вальс, вальс-бостон, бугі-вугі, гопак, мазурка, полонез*; 5) назви виконавців музичних творів: *аєд, менестрель, щедрувальник, диригент, хор*; 6) назви музичних апаратів: *патефон, грамофон, радіола, магнітола*; їх деталей та пристроїв: *платівка*; 7) інші музичні терміни: *мелодія, ритм, гармонія, мотив, міно́р, мажор, піано, нота, бемолі, акорд, рулада, партитура, терції, танок, концерт*. Часто звертається авторка до літературно-музичної термінології із царини релігійної обрядовості: *молитва, кондаки, літургія*. Заголовки творів і самі тексти рясніють прізвищами композиторів (*Бетховен, Верді, Вівальді, Шопен, Євген Дога, Скрябін*) і співаків (*Джо Дасен*), назвами конкретних музичних творів чи їхніх елементів (*Бетховен «Соната № 14», «Італійське капричіо», «Пісня Сольвейг», «Під вальс Євгена Доги», «Ніжність»*), персонажів (*Сольвейг*) тощо.

Лише одна лексема пісня в найрізноманітніших варіаціях присутня в десятках творів поетеси: *Течуть прогресу чудеса / В піснях незмовкних менестрелей* (Наумич, 2018: 36); *Лиш спогади снують, сплітають пісню тиху* (Наумич, 2018: 37); *...Горизонту круг новий / Нові пісні переспіває* (Наумич, 2018: 40); *Сумні пісні співають у пустелі / І мріяли в задухах самоти* (Наумич, 2018: 46); *Аєде, хай пісня заблудлих єдна* (Наумич, 2018: 95); *Спрагли душі піснями ріднить / Синьозоре, бездонне джерельце* (Наумич, 2018: 116); *Горе й надія зродили пісні* (Наумич, 2018: 165); *Лється пісня душі недоспівана* (Наумич, 2018: 197); *За нами пісня осені пливла. / Її мелодія – то душі розмова* (Наумич, 2018: 203); *Ті стежини, як в пісню слова, / У життя моє міцно вплелись* (Наумич, 2018: 210); *Пісня небо відчинила* (Наумич, 2018: 276); *Пісні складаймо із барвистих слів. / В віках не змовкне пісня України* (Наумич, 2018: 448); *А на завтра сонячні кларнети / Збудять день у пісні і труді* (Наумич, 2018: 457); *І небо синіми октавами / Вповили в пісню жайвори* (Наумич, 2018: 462) та ін. Поряд із лексемою пісня часто послуговується В. Наумич іменником *спів*, дієсловом *співати*, прикметником *співочий*: *...Роки, що мов дитя, в тобі – / Назавжди співом в радості й журбі* (Наумич, 2018: 17); *Завія біла в співі чи плачі / Крилато хай кружляє над гаями* (Наумич, 2018: 42); *У нотах скрипок ніжним співом, / Той малиновий передзвін* (Наумич, 2018: 74); *І жайвори співатимуть у житті* (Наумич, 2018: 75); *Між смоківниць розспівують мулати* (Наумич, 2018: 119); *Душа співає і сумує* (Наумич, 2018: 140); *Співають в дуеті – це і все прохання* (Наумич, 2018: 485); *Дав ноту для співочих голосів* (Наумич, 2018: 132); *Промінець співочий / Купає в росах очі* (Наумич, 2019: 67).

Музичний характер мають художні засоби, до яких звертається авторка: перифрази: *солов'ями плаче і сміється* (Наумич, 2018: 42) (співає); *І розбуди у серці солов'їв* (Наумич, 2018: 87) (рідну мову і пісню); звуконаслідувальні структури: *І так весело малі: / «Цвін-цвірінь», – співають»* (Наумич, 2019: 77); *«Фіть-фіть-ві...» – лунає в гаї, / То юрок собі співає»* (Наумич, 2019: 79); *«А сніжок: «Рип-рип», – співає / Разом з чобітками»* (Наумич, 2019: 137).

Пісенний характер лірики письменниці накладає відчутний карб на мовну організацію текстів, творених часто як стилізації під фольклор. Орієнтуючись на досвід безіменних авторів народнопоетичних перлин, В. Наумич оздоблює свої вірші синонімічними повторами: *казку-пісню* (Наумич, 2018: 164), *цвіркун-шарманщик* (Наумич, 2018: 326), *танцюристи-високи* (Наумич, 2019: 90) тощо. Поетеса вибудовує цілі синонімічні ряди. За їх допомогою авторка підкреслює багатство рідної мови, наявність цілих розсипів словесного розмаїття, характерних для українського світу.

Поетесі притаманні новотвори, що додають текстам особливої свіжості й вишуканості: *Як та бджола, трудяса в сонцетанці* (Наумич, 2018: 148); *Веснянопроменем, весняногомоном / Задріла сонячна струна в серцях. // Земля засіяна, душа окрилена, / І повноводою співа ріка / О, весноводонько, вербичка всріблена, / І вітер сонячний струну торка* (Наумич, 2018: 194).

Захоплення фольклорною стихією та її музичною організацією оприявнюється в ліриці В. Наумич увагою до народнопісенних форм, прийомів, засобів. Наприклад, для неї характерні численні мелодійні повтори: *Ви не спіть, берези, / Ви не спіть, віоли* (Наумич, 2018: 51); звукові тавтології: *сурми просурмили* (Наумич, 2018: 48), *дзвін дзвіниці* (Наумич, 2018: 331); гіперболізовані структури: *Стозвучні арфи забриніли* (Наумич, 2018: 401), *Лийся, музико стодзвінна* (Наумич, 2018: 410); *Музика лється дощами* (Наумич, 2018: 489); афористичні вирази: *Нові часи, нові кондаки* (Наумич, 2018: 79); *І після зим співочі весни / Згадають наші імена* (Наумич, 2018: 129); ...*Єднає лиш пісня: у радості й горі* (187).

Як і автори музичних творів, В. Наумич у своїй поезії часто послуговується прийомом кільця: а) на рівні рядків: *Горить земля, горить* (Наумич, 2018: 68); *Назавжди я з вами, назавжди* (Наумич, 2018: 104); *Зачим, скажи мені, зачим* (Наумич, 2018: 113); *Осінь, любий, ця дивна осінь* (Наумич, 2018: 198); *Злотокоса бджілка, доля злотокоса* (Наумич, 2018: 408); *На підході зима, на підході* (492); *Осінь щедра, тепла осінь* (Наумич, 2019: 65); *Ось яка я, ось яка* (Наумич, 2019: 108); б) цілих творів («Співає весна на дуді калиновій», «Музика», «Послухаймо Скраябіна: осене...» тощо. Так, вірш «Музика» побудований на розвитку паралельних мотивів, які тісно переплітаються: мелодійність у природі суголосна із хвилями почуттів героїв, асоціюються ритміка рік і рук закоханих. Відчутно відгомони гетеансько-рількеанського комплексу, згідно з яким герої В. Наумич на хвилях щастя ніби розчиняються в гармонійному околі, у просторі і часі, відчуваючи себе часточками прекрасної і вічної природи (*Як дзвіночок – джерельце... Я – дзвінке джерело; Твої руки – як ріки*). Співзвучність у природі і в стосунках люблячої пари підкреслюється в обрамленні твору: *Чуєш музику серця, / Чуєш музику рік?!* (Наумич, 2018: 404). Спільний для поезії та музики прийом кільця налаштовує на усвідомлення неперобутності краси природи і людських почуттів.

На поліфонії, багатомотивності побудовано й цикл інтимних віршів «Картини», в якому той же гетеансько-рількеанський комплекс реалізовано через характерні самоозначення героїв, які від гармонійності почуттів утрачають ґрунт під собою та відчуття реальності: *Здається, що не я стою отут. / Мої лиш очі, а мене немає; Не чуть землі вже під ногами, / Не притягає твердь її – / Бринять під сонцем солові, / Як пісня щастя поміж нами* (Наумич, 2018: 407).

Розмаїттям музичної варіативності позначені внутрішні рими поетеси: *Причали, мов пісні, що вже відзвучали* (Наумич, 2018: 110); *В просторі дзвеніла пісня перепіла* (Наумич, 2018: 399) та ін. Функцію внутрішньої тавтологічної рими виконують різноманітні повтори, вжиті для надання текстам мелодійності: *Ти мені, як пісня. Я тобі, як пісня* (Наумич, 2018: 475); *Зимні симфонії, білі симфонії* (Наумич, 2018: 496).

Оскільки письменниця захоплювалася українським пісенним фольклором, вітчизняною та зарубіжною романсовою лірикою, музичною класикою, то в її доробку є чимало творів із відповідною мелодикою. Танцювальні ритми шумки, або козачка (8+8)+(8+8) створюють мелодійний малюнок поезії «Невідворотність»: *Ти – півсвіту, я – півсвіту ... / І покотимось по літу. / Плине Лебідь, Білий Лебідь – / Мої руки, наче невід* (Наумич, 2018: 400). Водночас така мелодика характерна й для російського романсу, наприклад «Я пришел к тебе с приветом» А. Фета, герой якого поспішає *Рассказать, что отовсюду / На меня весельем веет, / Что не знаю сам, что буду / Петь, но только песня зреет* (Чудное мгновенье, 1988: 295).

Музичне оформлення за ритмічною схемою народного 15-складника (8+7)+(8+7) мають поезії В. Наумич «Нерозділена краса», «На алтарі», «Пісня стиглих колосків». Наприклад, в останньому з них почуємо: *То бандури перебори, / То сопілки ніжний спів – / Передзвонами в просторі / Пісня стиглих колосків* (Наумич, 2018: 268). У ліричній пастелі «Вечірнє купання» авторка використовує музичний лад фольклорного тринадцятискладника (7+6)+(7+6): *Ой, ти хвиле молода, / Рученята гожі. / Цілувала нас вода / Перед світом Божим* (Наумич, 2018: 412). Ця ж мелодика характерна для «Ладовиці на честь весни»: *Іде веснонька-весна – / Лада ясноока. / Пісня птахів голосна / В небесах високо* (Наумич, 2019: 140). А літня музична замальовка «Липка», сповнена гулу-співу бджілок *дзвінких*, репрезентується ритмом фольклорного дванадцятискладника (6+6)+(6+6): *І лине скііта / Червневого літа, / Як сонячна злива – / Солодка, щемлива* (Наумич, 2018: 265).

Письменниця володіла тонким музичним слухом, була чудово ознайомлена з набутками фольклору, романсової лірики, і ця здатність забезпечила її твори віртуозною мелодикою та ритмікою.

4. Висновки

Запропонована письменницею В. Наумич художня картина світу відзначається багатою музичною образністю. Лірика та ліро-епіка поетеси засвідчують, що вони перебувають на перехресті двох мистецтв, із широким використанням засобів поліфонії. Багатомотивність, різноголосся додають текстам В. Наумич особливої виразності й мелодійності. Музичні мотиви, образи, символіка є невід'ємними елементами індивідуального стилю письменниці, яка жила музикою. Мелодика та ритміка текстів авторки глибоко сягають у ґрунт народнопісенної культури, романсових традицій у вітчизняній та світовій літературі та музиці.

У перспективі слід було б дослідити живописну основу літературної творчості В. Наумич, оскільки і в цій царині в неї є цікаві знахідки.

Література:

1. Братан М. Замість післямови. *Наунич В. Голос журби: поезії*. Херсон : Просвіта, 1996. С. 34.
2. Загороднюк В. «Розбудись, наша совість заснула...». *Степ: літературно-художній альманах*. Херсон, 2012. № 21. С. 100.
3. Каляка М. Кожен її твір – це сповідь серця: поетеса Чорнобильської зони. *Каляка М. Твори: у 5 книгах. Кн. 4: Збуджені альманахом «Степ»: нариси*. Київ – Херсон : Просвіта, 2012. С. 5–13.
4. Наунич В. Повне зібрання творів: у 2 томах. Т. 1: Сльоза України: поезії та драматичні твори. Київ – Херсон : Просвіта, 2018. 519 с.
5. Олексюк О. Невмирущий голос поетеси (В. Наунич) *Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник: випуск 14*. Київ – Херсон : Просвіта, 2018. С. 128–133.
6. Плоткіна І. «Є земля, що покличе, як мати». *Наддніпряньська правда*. 1994. 23 квітня. С. 4.
7. Федоровська Л. Життя стривожений акорд. *Наддніпряньська правда*. 1996. 17 серпня. С.2.
8. Чернієнко Ю. Пам'ять, увічнена у слові: Валентина Наунич. *Степ: літературно-художній альманах*. Херсон, 2012. № 21. С. 97–100.
9. Чудное мгновение: Любовная лирика русских поэтов. Кн. 1. Москва : Худож. лит., 1988. 447 с.

References:

1. Bratan M. Zamist pisliamovy. [As afterword]. *Naumych V. Holos zhurby: poezii*. Kherson: Prosvita, 1996. S. 34. [in Ukrainian]
2. Zagorodniuk V. «Rozbudys, nasha sovist zasnula...». [Preface to V. Naumych's poetry]. *Step: literaturno-khudozhnii almanakh*. Kherson, 2012. № 21. S.100. [in Ukrainian]
3. Kaliaka M. Kozhen yii tvir – tse spovid sertsia: poetesa Chornobyl'skoi zony. [Essay about V. Naumych as Chornobyl's poetess], Kaliaka M. *Tvory: u 5 knygakh. Kn.4: Zbudzeni almanakhom Step: narysy*. K. – Kherson: Prosvita, 2012. S. 5-13. [in Ukrainian]
4. Naumych V. Povne zibrannia tvoriv: u 2 tomakh. T.1: Sloza Ukrainy: poezii ta dramatychni tvory. [Complete works of V. Naumych. V. 1]. K. – Kherson : Prosvita, 2018. 519 c. [in Ukrainian]
5. Naumych V. T. 2: Povne zibrannia tvoriv: u 2 tomakh. T. 2. Prygody pogody: virshi ta prosa dlia ditei ta yunatstva. [Complete works of V. Naumych. V.2]. K. – Kherson : Prosvita, 2019. 215 c. [in Ukrainian]
6. Oleksiuk O. Nevmyrushchyi holos poetesy (V. Naumych) [Eternal voice of poetess (V. Naumych)]. *Visnyk Tavriiskoi fundatsii (Oseredku vyvchennia ukrainskoi diaspory): literaturno-naukovyi zbirnyk: vypusk 14*. K. – Kherson : Prosvita, 2018. S. 128-133.[in Ukrainian]
7. Plotkina I. «Je zemlia, shcho poklyche, yak maty». [Essay about lyrics of V. Naumych]. *Naddniprianska pravda*. 1994. 23 kvitnia. S. 4. [in Ukrainian]
8. Fedorovska L. Zytia stryvozhenyi akord. [Life's baffld accord]. *Naddniprianska pravda*.1996. 17 serpnia. S. 2. [in Ukrainian]
9. Cherniienko Yu. Pamiat, uvichnena u slovi: Valentyna Naumych. [The memory in the word]. *Step: literaturno-khudozhnii almanakh*. Kherson, 2012. № 21. S. 97-100. [in Ukrainian]
10. Chudnoie mgnovenie: Liubovnaia lirika russkikh poetov. [The wonderful moment: love lyrics of Russian poets] Kn. 1. M.: Xudozh. Lit., 1988. 447 c. [in Russian]

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020
The article was received 17 April 2020

УДК 811.161.2'366.5'37

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-81-3>

СЕМАНТИКО-КАТЕГОРІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЕКСЕМИ *ПОКЛИКА́ННЯ*: ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ, ЕТИМОЛОГІЧНИЙ І ПАРАДИГАТИЧНИЙ ПІДХОДИ

Омельчук Сергій Аркадійович,
*доктор педагогічних наук, доцент,
перший проректор,
професор кафедри слов'янської філології
Херсонського державного університету
omegas1975@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0323-7922*

У статті досліджено семантико-категорійний потенціал лексеми «покликання» та з'ясовано парадигматичні відношення між словами «покликання» («гіперпокликання»), «посилання» («гіперпосилання»), «лінк» і «ланка». **Методи дослідження:** компонентний аналіз, дефініційний аналіз словникових статей лексикологічних джерел, метод функційного аналізу, метод кількісних підрахунків, метод узагальнення. **Результати.** Доведено, що іменник «покликання» належить до девербативів, яким властиве явище регулярної полісемії: *nomina actionis* на означення опредметненого процесу й *nomina acti* на означення результату процесу. Цей девербатив утворює двоє синонімічних об'єднань, до складу яких входять слова з різним ступенем продуктивного вживання. Виокремлено три чинники утворення синонімічних об'єднань: варіантне використання питомого слова й запозиченого; прагнення замінити ненормативне слово українським відповідником; виникнення нових понять і бажання дати кожному з них найточнішу номінацію, співзвучну з базовим іншомовним словом. З'ясовано, що найбільше лексичних конкурентів до девербатива «покликання» з'явилося в кінці 2010-х років. Визначено дві тенденції: беззаперечним лідером активного вживання в мовленні залишається позанормативне слово «посилання»; питоме слово «ланка» закономірно починає конкурувати з іншомовним відповідником «лінк». Зафіксовано широке вживання лексеми «покликання» в сучасних наукових розвідках різного галузевого спрямування, дисертаціях із філології, засобах масової інформації. Виявлено помітну тенденцію до активного використання цього слова на офіційних вебресурсах освітніх закладів, блогах, сторінках у соціальних мережах. **Висновки.** Девербатив «покликання» є нормативним словом, яке запропоновано ввести до реєстру слів сучасних лексикографічних видань, а в макроструктурі тлумачного словника української мови зафіксувати три дефініції: 1. Указівка на кого-, що-небудь для підтвердження. 2. Сукупність бібліографічних відомостей про документ, що є необхідними й достатніми для ідентифікування та пошуку. 3. Адреса іншого мережевого інформаційного ресурсу у форматі URL.

Ключові слова: девербатив «покликання», парадигматичні відношення, полісемія, синонімічне об'єднання.

SEMANTIC AND CATEGORIC POTENTIAL OF THE LEXEME *ПОКЛИКА́ННЯ*: LEXICOGRAPHIC, ETYMOLOGICAL, AND PARADIGMATIC APPROACHES

Omelchuk Serhii Arkadiiovych,
*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
First Vice-Rector,
Professor of the Department of Slavic Philology
of Kherson State University
omegas1975@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0323-7922*

The article presents the research of the semantic and categoric potential of the Ukrainian lexeme «покликання» and clarifies the paradigmatic relationship between words «покликання» («гіперпокликання»), «посилання» («гіперпосилання»), «лінк», and «ланка». **Research methods** include: component analysis, definition analysis of dictionary entries of lexicological sources, method of functional analysis, method of quantitative calculations, method of generalization. **Results.** In the article it has been proved that the noun «покликання» belongs to the deverbatives which are characterized by the regular polysemy: *nomina actionis* to denote the objectified process, and *nomina acti* to denote the result of the process. This deverbative forms two synonymous unions which include words with varying degrees of productive use. We have identified three factors in the formation of synonymous associations: the variable use of the native word and the borrowed one; the tendency to replace the irregular word with the Ukrainian equivalent; the emergence of new concepts, and the desire to give each of them the most accurate nomination concordant with the basic foreign word. It has been found that most lexical competitors to the deverbative «покликання» appeared in the late 2010s. In the research two following tendencies have been detected: the undisputed leader of active use in speech is the irregular word «посилання»; the native word «ланка» naturally begins to compete with the foreign equivalent «лінк». It has been clarified that the lexeme «покликання» is widely used in modern scientific research in various fields, dissertations in philology, and the media. The article reveals a noticeable tendency to active usage of this word on the official Web resources of educational institutions, blogs, social networks pages, etc. **Conclusions.** The deverbative «покликання» is a normative word. We propose to include the word into the glossary of modern lexicographical sources, and to record in the macrostructure of the explanatory dictionary of the Ukrainian language three definitions of it: 1. The mentioning of someone or something to confirm. 2. A set of bibliographic information about the document that is necessary and sufficient for identification and retrieval. 3. The address of another network information resource in URL format.

Key words: deverbative «покликання», paradigmatic relations, polysemy, synonymous union.

1. Вступ

Актуальність нашої розвідки полягає в обґрунтуванні доречного вживання в науковому (і не тільки) мовленні слова *покликання*, яке сьогодні безпідставно витіснене його лексичним конкурентом – лексемою *посилання*. Використання цих лексем відбиває мовну еволюцію, є результатом співіснування «старого» і «нового» в мові відповідно до того, як змінюється сама навколишня дійсність: слово *покликання* почало входити в активний запас мовців лише на початку ХХІ сторіччя, витісняючи з мовлення слово *посилання*, що тривалий час було єдиною й безкомпромісною лексемою в науковому мовленні.

Мета статті – дослідити семантико-категорійний потенціал лексеми *покликання* й запропонувати структуру словникової статті до цього слова для тлумачного словника сучасної української мови. Зокрема, **науково-дослідницькими завданнями** розвідки є визначити смислове наповнення девербатива *покликання*; схарактеризувати семантико-синтаксичні відношення, які виражає ця лексема; з'ясувати парадигматичні відношення між словами *покликання* (*гіперпокликання*), *посилання* (*гіперпосилання*) *лінк* і *ланка*.

Методи дослідження: компонентний аналіз дав змогу встановити семантико-категорійний потенціал лексеми *покликання* на підставі комплексного аналізування наукових джерел; **дефініційний аналіз** словникових статей різних лексикографічних джерел був використаний із метою дослідження смислового наповнення слова *покликання*; **метод функційного аналізу** – для визначення семантико-синтаксичних відношень, які виражає девербатив *покликання*; **метод кількісних підрахунків** – для визначення кількісних показників вияву продуктивності використання в сучасному мовленні слова *покликання* і його відповідників; **метод узагальнення** – для конструювання словникової статті лексеми *покликання*.

2. Лексикографічний аналіз лексем-конкурентів *покликання* і *посилання*

На дієслово *покликатися* й іменник *покликання* ми натрапляємо в словникові 1926 року А. Ніковського (Українсько-російський словник, 1926: 587), словникові 1929 року Г. Голоскевича (Голоскевич, 1929: 417), словникові 1930 року М. Дорошенка, М. Станіславського, В. Страшкевича (Словник ділової мови, 1930: 212). До того ж помітною тенденцією кінця 2010-х років, з одного боку, стає надуживання лексемою *лінк* як іншомовного варіанта до девербативів *посилання* (*гіперпосилання*) / *покликання* (*гіперпокликання*) на означення адреси іншого мережевого інформаційного ресурсу у форматі URL, з іншого – намагання закріпити в лексиконі сучасного українця слово *ланка* на означення зв'язкового елемента мережі, за допомогою якого зв'язують різні сторінки або фрагменти всережжя.

Спостерігаємо закріплення девербатива *посилання* й у лексикографічних виданнях різних років (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2009; Орфоепічний словник української мови, 2009; Перехрест, 2008; Піддубняк, 2005; Український орфографічний словник, 2008). Наприклад, «Російсько-український словник із математики, фізики та інформатики» до рос. *ссылка* подає український варіант *посилання* й іншомовний – *референція* як термін інформатики. Також це видання фіксує прикметникову форму *посилальний* (рос. *ссылочный*) та синтаксичні форми *посилатися на формулу* (рос. *ссылаться на формулу*), *засилатися у комірку* (рос. *ссылаться в ячейку*). У реєстрі слів «Великого тлумачного словника сучасної української мови», крім девербатива *посилання*, натрапляємо на слово *гіперпосилання*, марковане як термін інформатики, у значенні «засіб указівки на смисловий зв'язок фрагмента одного документа з іншим документом або його фрагментом» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2009: 190).

В «Українсько-російському словникові наукової термінології» наведено девербатив *посилання* як поліграфічний термін, що відповідає рос. *ссылка* (*бібліографічне посилання, перехресне посилання, підрядкове посилання, подвійне посилання*), і як кібернетичний, технічний, фізичний терміни, що відповідають рос. *посылка* (*зовнішнє посилання, кодове посилання, корекційне посилання, струмове посилання*) (Українсько-російський словник наукової термінології, 2004: 251).

Такі академічні лексикографічні видання, як «Орфоепічний словник української мови» (2003) й «Український орфографічний словник» (2008), хоча й не подають девербатив *покликання*, проте фіксують вихідне до нього дієслово *покликатися*. Українські відповідники *покликатися* до рос. *ссылаться* і *покликаться* до рос. *сослаться* вміщено в «Російсько-українському словникові та українсько-російському словникові, в одному томі» (2008: 1488). До того ж «Російсько-український словник складної лексики» С. Караванського наводить як нормативні відповідники до російських граматичних конструкцій варіантні форми «*що покликається, звиклий посилатися, змушений послатися*», «*покликаючись / посилаючись на що*» (Караванський, 1998: 603). Дієслово *покликатися* як синонім до *посилатися* у значенні «вказувати на свідка чи авторитет, на щось як аргумент для підтвердження своїх слів, виправдання дій тощо» зафіксовано і у «Словникові синонімів української мови в 2-х томах» (2006: 339).

Заслуговує на увагу в контексті нашого дослідження видання «Мова – не калька: патріотичний словник гарної української мови «Говорімо гарно!» (Береза, 2014), автори якого, Т. Береза, І. Зубрицька, Ю. Зелений, пропонують віддавати перевагу самотньому українському слову *ланка* замість чужомовного *лінк* і звичного (буденного) *посилання*.

Закономірно було б натрапити на девербатив *покликання* або іншомовний відповідник – англіцизм *лінк* чи український неологізм *ланка* у словникові «Нові слова та значення» (2009), основне призначення якого зумовлене потребою зібрати й систематизувати нову українську лексику, не засвідчену іншими лексикографічними джерелами. Водночас у реєстрі цього словника з-поміж лексичних новотворів відсутні слова *покликання*, *гіперпокликання*, *лінк*, *ланка*.

Якщо в «Українському правописі» 1993–2015 років написання іменників другої відміни множини у формі родового відмінка було проілюстровано словом *посилання* – *посилань* (Український правопис, 1993: 76;

Український правопис, 2007: 92), то в «Українському правописові» 2019 року прикладом до цього ж правила подано слово *покликання* – *покликань* (Український правопис, 2019: 126). Хоча в параграфі сучасного правопису, де йдеться про вживання дужок, натрапляємо чомусь на активне надуживання словом *посилання*: «Після цитати, за якою в рядок подано в дужках *посилання* на автора або інше джерело, крапки не ставимо, а переноситься за дужки. Знак оклику, знак питання, три крапки в подібних випадках перед *посиланням* ставимо, проте крапку після нього в кінці речення також ставимо. Крапку, як і інші розділові знаки, в кінці речення перед *посиланням* ставимо тільки тоді, коли це *посилання* переноситься на інший рядок (в епіграфах, при віршових цитатах тощо), але після *посилання* на джерело в таких випадках жодних розділових знаків не ставимо» (Український правопис, 2019: 245).

У науково-теоретичному часописі НАН України «Українська мова» за 2010 рік натрапляємо на коментар-консультацію Т. Івасишиної «Посилання чи покликавання?», у якому йдеться про те, що органічнішими для української мови у значенні «вказувати на кого-, що-небудь для підтвердження або виправдання чогось; наводити що-небудь як доказ» є дієслово *поклика́тися* та іменник *покликання*. На думку дослідниці, «таке вживання спирається на традицію, зафіксовану в різних стилях української літературної мови. Напр.: *Треба звернутися до експерта Антона Петровича Ейсмонта, покликаючись на мою рекомендацію* (М. Коцюбинський); *Коли я раз попробував бути премудрим і поклика́тися на свою рівність перед законом, то дістав позаушника* (І. Франко); *У дужках подаються поклика́ння на третю, найпізнішу посторінкову пагінацію Хлебниковського кодексу, яка найкраще відчитується в цьому виданні* (Я. Книш)» (Івасишина, 2010: 99).

3. Етимологія й семантика лексеми *поклика́ння*

Етимологічно дієслово *поклика́тися* є префіксально-суфіксальним утворенням від *кликати*: давньоруськ. *кликати* – «публічно оголошувати», польськ. *klicz* «клич», болг. *клика́м* «кличу, публічно оголошую», македонськ. *клика* «кричить» (про орла та інших птахів), сербохорвацьк. *кликнути* «весело вигукнути; покликати», *кликвати* «кликати, гукати», словенськ. *klicati* «гукати, кликати», старослов'янськ. *клицати, кликнѣти*, церковнослов'янськ. *кликати*; – праслов'янськ. *klikati*; – споріднене з лит. *klykti, klykauti* «кричати, шукати», латиськ. *kliekt* «сильно кликати, кричати», давньоанглійськ. *hligan* «судити (про кого)» (Етимологічний словник української мови, 1985: 460).

Дієслово *поклика́тися* у значенні «вказувати на кого-, що-небудь для підтвердження або виправдання чогось; наводити що-небудь як доказ» (Словник української мови, 1976: 31) є вихідним до девербатива *поклика́ння*. Наприклад: *Характеризуючи мовну ситуацію в Україні на початку ХХ ст., Л. Масенко покликається на спогади Є. Чикаленка...* (Данилевська, 2020); *Водночас мовознавець не заперечує діаметрально протилежних поглядів на статус категорії виду, покликаючись на працю Л. А. Булаховського* (Калько, 2011); *Студент повинен поклика́тися на джерела, матеріали або окремі результати які використовує. Такі поклика́ння дають змогу відшукати документи й перевірити достовірність відомостей про цитування документа* (Вимоги до оформлення, 2011); *Автори статей відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, поклика́ння на них та інших відомостей* (Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні Науки». Вип. 215. Ч. 1, 2015); *Приклади, подані безпосередньо після поклика́нь на наукові джерела тут і далі, дібрано із різних текстів наукового стилю сучасної української літературної мови* (Лаврінець) і под.

Порівняймо: *поклика́тися на сучасні наукові концепції – поклика́ння на сучасні наукові концепції; поклика́тися на думки вчених – поклика́ння на думки вчених; поклика́тися на електронні джерела – поклика́ння на електронні джерела; поклика́тися на інтернет-ресурси – поклика́ння на інтернет-ресурси.*

Зазначимо, що іменник *поклика́ння* належить до девербативів, яким властиве явище регулярної полісемії:

1) *поклика́ння* як девербатив – *potiŋa actionis* на означення опредметненого процесу («вказівка на кого-, що-небудь для підтвердження»), наприклад: *поклика́ння на провідні ідеї, високий рейтинг поклика́нь на дослідження українських учених* і под.;

2) *поклика́ння* як девербатив – *potiŋa acti* (результат процесу):

– на означення адреси іншого мережевого інформаційного ресурсу у форматі URL, наприклад: *поклика́ння на офіційний вебресурс університету, поклика́ння на сайт Міністерства освіти і науки України* і под.;

– на означення сукупності бібліографічних відомостей про цитований, розглядуваний або згадуваний у тексті документа інший документ, що є необхідними й достатніми для його загальної характеристики, ідентифікування та пошуку, наприклад: *оформлення підрядкових поклика́нь, бібліографічні поклика́ння в тексті, поклика́ння на джерело повідомлення, поклика́ння в тексті публікації* і под.

4. Синонімні об'єднання, що утворює девербатив *поклика́ння*

Досліджуючи парадигматичні відношення, констатуємо, що лексема *поклика́ння* утворює синонімні об'єднання (рис. 1), наявність яких спричинене трьома чинниками:

1) варіантним використанням питомого слова (або питомого слова із препозиційним міжнародним компонентом *гіпер-*) й запозиченого: *поклика́ння / гіперпоклика́ння – лінк, поклика́ння / гіперпоклика́ння – референція*;

2) прагненням замінити ненормативне слово українським відповідником (або українським відповідником з препозиційним міжнародним компонентом *гіпер-*): *посилання – поклика́ння / гіперпоклика́ння*;

3) виникненням нових понять і бажанням дати кожному з них найточнішу номінацію, співзвучну з базовим іншомовним словом: *лінк – ланка*.

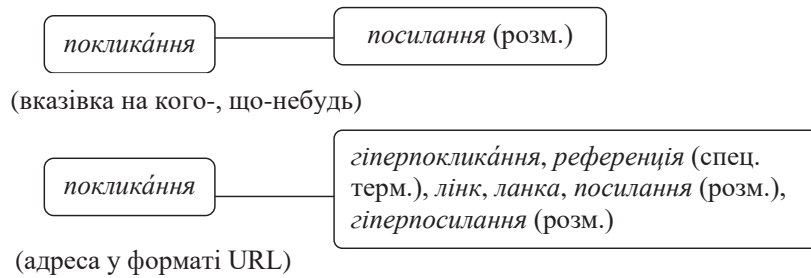

Рис. 1. Синонімічні об'єднання, що утворює девербатив *покликання* залежно від значення

У своїх попередніх розвідках ми вже наголошували на тому, що в контексті проблем теорії термінної номінації синонімія як мовне явище, з одного боку, є дезорганізаційним феноменом, бо руйнує точність, чіткість і визначеність найменувань; з іншого – органічним вираженням іманентних закономірностей розвитку термінної лексики, яка не є сталою системою, а постійно змінюється й пристосовується до потреб суспільства (Омельчук, 2019: 70). З огляду на зазначене не зовсім вдалим вважаємо використання англійського запозичення *лінк* (*link*), що є дублетом до питомої нормативної лексики *покликання*, незважаючи на те що іменник *лінк*, по-перше, графічно й фонетично тотожне зі словом-оригіналом; по-друге, є лаконічним і забезпечує однакове сприйняття відповідного поняття в англійській та українській мовах. Непродуманий ужиток подібних одиниць, на думку сучасних учених-мовознавців, розмиває семантичні межі українських слів (Вакуленко, 2015: 76), призводить до збіднення українського лексикону української мови, порушення її графічних і граматичних норм (Баган, 2020: 49). До того ж лексеми як структурний елемент мови мають відповідати насамперед лексичним нормам її та тенденціям розвитку. Тому важливою їхньою ознакою є вимога переважання національних термінів.

За нашими спостереженнями, слова, що входять до синонімічного об'єднання лексики *покликання* в усіх значеннях, особливо у значенні адреси у форматі URL, мають різний ступінь продуктивного вживання протягом XX–XXI сторіч (рис. 2).

Рис. 2. Генезис функціонування в українському мовленні слів, що входять до синонімічного об'єднання лексики *покликання*

Як видно з рис. 2, найбільше лексичних конкурентів до девербатива *покликання* з'явилося в кінці 2010-х років. Саме в цей період можна виокремити дві тенденції: по-перше, беззаперечним лідером активного вживання в мовленні залишається позанормативне слово *посилання* (не беручи до уваги мовлення фахівців у філологічній царині, де, безсумнівно, широко вживаним є девербатив *покликання*); по-друге, питоме слово *ланка* цілком закономірно починає конкурувати з іншомовним відповідником *лінк*.

5. Продуктивність використання девербатива *покликання* і відповідників його

Проаналізувавши дисертаційні роботи зі спеціальності 05.13.06 – інформаційні технології, захищені за останні п'ять років в Інституті кібернетики НАН України імені В.М. Глушкова, Національному університеті «Львівська політехніка» тощо, констатуємо, що здобувачі наукового ступеня доктора (кандидата) технічних наук мають, на жаль, усталену звичку послуговуватися лише словом *посилання* в усіх значеннях, рідше – девербативом *гіперпосилання*. Наприклад: *посилання на всі процедури і сервіси* (Кушнірецька, 2017: 121); *посилання на описуваний інформаційний об'єкт* (Там само: 122); *посилання на інший інформаційний об'єкт* (Там само: 122); *для роботи із системою потрібно перейти за посиланням* (Там само: 130); *атрибути об'єктів можуть бути представлені не лише в табличному вигляді, а й у текстовому, а також у вигляді гіперпосилань на розподілені в мережі інформаційні ресурси* (Іваник, 2015: 66); *на файл зі стилем можна посилатися з будь-якого вебдокумента* (Там само: 125); *підпорядкований стартовий тег <a> призначений для створення посилань з атрибутами class, href, title* (Там само: 127); *active, що визначає стиль для активного посилання* (Там само: 132).

Утім, аналізування дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова, захищених в Інституті української мови НАН України протягом 2018–2020 років, уможливило виявити помітну тенденцію до істотного переважання у фаховому науковому мовленні девербатива *покликання*, різних особових форм дієслова *покликатися* й дієприслівника *покликаючись* (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість ужитих мовних одиниць у докторських дисертаціях зі спеціальності 10.02.01 – українська мова, захищених в Інституті української мови НАН України протягом 2018–2020 років

Автори дисертацій	Кількість ужитих			
	іменників покликáння в різних відмінкових формах	дієслів покликáтися в різних особових формах та утворених від них дієприслівників	іменників поси́лання в різних відмінкових формах	дієслів поси́латися в різних особових формах та утворених від них дієприслівників
Венжинович Н. (2018)	2	1	1	-
Гіряк С. (2018)	1	-	1	1
Голікова Н. (2018)	1	-	1	-
Данилевська О. (2020)	2	13	-	1
Кислюк Л. (2018)	1	3	3	-
Коць Т. (2019)	-	-	2	-
Мединська Н. (2018)	-	3	-	-
Сюта Г. (2018)	9	-	-	-
Усього	16	20	8	2

Активне вживання девербатива *покликáння* в дисертаційних роботах проілюструємо на прикладі науково-го дослідження Г. Сюти «Цитата в українському поетичному тексті ХХ століття: джерела, прагматика, рецепція» (Сюта, 2018): *прямі й непрямі покликáння на Святе Письмо в літописах...* (Там само: 20); *...без жодних покликáнь на трактат І Франка...* (Там само: 63); *...цитату вводять передусім для підтвердження думки автора покликáнням на авторитетне джерело...* (Там само: 112); *межа, що віддаляє оригінальний авторський виклад із коректним покликáнням на думки попередників чи колег, від плагіату* (Там само: 112); *атрибутовані перекладні цитати, які послідовно супроводяться покликáнням на автора...* (Там само: 165); *...із підкресленим покликáнням на авторитетне джерело* (Там само: 332).

До того ж протягом квітня-травня 2020 року ми провели інтернетове опитування на персональному сайті www.otelchuk.ks.ua. Респондентам на запитання «Якому іменникові Ви віддасте перевагу, називаючи адресу іншого мережевого інформаційного ресурсу у форматі URL?» було запропоновано вибрати один із трьох варіантів: 1) покликáння / гіперпокликáння; 2) поси́лання / гіперпоси́лання; 3) лінк. Узагальнюючи відповіді 123 учасників опитування, констатуємо: 52 респонденти (42,3%) вибрали варіант «покликáння / гіперпокликáння»; 57 респондентів (46,3%) надуживають терміном «поси́лання / гіперпоси́лання»; 14 респондентів (11,4%) використовують слово «лінк». Отже, ставлення учасників опитування до використання іменників на означення адреси у форматі URL виявилось неоднозначним.

Проте показовими є відкриті відповіді в соціальній мережі «Фейсбук» на це запитання провідних вітчизняних учених, а також учителів-словесників із різних регіонів України. Зокрема, уважають нормативним словом *покликáння* (*гіперпокликáння*) на означення адреси у форматі URL доктор педагогічних наук Ніна Голуб (Інститут педагогіки НАПН України), доктор філологічних наук Любов Струганець (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка), кандидати філологічних наук Ганна Арсенич-Баран (Чернігівський ОППО імені К.Д. Ушинського), Лариса Колібаба (Інститут української мови НАН України), Галина Корицька (Запорізький ОППО); кандидати педагогічних наук Оксана Костенко (Національний університет біоресурсів і природокористування України), Володимир Шкавро (Київський університет імені Бориса Грінченка), а також вчителі-словесники з різних регіонів України Наталія Бойко (м. Прилуки, Чернігівська область), Людмила Коткова (м. Ніжин, Чернігівська область), Ольга Криворотенко (м. Верхньодніпровськ, Дніпропетровська область) Ольга Крижанівська (м. Кропивницький), Віта Прачова (м. Кривий ріг, Дніпропетровська область).

Демонструють виразне використання іменників *покликáння* й *гіперпокликáння* доступні в усережжі наукові, навчальні й публіцистичні джерела різного тематичного спрямування. Зокрема: «За допомогою *покликáнь* на електронні адреси у відвідувачів архівного порталу є можливість переходу до вебсайтів/сторінок необхідної установи, на яких подано відомості про історію архіву, огляд його фондів, довідковий апарат, міжфондові та фондові покажчики, перелік оглядів, інформацію щодо науково-довідкової бібліотеки та бібліографію тощо» (Боряк, 2013); «Ця особливість відображається у структурі сучасних медіатекстів, де через *гіперпокликáння* можна закласти будь-який обсяг матеріалу, необхідний, за задумом автора, для повного розуміння змісту повідомлюваного» (Федотова, 2015); «Замість звичного поняття «поси́лання» використовуємо «*покликáння*» («*гіперпокликáння*»)» (Потятиник, 2010); «*Гіперпокликáння* дають змогу представникам об'єднань залучати до власних справ інших однодумців... До того ж значна кількість осередків створила взаємні *гіперпокликáння* з іншими» (Сокол, 2018); «На сайті присутні як внутрішні *гіперпокликáння*, так і зовнішні. Це *гіперпокликáння* на аудіо- та відеоматеріали з тієї самої теми, супровідні графіки, раніше опубліковані матеріали цієї ж рубрики чи з цієї ж теми, довідкові джерела» (Король, 2012).

У межах нашого дослідження ми проаналізували також окремі офіційні вебресурси освітніх закладів, блоги, сторінки в соціальних мережах тощо, що дало нам змогу виявити помітну тенденцію до активного використання віддієслівних іменників *покликáння* й *гіперпокликáння*. Наприклад:

Вебсайт Запорізького національного університету (розділ «Новини пресслужби ЗНУ»)

Крім того, учасникам презентації надали корисні **покликання** на електронні ресурси, зокрема, їм надали **покликання** на сторінку Інформаційного центру в Україні: <https://www.salto-youth.net/tc/eeca/eecapublications/eecamanual/eecamanualukraine/>

Вебсайт «Студпарламент КНУ» Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Натисніть на **гіперпокликання**, щоб переглянути витяг із протоколу засідання Вченої ради щодо нарахування додаткових балів. Кількість балів, які будуть нараховуватися за певний вид діяльності, можна продивитися або в окремому документі (пропозиції щодо нарахування додаткових балів), або безпосередньо у витязі.

Вебсторінка пресцентру Криворізького державного педагогічного університету

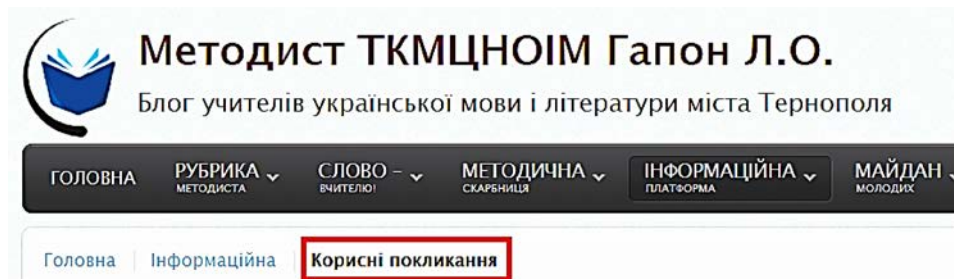
Запрошуємо скористатися електронними ресурсами:

- електронний каталог;
- електронні версії періодичних видань;
- добірка **покликань** для науковців і аспірантів;
- **покликання** на корисні інтернет-ресурси;
- наукові видання КДПУ.

Вебсторінка кафедри економіки підприємства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

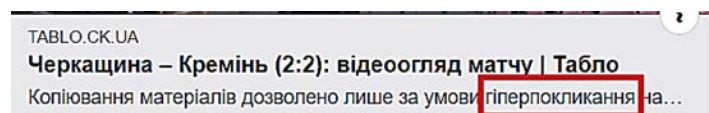
Блог учителів-словесників

Вебсторінка наукового збірника Інституту української мови НАН України в соцмережі «Фейсбук»

Єрмоленко С.Я., Биби́к С.П., Коць Т.А. та ін. Літературна норма і мовна практика. К. - Ніжин, 2013. (повна версія за **покликанням**: <http://www1.nas.gov.ua/.../literaturna-norma-i-movna-praktyka...>)

Вебсторінка спортивного інтернет-порталу Черкаської області «Табло» в соцмережі «Фейсбук»

6. Висновки

Лексема *покликання* відповідно до свого семантико-категорійного потенціалу є нормативною й утворює двоє синонімічних об'єднань, у яких виконує роль домінанти (заголовного слова), що не має експресивно-емоційного забарвлення і стилістичного обмеження. Решта синонімічних слів усередині об'єднань мають відповідні обмеження щодо притаманності певному стилеві й частоті вживання: *покликання* у значенні «вказівка на кого-, що-небудь для підтвердження» – *посилання* (розмовне слово); *покликання* в значенні «адреса у форматі URL» – *ланка*

(питоме слово), *гіперпосилання* (рідко вживане), *референція* (технічний термін-латинізм), *лінк* (розмовне слово-калька), *посилання* (розмовне слово), *гіперпосилання* (розмовне слово).

Свідченням широкого вживання лексеми *покликання* в сучасній українській мові є фіксація її в наукових розвідках різного галузевого спрямування, дисертаціях із філології, засобах масової інформації, зокрема в усемережжі.

Оскільки більшість академічних лексикографічних джерел фіксує дієслово *покликатися*, уважаємо за необхідне: 1) ввести до реєстру слів сучасних лексикографічних видань девербатив *покликання*, 2) в макроструктурі тлумачного словника української мови зафіксувати дефініції цього слова в такій словниковій статті:

Покликання, я, род. в. мн. -ань, с. 1. Указівка на кого-, що-небудь для підтвердження; розм. посилання. *Покликання на наукові джерела. Покликання на факти*. 2. Сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розглядуваний або згадуваний у тексті документа інший документ, що є необхідними і достатніми для його загальної характеристики, ідентифікування та пошуку; розм. посилання. *Підрядкові покликання. Бібліографічні покликання*. 3. *інф.* Адреса іншого мережевого інформаційного ресурсу у форматі URL; ланка, гіперпосилання, референція, лінк. *Покликання на сервіси. Перейти за покликанням*.

Література:

1. Баган М.П. Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. *Українська мова*. 2020. № 1. С. 38–53.
2. Береза Т., Зубрицька І., Зелений Ю. Мова – не калька: патріотичний словник гарної української мови «Говорімо гарно!». Львів, 2014. 563 с.
3. Боряк Т.Г. Електронний ресурс «Архіви України» як інструмент доступу до національної документальної спадщини. URL : <http://storage.library.opu.ua/online/periodic/iopktXXI/045-056.pdf> (дата звернення: 24.04.2020).
4. Вакуленко М.О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / кер. вид. проекту П.М. Мовчан, В.В. Німчук, В.Й. Клічак ; Ін-т української мови НАН України, Ін-т мовознавства НАН України, Всеукраїнське тов-во «Просвіта» імені Т. Шевченка. Київ : Дніпро, 2009. 1332 с.
6. Венжиневич Н.Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. 503 с.
7. Вимоги до оформлення курсових, дипломних і магістерських робіт: методичні вказівки для студентів економічних спеціальностей і магістрів технічних спеціальностей. Краматорськ : ДДМА, 2011. 36 с. URL : <http://www.dgma.donetsk.ua/metod/uo/vedp/%D0%92%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BE%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82.pdf> (дата звернення: 03.03.2020).
8. Гірняк С.П. Роль соціолекту інтелігенції Східної Галичини у формуванні норм української літературної мови (кінець XIX – перша половина XX століття) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. 723 с.
9. Голікова Н.С. Художній дискурс П.А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагмастилістичний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. 530 с.
10. Голооскевич Г. Правописний словник (за нормами УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ Всеукраїнської Академії Наук). Харків, 1929. URL : <https://r2u.org.ua/data/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%281929%29.pdf> (дата звернення: 05.03.2020).
11. Данилевська О.М. Мовна ситуація в українській шкільній освіті на початку XXI століття : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2020. 525 с.
12. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О.С. Мельничук (голов. ред.) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1982. Т. 2 : Д-Копці / уклад.: Р. В. Болдирев [та ін.]. 1985. С. 460.
13. Іваник Ю. Моделі, методи і засоби формування динамічних сценаріїв у навігаційних геоінформаційних системах реального часу : дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова. Київ, 2015. 157 с.
14. Івасишина Т. Посилання чи покликання? *Українська мова*. 2010. № 1. С. 99.
15. Калько М. Українська аспектологічна думка останнього півстоліття: основні здобутки і вектори розвитку. URL : file:///C:/Users/ASUS/Downloads/Mv_2011_12-13_30.pdf (дата звернення: 18.04.2020).
16. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. Київ : Вид. центр «Академія», 1998. 712 с.
17. Кислюк Л.П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. 616 с.
18. Король Л. Порівняльний аналіз веб-сайтів «Українська правда» та УНІАН. URL : http://lilusyakorolsunshine.blogspot.com/2012/11/blog-post_20.html (дата звернення: 16.04.2020).
19. Коць Т.А. Публіцистичний стиль в українській літературній мові кінця XIX – початку XXI ст.: нормативно-аксіологічний аспект : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2019. 455 с.
20. Кушнірецька І.І. Інформаційна технологія динамічної інтеграції слабоструктурованих даних у web-системах : дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 164 с.

21. Лаврінець О.Я. Статус конструкцій із дієсловами на -ся в сучасній українській науковій мові. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5037/Lavrinets%27_STATUS_KONSTRUKTsIY.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 18.04.2020).
22. Мединська Н.М. Семантико-граматична диференціація ознакових слів : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. 451 с.
23. Нові слова та значення : словник / Ін-т укр. мови НАН України; уклали: Л.В. Туровська, Л.М. Василькова. Київ : Довіра, 2009. 271 с.
24. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
25. Орфоепічний словник української мови: в 2 т. / за ред. М.М. Пешчак, В.М. Русанівського. Київ : Довіра, 2003. Т. 1: близько 140 000 слів. 920 с.
26. Перехрест В.І. Російсько-український словник з математики, фізики та інформатики: 46 000 термінів. Київ : Довіра, 2008. 685 с.
27. Піддубняк В.Г. Словник журналіста і видавця. Херсон : ХМД, 2005. 120 с.
28. Потятиник Б.В. Інтернет-журналістика : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2010. 244 с. URL : https://institutes.lnu.edu.ua/mediaeco/wp-content/uploads/sites/2/2015/04/internet_journalism.pdf (дата звернення: 20.04.2020).
29. Російсько-український словник та українсько-російський словник, в одному томі : 500 000 слів та словосполучень / упоряд. та головн. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2008. 1848 с.
30. Словник ділової мови. Термінологія та фразеологія / М. Дорошенко, М. Станіславський, В. Страшевич. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 248 с. Репринт з видання 1930 р.
31. Словник синонімів української мови : в 2 т. / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. Київ : Наук. думка, 2006. Т. 2. 960 с.
32. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1976. Т. 7. URL : sum.in.ua (дата звернення: 12.04.2020).
33. Сокол Л. Дитячі громадські організації у віртуальному просторі. *Шкільний світ*. 2018. № 22(798), С. 5–8. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/713784/1/%D0%A1%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB.pdf> (дата звернення: 18.04.2020).
34. Сюта Г.М. Цитата в українському поетичному тексті ХХ століття: джерела, прагматика, рецепція : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. 554 с.
35. Український орфографічний словник : близько 172 000 слів / за ред. В. Г. Складенка. Вид. 7-ме, перероб. і доп. Київ : Довіра, 2008. 984 с.
36. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ : Наук. думка, 1993. 240 с.
37. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ : Наук. думка, 2007. 288 с.
38. Український правопис / НАН України. Київ : Наук. думка, 2019. 392 с.
39. Українсько-російський словник / А. Ніковський. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 864 с. Репринт із видання 1926 р.
40. Українсько-російський словник наукової термінології / за заг. ред. Л.О. Симоненко. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 416 с.
41. Федотова Т. Трансформація медійного тексту в умовах сучасного суспільства. *Образ*. 2015. Вип. 3(18). С. 25–28. URL : file:///C:/Users/ASUS/Downloads/obraz_2015_3_5.pdf (дата звернення: 16.04.2020).

References:

1. Bahan, M. P. (2020). Anhlizatsiia suchasnoho ukrainskomovnoho komunikatyvnoho prostoru: prychny, osnovni vyjavy ta naslidky [Anglicization of modern Ukrainian communicative space: causes, circumstances and consequences]. *Ukrainska mova*, 1, pp. 38–53. [in Ukrainian].
2. Bereza, T. & Zubrytska, I. & Zelenyi, Yu. (2014). Mova – ne kalka: patriotychnyi slovnyk harnoi ukrainskoi movy «Hovorimo harno!» [Language is not a calque: A patriotic dictionary of the good Ukrainian language "Let's speak well!"]. Lviv, 563 p. [in Ukrainian].
3. Boriak, T. H. (n.d.). Elektronnyi resurs «Arkhivy Ukrainy» yak instrument dostupu do natsionalnoi dokumentalnoi spadshchyny [Web-portal “The Archives of Ukraine” as an instrument for access of national documentary heritage]. Retrieved from <http://storage.library.opu.ua/online/periodic/iopktXXI/045-056.pdf>. [in Ukrainian].
4. Vakulenko, M. O. (2015). Ukrainska terminolohiia: kompleksnyi lnhvistychnyi analiz [Ukrainian terminology: complex linguistic analysis]. Ivano-Frankivsk, 361 p. [in Ukrainian].
5. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language] (2009). / ker. vyd. proektu P. M. Movchan, V. V. Nimchuk, V. Y. Klichak ; In-t ukrainskoi movy NAN Ukrainy, In-t movoznavstva NAN Ukrainy, Vseukrainske tov-vo «Prosvita» imeni T. Shevchenka. Kyiv, 1332 p. [in Ukrainian].
6. Venzhynovych, N. F. (2018). Frazemika ukrainskoi literaturnoi movy: kohnityvnyi ta lnhvokulturolohichnyi aspekty [Phrases of the Ukrainian Literary Language: Cognitive and Linguistic Culturological Aspects]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. 503 p. [in Ukrainian].
7. Vymohy do oformlennia kursovykh, dyplomykh i mahisterskykh robit: metodychni vkazivky dlia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei i mahistriv tekhnichnykh spetsialnostei [Formatting requirements for term papers, master's theses and doctoral dissertations in economic and technical specialties].

- Bachelor's and Master's theses] (2011). Kramatorsk, 36 p. Retrieved from <http://www.dgma.donetsk.ua/metod/uo/vedp/%D0%92%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BE%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%B%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82.pdf>. [in Ukrainian].
8. Hirniak, S. P. (2018). Rol sotsiolektu intelihentsii Skhidnoi Halychyny u formuvanni norm ukrainskoi literaturnoi movy (kinets XIX – persha polovyna XX stolittia) [The role of the sociolect of the intelligentsia of Eastern Galicia in the formation of the Ukrainian literary language standarts (the end of the 19th – the first half of the 20th century)]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. 723 p. [in Ukrainian].
  9. Holikova, N. S. (2018). Khudozhnii dyskurs P. A. Zahrebelnoho: linhvokohnyvnyi i prahmastylystychnyi aspekty [Artistic discourse of P. A. Zagrebelny: linguocognitive and pragmatic-stylistic aspects]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. 530 p. [in Ukrainian].
  10. Holoskevych, H. (1929). Pravopysnyi slovnyk (za normamy UKRAINSKOHO PRAVOPYSU Vseukrainskoi Akademii Nauk) [Spelling dictionary (according to the norms of UKRAINIAN SPELLING of the Ukrainian Academy of Sciences)]. Kharkiv. Retrieved from <https://r2u.org.ua/data/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%281929%29.pdf>. [in Ukrainian].
  11. Danylevska, O. M. (2020). Movna sytuatsiia v ukrainskii shkilnii osviti na pochatku XXI stolittia [The Language Situation in Ukrainian School Education at the Beginning of the XXI Century]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. 525 p. [in Ukrainian].
  12. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy : u 7 t. [Etymological dictionary of the Ukrainian language: in 7 vols] (1985). O. S. Melnychuk (Eds.) [et al.]. Kyiv : Nauk. dumka, 1982. Vol. 2: D-Koptsi / uklad.: R. V. Boldyriev [ta in.]. P. 460. [in Ukrainian].
  13. Ivanyk, Yu. (2015). Modeli, metody i zasoby formuvannya dynamichnykh stsenariiv unavihatsiinykh heoinformatsiinykh systemakh realnoho chasu [Models, methods and means of forming dynamic scenarios in navigation GIS real-time]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Instytut kibernetiky imeni V. M. Hlushkova. 157 p. [in Ukrainian].
  14. Ivasyshyna, T. (2010). «Posylannia chy poklykannia?» [References or links?]. *Ukrainska mova*, 1. P. 99. [in Ukrainian].
  15. Kalko, M. (n.d.). Ukrainska aspektolohichna dumka ostannoho pivstolittia: osnovni zdobutky i vektory rozvytku [Ukrainian aspectological theory during the past 50 years: basic achievements and research vectors]. Retrieved from file:///C:/Users/ASUS/Downloads/Mv_2011_12-13_30.pdf. [in Ukrainian].
  16. Karavanskyi, S. (1998). Rosiisko-ukrainskyi slovnyk skladnoi leksyky [Russian-Ukrainian dictionary of complex vocabulary]. Kyiv, 712 p. [in Ukrainian].
  17. Kysliuk, L. P. (2018). Slovtvorna nominatsiia v suchasni ukrainskii movi: systema – uzus – idiolekt [Word-formative nomination in Modern Ukrainian: system – uzus – idiolect]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. 616 p. [in Ukrainian].
  18. Korol, L. (n.d). Porivnialnyi analiz veb-saitiv «Ukrainska pravda» ta UNIAN [Comparative analysis of the “Ukrainska Pravda” and the UNIAN Web sites]. Retrieved from http://lilusyakorolsunshine.blogspot.com/2012/11/blog-post_20.html [in Ukrainian].
  19. Kots, T. A. (2019). Publitsystychnyi styl v ukrainskii literaturnii movi kintsia XX – pochatku XXI st.: normatyvno-aksiolohichnyi aspekt [The journalistic style in the the Ukrainian literary language of the late nineteenth and early twenty-first centuries: the normativeaxiological aspect]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. 455 p. [in Ukrainian].
  20. Kushniiretska, I. I. (2017). Informatsiina tekhnolohiia dynamichnoi intehratsii slabostrukturovanykh danykh u web-systemakh [Information technology of semi-structured data dynamic integration in the web-systems]. *Candidate's thesis*. Lviv: Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika». 164 p. [in Ukrainian].
  21. Lavrinets, O. Ya. (n.d.). Status konstruktii iz diieslovamy na -sia v suchasni ukrainskii naukovi movi [The status of verb constructions with -ся in the modern ukrainian scientific language]. Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5037/Lavrinets%27_STATUS_KONSTRUKTsIY.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
  22. Medynska, N.M. (2018). Semantyko-hramatychna dyferentsiatsiia oznakovykhsliv [Semantic-grammatical differentiation of attribute words]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova, Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. 451 p. [in Ukrainian].
  23. Novi slova ta znachennia [New words and meanings] : slovnyk / In-t ukr. movy NAN Ukrainy; uklyaly: L. V. Turovska, L. M. Vasylykova. Kyiv, 2009. 271 p. [in Ukrainian].
  24. Omelchuk, S. (2019). Suchasna ukrainska linhvodydaktyka: normy v terminolohii i movna praktyka fakhivtsiv [Modern Ukrainian linguistic didactics: terminological norms and speech practice of specialists: monograph] Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 356 p. [in Ukrainian].
  25. Orfoepichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 2 t. [Orthoepic dictionary of the Ukrainian language: in 2 vols] (2003). M. M. Peshchak, V. M. Rusanivskoho (Eds.). Kyiv : Dovira, Vols. 1. 920 p. [in Ukrainian].
  26. Perekhrest, V. I. (2008). Rosiisko-ukrainskyi slovnyk z matematyky, fizyky ta informatyky [Russian-Ukrainian dictionary of mathematics, physics and computer science]. Kyiv, 685 p. [in Ukrainian].

27. Piddubniak, V. H. (2005). Slovnyk zhurnalista i vydavtsia [Dictionary of journalist and publisher]. Kherson, 120 p. [in Ukrainian].
28. Potiatynyk, B. V. (2010). Internet-zhurnalistyka [Internet journalism]. Lviv, 244 p. Retrieved from https://institutes.lnu.edu.ua/mediaeco/wp-content/uploads/sites/2/2015/04/internet_journalism.pdf. [in Ukrainian].
29. Rosiisko-ukrainskyi slovnyk ta ukrainsko-rosiiskyi slovnyk, v odnomu tomi [Russian-Ukrainian dictionary and Ukrainian-Russian dictionary, in one volume] (2008). V. T. Busel (Eds.). Kyiv ; Irpin, 1848 p. [in Ukrainian].
30. Slovnyk dilovoi movy. Terminolohiia ta frazeolohiia [Dictionary of business language] (2018). M. Doroshenko & M. Stanislavskyi & V. Strashkevych. Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 248 p. Reprint z vydannia 1930 r. [in Ukrainian].
31. Slovnyk synonimiv ukrainskoi movy : v 2 t. [Dictionary of synonyms of the Ukrainian language: in 2 vols] (2006). A. A. Buriachok & H. M. Hnatiuk & S. I. Holovashchuk, et al. Kyiv, Vols. 2. 960 p. [in Ukrainian].
32. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols] (1976). I.K. Bilodida (Eds). Kyiv: Nauk. dumka, Vols. 7. Retrieved from <http://sum.in.ua>. [in Ukrainian].
33. Sokol, L. (2018). Dytiachi hromadski orhanizatsii u virtualnomu prostori [Children's public organizations in cyberspace]. *Shkilnyi svit*, 22 (798), pp. 5–8. Retrieved from <http://lib.iitta.gov.ua/713784/1/%D0%A1%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB.pdf> [in Ukrainian].
34. Siuta, H. M. (2018). Tsyтата v ukrainskomu poetychnomu teksti XX stolittia: dzherela, prahmatyka, retseptsiia [The quote in Ukrainian poetic text of the XX century: sources, pragmatics, reception]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy, 554 p. [in Ukrainian].
35. Ukrainskyi orfohrafichnyi slovnyk [Ukrainian spelling dictionary] (2008). V. H. Skliarenka. (Eds.) Kyiv, 984 p. [in Ukrainian].
36. Ukrainskyi pravopys [Ukrainian spelling] (1993). Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].
37. Ukrainskyi pravopys [Ukrainian spelling] (2007). Kyiv, 288 p. [in Ukrainian].
38. Ukrainskyi pravopys [Ukrainian spelling] (2019). Kyiv, 392 p. [in Ukrainian].
39. Ukrainsko-rosiiskyi slovnyk [Ukrainian-Russian dictionary] (2018). / A. Nikovskyi. Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 864 p. Reprint z vydannia 1926 r. [in Ukrainian].
40. Ukrainsko-rosiiskyi slovnyk naukovoï terminolohii [Ukrainian-Russian dictionary of scientific terminology] (2004). L. O. Symonenko (Eds). Kyiv ; Irpin, 416 p. [in Ukrainian].
41. Fiedotova, T. (2015). Transformatsiia mediinoho tekstu v umovakh suchasnoho suspilstva [Media text transformation in the conditions of modern society]. *Obraz*. Issue. 3 (18). pp. 25–28. Retrieved from file:///C:/Users/ASUS/Downloads/obraz_2015_3_5.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.04.2020
The article was received 29 April 2020

2. Російська мова та література

2. Russian language and literature

ФУНКЦИИ УКРАИНИЗМОВ В РУССКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ С ФИЛОСОФСКОЙ ПРОБЛЕМАТИКОЙ

Аникина Инесса Валериевна,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры славянских языков
и зарубежной литературы
Уманского государственного педагогического
университета имени Павла Тычины
aiv_777@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2760-8422

Полякова Татьяна Михайловна,
кандидат филологических наук,
заведующая сектором русского языка
отдела языков Украины
Института языковедения имени А. А. Потебни
Национальной академии наук Украины
polyakovamihajlina@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5711-9967

Мета. Метою статті є виявлення основних функцій українізмів у російському художньому тексті з філософською проблематикою кінця XIX – поч. XX ст., визначення особливостей і наслідків міжмовної взаємодії у російському художньому творі на рівні мовної норми і літературної практики.

Методи. Автори використовують методи суцільної вибірки українізмів, порівняльно-історичного опису лексики спільного східнослов'янського фонду, порівняльний метод під час визначення специфіки семантичних процесів у структурі лексичних українізмів.

У статті теоретично охарактеризовано принцип українського лексичного запозичення в російському художньому тексті. Функціонування лексичних українізмів у творах В.Г. Короленка та І.О. Буніна розглядається як факт формування російської літературної мови на підставі загальнонародної або народно-розмовної мови. Український мовний елемент як засіб відтворення української культурно-історичної панорами позначається термінами 'культурема' (український лінгвокультурний знак), 'лексичний українізм', 'український лінгвокомпонент'. Лексичні українізми проаналізовано з позицій різних тематичних груп і граматичних категорій, способів введення у художній текст, функціонування у прямій і авторській мові. Обґрунтовано причини залучення українських мовних номінацій у літературно-художні твори жанру повісті, оповідання, нарис. Стабілізація норми вживання лексичних українізмів, їх закріплення у словниковому фонді української літературної мови простежується з урахуванням фіксації одиниць у лексикографічних джерелах значного прошарку, зокрема в сучасних лексикографічних виданнях.

Результати дослідження свідчать про те, що, віддзеркалюючи українську реальність, російські письменники вдаються до вербально-опосередкованого опису, в якому ключовим елементом (інокультурним вербальним стрижнем) є українські мовні компоненти. При цьому спостерігається типовість вибору українських лінгвокультурних знаків у російському художньому тексті з українською тематикою. Встановлено, що українізми переважно представлені у прямій мові, у тій частині художнього тексту, де сукупність іншомовних елементів не має жорсткого обмеження і сприймається природно; формальний зв'язок авторської нейтральної мови з творами на тему українського життя виявляється у використанні колоритних українських лексем, але, відчувачи мальовничу силу українського слова, автор «зберігає» за традиційно-національними об'єктами, явищами їхні українські назви, дозволяючи адресатові сприймати предмет, стан дійових осіб у їхній реалістичній конкретності; наявність низки українських слів у російському художньому тексті пов'язана також і з труднощами відображення інокультурних реалій за допомогою підбору різних типів російських номінацій: проблема полягає не стільки в предметно-логічних відмінностях міжмовних відповідностей лексем, скільки у відсутності в них аналогічних символічних функцій.

Висновки. Автори статті дійшли висновку, що вільне і системне залучення українських лексем у російське літературне вживання, зокрема у творі з українською тематикою, призвело до збагачення російського соціокультурного контексту, до стабілізації культурно-мовної норми, яку зафіксовано в лексикографічних джерелах значного хронологічного прошарку.

Ключові слова: російська літературна мова, російсько-українська міжмовна взаємодія, запозичення, лінгвокультурема.

THE FUNCTIONS OF UKRAINISMS IN A RUSSIAN LITERARY TEXT INCLUDING PHILOSOPHICAL PROBLEMS

Anikina Inessa Valerievna,
PhD in Philology, Associate Professor
at Department of Slavic Languages and Literature
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
aiv_777@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2760-8422

Poliakova Tatiana Mikhailovna,
*PhD in Philology, Head of the Russian Language Sector
at Languages of Ukrainian Department
A. A. Potebnia Institute of Linguistics
of the National Academy of Sciences of Ukraine
polyakovamihajlina@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5711-9967*

Purpose. The purpose of the article is a phenomenon of the basic Ukrainisms functions in a Russian literary text including philosophical problems of 19–20th centuries, description of specific features and inter lingual correlation in a Russian literary text within a language norm and literature practice. **Methods.** The authors use the methods of continuous sampling of Ukrainisms, comparative and historical description of the Eastern Slavic fund vocabulary, comparative method while defining the specific features of semantic processes in the structure of lexical Unrainisms.

The article gives a theoretical characteristic of the principal of Ukrainian lexical borrowing in a Russian literary text. The use of lexical Ukrainisms in the works of V.H. Korolenko and I.A. Bunin are demonstrated as a forming fact of Russian literary language based on the public, national and colloquial speech. A Ukrainian lingual element as a mean of Ukrainian cultural and historical interpretation is defined with the following terms ‘cultural lexeme’ (the Ukrainian linguistic and cultural sign), ‘lexical Ukrainism’, ‘Ukrainian lingual component’.

Lexical Ukrainisms are analyzed within different thematic groups and grammatical categories, the introductive ways into a literary text, the functioning in direct and indirect speech. The reasons for involving of Ukrainian lingual nominations into a literary text of a story, tale and essay have been explained. The norm stabilization of lexical Ukrainisms use, their fixing in the vocabulary of Russian literary language can be identified including the units fixed in lexical and graphical sources of different time periods, current period as well.

Results. The results of the survey prove the fact that Russian writers use verbal and indirect description of Ukrainian real life. Its key element (foreign verbal core) implies Ukrainian lingual components. Simultaneously, there appears the typical choice of Ukrainian lingual and cultural signs in a Russian literary text with Ukrainian themes. Ukrainisms have been identified to be basically present in direct speech – in the part of a literary text where a number of foreign elements may not have strict limits and be received naturally (explicating of the participants of another lingual culture using the native language); the formal bond of author’s neutral speech including the Ukrainian life works is shown while using less colorful Ukrainian lexemes: the author feels a picturesque power of a Ukrainian word and ‘saves’ the traditional and national object determinations their Ukrainian definitions and conceptions. It gives the reader opportunity to perceive an object and the characters’ feelings in their real life; the number of Ukrainian words in a Russian literary text is also connected with the difficulties to interpret foreign realty via the selection of different Russian nominations. The problem include object and logical differentiations of inter lingual correspondence of lexemes, as well as the absence of their similar symbolic functions.

Conclusions. The authors have concluded that easy and systemic inclusion of Ukrainian lexemes into Russian literary use (into the works with Ukrainian themes, in particular) provokes the enrichment of a Russian social and cultural context, the stabilization of cultural and lingual norm that is fixed in lexical and graphical sources of different time periods.

Key words: Russian literary language, Russian and Ukrainian inter lingual correlation, borrowing, lingual cultural lexeme.

1. Введение

Исследование функционирования украинизмов и украинских культурем в текстах русской литературы представляется проблемой многогранной и перспективной. В ее основе лежит освещение таких сложных вопросов, как исторические взаимоотношения соседствующих народов, взаимовлияние близкородственных славянских языков, пути и способы формирования лексического состава русского и украинского языков на основе общеславянского фонда или народно-разговорного языка, специфика творчества того или иного русского писателя (зачастую связанная с автобиографическими фактами), причины ввода украинских языковых элементов в русский художественный текст, их толкование, ассимиляция в русской литературной речи и, как следствие, возможная роль в развитии русского литературного языка и русской лексикографической практики. Решение этих задач выводит научно-исследовательский интерес на более общий уровень компаративного изучения особенностей развития славянских и шире – европейских языков и литератур.

Анализ последних исследований и публикаций. Первоначальный исторический срез интенсивного взаимообогащения восточнославянских культур традиционно определяется периодом XIV – нач. XVIII вв. С середины XX века влияние украинского языка (литературного, административно-делового, устно-разговорной практики) на русский литературный язык подвергается всестороннему изучению (работы Ю.С. Сорокина, В.П. Филина, В.В. Колесова, А.С. Мельничука, В.М. Русановского, И.К. Белодеда и других). Исследования украинских и российских лингвистов основываются на обширном классическом материале по этимологии, сравнительно-историческому языкознанию (Русанівський, 1985: 153–168)). Внимание к украинско-русским языковым контактам в XIX – XX вв., и в частности, на уровне литературно-художественной речи, активизируется в XX веке. Названное направление научного исследования в Украине представлено работами Г.П. Ижакевич, Т.К. Черторижской (Їжакевич, 1953; Черторизька, 1982). Интерес к данному вопросу украинских лингвистов вполне понятен: для представителей поликультурного социума, непосредственных свидетелей украинско-русских культурных связей проблема межязыкового взаимодействия всегда оставалась открытой, актуальной и динамичной. В последнее время предпринято множество различных подходов к освещению причин и последствий вхождения украинских языковых элементов в русскую литературную и разговорную речь, в литературу научного жанра, в практику медийного дискурса (Н.Г. Озерова, И.А. Сеница, Т.М. Полякова) (Озерова, 2009; Сеница, 2006; Полякова, 2014). В связи с новейшими геополитическими условиями развития соседствующих восточнославянских народов проблема русско-украинского языкового взаимодействия исследуется за пределами Украины (Bilaniuk, 2005;

Хашимов, 2018), украинско-русские культурные контакты, отразившиеся в русском литературно-художественном творчестве XIX века, освещаются современными литературоведами и культурологами (Л.Н. Юрченко, О.С. Крюкова) (Юрченко, 2000; Крюкова, 2017).

Простая и понятная на первый взгляд специфика лингвистического описания украинских заимствований в русском художественном тексте в действительности имеет ряд сложных аспектов, обусловленных историко-этимологическим аспектом освещения пути «движения» и «оседания» украинизмов в русском литературном языке – областных, устаревших, разговорных слов, лексем общего восточнославянского фонда или лексем с развившимся семантическим объемом в своей смысловой структуре, часть из которых, по мнению некоторых исследователей, претендует на определение ‘актуализированной’, ‘реактивированной’ украинской лексики, функционирующей в современном русском языке (языке художественных произведений, СМИ). Намечается тенденция к определению ряда украинизмов как ‘новых’ заимствований (Хашимов, 2018: 290), однако прослеживая историю развития семантической структуры лексемы по лексикографическим источникам (включая локальную характеристику) и практику употребления номинации в литературной речи, становится очевидным наличие спорных моментов.

Целью предлагаемой статьи является анализ функционирования украинизмов в русском художественном тексте с философской проблематикой, выявление их основных функций, определение особенностей и результата межъязыкового взаимодействия в русском художественном произведении на уровне языковой нормы и литературной практики. Материалом для исследования послужил ряд художественных произведений В. Короленко (выходца из Украины) и И. Бунина (определенный период жизни которого отмечен пребыванием в Украине).

Методология исследования. Авторы используют метод сплошной выборки украинизмов в русском художественном тексте конца XIX – нач. XX вв., метод сравнительно-исторического описания лексики общего восточнославянского фонда, сопоставительный метод при определении специфики семантических процессов в структуре лексических украинизмов.

2. Функционирование украинизмов в творчестве В. Короленко

Рассказ «В дурном обществе» (1885), повесть «Слепой музыкант» (1887), художественные очерки «Ночью» (1888) и «Парадокс» (1894) связаны с детскими и юношескими воспоминаниями В. Короленко. В основу произведений положены автобиографические факты, наблюдения за судьбами конкретных людей. Тематика произведений обусловлена использованием поликультурных языковых средств, среди которых особое место занимает украинский лингвокомпонент.

Лексико-тематические группы культурем разнообразны и многочисленны. Поскольку главные действующие лица – представители аристократического класса, в произведениях отражена вся разновидность номинаций лиц *панского* сословия, с их падежными формами, включая и форму обращения: *пан, паныч, пане, панычу, панночку, паничку, панычей; панна, панночка, панянка, пани, панной, паней; панёнок*. В тексте функционируют родовые фамилии украинских аристократов, свидетельствующие о влиянии польской и чешской лингвокультур, легендарно-исторические имена, собственные имена людей зажиточных и имена простолюдинов (*пани Потоцкая, Яскульская, панянка Веля, панна Яценко, пан Тыбурий Драб, пан Ян Криштоф Залуский, Войцеховский, Рудницкий, Януш, Петрик, Петрусь, Юрко, Остап, Ставрученки, Гаврило, Хведор Кандыба, Нечипор, Хведько, Микита; Кармелюк, Гнат Карый*).

Группу топонимов и гидронимов (*Киев, Харьков, Запорожье, Клевань, Колодна, Днепр, Прибужье*) дополняет собственное наименование национальной реалии, связанной с торговлей и культурой (*Контракты*). Неоднократное авторское толкование культурымы, использование номинации в широком контексте формируют у инокультурного адресата полное представление о *контрактах*: ‘ярмарка в Киеве, где совершаются и крупные сделки, с постоянным конкретно-историческим местонахождением и культурной программой’. Функционирование украинской культурымы в русском художественном тексте способствовало закреплению лексемы (в ее лингвокультурном значении) в словарях русского литературного языка (Толковый словарь русского языка: I, 1447; Словарь современного русского литературного языка: V, 1331).

Нарицательные *nomina personalis* содержат информацию о происхождении героев В. Короленко, их социальном статусе (*волынец, шляхтич, крепак*), о житейском занятии лиц (*посессор, подсудок, чумак, покоювка, подпасок*). Украинизмы номинируют личность по возрастному или половому признаку, по поведенческой характеристике, это могут быть экспрессивные наименования, уважительные и ласковые обращения (*дetyна, хлопчик, хлопец, парубок, козачина, дядько* – в знач. «мужчина», *жінка; льцарь, лайдак, гультай, шельма; матышко* и ‘братик’) – уважительные обращения к женщине и товарищу). Присутствуют наименования представителей народного музыкального творчества (*кобзари, бандуристы*), имена лиц, боровшихся за социальную справедливость и внешнюю безопасность украинцев, а также их противников (*казак / козак, кошевой, ватажко, гайдамак, гайдук*). Характерные для речи жителей Западной Украины лексемы *панеж, ксендз, пробоц* номинируют католических церковнослужителей (в просторечно-бытовой практике зафиксировано влияние польской лингвокультуры на украинскую): *пан, шляхта, хлопец, лайдак, покоювка, каплиця, чуприна, забобоны* и другие; по мнению ряда лингвистов, лексемы типа *подпасок, подсудок* являются примером кальки из польского языка с префиксом *pod-*, обозначающим подчиненный характер лица, названного производящей субстантивной основой (Ананьева, 2004: 17)).

Подобную историко-культурологическую задачу выполняет культурама *сечь / Сечь*, реализующая следующие значения: самостоятельная военно-политическая сила, объединение – «вольное казачество»; место расположения ее представителей; жестокая битва, резня (*‘Запорожская Сечь’, ‘в Сечи’, ‘мечтая о новой сечи’, ‘жестокая сеча’*) (Короленко: 129, 130, 151, 152).

Тематические группы формируют существительные, которые являются нарицательными наименованиями украинских населенных пунктов, жилищ, церковных храмов, торговых заведений (*местечко, хатка, корчма, костел, каплиця* – «часовня»), номинациями «соседствующих» природных реалий и бытийных занятий жителей Украины (*шлях, топіль, пташка, пугач, шуляк, жнива* – в значении «жатва»).

В. Короленко воспроизводит образ украинца, используя номинации, определяющие физический облик (*чуб, чуприна*), внешний вид в плане традиционной национальной одежды (*свита / свитка, расшитая малороссийская сорочка, кичка, кунтуш, чоботья, чамарки*). Присутствуют культуремы, которые знакомят адресата с творческой деятельностью представителей Украины (номинации музыкальных инструментов – *бандура, кобза*, польского танца, распространенного в Западной Украине, – *краковяк*, украинского – *козак*), бытом (*криница, громница, колесо*), военной атрибутикой (*рушница, сабля, бунчук, булава*); упоминается наименование украинской денежной единицы (*карбованец*), распространенного алкогольного напитка (*горилка*).

Украинский лингвокомпонент поясняется характерным для писателя методом (сноской, содержащей обширную информацию, нередко – с уточнением ареальной принадлежности), постпозитивным пояснением в скобках, различными художественными приемами, например: «Незадолго до описываемого времени в небольшом соседнем имении переменялся “*посессор*”... *В Юго-западном крае довольно развита система арендований имений: арендатор (по-местному “*посессор*”) является как бы управителем имения»; «В углу, занятом иконами, перевитыми плюшем, у Яскульской, вместе с вербой и “*громницей*”*, хранились какие-то мешочки с травами и корнями... **“Громницей”* называется восковая свеча, которую зажигают в сильные бури, а также дают в руки умирающему» (Короленко: 132), ср. с препозитивным эмоционально-образным толкованием культуремы: «Перед иконой тихо разгоралась “страшная свеча”, “*громница*”» (Короленко: 220).

Перечисленные произведения имеют общий характер: они посвящены духовным исканиям украинской аристократии, содержат философские размышления и романтические воспоминания. Это акцентируется соответствующей украинской лексикой, украинскими фразеологизмами (отражающими степень интеллектуального и душевного подъема личности), которые выполняют в произведениях функцию, сходную с функцией латинских вкраплений (*раця* – «смысл, основание», у В. Короленко: «поучение»; *закруты* / колдовские/ – перен. «водовороты, заверты»; *дума / думка* – в знач. «музыкальная народная песенная мелодия, близкая к лирической балладе»; *ошуканство* – «обман», разг. «надувательство»; *сваволя* – «произвол»; *в [добром] гуморе* – «в приподнятом настроении; улыбающийся, жизнерадостный, веселый... // благожелательный, щедрый...») (Словник фразеологізмів української мови, 2003: 174)). Например: «– А ты сегодня в добром гуморе, – угрюмо и язвительно сказал долгоусый... – пишешь приятные афоризмы и раздаешь по сороковнику...» (Короленко: 298). Смысл таких украинизмов обычно понятен из предшествующего или последующего контекста, но может раскрываться (уточняться) и в рамках предложения, в большей степени препозитивным пояснением с подбором русской лексемы, словосочетаниями, близкими по значению: «– Без обману... – добавил он, – без всякого *ошуканства*...» (Короленко: 294).

Большинство украинских существительных выделено средствами графосемантики («*козак*», «*чоботья*», «*чамарки*», «*хатка*», «*каплиця*», «*помеж*», «*посессор*», «*лыцарь*», «*пани*», «*чуприна*»). Заключение лексемы в кавычки маркирует просторечные, разговорные слова – «*покоювка*», «*Хведько*», «*тыка*», а также слова, являющиеся исторически общими для лексики украинского и русского языков, – «*дума*», «*неволя*», «*застава*», «*лотьки*» (таким приемом автор «подчеркивает» их контекстуальную принадлежность к украинской лингвокультуре).

Речь персонажей различного социального уровня характеризуют лексемы, принадлежащие ко всем знаменательным частям речи (*пустити* – «отпустить», *впустити* – «впустить», *кликати* – «звать», *лягаться* – «ругаться»; *добрий* – в знач. «хороший, отменный», *необачный* – «неосмотрительный; опрометчивый», *смутный* – «грустный; печальный; унылый», *щирый* – «искренний; сердечный; душевный»; *особливо; от, ото, самесенькое*). Ряд прилагательных употребляется в частотных словосочетаниях, которые номинируют реалии, характерные для украинской культуры или распространенные в Украине: «*униатская каплиця*», «*посессорская хатка*», «*мазаная хата*», «*казацкие шаровары*», «*смушковая шапка*», «*гайдамацкие могилы*», «*панское величие*».

В. Короленко вкрапливает в русский текст прямую украинскую речь, представляя типичные украинские выражения (восклицательные и вопросительные), грамматические формы и конструкции, фразеологизмы, элементы фольклора. Например: «– *Ото ж воно самесенькое*, – пробормотал Иохим с удовольствием и выбросил в речку все срезанные ранее прутья»; «Наконец, Иохим произнес с задумчивым видом: – *Ото-ж як гарно... Бач, яка воно штука...*»; «– Это ты наслушался речей молодого *Ставрученка...*»; «– В этой истории... есть еще другое лицо, хоть мы напрасно искали здесь *другой плиты*»; «– *Нехай собі*, – благодушно ответил Роман... – *Пташки божиш. Ось як ты их налякав. Де вы тут, бисенята...*» (Короленко: 124, 128, 151, 156). Толкование таких компонентов может осуществляться органически, то есть самим «ходом» повествования: «– “*Цур тобі, нек тобі!*” – произнес он обычное заклинание и тут же прибавил вопрос: – *Чортове, чи боже?* – желая узнать, имеет ли он дело с нечистой силой»; «– *Панычи, панычи, э-эй! Идти бо до покою! “Идти до покою”, – значило идти в комнаты...*» (Короленко: 125, 292).

Русский литературный критик конца XIX – нач. XX века В. Саводник отмечал: «При написании произведений на украинскую тематику русские писатели использовали «разнообразный исторический материал, но главным источником все же были малороссийские народные песни и “думы”. В них они видели живое отражение прошлой жизни народа, его взглядов, симпатий, стремлений и идеалов, через них они думали постигнуть и передать самый дух той далекой эпохи» (Саводник, 1912: 332). В произведениях В. Короленко *думы* исполняют старые *козаки*, что

дополняет их национальный облик, цитаты *дум* привлекаются для образного описания южной природы – живое восприятие стихии и ее отражение в старинном народном творчестве соединяются в сознании действующих лиц (Короленко: 130).

3. Функционирование украинизмов в творчестве И. Бунина

Рассказы И. Бунина «На край света» (1894) и «Лирник Родион» (1913) с полным правом можно отнести к тем произведениям, которые содержат философские мотивы. Тема переменчивости судьбы, горя и радости человеческой жизни, фрагменты истории национальной общности, неразрывность состояния человека и природы, отражение размышлений в народной лирике – вот те элементы, которые необходимы художнику, пытающемуся разгадать жизнь, уловить наиболее общие законы развития человеческого социума, мысли, природы.

Оба произведения созданы на основе реальных фактов знакомства И. Бунина с Украиной (рассказ о том, как почти все украинское село отправилось на переселение в Уссурийский край в поисках лучшей жизни, и рассказ об украинском лирнике, типичном традиционном незрячем певце, носителе поэтического богатства, истории украинского народа).

Отражение украинской национальной специфики мировосприятия и душевных переживаний предполагает использование соответствующих лингвокультурных средств, и они представлены автором существенным спектром: это нарицательные украинизмы, рисующие этнографический облик персонажа-украинца и воспроизводящие природно-бытовую национальную панораму, музыкальные артефакты (*плахта, свитка, верболозы, гирло, тополи, ‘суховій’, хата, корчма, криница, лира, думи, псалмы*), различного рода наименования лиц, заключающие в себе историческую информацию (*дивчата, льцари, чумаки, бандуристы, лирники*), украинская топографическая лексика, фиксирующая происходящие события во времени и пространстве (*Гадяч, Сула /левый приток Днепра/, Лубны, Умань, Хортица, /Запорожская/ Сечь, Херсонские плавни, Киев, Днепр, Днепрове, Никополь, Полтавщина, Почаев, Карпаты*), номинации украинских православных святых (*Михайловский, Софиевский соборы*). В рассказах фигурируют украинские антропонимы, в том числе просторечные формы и имена выдающихся исторических личностей (*Богдан, Василь Шкуть, Юхым, Зинька*).

По мере «погружения» читателя в украинскую тематику И. Бунин свободно вводит в текст украинизмы в их оригинальной форме, изредка выделяет графосемантическими средствами инокультурный лингвокомпонент или дает постпозитивный перевод в скобках: «Он опять *помолчал* и твердо сказал обычным голосом, без *лиры...*»; «С великой нежностью, но все так же просто передал он горькую “*розмову*” сироты с матерью, – точнее говоря, с “*янголем*” (ангелом), отзывавшимся из могилы за усопшую» (Бунин: 160, 162).

Особое национально-украинское звучание в рассказах И. Бунина приобретает лексика, общая для украинского и русского языков на определенном историческом срезе, характерная для украинского языка и южных областей России, отмеченная в русской лексикографической литературе как периферийная или общенародная, устаревшая, книжная и тому подобная (*сорочка, ветряк, стан, гурт, левада, куци, очерет, воля / «свобода», доля / «жизненный путь», великий / «большой»*). В совокупности с непосредственно украинскими номинациями такие лексемы воссоздают украинский бытийный фон, реализуют визуальную картину украинского пейзажа в русском тексте, например: «В *гирлах* же было совсем лето, много стрекоз вилося над *очеретом*, много *скиглило* *рыбалок*, отражавшихся в серебристых разливах реки» (Бунин: 156) (*гирло* – «укр. букв. ‘горло’, разветвление речного русла, рукав; употр. по отношению к рекам, впадающим в Черное и Азовское моря» (Толковый словарь русского языка: I, 563); *рыбалка* – «юж. рыбная птица чайка»; *скиглити* – «млрс. выть, плакать» (Даль: IV, 116, 196)).

Колорит украинской бытийной панорамы и национального мировосприятия в наибольшей степени отражают оригинальные вкрапления популярных *дум* и *псалмов* (старинных казацких песен, южнорусских сказов) («*Край Дуная трава шумить...*»; «*Ой, зійди, зійди, / Ясен місяцю!*»; «*Як на Чорному морі, на білому камені...*»), украинские грамматические конструкции («*Що воно таке..?*», «*Вони /батько/ прокинулись сю ніч...*», «*Слухайте ж, люде...*», «*Я ж її годила...*»). Для русского писателя, знакомящегося с украинской историей и культурой, перечисленные элементы являлись связующей нитью отдаленного прошлого и происходящего сегодня, своеобразными «корнями жизни», позволяющими передавать «саму поэзию» украинской реальности, не углубляясь в этнографию и бытописание (Титова, 1965: 494).

Если проследить динамику русского лексикографического представления лексем, функционирующих в творчестве И. Бунина для зарисовки украинской ментально-бытийной панорамы (например, начиная со словаря В. Даля), то будет отмечаться тенденция постепенного отхода от характеристики номинации как устаревшей, исторической, южной или характерной для ряда русских областей, тенденция замены пометы ‘малороссийский’ на ‘характерный для Украины’. Например: «*пáробок*, стар., ныне малорос. парень. Научиша бо и паробци... Влад. Мономах. Слово *пáробок* от *пá* и *робить...*» (Даль: III, 18), «*пáрубок* и (реже) *пáробок*, в рассказах из украинской жизни – парень. *Утомленные дневными трудами, парубки и девушки шумно собирались в кружок*. Гоголь» (Толковый словарь русского языка: II, 56), «*пáрубок*, на Украине: юноша, парень» (Большой толковый словарь русского языка, 2000: 784) (в данном случае имеют место также исторические изменения в семантическом объеме лексемы, обусловленные западнославянским влиянием (Русанівський, 1985: 192)).

Статья в словаре под ред. Д.Н. Ушакова интересна тем, что опускает специфику исторического и локального употребления слова и указывает на его использование в русском художественном тексте с украинской тематикой, что в определенной мере свидетельствует о (предшествующих) предпосылках сохранения украинизма в русском литературном языке.

4. Выводы

Описание жизненных исканий и перипетий украинских персонажей, осмысление человеческого бытия, взаимосвязи человеческой судьбы и природной стихии предполагает выбор определенных групп лексики, содержащей национально-культурный компонент. В произведениях В. Короленко, И. Бунина это украинские *nomina personalis / agentis* с их колоритными украинскими именами собственными, исторические лингвокультуремы, топонимическая и нарицательная лексика, фрагменты украинского поэтического богатства, образцы живой разговорной речи. Такие элементы выполняют в русском художественном изложении номинативную и познавательную-эстетическую функции. Значительная часть украинской лексики явилась маркером украинского исторического и социокультурного контекста, вошла в состав русского литературного языка со стабильной фиксацией в русской лексикографической литературе различного объема, общего и специального типа. Так, современный однотомный толковый словарь русского литературного языка включает существенный спектр номинаций, так или иначе имеющих отношение к Украине (нередко с пометкой этимологического «движения» слов – из польского, венгерского, турецкого языков, что свидетельствует об известных исторических условиях), например, *парубок, хлопец, шляхта, шляхтич, посессор, гайдамак, гайдук, бандурист, лирник, кобза, дума, думка, чуб, гурло*. Часть лексики, интуитивно избранная русскими литературными классиками как передающая «южный» колорит описываемой местности и характеризующаяся как общеславянская, историческая, народно-разговорная или областная, «закрепила» свои позиции в русских словарях в том числе и по причине своей «востребованности», частотности в русском художественном тексте с украинской тематикой (*ветряк, криница, стан, кошевой, булава, бунчук, подпасок, рыбалка, гурт, свита, сорочка, кичка, очерет, лотоки, пугач, закруты, мазаный*) (см.: Большой толковый словарь русского языка, 2000).

Функционирование украинизмов в русском художественном произведении можно рассматривать как «непосредственный» языковой контакт, обуславливающий и процесс, и результат перемещения языковых элементов из одной системы языка (или хронологического среза языка) в другую, который является следствием «опосредованного» языкового контакта – восприятия, усвоения, отбора украинских лингвокомпонентов русским писателем (в случае И. Бунина: личностью, не являющейся носителем украинской культуры, в случае В. Короленко: поликультурной личностью, изначально формировавшейся в среде носителей польской лингвокультуры).

Литература:

1. Ананьева Н.Е. О польском языке в произведениях русской литературы XIX века (на примере творчества В. Г. Короленко). *Языкознание. Славянский вестник*. Москва: МАКС Пресс. 2004. Вып. 2. С. 13–26.
2. Bilaniuk L. *Contested Tongues. Cultural Correction in Ukraine*: Cornell University Press Ithaca and London. 2005. 230 с.
3. Большой толковый словарь русского языка. Санкт-Петербург : Норинт, 2000. 1536 с.
4. Бунин И.А. *Собрание сочинений*: в 9 т. Москва : Гос. изд-во худ. литературы, 1965–1967.
5. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Москва: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1955.
6. Ёжакевич Г.П. Роль М.В. Гоголя в історії російсько-українських мовних зв'язків. *Мовознавство*. 1953. № 11. С. 485–525.
7. Короленко В.Г. *Избранные произведения*. Москва : Гос. изд-во худ. лит-ры, 1948. 672 с.
8. Крюкова О.С. Романтический образ Украины в русской литературе XIX в. Москва : Наука, 2017. 125 с.
9. Озерова Н.Г. Межкультурная коммуникация в художественном дискурсе Н.С. Лескова. *Мова і культура*. Київ : ВД ім. Дм. Бураго, 2009. Вип. 12. Т. VI (130). С. 100–107.
10. Полякова Т. М. Функционирование украинизма *майдан* в русском политическом медиадискурсе. *Политическая лингвистика*. Екатеринбург : Изд-во Уральского гос. пед. ун-та, 2014. Вып. 4 (50). С. 173–179.
11. Русанівський В.М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. Київ : Наукова думка, 1985. 232 с.
12. Саводник В. *Очерки по истории русской литературы XIX-го века*. Москва: Т-во «Печатня С.П. Яковлева», 1912. Ч. I. 418 с.
13. Словарь современного русского литературного языка: в 17 т. Москва – Ленинград : Наука, 1950–1965.
14. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка. 2003, 1104 с.
15. Титова В. Примечания. Бунин И. А. *Собрание сочинений*: в 9 т. Москва : Гос. изд-во худ. литературы, 1965. Т. II. С. 485–525.
16. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / под ред. Д.Н. Ушакова. Москва : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1935–1940.
17. Хашимов Р.И. Вчера, сегодня и завтра украинизмов текущего момента. *Вопросы филологии в современных исследованиях*. Елец : Елецкий гос. ун-т им. И. А. Бунина, 2018. С. 288–296.
18. Черторизька Т.К. Динаміка взаємодії і взаємозбагачення української і російської мов. *Мовознавство*. 1982. № 3. С. 3–9.
19. Юрченко Л.Н. Диалектика образа Украины в творчестве И. А. Бунина : автореферат дисс. ... кандидата филол. наук : 10.01.01. Елец, 2000. 33 с.

References:

1. Ananieva N. J. (2004). O polskom yazyke v proizvedenijah russkoj literatury XIX veka (na primere tvorchestva V. G. Korolenko) [Concerning the Polish Language in the Works of Russian Literature of 19th century (by the example of V. G. Korolenko's Works)]. *Yazykoznanie. Slavyanskij vestnik*. Moscow: MAKS Press. Vyp. 2. 13-26 [in Russian].

2. Bilaniuk L. Contested Tongues. Cultural Correction in Ukraine: Cornell University Press Ithaca and London. 2005. 230 p.
3. Bolshoj tolkovyj slovar russkogo yazyka [Big Explanatory Dictionary of the Russian Language]. Saint Petersburg: Norint, 2000, 1536 [in Russian].
4. Bunin I. A. (1965-1967). Sobranie sochinenii: v 9 t. [Set of Works: in 9 V.]. Moscow: State publishing of literature [in Russian].
5. Chertoryzka T. K. (1982). Dynamika vzayemodii i vzayemobahachennia ukrainskoi i rosiiskoi mov [Dynamics of the Correlation and Mutual Enrichment of the Ukrainian and Russian Languages]. *Movoznavstvo*. #3, 3-9 [in Ukrainian].
6. Dal V. (1955). Tolkovyj slovar zhyvogo velikorusskogo yazyka: v 4 t. [Big Explanatory Dictionary of the Live Great Russian Language: in 4 V.]. Moscow: Gos. izd-vo inostr. i nac. Slovarij [in Russian].
7. Hashymov R. I. (2018). Vchera, segodnya i zavtra ukrainizmov tekushego momenta [Yesterday, Today and Tomorrow of the Current Ukrainisms]. *Voprosy filologii v sovremennyh issledovaniyah*. Yelets: Eleckij gos. un-t im. I. A. Bunina, 288-296 [in Russian].
8. Korolenko V. G. (1948). Izbrannye proizvedeniya [Selected Works]. Moscow: Gos. izd-vo hud. lit-ry, 672 [in Russian].
9. Krjukova O. S. (2017). Romanticheskij obraz Ukrainy v russkoj literature XIX v. [Romantic Image of Ukraine in Russian Literature of 19th century]. Moscow: Nauka, 125 [in Russian].
10. Ozerova N. H. (2009). Mezhkulturnaya kommunikaciya v hudozhestvennom diskurse N. S. Leskova [Intercultural Communication in the Literary Texts of N. S. Leskov]. *Mova i kultura*. Kyiv: VD im. D. Buraho. Vyp. 12. T. VI (130), 100-107 [in Russian].
11. Polyakova T. M. (2014). Funkcionirovanie ukrainizma *majdan* v russkom politicheskom mediadiskurse [Functioning of the Ukrainism *majdan* in Russian Political Media]. *Politicheskaya lingvistika*. Yekaterinburg: Izd-vo Uralskogo gos. ped. un-ta. Vyp. 4 (50), 173-179 [in Russian].
12. Rusanivskiy V. M. (1985). Dzherela rosvytku skhidnoslovianskykh literaturnykh mov [The Sources for the Development of Eastern Slavic Literary Languages]. Kyiv: Naukova dumka, 232 [in Ukrainian].
13. Savodnik V. (1912). Ocherki po istorii russkoj literatury XIX veka [Essays on the History of Russian Literature of 19th century]. Moscow: T-vo «Pechantnya S. P. Yakovleva». P. I, 418 [in Russian].
14. Slovar sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka: v 17 t. [Modern Russian Literary Language Dictionary: in 17 V.]. Moscow–Leningrad: Nauka, 1950–1965 [in Russian].
15. Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy [Dictionary of Phraseological Units of the Ukrainian Language] / Uklad.: V. M. Bilonozhenko ta in. Kyiv: Naukova dumka. 2003, 1104 [in Ukrainian].
16. Titova V. (1965). Primechaniya / Bunin I. A. Sobranie sochinenij; v 9 t. [Remark / Bunin I. A. Set of Works: in 9 V.]. Moscow: Gos. izd-vo hud. Literatury. T. II, 485-525 [in Russian].
17. Tolkovyj slovar russkogo yazyka: v 4 t. [Explanatory Dictionary of the Russian Language: in 4 V.] / Pod red. D. N. Ushakova. Moscow: Gos. izd-vo inostr. i nac. slovarej, 1935-1940 [in Russian].
18. Yizhakevych H. P. (1953). Rol M. M. Hoholia v istorii rosiisko-ukrainskykh movnykh zviazkiv [The Role of M. M. Hohol in the History of Russian and Ukrainians Correlations]. *Movoznavstvo*. # 11, 485-525 [in Ukrainian].
19. Yurchenko L. N. (2000). Dialektika obraza Ukrainy v tvorchestve I. A. Bunina [Image Dialectics of Ukraine in the Works of I. A. Bunin] : avtoreferat diss. ... kandidata filol. Nauk : 10.01.01. Yelets, 33 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 21.04.2020
The article was received 21 April 2020

3. Література зарубіжних країн

3. Literature of foreign countries

УСОБЛЕННЯ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ «ФАЗЕРЛАНД» К. КРАХТА

Водяна Людмила Володимирівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського
vodyanaya2016@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3304-1293

Новаторський характер постмодерністської романістики К. Крахта посприяв розвитку нових модифікацій художнього дискурсу та нового персонажа, котрий відчував відсутність сенсу, чіткої стратегії буття, що викликає кризу людського існування.

Метою статті є спроба розкрити основні причини та наслідки кризи ідентичності Я-особи у романі «Фазерланд» К. Крахта.

Методи. У роботі домінували елементи біографічного, історико-культурного методів. Екзистенційно-феноменологічний та герменевтичний методи сприяли глибокому прочитанню та розумінню внутрішнього світу людини, а метод психоаналізу дозволив сконцентруватися на явищах художнього моделювання стану та поведінки особистості.

Результати. Виявлено, що ліричний герой – знак втраченої ідентичності, людина, що продукує імідж денді. Криза ідентичності, представлена різними формами Я-особи у романі «Фазерланд», є відображенням внутрішнього стану значної частини молоді Німеччини, спричинена плінністю сучасності, складним процесом соціальних трансформацій, нівелюванням духовних цінностей і комунікації.

К. Крахт яскраво відтворює прояви кризи ідентичності безіменного персонажу роману через алкогольну та наркотичну залежність. Унаслідок цієї звички відбувається духовна деградація споживача.

З'ясовано, що безіменний персонаж, на відміну від своїх знайомих та друзів, прагне знайти власну ідентичність, усвідомивши роль у суспільстві та особисті інтереси й здібності, що задають сенс й напрям життя.

Потреба Я-особи щодо самовизначення, пошуку шляхів, які допомогли б відтворити цілісність та впорядкованість образу світу, призводить до індивідуального вибору особистості.

К. Крахт у романі «Фазерланд» ще раз доводить, що категорія вибору є одним із центральних понять становлення духовності людини. Автор представляє два види вибори: активний і пасивний. Результатом цього є моральна та тілесна загибель одних (Нігель, Ролло, Олександр) та прагнення боротися інших (головний персонаж).

Таким чином, фігурант К. Крахта стоїть завжди перед вибором і відповідає за його результати, навіть якщо цей вибір – онтологічна самотність.

Висновки. У науковій розвідці зроблено висновок, що безіменний персонаж роману «Фазерланд» є показом безвихідного трагізму людського існування. Криза ідентичності пов'язана як із зовнішніми, так і внутрішніми причинами, а особливо з несформованим почуттям власної ідентичності.

Перспективи досліджень Я-особи досить широкі, цікавими видаються основні проблеми людського існування, які знайшли своє художнє відтворення в романі «Фазерланд».

Ключові слова: вибір, персонаж, самотність, Я-особа, ідентичність, особистість, постмодерн, ментальність, роман.

THE IMPLEMENTATION OF THE IDENTITY CRISIS IN THE NOVEL FASERLAND BY K. KRACHT

Vodyana Lyudmyla Volodymyrivna,
Ph.D. in Philology,
Associate Professor at the Department
of German Philology and Translation
Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University
vodyanaya2016@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3304-1293

The innovative nature of Ch. Kracht's postmodern fiction contributed to the development of new modifications of the artistic discourse and the new character who felt the lack of meaning, a clear strategy of being, which triggers a crisis of human existence.

The purpose of the article is an attempt to develop the main causes and consequences of the self-personality identity crisis in Ch. Kracht's novel "Faserland".

Methods. Biographical, historical and cultural methods are dominant in the study. Existential and phenomenological method and hermeneutic methods supported a thoughtful reading and understanding of the inner world of a man. The psychoanalysis concentrated on the phenomena of art model of individual's behavior.

Results. It was revealed that the narrator is an example of lost identity, the man who is similar to dandy. The identity crisis, represented by the various forms of self-identity in the novel "Faserland", is a reflection of much of Germany's youth inner feelings, caused by the modern time fluidity, the social transformations complex process, the spiritual values and communication leveling.

The identity crisis of the nameless narrator character is reproduced by Ch. Kracht in his novel through alcohol and drug addiction, where the spiritual degradation turns to result.

It is studied out that the unnamed character, unlike his acquaintances and friends, seeks to find his own identity by realizing his role in society and personal interests and abilities that determine the meaning and direction of his life.

The self-personality needs for self-determination, the ways to help the world reproduce the integrity and order lead to individual personality settle.

Ch. Kracht in the novel "Faserland" proves that the category of choice is one of the central concepts of the human spirituality formation. The author presents two types of choices: active and passive. The result is the moral and physical loss for some ones (Nigel, Rollo, Alexander) and the desire to fight for others (the main character).

Thus, the person involved in Ch. Kracht's novel always faces a choice and is responsible for his results, even if that choice is ontological isolation.

Conclusions. The scientific research concludes that the nameless character of the Ch. Kracht's novel "Faserland" is an example of the human existence hopeless tragedy. Both external and internal causes, unformed sense of identity cause the identity crisis.

The prospects of self-research are quite numerous. The main problems of human existence found in the novel "Faserland" are the most interesting for scientific research.

Key words: choice, character, isolation, self-personality, identity, personality, postmodern, mentality, novel.

1. Вступ

Сучасне постмодерністське суспільство переживає скрутні часи трансформації свідомості, ментальності та духу. Цей тривалий і неоднозначний процес ускладнюється тим, що наприкінці ХХ ст. поглибилась духовна криза. Чи не найгостріше ця проблема відображена у романі «Фазерланд» К. Крахта, на сторінках якого можна спостерігати виродження, знецінення духовної сутності людини конкретно у відношеннях між молоддю, у сімейних стосунках, у стосунках між чоловіком і жінкою тощо.

Роман «Фазерланд» неодноразово ставав предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. О. Грабиєнський, М. Лоренц, А. Біндарт, К. Бартельс, М. Басслер, С. Бойзе, М. Хільшер концентрують свою увагу на формально-змістових чинниках роману, ідейній спрямованості, ролі художніх деталей у творенні образів та суспільній рецепції тексту. Необхідно зазначити, що сучасне крахтознавство поповнюється новими ґрунтовними науковими працями. Роман «Фазерланд» став об'єктом аналізу Т. Баскакової, Н. Гладіліна, С. Каніної, Г. Кучумової, П. Гуці, Б. Сторохи, А. Курохтіної та інших, однак цікаво простежити уважне проникнення К. Крахта у глибинні проблеми людського існування, яким він надає промовисті психологічні характеристики. *Мета статті* – розкрити основні причини та наслідки кризи ідентичності Я-особи у романі «Фазерланд» К. Крахта. Мета передбачає розв'язання таких *завдань*: 1) проаналізувати поняття «криза ідентичності»; 2) визначити основні проблеми кризи особистості у романі «Фазерланд».

Характер поставлених завдань передбачає застосування певних *методів*: екзистенційно-феноменологічного, герменевтичного, біографічного та методу психоаналізу.

2. «Криза ідентичності»: теоретичний аспект

За доби глобальних змін, що відбуваються у світі, в Європі та Німеччині зокрема людство потрапило у ситуацію кризи ідентичності. Цілком аргументовано наголошує О. Лісовий на тому, що це «сильно позначається на усталених образах національних культур, на вікових традиціях та інших елементах буття людства, які протягом багатьох століть впливали на процеси ідентифікації особистості» (Лісовий, 2011: 30).

Криза ідентичності – це також несумісність різних сторін «Я». Вона пов'язана з несформованим почуттям своєї ідентичності, котре вказує на наявність внутрішньоособистісного конфлікту, який супроводжують гнітючі сумніви щодо себе, своїх дій, свого місця у соціальній групі (Дюркгейм, 2001: 14). Отже, криза ідентичності – це «втрата власної цілісності як безперервності, внутрішнє блокування індивідуальності і очевидний брак соціального визнання» (Дюркгейм, 2001: 16).

У період трансформаційних змін особистість опиняється в ситуації, що провокує виникнення кризи ідентичності. Сучасна криза ідентичності представлена різними формами: депресія, апатія, необґрунтована жорстокість, залежність та безпорадність, прагнення втекти від реального світу, містицизм, нігілізм й нарцисизм, алкогольна та фармакологічна залежності. Ця тенденція призводить до негативної автономії, ідеології безчасовості, дезінтеграції і відсутності життєвих орієнтирів, тобто до втрати ідентичності.

До загальних аспектів кризи ідентичності у добу плинної сучасності («плинна сучасність» характеризує стан буття сучасного постмодерного глобалізованого суспільства: непостійний, легко і часто змінюваний, розпорошений, позбавлений меж та бар'єрів – а тому непевний і невизначений» (Муха, 2006: 143)) відносимо зростання відчуження між індивідами, порушення узвичаєних образів соціальних груп, класів, релігійних конфесій, а також соціальну, культурну та екзистенційну кризи.

Досліджуючи проблему кризи ідентичності, Ю. Крістева визначає такі напрями вираження: її збереження, повна заміна однієї ідентичності іншою, вихід людини за кордони своєї ідентичності, рух від одної ідентичності до іншої (Крістева, 2003: 53). М. Фергюсон доходить висновку, що існує чотири способи зміни ідентичності. Перший, найлегший – зміна за допомогою включення нового. Другий – зміна за допомогою прирощення, коли індивід може і не усвідомлювати зміни, що відбуваються. Третій тип – маятникова зміна – відмова від однієї системи поглядів на користь іншої, протилежної. Свідомість, яка вимушена обирати між конфліктними поглядами, придушує ту інформацію, яка, ймовірно, буде розходитись з «панівною точкою зору». І, нарешті, четвертий тип змін – це справжня трансформація свідомості, «парадигмальна зміна» (Ferguson, 1980).

3. Криза особистості в інтерпретації К. Крахта

Зацікавленість швейцарського письменника цією проблемою можна, по-перше, пояснити ще й тим, що у добу плинної сучасності безкінечні сумніви індивіда у будь-чому практично завжди неминуче закінчуються кризою особистості. По-друге, проблема самоідентифікації молодої особистості у Німеччині кінця ХХ ст. поглиблюється насамперед складним процесом соціальних трансформацій, пов'язаних зі зміною політичного устрою країни у зв'язку з падінням Муру.

У схожій ситуації Німеччина була після краху націонал-соціалізму, що спонукало науковців до пошуку виходу з кризи ідентичності. Як переказує Л. Донскіс: «Пошуки ідентичності – це кінець життєвого циклу, знак виснаження...» (Donskis, 2011: 97).

Г. Кучумова визначає К. Крахта як яскравого представника літератури, котрий своїм романом «Фазерланд» «фіксує кардинальні зміни у структурі особистості, способах її спілкування зі світом та «Іншими»» (Кучумова, 2016: 39). Маска анонімності я-оповідача у романі «Фазерланд» – це можливість для самоідентифікації людини та її захист від інших. Безіменний наратор, на думку дослідниці, «людина епохи «витоку ідентичності»» (Кучумова, 2016: 39). На думку багатьох критиків, анонімний я-оповідач порівнюється з денді, котрий накопичує навколо себе духовний простір своєї вишуканості. Звертання К. Крахта саме до образу аристократичного денді дає можливість письменнику «вибудувати дискурс переваги перед іншими, ситими споживачами, які задовольняються лише матеріальними благами» (Кучумова, 2016: 42).

Брендовий одяг забезпечує відчуття безпеки та замінює обличчя людини. Так характеризує оповідач вперше побачених дівчат: «Кожного разу, коли я буваю в Гамбурзі, я бачу безліч таких ляльок; більшість з них упаковані в барбуровські куртки, деякі носять обтягуючі светри або боді» (Крахт, 2012: 23). Про приналежність до різних соціальних верст населення знов-таки свідчить манера одягатись, а не внутрішнє багатство самої людини. Зустрівшись у машині з таксистом, головний персонаж оцінює статки та соціальне положення лише за однією деталлю – піджаком, у який одягнений водій – та виносить вирок про невідповідність та неprestижність цієї людини: «Ми з ним одного віку, але я хизуюсь у піджаку від Котона, а він ходить на демонстрації» (Крахт, 2012: 93).

Оповідач критично ставиться до зовнішності свого кращого товариша з дитячих років Нігеля: «Я дивлюсь на Нігеля і в черговий раз помічаю, що прикид не ньому не зовсім в ажурі – не те, щоб Нігель ходив у лахмітті (так я б йому нічого не сказав, тому що він мій товариш), я швидше маю на увазі вади...неохайність...Він нічого не тямить у класичній манері одягатись» (Крахт, 2012: 106).

До свого одягу головний персонаж ставиться також досить суворо та вимогливо: «Я пристойно одягнувся – на мені була краватка і блейзер із золотими гудзиками» (Крахт, 2012: 111). Подорожуючи, фігурант особливо стурбований власним комфортом, що передбачає мати необхідний одяг, який він змінює відповідно до місця, ситуації, часу.

Отже, як видно з наведених фрагментів, безсумнівно можемо зазначити, що культ одягу Я-особи та його відношення до одягу інших у романі «Фазерланд» К. Крахта є тим самим складником, що підтримує його ідентичність.

Безіменний персонаж – знак втраченої ідентичності, людина, що створює уявлення про себе за допомогою особливих масок та іміджу денді. Це типовий представник «золотої молоді» Німеччини, яка досягла зовнішнього благополуччя не власною працею, а завдяки батьківським заощадженням. Він у тому стані, коли гонитва за матеріальними статками нівелює духовні цінності, витісняючи їх на задній план. Розуміючи, з одного боку, свою внутрішню спустошеність у світі без заборон, а з іншого – свою залежність від нього, з невизначеною особистісною ідентичністю, що підтримується винятково згадками зі світу дитинства та дорослими ілюзіями відносно радісного та щасливого життя в Швейцарських Альпах, фігурант відправляється у подорож Німеччиною у пошуках своєї віртуальної батьківщини, з якою він себе отожднює.

Я-особа прагне віднайти свою роль у суспільстві, усвідомити власні інтереси, здібності, що задають сенс й напрям життя. Майже кожна життєва ситуація вимагає від персонажа певного вибору, здійснити який він може лише якщо усвідомить свою позицію відносно різних сфер життя, з одного боку, а з іншого – прийняти дійсність, якою вона є, і поринути у нечистоти й втратити самоідентичність. Головний персонаж обирає другий варіант. Яскравим прикладом є втеча головного персонажа зі святкування дня народження свого товариша Ролло, який наразі потребував допомоги: «...біля озера стоїть Ролло. Це мені просто не по силам...Я досить добре знав, що ні за якими напоями не піду і взагалі до нього більше не повернусь» (Крахт, 2012: 187).

Весь жах ситуації безіменний головний персонаж усвідомлює і розуміє, його зовнішня байдужість дозволяє занадто цинічно пристосовуватись до світу речей та людських стосунків. Він постійно знаходиться у рамках вибору – центрального поняття становлення духовності людини. Вибір, в якому ми незалежні, породжений ситуативною свободою, тобто свободою в межах кордонів наших інтенційних відношень один до одного. Ми не вільні у виборі того, чого хочемо. Наш вибір залежить не від подій, а лише від потенцій наших інтерпретацій. Таким чином, найчастіше вибір можна розуміти як вибір, що виникає через прийняття життєвої невизначеності. Головний персонаж роману знаходиться, так би мовити, то над водою, то під нею; то пливе по поверхні життя в течії повсякденності серед інших, таких як він, то поринає в середину, у своє дитинство. Але це призводить до трагічної втрати можливості самостійно вибудувати свою ідентичність, його доросле життя пролітає в режимі «автопілота».

Вибір персонажу пропонує автор з реальності через долі трьох його товаришів. Упродовж усієї сюжетної лінії роману виразно простежуються три варіанти вибору особистого розвитку: на початку стати наркозалежним, як Нігель, над яким панує доза наркотиків та шприц; згодом, як Олександр, втратити своє внутрішнє єство та розчинитись в інших людях та чужих інтересах і, зрештою, як Ролло, покінчити із собою, не витримавши постійного життя у лукавості, цинізмі, брехні, нудзї.

Ще одним чітко вмотивованим прикладом кризи ідентичності Я-особи є алкогольна та наркотична залежності. Унаслідок цієї звички відбувається духовна деградація споживача спиртних напоїв. У якій би компанії не перебував персонаж, за яких би умов не відбувались події, але як тільки вони змінюються у романі – все це супроводжується пляшкою чи то шампанського, чи то віскі, чи вина. Так, починається роман з того, що головний персонаж стоїть біля бару і п'є пиво, далі у спогадах впливає його стан сп'яніння: «...був досить сильно п'яний і пішов

у туалет блювати...» (Крафт, 2012: 7). Вечірка у друзів Нігеля та побачене на ній призвело до втрати товариша назавжди: «Пляшка «Просеко» пуста, я один вижлуктив її... Я хочу випити ще, щоб досягти ...повного відключення» (Крафт, 2012: 8).

Звісно, можна наводити ще більше прикладів з роману, що відтворювали б цю ситуацію. Але персонаж ще має силу зупинитись. Можливо саме завдяки своїм інтелектуальним перевагам він підноситься над іншими. Головний фігурант – людина – споживач, яка за рахунок інших пробує пізнати різні цінності життя.

Деякі науковці вважають, що криза є необхідною, хоча й травматичною умовою внутрішнього розвитку особистості, й, отже, душевний біль, яким вона супроводжується, є лише побіжним симптомом духовного зростання «я», що відкриває за притаманним кризі почуттям краху обрії нових сходжень і обриси нових вершин. У таку парадигму вписується і гармонізоване переосмислення категорії самотності як найблагодатнішого стану досягнення особистістю глибин її істинного «я»; і імператив пізнання смерті, необхідний людині для усвідомлення великої світової цілісності й досягнення нового, нетрагічного сприйняття небуття.

4. Висновки

Криза особистості, яку в сучасному технократичному світі переживає головний персонаж роману «Фазерланд» К. Крахта, насправді стосується всього людства.

Проблеми кризи особистості залежать більшою мірою від зовнішніх факторів (нівелювання комунікацією, технічні трансформації, соціальне оточення тощо), від зміни життєвих обставин. Автор роману зумів розкрити основні проблеми особистості, які мають комплексний характер і взаємозалежні одна від одної: екзистенційна самотність, вибір життєвого шляху, тотальна байдужість, безпорадність, неспроможність до тривалих контактувань з оточуючими, зайвість людини у постмодерністську епоху.

Література:

1. Дюркгейм Э. Самоубийство: социологический этюд / Пер. с фр. с сокр.; Под ред. В.А. Базарова. Москва : Мысль, 1994. 399 с.
2. Крафт К. Фазерланд / Пер. А. Головки. Київ : Фоліо, 2012. 192 с .
3. Кристева Ю. Силы ужаса: эссе об отвращении / Пер. А. Костикова. Москва : Алетея, 2003. 256 с.
4. Кучумова Г. Роман К. Крахта «Faserland»: формула человека эпохи «истекания индивидуальности». *Мировая литература перекрестье культур и цивилизации*. Симферополь: Изд-во КФУ имени В.И. Вернадского. № 3 (15). 2016. С. 37–38.
5. Лісовий О.В. Криза самоідентифікації особистості в умовах соціальних трансформацій. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць*. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 19. С. 30–34.
6. Муха О. Формати ставлення до власного тіла: парадокс духовності ХХ сторіччя. *Наука. Релігія. Культура*. Донецьк, 2006. № 1. С. 141–146.
7. Donskis L. *Modernity in Crisis: A Dialogue on the Culture of Belonging*. New York: Palgrave Macmillan, 2011. 216 p.
8. Ferguson M. *The Aquarian Conspiracy: Personal and Social Transformation*. London, 1980. 142 p.

References:

1. Dyurkgeym E. (1994) *Samoubiystvo: sotsiologicheskij etyud*. [Suicide: A Sociological Study] / Per. s fr. s sokr.; Pod red. V. A. Bazarova. Moskva : Mysl', 399 p. [in Russian].
2. Kracht K. (2012) *Faserland*. [Faserland] / Per. A. Holovko. Kyiv: Folio, 192 p. [in Ukrainian].
3. Kristeva YU. (2003) *Sily uzhasa: esse ob otrashchenii*. [Powers of Horror: An Essey Abjektion] / Per. A. Kostikova. Moskva.: Aleteyya, 256 p. [in Russian].
4. Kuchumova G. (2016) *Roman K. Krakhta «Faserland»: formula cheloveka epokhi «istekaniya individual'nosti»*. [Faserland by K. Kracht: A Formula of the Man of the Era of "Expiration of Individuality"]. *Mirovaya literatura perekrest'ye kul'tur i tsivilizatsii*. Simferopol': Izd-vo KFU im. V.I. Vernadskogo. № 3 (15). 2016. P. 37–38. [in Russian].
5. Lisovyy O.V. (2011) *Kryza samoidentyfikatsiyi osobystosti v umovakh sotsial'nykh transformatsiy*. [Crisis of self-identification of the person in the conditions of social transformations]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seriya: Filosophiya, pedahohika, psykhohihiya: Zbirnyk naukovykh prats'*. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova, Vyp. 19. P. 30–34. [in Ukrainian].
6. Mukha O. (2006) *Formaty Stavlennya do vlasnoho tela: paradoks dukhovnosti XX storichchya* [The format of the shutter to the own body: the spirituality paradox of the twentieth century] / *Nauka. Relihiya. Kul'tura*. Donets'k, № 1. 2006 P. 141–146. [in Ukrainian].
7. Donskis L. *Modernity in Crisis: A Dialogue on the Culture of Belonging*. New York : Palgrave Macmillan, 2011. 216 p.
8. Ferguson M. *The Aquarian Conspiracy: Personal and Social Transformation*. London, 1980. 142 p.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020
The article was received 17 April 2020

UDC 808

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-81-6>

SPECIAL CASES OF COMBINATORIAL CHANGES IN DIFFERENCES BETWEEN HAFS AND WARSH TRANSMISSION

Garadagly Vugar,
Doctor of Philosophy in Philology,
Baku State University
garadaghly@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5211-8359

The purpose of this article is to provide a comparative analysis of the differences between assimilation, haplology and assimilation with Elysia, geminization, and reduplication between the Hough transmission of Asim's reading and the Warsh's transmission of the reading of Nafi Quran.

Research methods. The author's analysis, based on the method of comparative coordination of phenomena in the sounds of the Arabic language in transmissions, especially in the Warsh's transmission, which is less familiar to a wide audience, has a special scientific and practical significance. Comments are made on previously expressed considerations regarding the problem, and an attempt is made to re-evaluate the phonetic phenomena and make an appropriate estimation.

The scientific novelty of the article lies in the analysis and classification of phonetic phenomena in transmissions not from the point of view of generalization principles elaborated by Muslim-Arabian researchers, but from the point of view of their analysis and classification by including them in combinatorial variables.

The conclusion is that the approach to phonetic phenomena in transmissions may deviate from the general principles elaborated by Muslim-Arabian researchers and distinguish them from the corresponding types of combinatorial variables. It is noted that:

1. [z], [ḍ] və [t] which are read with a complete realization in the sound combinations [zt], [ḍḍ], [ḍz] and [tz] in AH, are affected by a complete regressive contact assimilation in NW: [tt], [dd], [zz] on the contrary are read with a complete realization as [sz]/[zz] and [bm]/[mm] in NW, which are affected by a complete regressive contact assimilation in AH: [sz] and [bm].

2. In one transmission ([ta]) in the 3rd person feminine gender, in the present, future tense form 2nd and 3rd person singular, 2nd verbs in plural in the 5th and 6th chapters are subjected to a syllabus elision, in another transmission, one consonant with its discontant effect makes a preceding open consonant syllable assimilated, and the vowel between them undergoes an elision. It is not possible to agree with the conclusion that this process ends with assimilation, because it is followed by an important phonetic phenomenon, such as vowel elision.

Key words: complete regressive contact assimilation, haplology, complete regressive discontact assimilation, elision, gemination, reduplication, Qur'an, Asim, Nafi, Hafs transmission, Warsh transmission.

ОСОБЛИВИ ВИПАДКИ КОМБІНАТОРНИХ ЗМІН У ВІДМІННОСТЯХ МІЖ ІНТЕРПРЕТАЦІЄЮ ХАФСА І ВАРШ

Гарадагли Вугар,
доктор філософії з філології,
Бакінський державний університет
garadaghly@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5211-8359

Мета статті – провести порівняльний аналіз відмінностей між асиміляцією, гаплогією і асиміляцією з Еліс, гемінізацією і редуплікацією між інтерпретацією Хафса читання Асіма і інтерпретацією Варш читання Нафі Корану.

Методи дослідження. Авторський аналіз, заснований на методі порівняльного узгодження явищ у звуках арабської мови в інтерпретаціях, особливо в інтерпретації Варш, яка менш знайома широкій аудиторії, має особливе наукове і практичне значення. Робляться коментарі щодо раніше висловлених міркувань стосовно проблеми, і зроблено спробу переоцінити фонетичні явища і зробити відповідну оцінку.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі та класифікації фонетичних явищ в інтерпретаціях не з погляду принципів узагальнення, розроблених мусульмансько-арабськими дослідниками, а з погляду їх аналізу і класифікації шляхом включення їх в комбінаторні змінні.

Висновки полягають в тому, що підхід до фонетичних явищ в інтерпретаціях може відхилитися від загальних принципів, розроблених мусульмансько-арабськими дослідниками, і відрізнити їх від відповідних типів комбінаторних змінних. Відзначається, що:

1. [z], [ḍ] və [t], які читаються з повною реалізацією в звукових комбінаціях [zt], [ḍḍ], [ḍz] і [tz] в читанні Асіма і Хафса (AH), схильні до повної регресивної асиміляції контактів в читанні Нафі і Варша (NW): [tt], [dd], [zz] навпаки читаються з повною реалізацією як [sz] / [zz] і [bm] / [mm] в NW, на які впливає повна регресія контактна асиміляція в AH: [sz] і [bm].

2. В одній інтерпретації ([ta]) в 3-ій особі жіночого роду, теперішнього та майбутнього часу використовується форма 2-ої і 3-ої особи однини, 2-е дієслово множини в 5-й та 6-й главах, втрачає склад, в іншій інтерпретації, один приголосний з його дисконтактним ефектом робить відкритий приголосний склад, що йому передує, асимільованим, і голосний між ними піддається вилученню. Неможливо погодитися з висновком про те, що цей процес закінчується асиміляцією, тому що за ним йде важливий фонетичний феномен, такий як елімінація голосного.

Ключові слова: повна регресивна контактна асиміляція, гаплогія, повна регресивна дисконтактна асиміляція, Елісса, проростання, редуплікація, Коран, Асім, Нафі, інтерпретація Хафса, інтерпретація Варша.

1. Introduction

The purpose that we set in the article is to define differences related to assimilation, haplology and assimilation with elision, gemination and reduplication that are observed between the Hafs's transmission of Asim's reading (hereafter – AH) and the Warsh's transmission of Nafi's reading (hereafter – NW), to classify them according to their types, to learn about the different phases of each of the transmissions and to observe its phonetic nature, familiarize themselves with previous researches on the subject and verify their relevance to modern scientific investigations, to ensure that new scientific achievements can draw the attention of the scientific community.

As it is known, the Qur'an being a divine book does not only acquire a religious character, but it is also a source of modern Arabic literary language, the most magnificent monument of the Arabic language in general. The Qur'an, which has been banned for many years in Azerbaijan, remains relevant as an unexplored source in this regard. Not only the less known, but even the most widespread, transmissions of the Qur'an has not been involved in comparative research. Therefore, the examples of assimilation, haplology, and assimilation with elision, examples of gemination and reduplication, observed in two transmissions will help researchers working in this field to look at new perspectives on similar situations in modern Arabic. The material contributes to a more sensitive approach to the sounds of the Arabic language, a deeper understanding of the nature of phonetic processes during the study/teaching, and the formation of a correct image, which is an important factor in the relevance of the subject. In this regard, the subject is distinguished by its novelty and the author's new conclusions by their specificity.

The purpose of this article is to provide a comparative analysis of the differences between assimilation, haplology and assimilation with Elysia, gemination, and reduplication between the Hough transmission of Asim's reading and the Warsh's transmission of the reading of Nafi Quran – mainly observed in the Muslim world, in which the phenomena of each transmissions are considered separately.

Research methods. The author's analysis, based on the method of comparative coordination of phenomena in the sounds of the Arabic language in transmissions, especially in the Warsh's transmission, which is less familiar to a wide audience, has a special scientific and practical significance. Comments are made on previously expressed considerations regarding the problem, and an attempt is made to re-evaluate the phonetic phenomena and make an appropriate estimation.

The scientific novelty of the article lies in the analysis and classification of phonetic phenomena in transmissions not from the point of view of generalization principles elaborated by Muslim-Arabian researchers, but from the point of view of their analysis and classification by including them in combinatorial variables.

Differences between AH and NW in association with assimilation, haplology and assimilation with elision, gemination, and reduplication observed in AH and NW cover the cases of complete regressive assimilation [zt] / [tt], [đd] / [dd], [dz] / [zz] and [tz] / [zz], complete discontact regressive assimilation according to the place of origin with elision, gemination, and reduplication.

Specific transcription (Unicode compatible) symbols necessary for our study were added:

- â – *fathah* in the position after *šād, dād, tā', zā', khā', ghayn* or *qāf*
- a – *fathah* in the position after hard (medium) *rā' (r), 'ayn, hard (medium) lām (l), wāw* or double nasal *wāw (w̃-w̃)*
- ä – *fathah* in the position after *hamzah, bā', tā', thā', jīm, dāl, dhāl, rā' (r), zāy, sīn, shīn, fā', kāf, lām (l), mīm, nūn, hā', yā'* and before *šād, dād, tā', zā', khā', ghayn, qāf, hā', rā' (r), 'ayn, lām (l), wāw* and double nasal *wāw*
- ə – *fathah* in the position after *hamzah, bā', tā', thā', jīm, dāl, dhāl, rā' (r), zāy, sīn, shīn, fā', kāf, lām (l), mīm, nūn, hā', yā'* and before *hamzah, bā', tā', thā', jīm, dāl, dhāl, rā' (r), zāy, sīn, shīn, fā', kāf, lām (l), mīm, nūn, hā', yā'*
- e – *fathah* in the position before or after *hamzah, bā', tā', thā', jīm, dāl, dhāl, rā' (r), zāy, sīn, shīn, fā', kāf, lām (l), mīm, nūn, hā', yā'*
- ã, ä, ä, ẽ; î; û – long vowel in the size of two short vowels
- ãã, ää, ää, ẽẽ; îî; ûû – long vowel in the size of four short vowels
- ããã, äää, äää, ẽẽẽ; îîî; ûûû – long vowel in the size of six short vowels
- âu, au, äu; ây, ay, ɔy, ey – diphthongs in two short vowel sizes
- âuû, auû, äuû; âyû, ayû, ɔyû, eyû – diphthongs in four short vowel sizes
- âuûû, auûû, äuûû; âyûû, ayûû, ɔyûû, eyûû – diphthongs in six short vowel sizes
- ˘ – stress mark (á, á, ä, é, é, í, ú, á, ä, ä, é, é)
- ĵ – *jīm* in the position before any consonant, except *jīm*
- đ – *dāl* in the position before any consonant, except *dāl* or *tā'*
- ṛ – hard (medium) *rā'*
- q̣ – *qāf* in the position before any consonant, except *qāf* or *kāf*
- ḷ – hard (medium) *lām*
- m – *mīm* in the position before a vowel
- ṁ – *mīm* in the position before any consonant, except *mīm* or *bā'*; *mim* if a pause is performed
- ṃ̇ – *mīm* in the position before *bā'*; nasal *nūn* or *tanwīn* transformed into nasal *mīm* in the position before *bā'*
- ṁṁ – double nasal *mīm*
- ṁṁ-ṁṁ – double nasal *mīm* in the position after *mīm* at the intersection of words; double nasal *mīm* in the position after *nūn* or *tanwīn* at the intersection of words
- n – *nūn* or *tanwīn* in the position before a vowel
- ñ – *nūn* or *tanwīn* in the position before *hamzah, hā', khā', 'ayn, ghayn* or *hā'*; *nūn* in case if a pause is performed; *nūn* in the position before *wāw* or *yā'* in *qiñwānuñ, šiñwānuñ, yā sīññ yal-qur'ānil-ḥakīm* ||, *nūūññ yal-qālamī, duñyā, buñyānuñ; nūn* if a pause is performed

NW (Ambros, Von Arne, 1993). If it is possible to agree totally that the phonetic phenomenon in AH that occurred due to haplology, then it is not possible to agree that only assimilation happens in NW.

In fact, haplology happens in AH verbs and one (the second) of the two [ta]-s following each other, undergoes elision: نَسَاءَلُونَ [təʔəsəʔəʔˈəlūnə] → نَسَاءَلُونَ [təʔsəʔəʔˈəlūnə], تَرَكَى [tətəʔəʔəkəkə] → تَرَكَى [təʔəkəkə], تَرَوْرُ [tətəʔəʔəʔərə] → تَرَوْرُ [təʔəʔərə], تَصَدَّقُوا [tətəʔəʔəʔədḏəqū] → تَصَدَّقُوا [təʔəʔədḏəqū], تَنْكَرُونَ [tətəʔəʔəkəkəʔūnə] → تَنْكَرُونَ [təʔəʔəkəkəʔūnə], تَنْظُرُونَ [tətəʔəʔəʔəʔəʔūnə] → تَنْظُرُونَ [təʔəʔəʔəʔūnə]; تَنْشَقُّ [tətəʔəʔəʔəʔəʔū] → تَنْشَقُّ [təʔəʔəʔəʔəʔū].

However in NW “an obstacle” is removed thanks to different phonetic phenomenon/a. Here one consonant with its discontact effect makes the preceding open consonant syllable undergo assimilation according to the place of origin, and the vowel between them undergoes elision. In all cases, one coronal consonant ([t]) being affected by other coronal consonants (coronal-dental: [s], [z], [ʃ]; coronal-interdental: [z], [z]; coronal palato-alveolar [ʃ]) undergoes assimilation, and the vowel between them undergoes elision: نَسَاءَلُونَ [təʔəsəʔəʔˈəlūnə] → نَسَاءَلُونَ [təʔsəʔəʔˈəlūnə] → نَسَاءَلُونَ [təʔsəʔəʔˈəlūnə], تَرَكَى [tətəʔəʔəkəkə] → تَرَكَى [təʔəkəkə] → تَرَكَى [təʔəkəkə], تَرَوْرُ [tətəʔəʔəʔərə] → تَرَوْرُ [təʔəʔərə] → تَرَوْرُ [təʔəʔərə], تَصَدَّقُوا [tətəʔəʔəʔədḏəqū] → تَصَدَّقُوا [təʔəʔədḏəqū] → تَصَدَّقُوا [təʔəʔədḏəqū], تَنْكَرُونَ [tətəʔəʔəkəkəʔūnə] → تَنْكَرُونَ [təʔəʔəkəkəʔūnə] → تَنْكَرُونَ [təʔəʔəkəkəʔūnə], تَنْظُرُونَ [tətəʔəʔəʔəʔəʔūnə] → تَنْظُرُونَ [təʔəʔəʔəʔūnə] → تَنْظُرُونَ [təʔəʔəʔəʔūnə]; تَنْشَقُّ [tətəʔəʔəʔəʔəʔū] → تَنْشَقُّ [təʔəʔəʔəʔəʔū] → تَنْشَقُّ [təʔəʔəʔəʔəʔū].

4. Gemination with vowel elision and shortening of the geminate

In general, both in Medieval sources and in Modern studies both cases of assimilation and gemination are considered as one definition – *idgham* (Anīs, Ibrāhīm, 1975, 191–196; al-Ḥuṣārī, Maḥmūd Khalīl, 1997, 165). The *idghamul-mutamāsileyn* type of *idgham* covers gemination when *idghamul-mutajaniseyn*, *idghamul-mutagaribeyn*, *idghamul-mutabaideyn* cover different types of assimilation. For this reason, contradictions in definition also have their effect on the way of forming the approach. Therefore, different phenomena such as assimilation and gemination are studied by researchers as one phenomenon. Not having agreed to this approach, we preferred to analyze them separately, and as well as classifying them to different species within the assimilation.

Throughout the Qur’an, we come across with the 3rd and 1st نَحْرُونِي [tuḥāāāccūnənī] chapter verbs with the same 2nd and 3rd root consonant in the 2nd person plural, masculine gender تَأْمُرُونِي [təʔˈmuʔūnənī] used with the 1st person adjoining pronoun in two places, those verbs being subjected to the same phonetic phenomenon in AH and NW and are read with its different manifestations. Despite the fact that there is a vowel between them in both AH and NW, two sounds of [n], one attracting the other, create gemination, and the vowel between them undergoes an elision. The created geminate is read with shortening in NW. That is نَحْرُونِي [tuḥāāāccūnənī] → نَحْرُونِي [tuḥāāāccūūūnnī] (6:80), تَأْمُرُونِي [təʔˈmuʔūnənī] → تَأْمُرُونِي [təʔˈmuʔūūūnnī] in AH (43:64). And in NW: نَحْرُونِي [tuḥāāāccūnənī] → نَحْرُونِي [tuḥāāāccūūūnnī] → نَحْرُونِي [tuḥāāāccūnī] (6:81), تَأْمُرُونِي [təʔˈmuʔūnənī] → تَأْمُرُونِي [təʔˈmuʔūūūnnī] → تَأْمُرُونِي [təʔˈmuʔūnī] (43:64). As a result of strengthening of the vowel ([ū]) with an accent in NW, the observation of a weakening in the articulation of the final non-accent vowels ([nənī]), the phenomenon of elision (reduction) of one of the syllables ([na]) نَحْرُونِي [tuḥāāāccūnənī] → نَحْرُونِي [tuḥāāāccūnī], تَأْمُرُونِي [təʔˈmuʔūnənī] → تَأْمُرُونِي [təʔˈmuʔūnī] or simplification of pronunciation of the two phenomena is observed in the transmission, in order to make the pronunciation more smooth, it could be also explained as the phenomenon of elision or a drop of the syllable (elision of the sound [a] towards the end in AH, and of the syllable [na] in NW. However acceptance of the attraction of the same sounds to each other as the principal reason of the phenomenon from our side, we come to conclusion that not reduction or sinkopa, but the following phenomena happen here, burada 1) gemination and elision it causes (vowel elision both in AH and NW), 2) the reduction of the geminate in order to meet the requirement of simplification of the pronunciation creating a difference between transmissions. The medieval Muslim scientists and contemporary researchers perform the same approach and define the pronunciation of a double sound as a single in terms of “elision” (حذف), and never mention vowel elision (Sālim, Muḥy al-Dīn, 2005, 278-279). There is no book (mushaf) difference (لحموى، لامروى).

A similar situation occurs also in the adverb لَنْ [ləduñ]. In general, the indeclinable adverb لَنْ is found to be used in conjunction with the front postposition āōū (Brockelmann, Carl, 1908, 237; Anīs, Ibrāhīm, 1975, 158-159). The expression which means “From my side” is subjected to the same phonetic phenomenon being used with adjoining pronoun in the first person singular form both in AH and NW, is read with its different manifestations. Indeclinable adverb لَنْ [ləduñ] used with an adjoining pronoun in the 1st person singular لَنْ [ləduñ] in AH-də ني [-nī] and in NW in order to meet the requirements of simplification of pronunciation a phenomenon of geminate reduction happens. That is, the mentioned expression is read as مِنْ لَنْي [mīl-ləduñnī] (18:76) in AH, and as مِنْ لَنْي [mīl-ləduñ] (18:75) in NW. A common approach of medieval Muslim researchers to this phenomenon is observed, the pronunciation of a double sound as single is considered as an “elision”(228 ,7) [حذف]. Though it is possible to accept the above-mentioned phenomenon of difference as a use of indeclinable adverb لَنْ [ləduñnī] with an adjoining pronoun لَنْ [ləduñ] in the 1st person singular form in AH āōī [-nī] and the use of a declinable adverb لَنْ [ləduñ] with an adjoining pronoun ي [-ī] in the 1st person singular form in NW, لَنْ [ləduñ], as a conclusion we see that the occurred phenomenon is purely phonetic and the pronunciation requires simplification. There is no book (mushaf) difference (لدى).

5. Gemination and reduplication

During the conjugation of the (mudaaf) verbs with the identical root consonants, different phonetic phenomena, such as gemination and reduplication, occur. For example, during the conjugation of the verb in the present future tense either a phenomenon of gemination (أَرُدُّ [ʔˈəʔuddu], تُرَدُّ [təʔuddu], تُرَدِّينَ [təʔuddīnə]), or reduplication (تَرَدُّدُنْ [təʔuddunə],

يَرْدُدْنَ [yārdudnə], أَرْدُدْ [’ārdud] [11, 31-32]) takes place. The formation of some forms of *mudaaf* verbs is possible both by gemination and reduplication, e.g. : أَرْدُدْ [’ārdud] və ya أَرْدُ [’ārduddu], أَرْدُ [’ārduddə], أَرْدُ [’ārduddi]; تَرْدُدْ [tārdud] or تَرْدُ [tārduddu], تَرْدُ [tārduddə], تَرْدُ [tārduddi]; يَرْدُدْ [yārdud] or يَرْدُ [yārduddu], يَرْدُ [yārduddə], يَرْدُ [yārduddi]; أَرْدُدْ [’urdud] or أَرْدُ [’urduddu], أَرْدُ [’urduddə], أَرْدُ [’urduddi]; أَرْدُدِي [’urdudī] or أَرْدُ [’urduddī]; أَرْدُدُوا [’urdudū] or أَرْدُ [’urduddū]; أَرْدُدَا [’urdudā] or أَرْدُ [’urduddā] (Anīs, Ibrāhīm, 1975, 106).

In conditional form (3rd person singular, masculine gender, in the definite form) يَرْتَدُّ [yārtáddə] (5:54) the verb in AH which has identical 2nd and 3rd root consonants formed through gemination, the same verb in NW is formed by reduplication: يَرْتَدِّدْ [yārtáddid] (5:56; here the last consonant is pronounced preserving its voice (*galgala*)). Al-Azhari considers the form adopted in the AH more smooth (Sālim, Muḥy al-Dīn, 2005, 334), Ar-Rajihī states that the above-mentioned form is based on the dialect of Tamim people (Ibn Khālawayh, Abū ‘Ubayd Allāh, 1999, 141). There is book (mushaf) difference (بريد/برسد).

6. Conclusions

The approach to phonetic phenomena in transmissions may deviate from the general principles elaborated by Muslim-Arabian researchers and distinguish them from the corresponding types of combinatorial variables. It is noted that:

1. [z], [d] və [t] which are read with a complete realization in the sound combinations [zt], [dd], [dz] and [tz] in AH, are affected by a complete regressive contact assimilation in NW: [tt], [zz], [dd] on the contrary are read with a complete realization as [sz]/[zz] and [bm]/[m̄m̄] in NW, which are affected by a complete regressive contact assimilation in AH: [sz] and [bm].

2. In one transmission ([ta]) in the 3rd person feminine gender, in the present future tense form 2nd and 3rd person singular, 2nd verbs in plural in the 5th and 6th chapters are subjected to a syllabus elision, in another transmission, one consonant with its discontant effect makes a preceding open consonant syllable assimilated, and the vowel between them undergoes an elision. It is not possible to agree with the conclusion that this process ends with assimilation, because it is followed by an important phonetic phenomenon, such as vowel elision.

3. The verbs تُحَاوِنِي [tuḥāāccūnānī] and تُامُرُونِي [tə’muḥūnānī] are read with different interpretation of the same phonetic phenomenon in AH and NW. It acts as the main cause of the phenomenon where the same sounds are attracted to each other. In order to meet the requirement of facilitating pronunciation that creates a difference between gemination and elision that it causes (vowel elision in both AH and NW), and transmission, of the double sound results in the simplification (in NW; as well as in the adverb لَدُنْ [lāduḥ]). The explanation given by medieval Muslim scientists and contemporary researchers regarding “elision” (حذف) cannot be considered satisfactory, because the phenomenon of elision caused by gemination acts as an auxiliary case.

4. In conditional form (in the third-person-singular, in masculine gender, in the certain type) the verb أَرْدُدْ [’urdud] was formed by means of gemination in AH يَرْتَدُّ [yārtáddə], and by reduplication in NW يَرْتَدِّدْ [yārtáddid].

References:

1. Ambros, Von Arne, “Hapologie und Assimilation im. V. und VI. Verbstamm im Koran”, Zeitschrift für Arabische Linguistik, 25 (1993), pp. 1-16.
2. Anīs, Ibrāhīm, *al-Aṣwāt al-Lughawīyah*, (Cairo: Maktabah Nahḍah Miṣr, 1975).
3. al-Azhari, Abū Maṣṣūr, *Ma’ānī al-Qirā’āt*, eds. ‘Īd Muṣṭafā Darwīsh, ‘Iwaḍ b. Ḥamd al-Qawzī, (Cairo: Dār al-Kutub ‘Ilmiyyah, 1991).
4. Brockelmann, Carl, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen*, (Berlin: Verlag von Reuther&Reichard, 1908).
5. Grande, Benzion, *Kurs arabskoy grammatiki v sravnitel’no-istoricheskoy osveshshenii*, (Moscow: Vostochnaya literatura, 2001).
6. al-Ḥuṣarī, Maḥmūd Khalīl, *Aḥkām Qirā’ah al-Qur’ān al-Karīm*, ed. Muḥammad Ṭalḥah Bilāl Minyār, (Beirut: Dār al-Bashā’ir al-Islāmiyyah, 1997).
7. Ibn Khālawayh, Abū ‘Ubayd Allāh, *al-Ḥujjah fī all-qirā’āt al-sab’*, ed. Aḥmad Farīd Ḥijāzī, (Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah, 1999).
8. İslam Ansiklopedisi, eds. B.Topaloğlu, Y.Kandemir [ao], (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997)
9. al-Rājihī, ‘Abduh, *al-Lahajāt al-‘Arabiyyah Fī al-Qirā’āt al-Qur’āniyyah*, (Alexandria: Dār al-Ma’rifah al-Jāmi’iyyah, 1996).
10. Sālim, Muḥy al-Dīn, “*Ilal al-Qirā’āt al-Qur’āniyyah: Dirāsah Lughawīyyah Waṣfiyyah Tahliyyah*”, D, (Constantine: Jāmi’ah Mantūrī, 2005).
11. Wightwick, Jane, Gaafar, Mahmoud, *Arabic Verbs & Essentials of Grammar*, (New York: McGraw-Hill, 2008).

Стаття надійшла до редакції 10.04.2020
The article was received 10 April 2020

УДК 82-31.09

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-81-7>

АВТОРЕФЛЕКСІЯ ДЖ. РОЛЛІНСА Й КОНСПІРОЛОГІЧНИЙ РОМАН: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ

Плетена Олена Олексіївна,
*аспірантка кафедри світової літератури та культури
імені професора О.В. Мішукова
Херсонського державного університету
elenapletena@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9106-5920*

Мета статті – простежити авторефлексію Дж. Роллінса на матеріалі масмедійних текстів письменника (інтерв'ю, рецензії і відповідей читачам).

Методи. У роботі використано комплексну методологію. Основною стратегією є комунікативно-рецептивний підхід, що виконує інтерпретаційні функції. Він поєднується з порівняльно-історичним, типологічним, структурно-семантичним методами дослідження.

Результати. У статті здійснено концептуальний аналіз масмедійного дискурсу Дж. Роллінса. Розглянуто деякі аспекти категорії «авторефлексія» для використання її як робочої дефініції дослідження; виявлено точки дотику між жанровими кодифікаціями Дж. Роллінса та традицією національного літературознавства задля вивчення кореляції категорій «трилер» / «конспірологічний роман»; простежено самоідентифікацію Дж. Роллінса в парадигмі американської літератури пригод, зокрема в співставленні з романами Д. Брауна. Виявлено, що творчість Дж. Роллінса продовжує авантюрно-пригодницьку традицію світової літератури – Жуля Верна, Генрі Р. Хаггарда, Герберта Дж. Веллса. З'ясовано, що в синхронії американський письменник ідентифікує себе в міжлітературній комунікації з «ідеальним тріо»: Майклом Крайтоном, Калемом Карром і Деном Брауном. Акцентовано висловлювання Дж. Роллінса щодо типологічної подібності деяких його творів із конспірологічним романом Д. Брауна. Виявлена кореляція між розумінням трилера в інонаціональних літературознавчих терміносистемах дає змогу ідентифікувати жанрову структуру романів Дж. Роллінса серії “Sigma Force” як конспірологічних.

Висновки. У гостросюжетних художніх творах Дж. Роллінса конспірологічний код є одним із тих, що моделюють жанр. У такий спосіб пригодницький та науковий дискурси його романів синтезуються з конспірологічним нарративом, що структурований константами: таємниця – змова – розслідування. Вони є наскрізними для таких романів серії “Sigma Force”, як «Кістки волхвів» (Map of Bones, 2005), «Ключ Судного дня» (The Doomsday Key, 2009), «Лінія крові» (Bloodline, 2012), «Вінець Демона» (The Demon Crown, 2017). Автор створює новий тип конспірологічного роману, що містить його інваріант, але відрізняється способом вирішення художніх завдань.

Ключові слова: комунікативно-рецептивний підхід, авантюрно-пригодницька традиція, трилер, детектив, саспенс, література таємниці.

J. ROLLINS' AUTOREFLECTION AND CONSPIRACY NOVEL: ITERSECTION POINTS

Pletena Olena Oleksiivna,
*PhD Student at the Department of World Literature
and Culture named after Professor O. V. Mishukov
Kherson State University
elenapletena@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9106-5920*

The **purpose** of the article is to trace J. Rollins' self-reflection on the material of the writer's mass media texts (interviews, reviews and responses to readers).

Methods. The complex methodology is used in the work. The main strategy is a receptive-communicative approach that performs interpretive functions. It is combined with comparative-historical, typological, structural-semantic methods of research.

Results. The conceptual analysis of J. Rollins' mass media discourse is undertaken in the article. There are some aspects of the category “autoreflexion” which are considered for its use as a working definition of the research; there are points of contact between the genre codifications of J. Rollins and the tradition of national literary criticism which are discovered to study the correlation of the “thriller” / conspiracy novel categories; J. Rollins' self-identification is traced to the paradigm of American adventure literature, in particular in comparison with D. Brown's novels.

It is revealed that the work of J. Rollins continues the adventure tradition of the world literature – Jules Verne, Henry R. Haggard, Herbert G. Wells. In sync, the American writer distinguishes inter-literary communication with the «perfect trio»: Michael Crichton, Caleb Carr, and Dan Brown. J. Rollins' remarks on the typological similarity of some of his works to D. Brown's conspiracy novel is noted. There is a correlation between the understandings of the thriller in non-national literary terminology systems that is revealed and allows us to identify the genre structure of J. Rollins' novel series “Sigma Force” as conspiracy novels.

Conclusions. In J. Rollins' thrilling works, the conspiracy code is one of the genre-modeling. In this way, the adventurous and scientific discourses of his novels are synthesized with a conspiratorial narrative, structured by such constants: mystery – conspiracy – investigation. They are cross-cutting for such Sigma Force novels as Map of Bones (2005), The Doomsday Key (2009), Bloodline (2012), The Demon Crown (2017). The author creates a new type of the conspiracy novel containing its invariant, but differs in the way of solving artistic problems.

Key words: receptive-communicative approach, adventure tradition, thriller, detective, suspense.

1. Вступ

Творчість Джеймса Роллінса (за другим псевдонімом – Джеймс Клеменс, автонім – James Paul Czajkowski, 1961 р.н.) відома як американському, так і українському читачеві масової літератури. Він є автор близько трьох десятків романів, збірки малої прози, його перу належить романізація культового фільму «Індіана Джонс і Королівство кришталевого черепа» / Indiana Jones and the Kingdom of the Crystal Skull (2008). Оскільки одним із показників функціонування масової літератури є комерційна успішність, то слід відзначити, що твори Дж. Роллінса внесено до бестселерів за списком № 1 New York Times international thrillers. Практично всі романи Дж. Роллінса, включаючи останній – «Пекло» (2019), перекладено на сорок мов світу, а кількість проданих копій сягає 20 мільйонів (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>). Утім, незважаючи на його популярність серед читачів, в українському літературознавчому дискурсі відсутні роботи, присвячені Дж. Роллінсу.

Актуальність нашого дослідження, крім новизни текстового матеріалу й підходів до його інтерпретації, визначається низкою чинників, а саме: процесами зближення національних культур і літератур у глобальному просторі; зняттям бар'єрів між високою й популярною культурою, що усуває маргіналізацію масової літератури в цій опозиції; потребами обґрунтування методології та розробки інструментарію для вивчення масової літератури, що є пріоритетною в читача. Важливим проявом авторефлексії творців популярних текстів є усвідомлення специфічних взаємовідносин між автором і реципієнтом.

Деякі слів про Джеймса Роллінса. Письменник дуже ретельно охороняє свою приватність. На закиди щодо автобіографічності героїв відповідає розпливчато: «Частина мене є в кожному персонажі, бо він має як хороші, так і негативні мої риси. Це одна із кращих сторін письменства, адже створення образів допомагає досліджувати темні куточки власної психіки, проникати в глибини власного характеру й кидати собі виклик» (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>). Отже, навіть у цій відповіді відрефлексовано авторське розуміння художньої творчості як самопізнання. Тому вважаємо продуктивним зосередитися на аналізі авторефлексії письменника як самоаналізу й самоопису, обравши методологією дослідження комунікативно-рецептивний підхід (теорії М. Бахтіна, У. Еко, Ц. Тодорова, Г. Р. Яусса, роботи сучасних дослідників О. Анциферової, О. Штепенко, Д. Спірідонова).

Мета роботи – дослідити авторефлексію Дж. Роллінса як самовизначення та авторецепцію на матеріалі інтерв'ю й відповідей читачам, розміщених на офіційному сайті письменника (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>). **Завдання:** розглянути деякі аспекти поняття «авторефлексія» для використання як робочої дефініції дослідження; виявити в авторецепції письменника точки дотику між його жанровими кодифікаціями й традицією національного літературознавства задля кореляції категорій «трилер» / «конспірологічний роман»; простежити самоідентифікацію Дж. Роллінса в парадигмі американської літератури пригод, зокрема в співставленні з романами Д. Брауна; довести продуктивність комунікативно-рецептивного підходу в інтерпретації явищ літератури, що належать іншій культурній традиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку вчених (праці О. Анциферової, Д. Бака, О. Кеби, К. Крилова, В. Тюпи, М. Хатямової, О. Штепенко), у літературному процесі кінця ХХ – початку ХХІ ст. аспекти творчого саморозкриття письменника виходять на перший план. І хоча накопичена потужна теоретична база для їх вивчення, проблема досі знаходиться у стадії становлення. Її дискусійність, можливо, є однією із причин термінологічної неузгодженості метакатегорій та їх змісту (пор. синонімічний термінологічний ряд: літературна авторефлексія, автометаопис, самодискрипція, літературне самопізнання, автопрезентація, самоідентифікація тощо). Утім, відповідно до специфіки їх наповнення відаємо перевагу категорії «авторефлексія».

Глибока розробка цієї актуальної проблеми представлена в монографії О. Штепенко «Література в дзеркалі літератури: стратегії художньої авторефлексії» (Штепенко, 2017: 10–11). Для нашого дослідження концептуальними є декілька позицій. По-перше, в монографії категорія авторефлексії розглядається в масштабному вимірі: в контексті проблем, що відображають зміни картини світу, концепцію особистості та динаміку художнього мислення. По-друге, важливими для нашої роботи є міркування дослідниці, згідно з якими авторефлексія письменника слугує адекватним літературознавчим інструментарієм вивчення його творів. По-третє, релевантним вважаємо подане в монографії визначення авторефлексії як спрямованості аналітичної думки письменника на специфіку своєї творчості, що оприявнюється через самоопис і самоаналіз. Дослідниця виокремлює складові поняття «авторефлексія», а саме: «самовизначення» та «авторрецепція» (Штепенко, 2017: 10–11), що ми спостерігаємо у випадку Дж. Роллінса.

Зазвичай проблеми саморефлексії вивчаються переважно на матеріалі творів «високої» літератури, що складають масив так званої металітератури (metafiction). Так, в авторефлексії творчості Генрі Джеймса (Henry James, 1843–1916) О. Анциферова виокремлює паратекстуальні форми саморефлексії, що оприявнено в автокоментарях, авторських перед- і післямовах, автопародіях, автографічній транстекстуальності (у таксонах Ж. Женнета), епітолярній і документально-літературній спадщині та ін. У коло таких джерел попадають роботи, «де письменник осмислює власну художню практику й творчість інших авторів (пізнання Іншого-через себе і себе-через Іншого)» (Анциферова, URL: <http://www.disserstation.ru/>). Утім, дослідницькі стратегії, що сприяють самоопису експериментальної творчості, можуть бути застосовані до самоаналізу літератури масової. Саме такий матеріал для вивчення авторефлексії Дж. Роллінса містять його інтерв'ю та вербальна комунікація з читачами.

У деяких західних джерелах авторефлексія тлумачиться досить широко – в ракурсі самовизначення письменника як творчої особистості у літературному процесі (Müller-Zetzelman, 2005: 132). Маємо намір дослідити й цей аспект самоідентифікації Дж. Роллінса в контексті авантюрно-пригодницької традиції. Факт використання спільного інструментарію для вивчення актуальних проблем літературознавства є ще одним доказом зближення цих двох гілок літератури – елітарної та масової в ситуації постмодернізму задля подолання ровів і прірв між ними.

Комунікативно-рецептивний аспект самоідентифікації Дж. Роллінса має певну прагматику, бо засвідчує не тільки увагу автора до комунікації з читачем та критиками. Діалог оприявнює авторські текстові стратегії та свідчить про його самоідентифікацію в парадигмі авантюрно-пригодницької літератури, або «літератури таємниць», за Дж. Кавелті. У відповідності до формульного сюжету Дж. Кавелті виокремлює п'ять типів історій – детективну, шпигунську, вестерн, готичний роман та літературу пригод. До визначеної парадигми слід додати конспірологічний роман, типологічно схожий із названими творами за змістовими та жанровими ознаками. В інтерактивному діалозі з американським письменником у системі автор – твір – читач ми спробуємо запропонувати свою інтерпретаційну модель творів Дж. Роллінса, щоб довести цю думку. У нашому випадку йдеться про кваліфікованого читача, яким є літературознавець. Комунікативний діалогізм між текстом американського письменника та його рецепцією дослідником дає змогу «осягнути «розуміння» й «інтерпретацію» за моделлю розмови, що відбувається між двома або більшою кількістю осіб» (Бахтин, 2002: 97).

2. Жанрова (само)ідентифікація прози Дж. Роллінса

Аналіз саморефлексії Дж. Роллінса в парадигмі авантюрно-пригодницької літератури дає підстави вважати синтез науки з історією та міфологією головною авторською стратегією. За самовизначенням письменника, він любить «змішувати древнє й сучасне, а потім помішувати цей горщик і спостерігати, що із цього виходить. Ви побачите цю суміш у кожній із моїх книг» (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>). Джерелами ідей та натхнення він називає трьох «китів»: частково історія, частково наука та цікаві географічні місця, про які хотів дізнатися сам автор, поставивши запитання: «... а що, коли?». За словами Дж. Роллінса, у його оповідях перетинаються три нарації: вбивство – зазвичай тип події, що маркує кримінальний сюжет; магія – у значенні загадкове, таємне; хаос – ситуація, що перериває буденну плинність життя екстраординарними обставинами.

Показово, що автор не ставить за мету популяризацію наукових або історичних знань, хоча написанню художніх текстів передують ретельне вивчення наукових статей із часописів *Discover*, *National Geographic*, *Scientific American*, *New Scientist*, *Archaeology*, монографій, документальних фільмів тощо. Про це свідчать паратекстуальні вставки на початку та в кінці кожного із його творів під рубрикаціями «Історична довідка», «Наукова довідка», «Примітки автора: правда чи вигадка».

Дж. Роллінса цікавить не історія, що, за Ліотаром, існує як наратив, і не технології самі по собі, а моральні наслідки розвитку людства – перш за все загроза саморуйнування та загибелі цивілізації. Події творів відбуваються на «червоних лінях», перетинати які, попереджає автор, дуже небезпечно. Для втілення складних та гострих питань сучасності він знаходить відповідну художню форму, про що свідчать його автометаописи.

Так, на запитання інтерв'юера, як Дж. Роллінс визначає жанр своїх творів, що містять елементи фантастики, конспірологічних і детективних трилерів, бойовиків, пригодницьких і шпигунських романів, автор відповідає: «Зазвичай я класифікую свої книги як наукові трилери або пригодницькі трилери. Я завжди прагну змішати трохи історичної таємниці й трохи наукових спекуляцій і створити велику пригодницьку історію, щоб обернути все навколо неї» (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>). Отже, автор свідомо вдається до жанрової поліфонії, що маркує цю літературну форму. Дослідники також акцентують увагу на складній жанровій структурі трилера, яка містить у собі декілька його різновидів: фантастичного, детективного, любовного, релігійного тощо (Николюкин, 2003: 1098). До цього термінологічного ряду можна додати й конспірологічний трилер, що вже зроблено вченими (Амирян, 2012: 5).

Така специфічна риса трилера, як поліжанровість, що також притаманна конспірологічному роману, дає змогу ідентифікувати їх у парадигмі постмодерністського типу письма. Як відомо, постмодерністський текст надає читачеві потенційне поле можливостей, актуалізація яких зумовлена тією інтерпретацією, якій він віддасть перевагу. Саме в перспективі інтерпретацій, зазначає У. Еко, посилюється «акцент на елементі множинності, полісемії в мистецтві» й відбувається «зміщення інтересу до читача, інтерпретації й відповідної реакції як процесу взаємодії між читачем і текстом» (Еко, 2006:278).

Учений-семіотик поглиблює цю думку, підкреслюючи, що «в процесі комунікації можуть одночасно брати участь різні коди й субкоди, повідомлення може породжуватися і сприйматися в різних соціокультурних обставинах (так, що коди адресата можуть відрізнитися від кодів відправника), адресат може проявляти різного роду «зустрічні ініціативи», мати свої власні вихідні припущення, будувати власні пояснювальні гіпотези. І в силу цього повідомлення стає не більше ніж порожньою формою, в яку можуть бути вкладені різні смисли» (Еко, 2005 : 15).

Наша «зустрічна ініціатива» й «пояснювальна гіпотеза», згідно з якою твори Дж. Роллінса можуть розглядатися в конспірологічному дискурсі, базується, крім виявленої поліжанровості, на розумінні структурної близькості цих наративних форм. Показово, що один із найавторитетніших дослідників конспірологічного детективу Т. Амирян використовує поняття «конспірологічний детектив» та «конспірологічний трилер» як синонімічні (Амирян, 2014: 236). На нашу думку, до цієї жанрової парадигми слід віднести конспірологічний роман, бо він зберігає такі спільні з ними жанрові константи, як «таємниця», «змова», «розслідування», а також два основних модули «нарративної напруги» – цікавість і саспенс. У конспірологічному романі детективний наратив забезпечує, крім динамічності сюжету, комунікативно-рецептивний аспект жанру. Показово, що в типології Ц. Тодорова поряд із двома основними типами детективної літератури – «роман з таємницею» (*roman a epigme*) та «чорний» роман вченим виокремлюється ще одна жанрова форма – гостросюжетний детектив, тобто детектив, у якому домінує напруга (*roman a suspense*) (Todorov, 1971; 1978, URL: <http://www.ae-lib.org.ua/>).

Думка про те, що ці два модули складають «ядро» гостросюжетної літератури, також артикульована Дж. Роллінсом, який називає саспенс «істинним серцем усіх хороших пригод». У розгорнутій метадискрипції автор пише

таке: «У своїх пригодницьких історіях я активно використовую елементи саспенсу. Ви заводите героя на край скелі, змушуєте його балансувати на краю, а потім штовхаєте в прірву в той момент, коли читач найменш цього очікує. Завдання хорошого трилера – робити скелі все більш прямовисними у подальшому розкручуванні сюжету (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>).

Прокоментуємо ці нотатки з позицій текстових та рецептивних авторських стратегій. По-перше, впадає в око поєднання в одному конструкті текстотворення та читацької рецепції. По-друге, у єдиному «механізмі» пов'язано «ефект цікавості» й «ефект саспенсу» як такі, що «визначають загальну динаміку рецепції, характер захопленості читача семантичною тканиною оповіді» (Спиридонов, 2012: 119). Усе це дає підстави ідентифікувати обидва жанри – трилер і конспірологічний роман у парадигмі масової «формульної» літератури відповідно до авантюрно-пригодницької парадигми в метажанрових таксономіях. На нашу думку, спостерігається певна синонімія трактування понять, а різниця в назві зумовлена термінологічною розмитістю категорій та інокультурним контекстом.

Утім, важливо відзначити й відмінності між ними, які ґрунтуються на семантичній домінанті. Якщо в трилері, незалежно від його підвиду, домінантою є страх перед жахливою ситуацією (катастрофа, невідомі віруси, териоморфні істоти і т.д.), що впливає перш за все на емоційну сферу, то детективна складова конспірологічного роману націлена на розслідування загадки у вигляді змови, що активізує інтелектуальну компоненту. У формулі конспірологічного роману названі складові можуть бути присутніми в активній формі або як «пам'ять жанру», оскільки жанрові кордони втрачають свою значимість.

Отже, комунікативно-рецептивний підхід, який передбачає співтворчість автора й реципієнта, дає змогу виявити в текстах, що містять авторефлексію Дж. Роллінса, «віртуальний смисл». За Г. Р. Яуссом, це смисл, актуалізований читачем, що побачив вихідний авторський текст під іншим кутом зору (Jauss, 1990: 53). Унаслідок проведеного дослідження маємо нагоду стверджувати, що жанр конспірологічного роману в нашій інтерпретації корелює з розумінням жанру трилера в авторській рецепції Дж. Роллінса.

3. Дж.Роллінс про поетикальні особливості своїх творів

У численних інтерв'ю Дж. Роллінс наголошує на приналежності своїх творів до масової літератури, оскільки однією з інтенцій його «філософії письма» є розважальність. Як свідчить авторефлексія письменника, він не ставить за мету створення соціально-психологічних романів задля дослідження сучасних проблем суспільства, але в той же час його оповідь не є «попкорнівською розвагою». Адже щоб відбулася конвенційна зустріч між автором і читачем, велике значення мають письменницька майстерність і відповідальність. Пригодницька історія, вважає автор, повинна залишати позитивний слід у душі та розумі читача, стимулювати його думку, інтерес до різноманітного пізнання світу й буття. Прочитаний твір має заінтригувати настільки, щоб потім захотілося зануритися в проблеми, що розглядаються в книзі, більш глибоко сфокусуватися на подробицях, сформувати критичний погляд на історію та навколишній світ.

Хоча розважальність є важливим принципом масової літератури й навіть метою творчості, Дж. Роллінс серйозно розмірковує над проблемами художньої майстерності, без якої жоден найцікавіший сюжет або персонаж не «зачепить» реципієнта. Як відомо, незалежно від типу письма (література масова чи елітарна) художній світ творів центровано картиною світу та концепцією особистості. Самодискрипція письменника дає змогу окреслити деякі пріоритети у створенні ним власних персонажів. Так, ідеальним – «вічним», за словами Дж. Роллінса, героєм він вважає Індіану Джонса. Його образ складається з гармонічного поєднання інтелекту та емоційності, іронії та самоіронії в ставленні до світу й до себе, неабияка фізична витривалість, схильність до авантур і подолання труднощів. У порівнянні із суперменом Джеймсом Бондом автор надає перевагу людяності та відкритості Індіани Джонса, у якого немає ані надздібностей, ані крутих гаджетів.

Цікаво зіставити цю суб'єктивну оцінку образу супершпигуна Й. Флемінга з інтерпретацією У. Еко. У відомій роботі «Роль читача. Дослідження з семіотики тексту» (Еко, 2005: 237–278) вчений зауважує, що «Флемінг завжди підкреслював, що він уявляв собі Бонда абсолютно ординарною людиною; саме в зіставленні з М. (його босом і наставником – О.П.) виявляється справжня природа «агента 007», який вирізняється хорошими фізичними даними, сміливістю й швидкістю реакції, але наділеного цими та іншими якостями без надмірності – всього лише в міру. Важливіше інше: сила духу й вперта вірність своїй справі. Саме ці якості дозволяють Бонду виносити надлюдські випробування, не проявляючи при цьому будь-яких надлюдських здібностей» (Еко, 2005: 243). Тому своєрідним «двійником» супергероя є такий собі чемний та непомітний Кларк Кент як «втілення типового середнього читача, якого «тиснуть» комплекси і якого зневажають ближні» (Еко, 2005: 178).

На відмінність рецептивних стратегій масової літератури від «міметичної» звертає увагу Дж. Кавелті: «Формульна література створює іншу модель ідентифікації. У її цілі входить не змусити мене усвідомити власні мотивації й досвід, які мені хотілося б ігнорувати, а дозволити піти від себе, створивши власний ідеалізований образ» (Кавелті, 1996: URL: <http://refdb.ru/>). Отже, слід констатувати, що схожість персонажів шпигунського детектива (detective spy) та конспірологічного роману як «літератури таємниці» базується, перш за все, на можливостях формульної літератури ідентифікації читача із такими персонажами, що надає їй додаткової привабливості.

На нашу думку, деякі риси названих персонажів екстрапольовані Дж. Роллінсом у концепції особистості власних творів. «Романи-загадки» (за аналогією з детективом-загадкою (mystery story)), до яких відносять і його твори, традиційно вважають жанром із високим ступенем ідентифікації читача й головного героя (у дужках зазначимо, що у випадку автора серії «Sigma Force» доцільніше говорити про колективного героя). Ось чому Дж. Роллінс надає особливу перевагу створенню персонажів, «які будуть жити, дихати й кровоточити в серці й розумі читача. Вони повинні бути життєздатними, з усіма слабкостями й примхами, проблемами й незручностями, корелювати

з тими життєвими досягненнями і негараздами, які близькі читачеві і які він привносить в книги. Щоб зацікавити читача, йому треба щось розповісти, аби надалі він розповів це іншому. Цим не можна нехтувати. Я впевнений, що характер і сюжет повинні бути тісно переплетені, особливо в пригодницькій фантастиці. Одне не буде працювати без іншого» (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>). Отже, домінянти художнього світу творів Дж. Роллінса, а саме оповідь про гостросюжетну подію змови і пошуки істини екстраординарним героєм у глобальному просторі й обмеженому часі дають змогу ідентифікувати їх із жанровою моделлю конспірологічного роману.

Слід підкреслити типологічну схожість творчих інтенцій американського та українського письменників Дж. Роллінса й В. Єшкілева щодо повернення літератури до розповіді цікавих історій і подій з привабливими або негативними героями. Аналогічна точка зору підтримується літературознавцями. Так, П. Брукс у своїй відомій книзі «Читання для сюжету. Задум й інтенція в розповіді» пише про письменницькі стратегії «повернення до сюжету» як найважливішого способу «організації та інтерпретації світу», що спостерігається в сучасній літературі (Brooks, 1984: 313). Саме цими факторами – сюжетністю та подієвістю – зумовлений підвищений читацький інтерес до таких жанрів літератури пригод, як конспірологічний роман, детектив, шпигунський роман тощо.

4. Самоідентифікація Дж. Роллінса в контексті «літератури таємниці»

Важливим фактором самоідентифікації Дж. Роллінса в контексті масової літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття є його бачення впливів інших письменників та інновацій власної творчості. Авторські відповіді на одне із репрезентативних читацьких запитань можна структурувати за такими позиціями: аспекти наслідування традицій гостросюжетної літератури в діахронії; визначення особистого внеску в розвиток сучасних авантюрно-пригодницьких жанрів у синхронії. В обмеженому форматі статті ці аспекти лише окреслимо, звернувши особливу увагу на міжлітературну комунікацію за вектором Дж. Роллінс – Ден Браун.

Так, серед письменників, що особливо вплинули на його творчість, Дж. Роллінс називає засновника науково-фантастичного жанру Жуля Верна (1928–1905) та погоджується із критиками, які порівнюють перший роман американського письменника «Печера» (Subterranean, 1999) з «Подорожжю до центру Землі» («Voyage au centre de la Terre», 1864).

Ще одним письменником цього ж літературного ряду, тематика та образи якого певною мірою запозичені ним, Дж. Роллінс вважає пригодницькі романи Генрі Р. Хаггарда (1856–1925), дія яких відбувається в «екзотичних країнах» – Стародавньому Єгипті, Константинополі, Мексиці тощо. Зокрема, йдеться про роман Дж. Роллінса «Піраміда» (Excavation, 2000), що містить інтертекстуальні паралелі з найбільш відомим твором Генрі Р. Хаггарда «Копальні царя Соломона» (King Solomon's Mines, 1886).

Не пройшов автор «Sigma Force» повз актуальної для сьогодення творчої спадщини письменника-фантаста Герберта Дж. Веллса (1856–1946). Свідомим запозиченням як фактом спадкоємності вважаємо схожу проблематику творів. Яскравим прикладом генетично-контактних зв'язків, на нашу думку, є сюжетні та ідейні перегуки між романом Г. Веллса «Острів доктора Моро» (The Island of Dr. Moreau, 1896) та Дж. Роллінса «Кістяний лабіринт» (The Bone Labyrinth, 2015). У романі американського письменника йдеться про засекречені експерименти над мавпами з метою створення істот із необмеженими можливостями. З їхньою допомогою таємна спільнота планує встановити панування над усім світом, що є усталеною темою конспірологічного роману.

До найсильнішого впливу, «майже на підсвідомому рівні», бо його витоками є коло підліткового читання, Дж. Роллінс відносить міжавторську серію про Дока Севіджа (“Dok Savage”). Традиція простежується в поєднанні в творах Дж. Роллінса детективної та пригодницької ліній, сильному героєві, наділеному неабиякими фізичними й розумовими можливостями, який вдало користується вражаючими науковими пристроями. Утім, вишкіл та технічне оснащення його супротивників зазвичай не поступаються інтелекту та арсеналам головних персонажів.

Для нашого дослідження неабиякий інтерес становлять питання міжлітературних відносин у синхронії в рецепції Дж. Роллінса. Сам автор високо оцінює творчий добуток сучасників, які створюють парадигмальний ряд американської авантюрно-пригодницької літератури. «Ідеальним тріо» письменників він називає Майкла Крайтона (1942–2008) – «майстра наукової пригоди», Калеба Карра (1955) – «справжнього генія у створенні історичних таємниць» і Дена Брауна (1964), що «зруйнував традиційні канони, перетворивши історію мистецтва й релігії в джерело гострих відчуттів» (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>). Саме ці три аспекти, визначені в інших письменників, «повертаються» по жанру, визначають конспірологічну формулу Дж. Роллінса.

У контексті проблеми дослідження особливий інтерес викликають оцінки Дж. Роллінсом творчості Дена Брауна, твори якого вважають «еталонним взірцем» жанру конспірологічного роману (детектива). Питання про схожість та відмінність часто-густо виникає в читачів гостросюжетної літератури, які порівнюють або протиставляють їхні твори. Дж. Роллінс вважає таке зіставлення цілком природним, оскільки йдеться про жанрову форму – трилер, у якому розслідується релігійна історія та пов'язана з нею таємниця й змова. При цьому письменник заперечує будь-які закиди щодо запозичення або наслідування Д. Брауна, бо така подібність ґрунтується на жанровій типології конспірологічного роману.

Типологічна схожість творів названих авторів помічена іншими рецензентами. Так, The New York Times пише: «Роллінс – це те, що ви можете отримати, якщо ви кинете Майкла Крайтона й Дена Брауна разом в прискорювач частинок» (The New York Times, URL: <https://www.nytimes.com/>). На провокативне запитання читачів: «Чи не є «Кістки волхвів» (Map of Bones, 2005) відповіддю релігійної людини Дену Брауну» Дж. Роллінс зауважив, що передбачав таке запитання. Письменник відповів, що цей твір написаний майже одночасно з конспірологічним детективом Дена Брауна, але задум склався набагато раніше. Протягом 10 років автор «Кісток волхвів» (в інших перекладах «Карта кісток», «Потойбічні кістки») збирав матеріал про історію Ватикану,

про змову під час Великого розколу, внаслідок якої папство було вигнане з Риму до Франції. Дійсно, у книзі «Кістки волхвів» він прагнув зобразити Церкву і її минуле двопланово: з одного боку, показати деякі спотворення, що мали місце в минулому Ватикана; з іншого – підкреслити роль Церкви як основоположного чинника у формуванні західної цивілізації. Він також «хотів показати, що віра в усіх її формах є частиною людської природи й нашої власної біології, будь то віра в Бога, вищу силу або в сутнісне благо людства» (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>). Погодимось, така проблематика знімає будь-яку погорду інших типів письма щодо «меншовартості» масової літератури.

Подібність жанрових структур твору Дж. Роллінса з конспірологічним романом Д. Брауна, що є прецедентним текстом цієї формули масової літератури, є вагомим аргументом жанрової ідентифікації «Кісток волхвів» як конспірологічного роману. Слід особливо підкреслити думку Дж. Роллінса про його жанрові новації у створенні нових форм гостросюжетної літератури. Із цим важко не погодитися, бо письменник «ламає межі жанру, плавно змішуючи історичну таємницю, запаморочливий трилер і наукові пригоди» (Rollins, URL: <https://jamesrollins.com/>). Утім, масова література з її жорстким каноном залишається вірною формулі, бо зберігає її ядро.

5. Висновки

Дослідження творчості Дж. Роллінса у світлі літературної саморефлексії доводить продуктивність застосування до неї комунікативно-рецептивного підходу. Виявлена кореляція між розумінням трилера в інонаціональних літературознавчих терміносистемах дає змогу ідентифікувати жанрову структуру романів Дж. Роллінса серії «Sigma Force» як конспірологічних.

Доведено, що Дж. Роллінс продовжує авантюрно-пригодницьку традицію світової літератури. Подібно до своїх попередників він виявляє суперечливість між ідеями та панівними в суспільстві цінностями, або, за визначенням Г. Дж. Веллса, «між ідеями та свавіллям». Але американський письменник вирішує ці проблеми в нових соціокультурних умовах, а також інших метафікціональних текстових реальностях. Його персонажі існують у світі, у якому кордони між державами, як і жанрові межі, втрачають значимість, але залишаються непорушними чіткі кордони між добром і злом. Саме на відновлення правової та моральної норми в боротьбі з деструктивними силами, що намагаються змінити владний дискурс і встановити свій порядок, звернувшись до новітніх досягнень науки, спрямовані зусилля загону «Sigma Force». Секретний підрозділ намагається запобігти діяльності міжнародних злочинних груп, мета яких – створення глобальної кризи. Надзавдання представників загону «Sigma Force» – викрити й нейтралізувати змову проти людства задля спасіння його від апокаліпсису.

Отже, в гостросюжетних художніх творах Дж. Роллінса конспірологічний код є одним із тих, що моделюють жанр. У такий спосіб пригодницький та науковий дискурси його романів синтезуються з конспірологічним нарративом, що структурований такими константами: таємниця – змова – розслідування. Вони є наскрізними для романів «Кістки волхвів» (Map of Bones, 2005), «Ключ Судного дня» (The Doomsday Key, 2009), «Лінія крові» (Bloodline, 2012), «Вінець Демона» (The Demon Crown, 2017) серії «Sigma Force». Автор створює новий тип конспірологічного роману, що містить жанрове ядро такої літературної форми, але відрізняється способом вирішення художніх завдань. Перспективою дослідження є застосування жанрового підходу до вивчення романів Дж. Роллінса серії «Sigma Force» як конспірологічних.

Література:

1. Амирян Т.Н. Конспирологический детектив как жанр постмодернистской литературы: Д. Браун, А. Ревазов, Ю. Кристева : дисс. канд... филол. наук : 10.01.03. Университет Российской академии образования. Москва, 2012. 329 с.
2. Амирян Т. Конспирологическая серия. *Логос*. 2014. № 5(101). С. 232–250.
3. Анцыферова О. Ю. Творчество Генри Джеймса: проблема литературной саморефлексии : автореф. дисс. ... д. филол. н. : 10.01.03. Москва, 2002. URL : <http://www.dissertation.ru/avtoreferats6/ir50.htm> (дата звернення: 12.12.2019).
4. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. Собр. соч.: В 7 т. Москва : Русские словари: Языки славянской культуры, 2002. Т. 6. С. 7–300.
5. Кавелли Дж. Г. Изучение литературных формул. *Новое литературное обозрение* 1996. № 22. С. 33–64. URL : <http://refdb.ru/look/1260355-pall.html> (дата звернення: 07.06.2019).
6. Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. А.Н. Николюкина. Институт научн. информации по общественным наукам РАН. Москва : НПК «Интелвак», 2003. 1600 стб.
7. Спиридонов Д.В. Рецептивные стратегии детективного повествования : типологический аспект. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2012. № 20(274). Филология. Искусствоведение. Вып. 67. С. 118–124.
8. Штепенко О. Г. Література в дзеркалі літератури : стратегії художньої авторефлексії. Херсон : Айлант, 2017. 400 с.
9. Эко У. Открытое произведение : форма и неопределенность в современной поэтике / пер. с итал. А. Шурбелева. Санкт-Петербург : Symposium, 2006. 408 с. URL : <https://libking.ru/books/sci-/sci-linguistic/216276-eko-umberto-otkrytoe-proizvedenie.html> (дата звернення: 15.09.2019).
10. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста / перев. с англ. итал. С.Д. Серебряного. Санкт-Петербург : Симпозиум, 2005. 502 с.
11. Brooks P. Reading for the Plot: Design and Intention in Narrative. New York : Knopf, 1984. P. XII. 363 p.
12. James Clemens' official website. URL : www.jamesclemens.com (дата звернення: 11.03.2019).

13. Müller-Zettelman E. “A Frenzied Oscillation” Auto-Reflexivity in the Lyric / E. Müller-Zettelman ; [edi ted by Eva Müller-Zettelman and Margarete Rubik] *Theory into Poetry : New Approaches to Poetry*. Amsterdam. New York : Rodopi, 2005. P. 125–147.
14. The New York Times: book review. URL : <https://www.nytimes.com/2016/01/03/books/review/inside-the-list.html> (дата звернення: 11.03.2019).
15. Todorov Tz. Poetique de la prose (choix) suivi de Nouvelles recherches sur le rccit (1971, 1978). URL : http://www.ae-lib.org.ua/texts/todorov_poetique_de_la_prose_fr.htm (дата звернення: 01.03.2020).
16. Jauss H. R. The Theory of Reception: A Retrospective of its Unrecognized Prehistory. *Literary Theory Today* / ed. by Peter Collier and Helga Geyer-Ryan. Cambridge, 1990 P. 53–72.

References:

1. Amiryany, T. N. (2012) Konspirologicheskij detektiv kak zhanr postmodernistskoj literatury: D. Braun, A. Revazov, Yu. Kristeva [Conspiracy detective as a genre of postmodern literature (D. Brown, A. Revazov, Y. Kristeva)]. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
2. Amiryany, T. (2014) Konspirologicheskaya seriya [Conspirological series]. *Logos*, 5 (101). pp. 232–250 [in Russian].
3. Antsyferova, O. Yu. (2002) Tvorchestvo Genri Dzheymisa: problema literaturnoy samorefleksii [The Self-reflexive dimensions of Henry James]: *Extended abstracts of Doctor's thesis*. Moskva, 2002. Retrieved from <http://www.dissertation.ru/avtoreferats6/ir50.htm> [in Russian].
4. Bakhtin, M. M. (2002) Problemy poetiki Dostoyevskogo [Problems of Dostoevsky's Poetics]. M.: Russkiye slovari: Yazyki slavyanskoy kul'tury (Vols. 6), (pp. 7–300) [in Russian].
5. Cawelti, J. G. (1996) Izucheniye literaturnykh formul [The Study of Literary Formulas] . *Novoye literaturnoye obozreniye*, 22. pp. 33–64. Retrieved from <http://refdb.ru/look/1260355-pall.html>. [in Russian].
6. Nikol'yukin, A. N. Literaturnaya entsiklopediya terminov i ponyatiy (2003) [Literary encyclopedia of terms and notions] Institut nauchn. Informatsii po obshchestvennym naukam RAN. Moskva :NPK «Intelvak» [in Russian].
7. Spiridonov, D. V. (2012) Retseptivnyye strategii detektivnogo povestvovaniya : tipologicheskiiy aspect [Receptive strategies of the detective narration in the typological aspect]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, 20 (274). *Filologiya. Iskuststvovedeniye*, 67. (pp.118–124). [in Russian].
8. Shtepenko, O. H. (2017) «Literatura v dzerkali literatury : stratchiyi khodozhn'oyi avtorefleksiyiyi [Literature in digital literary: strategic art of auto-reflection]. Kherson: Aylant [in Ukrainian].
9. Eko, U. (2006) Otkrytoye proizvedeniye : forma i neopredelennost' v sovremennoy poetike [The Open Work: Form and Uncertainty in Contemporary Poetry] (A. Shurbelev, Trans). Saint Petersburg: Symposium. Retrieved from <https://libking.ru/books/sci-/sci-linguistic/216276-eko-umberto-otkrytoe-proizvedenie.html> [in Russian].
10. Eko, U. (2005) Rol' chitatelya. Issledovaniya po semiotike teksta [The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts] (S. D. Serebryanogo, Trans). Saint Petersburg : Simpozium [in Russian].
11. Brooks, P. (1984) Reading for the Plot: Design and Intention in Narrative. New York: Knopf, P. XII, 313.
12. James Clemens' official website. Retrieved from www.jamesclemens.com
13. Müller-Zettelman, E. (2005) “A Frenzied Oscillation” Auto-Reflexivity in the Lyric / E. Müller-Zettelman ; [edi ted by Eva Müller-Zettelman and Margarete Rubik] *Theory into Poetry : New Approaches to Poetry*. Amsterdam. New York : Rodopi. (pp. 125-147).
14. The New York Times: book review. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2016/01/03/books/review/inside-the-list.html>
15. Todorov, Tz. (1971, 1978) Poetique de la prose [The Poetics of Prose] suivi de Nouvelles recherches sur. Retrieved from: http://www.ae-lib.org.ua/texts/todorov_poetique_de_la_prose_fr.htm [in French].
16. Jauss, H. R. (1990) The Theory of Reception: A Retrospective of its Unrecognized Prehistory. *Literary Theory Today* / ed. by Peter Collier and Helga Geyer-Ryan. Cambridge. P. 53–72.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020
The article was received 17 April 2020

**4. Романські, германські
та східні мови**

**4. Romanic, Germanic
and Oriental languages**

АНГЛІЙСЬКИЙ SMS-СЛЕНГ ЯК СУЧАСНА ФОРМА УСНО-ПИСЬМОВОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Бездітко Анастасія Романівна,
*викладач кафедри філології, перекладу
та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України
bezdetkonastenska@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5634-0034*

Мета статті – проаналізувати явище SMS-сленгу та виявити основні види SMS-повідомлень на основі суцільної вибірки.

Методами дослідження виступають загальнотеоретичні методи наукового пізнання: вивчення та аналіз лінгвістичної, методичної літератури, SMS-повідомлень; методи емпіричного дослідження: бесіда зі студентами та курсантами; аналіз текстових повідомлень молоді в соціальних мережах Facebook та Twitter.

Результати. У статті окреслено розвиток і становлення SMS-мови як новітньої форми спілкування, досліджено поняття SMS-сленгу та його особливості на лексичному мовному рівні. Під час вивчення теоретичного аспекту SMS-мови виявлено три компоненти комунікативної компетенції, що дозволяють здійснювати електронну форму спілкування: лінгвістичний, соціолінгвістичний та прагматичний. Аналізуючи англійський SMS-сленг, визначено найголовнішу його характеристику – стислість, що виражається в різноманітних скороченнях (“abbreves”). Це зручно, якщо потрібно швидко надрукувати лист; абрєвіатури дозволяють швидше розкрити суть листа; їх застосування є доречним у разі обмежень за кількістю символів. Загалом визначають такі основні риси цього виду сленгу: стислість, відносна концентрація нестандартних орфографічних маркерів, за формою – це «маленька розмова», моментальність, приватний характер змісту, сильна залежність від засобу передачі інформації. Усе це впливає на мовний образ SMS. На основі структурно-лінгвістичних особливостей текстових повідомлень англійського SMS-сленгу було виділено шість груп SMS-повідомлень (SMS-криптографія): криптографія абрєвіатур, криптографія заміни, криптографія цифр, криптографія літер, криптографія символів, авторська криптографія. Результати дослідження показали, що SMS-мова спирається на три ключові соціолінгвістичні аспекти: стислість і швидкість, паралінгвістичну рестрикцію, фонологічне наближення. SMS-сленг становить досить специфічну групу, що має суттєві відмінності від інших видів сленгу, які виражаються у формі та функціях цього соціолекту.

Висновки. Отже, встановлено, що SMS-сленг як електронна форма комунікації створює нову форму мислення, що характеризується прискореним і стисненим за обсягом обміном інформації. Основною метою створення і використання мови SMS є передача повідомлення, використовуючи найменшу кількість можливих символів, в результаті чого пунктуація, граматики та капіталізація ігноруються, тому SMS-сленг потребує більш детального дослідження й аналізу мовознавчими студіями, зокрема, з погляду лінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики тощо. Практична значущість проведеного дослідження в тому, що воно надає важливий матеріал для дослідження інтересів, уподобань, мовних та психологічних особливостей сучасної молоді як окремої мовної спільноти.

Ключові слова: сленг, SMS-мова, текстове повідомлення, класифікація, криптографія, скорочення, текстонім, ідеограма.

ENGLISH SMS-SLANG AS A MODERN FORM OF ORAL-WRITTEN ELECTRONIC COMMUNICATION

Bezditko Anastasiia Romanivna,
*Lecturer of the Department of Philology,
Translation and Strategic Communication
National Academy of the National Guard of Ukraine
bezdetkonastenska@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5634-0034*

The purpose of the article is to analyze the phenomenon of SMS-slang and identify the main types of SMS-messages based on a continuous sample.

Methods. This investigation includes theoretical methods of scientific knowledge: study and analysis of linguistic, methodological literature, SMS-messages; methods of empirical research: conversation with students and cadets, analysis of young people's text messages on social networks Facebook and Twitter.

Results. The article describes the development of the SMS-language as the newest form of communication, explores the concept of SMS-slang and its features at the lexical language level. During the study of the theoretical aspect of SMS-language, three components of communicative competence were identified: linguistic, sociolinguistic and pragmatic. Analyzing the English SMS-slang, its most important characteristic was defined: conciseness, which is expressed in various abbreviations: it is convenient to print a letter quickly; abbreviations make it easier to uncover the essence of a letter; their use is appropriate with restrictions on the number of symbols. Generally, it was determined the following basic features of the SMS-slang: conciseness, non-standard spelling markers, form of a “small talk”, instant, private nature of the content, dependence on the means of information transference. On the basis of the structural-linguistic features of English SMS-language, six groups of SMS-messages (SMS-cryptography) were distinguished: abbreviation cryptography, replacement cryptography, number cryptography, letter cryptography, symbol cryptography, author's cryptography. The results of the study showed that SMS-language relies on three main sociolinguistic aspects: conciseness and velocity,

paralinguistic restriction, phonological approximation. SMS-slang is a specific group, which has significant differences from other types of slang and functions of this social intellect.

Conclusions. Thus, it has been studied that SMS-slang as an electronic form of communication creates a new form of thinking characterized by accelerated and compressed exchange of information. The main purpose of creating and using SMS is to convey the message using the fewest possible characters, resulting in punctuation, grammar, and capitalization are ignored, so SMS slang requires more detailed research and analysis by linguistic studios. The practical significance of the research is the development of language and communication skills within electronic and oral communication.

Key words: slang, SMS language, text message, classification, cryptography, abbreviation, textonym, ideogram.

1. Вступ

XXI століття – «Інтернет» століття, час інформаційних технологій, які невинно впливають на розвиток людства. Комп'ютери, планшети, телефони, різноманітні соціальні мережі (Facebook, Twitter, TikTok...) і SMS-повідомлення стали невіддільною частиною побуту та встановили новітній метод соціальної взаємодії. Як відомо, людина намагається зробити своє життя простішим, підлаштувати під себе навколишнє середовище. Те ж саме відбувається і з мовою. Такі зміни, як поява неологізмів, сленгу, запозичення іноземних слів, абрєвіатури, скорочення слів все частіше стали зустрічатися в мові в усьому світі, а в поєднанні з різноманітними пристроями зв'язку утворилася електронна форма спілкування.

Електронна форма спілкування, яка стала поруч із усною і письмовою формами спілкування, використовується не тільки у віртуальному просторі, а й у повсякденному житті. SMS-спілкування має свої мовні особливості та формує не тільки нову культуру спілкування, а й нову культуру мислення, що й маркує актуальність цієї теми. На сучасному етапі проблема англійського SMS-сленгу як нової форми комунікації молоді мало досліджена науковцями, тому потребує детального розгляду й вивчення різними філологічними студіями.

Метою статті є аналіз поняття «SMS-сленг», дослідження його соціолінгвістичних особливостей й класифікація SMS-повідомлень на основі теоретичного і практичного вивчення. Мета передбачає розв'язання таких завдань: вивчити літературу за темою роботи; виявити лінгвістичні особливості англійського SMS-сленгу; класифікувати різні групи SMS-повідомлень на основі практичного дослідження. У статті керуватимемося такими методами наукового пізнання, як теоретичний та емпіричний методи дослідження.

2. Становлення та розвиток SMS-сленгу

Оскільки розмовна і письмова мова стрімко змінюється й «удосконалюється», без словника і мінімального знання сленгу неможливо розібрати елементарне SMS-повідомлення: розділові знаки стали виражати емоції (« :-) = happy», що означає радість, «:(= sad», що означає смуток), цифри замінюють літери («4 me» = «for me», «2be» = «to be»), цілі речення перетворилися на абрєвіатури («ROLF» = «Rolling on the floor laughing» – бути на підлозі від сміху»), на SMS-мову перекладають книги, а американські студенти навіть пишуть на ньому твори.

Ідея створення сервісу виникла в 1984 р. і була реалізована групою інженерів, серед яких були: Фрідхельм Хілленбранд, Бернар Жильбер, Фінн Тросбі та іншим. Вперше система SMS була випробувана у Великобританії в 1992 році з метою надіслати текст із персонального комп'ютера на мобільний телефон у мережі GSM компанії Vodafone. На Різдво інженер телекомунікаційної компанії Vodafone Нейл Папуорт відправив своїм колегам найперше в світі коротке текстове повідомлення «MERRY CHRISTMAS-92». Після цього про цю нову технологію забули. Лише 2000 року стільникові компанії ввели послугу Short Message Service (SMS), що перекладається як «Послуга Коротких Повідомлень» (Іонина, 2007).

Початок історії появи SMS-мови слід віднести до моменту появи телеграфу. Телеграфісти першими почали опускали голосні букви в словах під час передачі повідомлень (mssg – message, pls – please, adds – address, mnndt – midnight, bldg – building, scrpt – scripture) (Голденков, 1999).

З часом SMS-мова знайшла продовження в азбуці Морзе, де радисти замість цілого слова використовували його початкові склади. На цей час такі скорочення не втрапили актуальності (vac – vacation, hols – holidays, doc – doctor, demo – demonstration, ad – advertisement) (Голденков, 1999). Скорочення за початковими літерами вихідних словосполучень зустрічаються за часів Другої світової війни, в телеграмах американських і британських солдатів додому: SWALK – SEALED WITH A LOVING KISS, що перекладається як «запаковано з любов'ю» (Голденков, 1999).

Абрєвіатура у вигляді початкових букв стійких словосполучень вживається не тільки в ЗМІ, рекламі, Інтернеті, SMS-повідомленнях, але й у розмовній мові: UK – United Kingdom, PM – Prime Minister, VIP – Very important person, PR – public relations, FTF – face to face, BBS – be back soon, HAND – have a nice day, ATB – all the best. Є скорочення і в географічних назвах: LA – Los Angeles, ME – Middle East, NY – New York (Голденков, 1999).

З освоєнням мобільних телефонів, чатів, онлайн-простору молодь зробила третій, вирішальний крок в економії мовних засобів. У цієї мови з'являється нова, дуже продуктивна форма афористичності, а іронія і глузування набувають несподіваної гостроти. Так народився новий вид мови – SMS-мова. Молодь XXI століття знайшла новий спосіб самовираження і здобула титул покоління акронімів, або Short Generation.

Наразі вчені не можуть сформулювати чітке поняття сленгу. Наприклад, І.Р. Гальперін (Гальперин, 1956) вважає, що сленг – це варіант розмовної мови (він також включає в себе емоційно-забарвлені слова), який не співпадає з нормами літературної мови. Тоді як SMS-сленг – це скорочення слів, заміна деяких літер цифрами або позначками, вживання сленгових та жаргонних слів. SMS-сленг виник для більш швидкого обміну текстовими повідомленнями.

На сучасному етапі SMS-сленг є окремим складником SMS-мови, що розвивається всередині різних мов. Зокрема, в США на SMS-мову переклали «Іліаду», у Франції деякі сайти представлені англійською,

французькою та мовою SMS, в Європі видають словники SMS-сленгу (Chambers Slang Dictionary). Крім того, в Шотландії викладають курси SMS-сленгу, а в Китаї екранізували перший SMS-роман «По той бік оточеної фортеці». Текстові повідомлення використовують для реклами, сповіщень від банків та різних компаній, створено кілька мільйонів сайтів із прикладами святкових, гумористичних SMS тощо.

Таким чином, SMS-сленг став лінгвістичним феноменом XXI століття і тому потребує більш детального дослідження й аналізу в різних галузях науки, зокрема лінгвістиці, соціолінгвістики, психолінгвістики та інші.

3. Основна характеристика сучасних текстових повідомлень

Відмінною рисою SMS-повідомлень є недотримання орфографічних норм. Нерідко спостерігається, що текст нагадує «викривлену» транскрипцію і демонструє певний зв'язок орфографії з фонетикою. Значною мірою графічні особливості SMS-мови спостерігаються в текстах, написаних латиницею. У таких випадках ми стикаємося не стільки з перекрученою транскрипцією, скільки з цілою особливою мовою літер (Газизов, 2007).

Знайомий звук або сполучення звуків втілюється у вигляді цифр і допоміжних дзвінків, «офіційно» не мають відношення до мови.

Автори текстів латиницею не зв'язані якимось єдиним, усталеним зведенням правил і змушені шукати відповіді для того чи іншого випадку за допомогою знаків або сукупності знаків, керуючись різними, але власними підходами до проблеми. Використання тих чи інших «дублерів» є індивідуальним явищем.

Слід зауважити, що розмір літер для SMS-тексту – це умовність. Нерідкі SMS-повідомлення, повністю написані літерами одного розміру. Текст може бути написаний і прописними, і малими літерами, але слід звернути увагу на конкретну ситуацію, адже великі літери використовуються для акцентування уваги в тексті, для передачі підвищеної інтонації, крику.

Таким чином, графіка SMS-тексту допомагає імітувати процес живої усної мови. Суміш латиниці, цифр і позамовних знаків, у якій важливим стає донести зміст висловлювання, не піклуючись про правила і норми, робить SMS-текст відмінним від нормативної мови. Слід зазначити, що прагнення до імітації усного мовлення чітко простежується у низці словотворчих особливостей SMS-тексту, а також на рівнях лексики і синтаксису.

4. Класифікація SMS-сленгу

Письмовий текст демонструє рівень комунікативної мовної компетенції, яка є сукупністю знань і умінь, що дозволяють людині здійснити ту чи іншу діяльність за допомогою мовних засобів. Фахівцями виділяються три компоненти цієї компетенції:

- лінгвістичний (передбачає знання мовної системи);
- соціолінгвістичний (володіння соціальними нормами поведінки);
- прагматичний (передбачає навички використання мовних засобів у певних функціональних цілях, розпізнавання різних типів текстів, а також умінь вибирати мовні засоби залежно від ситуації спілкування) (Ионина, 2007).

На цей час методичні посібники та словники для розшифрування SMS-повідомлень не дають повного уявлення про класифікації цього виду комунікативних повідомлень. Сучасна молодь, як і всі учасники соціальних мереж, користується SMS-криптографією. Аналіз структурно-лінгвістичних особливостей текстових повідомлень англійського SMS-сленгу дозволяє класифікувати SMS-повідомлення на шість груп (Таран, 2013).

Перша група – криптографія аббревіатур. Аббревіатурна криптографія є скороченням в написанні слова або групи слів, що мають морфологічний сенс, наприклад: “LOL” – аббревіатура, що розшифровується як “Laughing Out Loud” (голосно сміятися).

Інші приклади аббревіатурної криптографії, що часто зустрічається в SMS-текстах молоді: ASAP = “As soon as possible” (якомога швидше), ATM = “At the moment” (на даний момент), AYT = “Are you there?” (Ти впевнений?), BBL = “(I will) be back later” (я повернуся пізніше), FYI = “For your information” (до твого \ вашого відома), GTG = “Got to go” (пора йти), IGU = “I give up” (я відмовляюся \ з мене досить) та інші (Thurlow).

Друга група – криптографія заміни. Криптографія заміни являє собою набір слів (іноді цифр), які замінюють те чи інше слово, яке не є синонімом. Деякі слова і їх позначення з'явилися завдяки функції T9 на телефоні. Назва «Т9» походить від англійської фрази “text on 9 keys”, тобто набір тексту на 9 кнопках. Під час набору тексту система T9 намагається вгадати, що за слово людина намагається набрати на основі вбудованого словника, найбільш вживані слова підставляються першими. На жаль, ця функція іноді завдає масу незручностей: слова замінюються на інші, спотворюються і таке інше. Молоде покоління не передруковує їх, на відміну від людей середнього та похилого віку. Наприклад, замість “cool” (круто, класно) пишуть “book”, оскільки літери “c”, “b” і “k”, “l” знаходяться на однаковій кнопці телефону, і не має сенсу шукати потрібне слово, тому що з контексту і так все буде зрозуміло.

Вигукуючи “Zonino!”, підлітки мають на увазі “Woohoo!” (і те, й інше означає радісні вигуки), а називаючи когось “nup” (черниця), говорять про свою “mum” (мати). За словами Девіда Кристала, фахівця з лінгвістики в Університеті Бангора, така лексика називається текстонімами, або T9-онімами (вимовляється як «тінонім»).

Третя група – цифрова криптографія (криптографія цифр). Цифрова криптографія має на увазі заміну букв цифрами, співзвучними з тими чи іншими літерами або складами, наприклад: B4 = “Before” (до, перед), 1 = “One, want” (один, хочу), 2 = “Too” (також) і так далі. Числа «143» і «459» – найпрекрасніші неологізми англійської мови, що означають “I love you” (я кохаю тебе): 143 – це сума порядкових номерів усіх букв англійського алфавіту, а 459 – цифрові клавіші мобільного телефону, які відповідають за перші літери кожного слова. «35» і «11» означають «немає грошей» і «прострочено». Це пов'язано з електронними картами оплати проїзду

в лондонському громадському транспорті: якщо вставити карту в приймач і на екрані з'явиться число 35 – це означає, що на картці закінчилися гроші, а якщо 11 – термін дії картки закінчився. Цифра “404”, більш відома з платформи Інтернет як «помилка 404» (сторінка не знайдена або помилка читання) але мовою сленгу означає «невіглас, неук».

Четверта група – криптографія літер. Криптографія літер передбачає використання літер, які можуть бути словами або складами, наприклад: B = be (бути), bee (бджола); C = see (бачити), L&R = later (пізніше), 4EVER / 4ER = forever (назавжди) (Thurlow).

П'ята група – криптографія символів. Криптографія символів передбачає використання різних символів (знаків пунктуації, ідеограм та інші) для передачі емоцій і слів. Символи відіграють дуже важливу роль в англійському SMS-сленгу, наприклад: @ = at (в); 10q = thank you (спасибі) (Thurlow).

Ідеограми (смайли), список яких поповнюється з кожним днем, посідають особливе місце в текстах SMS. Смайли служать для передачі настрою. З їх допомогою можна повідомити про свій настрій, використовуючи всього 2–3 знаки, наприклад: : / = Wry face (незадоволене обличчя), : P = tongue out just kidding (обличчя з язиком), : -0 = shout in anger (обличчя, що кричить від злості), ~) = I've got a running nose (у мене нежить), : 3) = Wow! (Ну ти даєш!) (Thurlow).

Більш сучасним видом ідеограм є емодзі (анг. “emoji”) – графічні смайли у вигляді маленьких зображень. Такі емодзі компенсують відсутність візуального контакту та додають виразності тексту (рис. 1).

Деякі вчені-мовознавці вважають, що незабаром замість слів в SMS-повідомленнях будуть переважати спілкування смайлами, а на зміну фонографії в форматі SMS прийде піктографія.

Рис. 1. Емодзі

Шоста група – авторська криптографія (криптографія автора). Під авторською криптографією ма.ться на увазі неологізми, введені авторами повідомлень. Молодь постійно удосконалює SMS-сленг, придумуючи нові скорочення слів, а іноді й цілих словосполучень, наприклад: imo = in my opinion (на мою думку), lemme = let me (дозволь мені), ur = your / you're (твій/ти) та ін. (Thurlow).

5. Висновки

На підставі наведеної вище класифікації можна зробити висновок, що мова SMS спирається на три ключові соціолінгвістичні аспекти:

- стислість і швидкість: “At Home, We Have To STUDY”, при цьому, S.T.U.D.Y. = Sleep, TV, Unlimited-SMS, Dota, Youtube – «Спати, дивитися телевизор, чатитись, грати в доту і переглядати відео на Youtube» (Thurlow);
- паралінгвістична рестрикція: «34U» = Three words For You (I Love You) – «Три слова для тебе (Я кохаю тебе)» (Thurlow);
- фонологічне наближення: «Come 2 C my 4grfs 2M» = Come to see my photographs tomorrow – «Приходь завтра ввечері подивитися мої фотографії» (Thurlow).

SMS-сленг як засіб спілкування набуває дедалі більшої популярності, а його вплив на сучасну мовну картину світу є беззаперечним. SMS-сленг є цікавим для вивчення з погляду соціо- та психолінгвістики, оскільки надає важливий матеріал для дослідження інтересів, уподобань, мовних та психологічних особливостей сучасної молоді як окремої мовної спільноти.

Література:

1. Газизов Р.А. Речевой этикет в Интернете. Культура общения и ее формирование. Вып. 19. *Межвузовский сборник научных трудов*. Воронеж: Истоки, 2007. 174 с.
2. Гальперин И.Р. О термине «сленг». *Вопросы языкознания*. № 6. 1956. С. 106–114.
3. Голденков М.А. Осторожно, hot dog! Современный активный English. 2-е изд., испр. и доп. Москва : ЧеРо, 1999. 272 с.

4. Ионина А.А. Особенности современного текстового мышления. SMS-язык. Москва, 2007. 270 с.
5. Павлова Е.Э., Селифонова Е.Д. Специфика молодежного сленга современного английского языка (на примере SMS переписки). *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии* : сб. ст. по матер. IV междунар. науч.-практ. конф. № 12(55). Новосибирск : СибАК, 2015. 288 с.
6. Петришин О.Л., Лужецька О.М. Новітні англомовні запозичення як засіб міжкультурної комунікації. *Young Scientist*. 2018. № 3.1 (55.1). С. 135–138.
7. Поцулко О.А. Українськомовний комп'ютерний сленг як комунікативна девіація сучасної молоді. Теорія і практика сучасної психології. 2017. № 1. С. 69–73.
8. Таран О.С. Функціональні особливості сленгізмів у текстових повідомленнях (смс). *Лінгвістичні дослідження*. 2013. Вип. 35. 2013. С. 179–185.
9. Thurlow C. Generation Txt? The sociolinguistics of young people's text messaging. URL: <http://extra.shu.ac.uk/daol/articles> (дата звернення: 15.04.2020).

References:

1. Gazizov R. A. (2007) Rechevoj etiket v Internete. Kultura obsheniya i ee formirovanie. [Speech etiquette on the Internet. Culture of communication and its formation]. Vyp. 19. *Mezhdunarodskij sbornik nauchnykh trudov*. Voronezh: Istoki, 174 [in Russian].
2. Galperin I. R. (1956) O termine “sleng”. *Voprosy yazykoznanija*. [About the term “slang”. Questions of linguistics]. № 6. 106–114 [in Russian].
3. Goldenkov M.A. (1999) Ostorozhno, hot dog! Sovremennyy aktivnyj English. [Watch out, hot dog! Modern Active English]. 2-e izd., ispr. i dop. M.: CheRo, 272 [in Russian].
4. Ionina A.A. (2007) Osobennosti sovremennogo tekstovogo myshleniya. SMS-yazyk. [Features of modern textual thinking. SMS language.]. Moscow. 270 [in Russian].
5. Pavlova E. E., Selifonova E. D. (2015) Specifika molodezhnogo slenga sovremennogo anglijskogo yazyka (na primere SMS perepiski). *V mire nauki i iskusstva: voprosy filologii, iskusstvovedeniya i kulturologii*. [The specifics of youth slang of modern English (on base of SMS correspondence)] sb. st. po mater. IV mezhduar. nauch.-prakt. konf. № 12(55). Novosibirsk : SibAK. 288 [in Russian].
6. Petryshyn O. L., Luzhetska O. M. (2018) Novitni anhlomovni zapozychennia yak zasib mizhkulturnoi komunikatsii. *Young Scientist*. [The newest English borrowings as a means of intercultural communication. Young Scientist]. № 3.1 (55.1). 135–138 [in Ukrainian].
7. Potsulko O. A. (2017) Ukrainskomovnyi kompiuternyi sleng yak komunikativna devyatsiia suchasnoi molodi. Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii. [Ukrainian-language computer slang as a communicative deviation of modern youth. Theory and practice of modern psychology]. № 1. 69–73 [in Ukrainian].
8. Taran O. S. (2013) Funktsionalni osoblyvosti slengizmiv u tekstovykh povidomlenniakh (sms). *Lingvistichni doslidzhennia*. [Functional features of slang in text messages (sms). Linguistic research]. Vyp. 35, 179–185 [in Ukrainian].
9. Thurlow C. Generation Txt? The sociolinguistics of young people's text messaging. Retrieved from: <http://extra.shu.ac.uk/daol/articles>.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2020
The article was received 15 April 2020

UDC 81'322.3:81'276.6:62

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-81-9>

NEGATIVE MODAL VERB CONSTRUCTIONS IN THE TEXT CORPORA OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE

Borisenko Tatyana Ilinichna,

*Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Odessa National Polytechnic University
tanya47@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9839-1761*

Tsynova Maryna Viktorovna,

*Candidate of Historical Sciences (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the English Language Department
National University "Odessa Maritime Academy"
marinatsinovaya@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2633-8416*

The purpose of the article is to describe the results of the analysis of modal verb constructions (MVCs) used with negative *not* in the texts of scientific and technical discourse. Although modal verb constructions are already presented both in classical textbooks and research studies in sufficient detail but for the first time they are examined on the basis of technical text corpora, in this article – “Heat Engineering”, “Automotive” and “Electrical Engineering”.

Methods. The following methods were used in the article: continuous sampling for compiling the text corpora; expert assessment for the correct attribution of a particular lexical unit to a specific area of scientific discourse or the lexical layer; “quantitative” mathematics to summarize, compare and generalize the data obtained.

Results. The results of a quantitative analysis of negative modal verb constructions showed that their distribution across the text corpora of three specialties is uneven: “Heat Engineering” contains 50 units, “Automotive” – 30, “Electrical Engineering” – 27 MVCs, but only 8 units that were found practically in all corpora entered the list considered. An analysis of the lexical meanings of the notional verbs (the second constituent of MVC) included in the MVCs was also made to find out if there is a dependence of intralinguistic factors on extralinguistic ones in the MVCs.

Conclusions. The study shows that there is a direct relationship between extra linguistic factors – the existence of certain processes, objects and phenomena of a particular technical field, and intralinguistic characteristics – lexical meanings (common, general scientific and terminological) of notional verbs that are included in negative MVCs. It was determined that in the texts of the specialty “Heat Engineering” these MVCs do not directly participate in describing the operation of technical objects or production processes, since notional verbs have common or general scientific meanings. But in the automotive industry texts, the lexical meanings of notional verbs refer mainly to the terminological layer, which shows their significant role in the direct description of objects, phenomena and processes in this technical field. From the viewpoint of the lexical meanings the notional verbs in negative MVCs in the specialty “Electrical Engineering” texts, they occupy an intermediate position between “Heat Engineering” and “Automotive”, i.e. here along with the units having general scientific meanings there are several terms.

Key words: notional verb, quantitative characteristics, frequency of usage, lexical meaning, term system.

НЕГАТИВНІ МОДАЛЬНІ ДІЄСЛІВНІ КОНСТРУКЦІЇ В ТЕКСТОВИХ КОРПУСАХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ

Борисенко Тетяна Іллівна,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Одеського національного політехнічного університету
tanya47@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9839-1761*

Цинова Марина Вікторівна,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
Національного університету «Одеська морська академія»
marinatsinovaya@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2633-8416*

Мета статті – опис результатів аналізу модальних дієслівних конструкцій (МДК), використовуваних із запереченням *not* у текстах науково-технічного дискурсу. Хоча модальні дієслівні конструкції вже досить докладно представлені як у класичних підручниках, так і наукових дослідженнях, але на матеріалі технічних текстових корпусів, у нашій статті – «Теплотехніка», «Автомобілебудування», «Електротехніка» – вони розглядаються вперше.

Методи. У статті використовувалися такі методи: суцільної вибірки для створення текстових корпусів; експертної оцінки для коректного віднесення тієї чи іншої лексичної одиниці до певної галузі наукового дискурсу або лексичному шару; «Кількісної» математики для підсумовування, зіставлення й узагальнення отриманих даних.

Результати. Результати кількісного аналізу негативних модальних дієслівних конструкцій показали, що їх розподіл за текстовими корпусами трьох спеціальностей є нерівномірним: «Теплотехніка» – 50 одиниць, «Автомобілебудування» – 30, «Електротехніка» – 27 МДК, у розглянутий список було введено тільки 8 одиниць, які зустрічалися практично у всіх текстах. Був також проведений аналіз лексичних значень повнозначних дієслів, що входять до МДК, щоб дізнатися, чи існує в МДК залежність інтралінгвістичних факторів від екстралінгвістичних.

Висновки. Дослідження показало, що існує прямий зв'язок між екстралінгвістичними факторами – існуванням певних процесів, об'єктів і явищ тієї чи іншої технічної області, й інтралінгвістичними характеристиками – лексичними значеннями (загальноновживаними, загальнонауковими і термінологічними) повнозначних дієслів, що входять до негативних МДК. Було визначено, що в текстах спеціальності «Теплотехніка» ці МДК не беруть безпосередньої участі під час опису експлуатації технічних об'єктів або виробничих процесів, оскільки повнозначні дієслова мають загальноновживані або загальнонаукові значеннями. Але в текстах із автомобілебудування лексичні значення повнозначних дієслів належать здебільшого до термінологічного шару, що показує їх значну роль у безпосередньому описі об'єктів, явищ і процесів цієї сфери техніки. З погляду лексичних значень повнозначних дієслів у негативних МДК у текстах за фахом «Електротехніка» вони займають проміжне положення між «Теплотехніка» й «Автомобілебудування», тобто тут, поряд із одиницями з загальнонауковими значеннями, наявні і кілька термінів.

Ключові слова: повнозначні дієслова, кількісні характеристики, частота вживання, лексичне значення, терміносистема.

1. Introduction

A detailed description of the most diverse aspects of modal verb constructions in the English language can be found both in classical textbooks and in linguistic literature describing the scientific studies related to this issue. If we turn to theoretical and applied research at the end of the last century then it can be noted that modal constructions were considered mainly from the point of view of statistical linguistics for assigning units of these constructions to one or another type of the discourse (Budkova, 2012; Buntina, 1979).

At present either the very notion of modality is in the focus of attention as a cognitive parameter of these grammatical units or syntactic, semantic and pragmatic sides of modal verbs are described from the standpoint of comparative linguistics (Grebneva, 2004; Umatova, 2014; Mukhometzyanova, 2007; Samoilova, 2008; Olenchuk, 2012). However, reviewing analysis of linguistic literature did not reveal any dissertation or article based on the text corpora of scientific and technical communication. Therefore, the purpose of this article is to describe the results of the analysis of modal verb constructions (MVCs) used with negative *not* in the texts of scientific and technical discourse.

Achieving this goal implies fulfilling the following tasks:

- compilation of text corps that may become a basis for future research;
- extraction of modal verb constructions with negative *not* from the texts;
- comparing modal units with this particle, found in different technical specialties corpora;
- determination of the peculiarities in usage of modal verb constructions with *not* in various text corpora.

The material for this article was taken from the text corpora of three sublanguages that are referred to scientific discourse and serve the following fundamental areas of science and technology – Automotive, Heat Engineering and Electrical Engineering, the total volume of corpus analyzed makes 300 thousand tokens. The sources from where the information was taken were texts from scientific journals published in the UK and USA: “IEEE Transactions on Power Apparatus and Systems”; “Power Engineering”, “Power”, “Automotive News”; “Combustion”, “Control and Optimization”; “Machine Design”, “Machinery and Production Engineering”; “Automotive Engineer”. As you can see, the subjects of all three corpora have no common characteristics which allows the authors to draw generalizing conclusions that can be correct for almost any field of knowledge included in the scientific and technical discourse.

The following methods were used to accomplish the tasks: the continuous sampling method for compiling text bodies; expert assessment method for correct assigning a particular lexical unit to a specific area of scientific discourse; “quantitative” mathematics for summing, comparing and summarizing the data.

2. Negative MVCs as a phenomenon of the text

First of all among the modal units that are considered to be modal verbs in English it was necessary to determine the ones which can be the object of the future research. In accordance with the traditional point of view the group of modal verbs includes the following ones – *can / could, may / might, must, ought, shall / should, will / would, dare, need*. These verbs in their lexical meaning and a number of structural features (the ability to be connected only with the infinitive, the absence of non-personal forms, etc.) differ from the notional verbs and perform an auxiliary function. Some linguists add the verbs *to have* and *to be* to this group (Dolgoplova, 1961; Strang 1962).

However not all of the indicated modal verbs are found in the selected text corpora, and it primarily concerns modal ones which have the negative particle *not*. For example, such verbs as *dare, need, shall / should, will / would, ought* are not represented. The verbs *to be, must* occur at such a low frequency level that they were not included in the group of analyzed modal verbs. Thus the list of modal verbal constructions with a negative particle *not* used for analysis included the following ones: *can / could; may / might; to have*.

It should be noted that negative modal verb constructions are not characterized by a very high frequency of occurrence in the texts of technical specialties, their quantitative values are quite low. However the problem of studying this type of construction itself is of interest from the point of view of the interaction of extra linguistic and intra linguistic factors, i.e. the influence of the very fact of the existence of various technical objects and their activities on the appearance of a particular phenomenon in the language.

At the first stage of the analysis, we considered the quantitative distribution of modal verbs with a negative particle *not* that were found in the texts. It was determined that the distribution of negative modal verb constructions in the text corpora is uneven. The largest number of them is found in the text corpus “Heat Engineering” – 50 units; the second place is taken by the text corpus “Automotive” – 30 units; and finally 27 modal units of this type were found in the “Electrical Engineering” corpus. Thus the total number of negative MVCs is 107 units. Below there will be given a list of this type of MVCs in descending order of frequency of their occurrence in the texts of all three specialties. Not all negative MVCs will be presented in the list, but only those ones that were found in almost all text corpora. There are 8 units of MVCs .

3. The negative MVC distribution around the corpora

So as it has already been mentioned the largest number of negative MVCs was found in the texts on specialty “Power Engineering”. The following structures which function in other text corpora as well were selected from them: 1) cannot + passive indefinite infinitive – 15 units (e.g. *cannot be measured, cannot be powered*); 2) cannot + active indefinite infinitive – 12 (e.g. *cannot connect, cannot contain*); 3) may not + active indefinite infinitive – 6 units (for example, *may not discuss, may not verify*); 4) may not + be + adjective – 5 units (e.g. *may not be independent, may not be single*); 5) could not + active indefinite infinitive – 4 units (e.g. *could not determine, could not consist*); 6) may not + passive indefinite infinitive – 3 units (e.g. *may not be permitted, may not be considered*); 7) (does) not have + active indefinite infinitive – 2 units (e.g. *does not have to design*); 8) could not + passive indefinite infinitive – 1 unit (e.g. *could not be operated*).

If to consider the MVCs presented as examples then we can see that the main lexical meanings of the second constituents have common and general scientific meanings, a certain degree of terminology is noted in the MVC could not + passive indefinite infinitive and (does) not have + active indefinite infinitive. However the low usage frequency of the latter (1 and 2 MVCs) gives the reason to consider the usage of terms in these MVCs as being random. Thus, we can conclude that in the description of power engineering processes, phenomena and objects, negative MVCs are used. They are not related directly but indirectly to this field of technology through general reasoning or historical excursus. So, there is no necessity in negative MVCs that would have as main verbs the ones included in the terminology system of this specialty.

The text corpus of the specialty “Automotive” contains the following MVCs: 1) cannot + passive indefinite infinitive – 7 units (e.g. *cannot be driven, cannot be started*); 2) cannot + active indefinite infinitive – 7 units (e.g. *cannot brake, cannot revolve*); 3) may not + active indefinite infinitive – 2 units (e.g. *may not install, may not involve*); 4) may not + be + adjective – is not used in the texts on “Automotive”; 5) could not + active indefinite infinitive – 4 units (e.g. *could not effect, could not stop*); 6) may not + passive indefinite infinitive – is not used in the texts on “Automotive”; 7) (does) not have + active indefinite infinitive – 1 unit (e.g. *does not have to move*); 8) could not + passive indefinite infinitive – 1 unit (e.g. *could not be produced*).

As one can see the number of negative MVCs has significantly decreased primarily due to the lack of units may not + be + adjective and may not + passive indefinite infinitive. The lexical meanings of the second constituent – a notional verb in MVCs of this specialty – show that the common meaning is observed only in may not + active indefinite infinitive; general scientific in could not + have passive indefinite infinitive and (does) not have + active indefinite infinitive. In other types of negative MVCs the second (notional) structural element has a terminological meaning. That means that the description of the processes, objects and phenomena in automotive requires (with a few exceptions) the presence of negative MVCs with the terms included which indicates that this type of MVCs plays a significant role in the creation, operation and regulation of these processes, objects and phenomena.

Modal verb constructions in the subject field “Electrical Engineering” are presented in the following way: 1) cannot + passive indefinite infinitive – 9 units (e.g. *cannot be calculated, cannot be connected*); 2) cannot + active indefinite infinitive – 4 units (e.g. *cannot operate, cannot flow*); 3) may not + active indefinite infinitive – 4 units (e.g. *may not remove, may not choose*); 4) may not + be + adjective – 4 units (e.g. *may not be open, may not be short*); 5) could not + active indefinite infinitive – 1 unit (e.g. *could not substitute*); 6) may not + passive indefinite infinitive – 1 unit (e.g. *may not be removed*); 7) (does) not have + active indefinite infinitive – is not used in texts on electrical engineering; 8) could not + passive indefinite infinitive – 1 unit (e.g. *could not be set up*).

The data presented show that, firstly, in contrast to the negative MVCs in the texts “Automotive” the list of constructions in the field “Electrical Engineering” excludes only one type of negative MVCs (in the texts on automotive – the two ones). This fact allows us to state that the description of the phenomena, objects and processes in the sphere of electrical engineering requires the usage of a wide variety of negative MVCs. Probably, in quantitative terms, their frequency values are small, but the qualitative characteristics (types) are presented very widely. The main lexical meaning presented in the notional verbs of negative MVCs is general scientific meaning, and some MVCs demonstrate examples of terminological meanings: 1) *cannot be connected*; 4) *may not be open* (*open* is a term in electrical engineering, it is used when describing an electrical circuit, “closed electrical circuit”).

4. Conclusions

The results of text corpora study in three different fundamental areas of science and technology “Automotive”, “Heat engineering” and “Electrical engineering” allow us to come to the following general conclusions about the features of negative modal verb constructions functioning in these fields.

1. Negative modal verb constructions are not used in the texts of these specialties quite often, their number is 107 units per 300 thousand tokens. Their distribution in the text corpora is uneven: 50 negative MVCs appear in the texts on “Heat Engineering”, 30 – 1 in the texts on “Automotive” and 27 – in the corpus “Electrical Engineering”. But 8 types only were found in almost all corpora.

2. An analysis of lexical meaning dependence of the notional verbs included in negative MVCs on extra-linguistic factors showed the following. Almost all notional verbs in the largest group of negative MVCs from “Heat Engineering” field have common or general scientific meanings which shows that their usage is indirectly related to the description of objects, processes and phenomena in this technical area. The group related to the specialty “Automotive” differs significantly from the group on the specialty “Heat Engineering”. Firstly, there is a two-unit decrease in the number of MVCs, and secondly, the lexical meanings of the notional verbs relate mainly to the terminological layer, which shows their significant role in the direct description of objects, phenomena and processes in this technical field. The group of negative MVCs on the specialty “Electrical Engineering” is characterized by the absence of one unit in its list; in terms of the lexical meanings of the notional verbs it can be said that this group occupies an intermediate position between the two lists discussed above. Here along with the units with general scientific meanings several terms are present.

Further research is also planned to be carried out with modal verb constructions as objects of analysis and on the basis of the same material – the text corpora “Heat Engineering”, “Automotive”, and “Electrical Engineering”. However MVCs will be considered together with various modifiers which are usually attached to them in the texts.

Bibliography:

1. Будкова С.С. Лексикографическое описание английской терминологии радиационных и плазменных технологий : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Омск, 2012. 24 с.
2. Бунтина Т.А. Взаимосвязь лексико-семантических и грамматических характеристик глагола в функциональном стиле : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04. Киев, 1979. 26 с.
3. Гребнева О.В. Модальность необходимости в законодательных текстах Европейского Союза : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Казань, 2004. 20 с.
4. Уматова М.Б. Сравнительный анализ модальных глаголов в английском и узбекском языках. *Молодой ученый*. 2014. № 7. С. 641–642.
5. Мухометзянова Ю.В. Функционально-семантический аспект высказываний со значением возможности : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Тверь, 2007. 20 с.
6. Самойлова Ю.А. Двойные и тройные сочетания модальных глаголов в языке равнинной Шотландии (скотс). *Известия РГПУ им. А.И. Герцена*. 2008. Вып. № 73-1. С. 400–404.
7. Оленчук О.Г. Языковые средства репрезентации проблематической модальности : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Ижевск, 2012. 22 с.
8. Долгополова З.К. Модальные глаголы в английском языке: учебное пособие для студентов-филологов / Отв. Редактор Н.Ф. Иртеньева. Москва : Высшая школа, 1961. 86 с.
9. Strang B. *Modern English Grammar*. London: Edward Arnold, 1969. 264 p.

References:

1. Budkova S.S. (2012) *Leksikograficheskoe opisaniye angliyskoy terminologii radiatsionnykh i plazmennyykh tekhnologiy*: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Omsk. 24 p. [in Russian].
2. Buntina T.A. (1979) *Vzaimosvyaz leksiko-semanticheskikh i grammaticheskikh kharakteristik glagola v funktsionalnom stile*: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.04. Kiev. 26 p. [in Russian].
3. Grebneva O.V. (2004) *Modalnost neobkhodimosti v zakonodatelnykh tekstakh Yevropeyskogo Soyuz*: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.20. Kazan. 20 p. [In Russian].
4. Umatova M.B. (2014) *Sravnitelnyy analiz modalnykh glagolov v angliyskom i uzbekskom yazykakh*. *Molodoy uchenyy*. № 7. P. 641-642. [in Russian].
5. Mukhometzyanova Yu.V. (2007) *Funktsionalno-semanticheskiy aspekt vyskazyvaniy so znacheniem vozmozhnosti*: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.19. Tver. 20 p. [in Russian].
6. Samoylova Yu.A. (2008) *Dvoynye i troynye sochetaniya modalnykh glagolov v yazyke ravninnoy Shotlandii (skots)*. *Izvestiya RGPU im. A.I. Gertsena*. Vyp. № 73–1. P. 400–404. [in Russian].
7. Olenchuk O.G. (2012) *Yazykovye sredstva reprezentatsii problematicheskoy modalnosti*: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.19. Izhevsk. 22 p. [In Russian].
8. Dolgopolova Z.K. (1961) *Modalnye glagoly v angliyskom yazyke: uchebnoye posobie dlya studentov-filologov / Otv. Redaktor N.F.Irteneva*. Moscow : Vysshaya shkola. 86 p. [In Russian].
9. Strang B. *Modern English Grammar*. (1969) London: Edward Arnold. 264 p.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2020

The article was received 16 April 2020

ПРЕСУПОЗИЦІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ МАКРОПРАГМАТИКИ

Гуляк Тетяна Миколаївна,
*кандидат філологічних наук,
старший викладач
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ
tanyahuliak@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7297-415X*

Стаття присвячена вивченню соціолінгвістичного явища пресупозиції як категорії лінгвістичної прагматики.

Метою роботи є визначення особливостей утворення та функціонування прагматичної категорії пресупозиції.

Методи. Наукова розвідка базується на описовому та структурному методах лінгвістичного дослідження, а також методі прагматичного аналізу. Описовий метод використано для міжрівневої інтерпретації прагматичної категорії пресупозиції. Структурний метод застосовано з метою встановлення внутрішніх зв'язків між тими мовними елементами, які формують згадану категорію. Прагматичний аналіз допомагає виявити комунікативні особливості висловлювань з пресупозицією.

Результати. На основі проведеного аналізу з'ясовано, що у прагматичній пресупозиції розглядається не просто як компонент логічної структури висловлювання, а як припущення адресанта про певний об'єм знань / уявлень адресата, як загальний фонд знань, досвід, яким володіють усі учасники процесу комунікації, як необхідна умова успішності реалізації мовленнєвих актів. Категорія пресупозиції є помежевою і тому зазнає впливу факторів лінгвістичного та позалінгвістичного середовищ. Власне інтралінгвістичні (структурно-граматичний і синтаксичний) та екстралінгвістичні (комунікативний і соціокультурний) чинники виділено як базисні для класифікації основних видів прагматичної пресупозиції: пресупозиції мовця, пресупозиції висловлювання, пресупозиції, яка не може бути скасованою, оцінної пресупозиції. Охарактеризовано засоби мови та зовнішні чинники, які формують прагматичну пресупозицію. До мовних засобів зараховуємо фактивні предикативи, дієслова на позначення стану, повторення дії, суджень, умовні речення, темпоральні й означальні підрядні речення, запитання, чіткі описи, конструкції з наголошеними елементами. Зовнішні фактори зумовлюються конситуацією, в процесі якої комуніканти роблять ряд припущень про правдивість почутих висловлювань. Екстралінгвістичними чинниками формування прагматичної пресупозиції вважаємо: рівень знань співрозмовників одним про другого, фонові знання комунікантів, обізнаність про тему розмови.

Висновки. Прагматична пресупозиція – поліаспектна категорія, зумовлена мовними та немовними чинниками, і тому існує декілька підходів до її типологізації. За критеріями агента і продукту мовленнєвої дії виділяють пресупозицію мовця і пресупозицію висловлювання / речення. Існує також оцінна прагматична пресупозиція, одним із засобів її вираження є ірреальна умовна конструкція, логіко-граматична форма якої сприяє розумінню не тільки інформації, що презентується у процесі спілкування, але й особистого відношення мовця до фактів, поданих у реченні / висловлюванні.

Ключові слова: макропрагматика, пресупозиція, висловлювання, комунікант, конситуація.

PRESUPPOSITION AS A CATEGORY OF MACROPRAGMATICS

Huliak Tetiana Mykolaivna,
*Candidate of Philological Sciences,
Senior Teacher at the Social
and Humanitarian Disciplines Chair
of the Precarpathian Department (Ivano-Frankivsk)
of the National Academy of Internal Affairs
tanyahuliak@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7297-415X*

The article deals with the analysis of the sociolinguistic phenomenon of presupposition as a category of linguistic pragmatics.

Purpose. The purpose of the research is to define the peculiarities of the formation and functioning of the pragmatic category of the presupposition.

Methods. This scientific research is based on the descriptive and structural methods of linguistic research, as well as a method of pragmatic analysis. The descriptive method has been used to interpret the pragmatic category of the presupposition between levels. The structural method has been employed to establish internal links between those linguistic elements that form the mentioned category. A pragmatic analysis helps to identify the communicative features of the statements with presupposition.

Results. Based on the analysis, it has been found that in pragmatics, presupposition is considered to be not just a component of the logical structure of the expression, but also an assumption of the addressee about a certain amount of knowledge / ideas of the addresser, as a general fund of knowledge, experience of all participants in the communicational process, as a necessary condition for the success of the implementation of the speech acts. The category of the presupposition has a cross-border nature and therefore is affected by factors of the linguistic and non-linguistic environments. The intralinguistic (structural and grammatical and syntactic) and extralinguistic (communicative and social and cultural) are distinguished as basic for the classification of the main types of the pragmatic presupposition: the presupposition of the speaker, the presupposition of the statement, the presupposition which cannot be reversed, the evaluative presupposition. Lingual and external factors that form the pragmatic presupposition are characterized.

Lingual means include factual predicates, verbs to denote the state, repetition of actions, judgments, conditional sentences, temporal and definite subordinate clauses, questions, clear descriptions, constructions with the emphasized elements. External factors are determined by the communicative situation, in the process of which communicators make a number of assumptions about the veracity of the statements heard. We consider the level of knowledge of interlocutors about each other, background knowledge of communicators and information about the topic of the conversation to be the extralinguistic factors of the pragmatic presupposition formation

Conclusions. The pragmatic presupposition is a polyaspective category due to linguistic and non-linguistic factors, and therefore there are several approaches to its typology. According to the criteria of the agent and the product of the speech action the presupposition of the speaker and the presupposition of the statement/ sentence are distinguished. There is also the evaluative pragmatic presupposition, one of the means of its expression is an unrealistic conditional construction, which logical and grammatical form contributes to understanding not only the information presented in the communication process, but also the personal attitude of the speaker to the facts presented in the sentence / statement.

Key words: macropragmatics, presupposition, statement, communicator, communicative situation.

1. Вступ

Категорія пресупозиції має багату традицію дослідження в рамках прагматики мови. Вона активно вивчається з другої половини ХХ століття. У мовознавчій літературі термін «пресупозиція» розглядається у широкому й вузькому значеннях. У широкому розумінні пресупозиція – це загальний фонд знань, загальний досвід, яким володіють комуніканти. У вузькому значенні цей термін позначає імпліцитний компонент смислу висловлювання, який повинен бути істинним (Бацевич, 2004: 269–272).

У сучасній лінгвістиці розрізняють семантичну (Дж. Лакофф, Б. Рассел, П. Стросон, Ч. Філлмор, Г. Фреге) і прагматичну (Ф. Бацевич, П. Гранді, С. Девіс, Б. Еббот, О. Селіванова, С. Соамс, І. Сусов, Е. Шендельс) пресупозицію. Перша трактується як кореляція елементів тексту, логічна послідовність речень / висловлювань, що забезпечує їх розуміння у прямому значенні і можливість використання у певній функції. Семантична формула речення / висловлювання «S містить Р» передбачає значення Р як семантичного компонента «я знаю, що Р». Р – це знання, що витікає з конситуації; вихідне фонове знання, яке не піддається сумніву суб'єктом пресупозиції.

Актуальність дослідження полягає в тому, що незважаючи на наявність значної кількості досліджень особливостей пресупозиції, залишаються спірними питання тотожності пресупозиції та фонових знань, впливу останніх на прагматичну категорію й успішність мовленнєвих актів, існування конкретних мовних одиниць, що утворюють пресупозицію.

Метою дослідження є визначення особливостей утворення і функціонування пресупозиції крізь призму макропрагматики.

Поставлена мета визначає таке завдання: охарактеризувати прагматичну категорію пресупозиції, класифікувати за різними підходами та виокремити мовні засоби, які її формують.

2. Поліаспектність терміна «пресупозиція»

Лінгвістична прагматика вказує на роль прагматичних пресупозицій як умов успішності реалізації мовленнєвих актів, когнітивна природа прагматичних пресупозицій тлумачиться як «елемент загальних знань мовця та слухача» (Падучева, 1986), «загальний когнітивний фонд» (Макаров, 2003). Проте залишається відкритим питання про тотожність прагматичної пресупозиції та когнітивних знань, з якими пов'язують загальні знання учасників комунікації; невирішеною є ще одна проблема – яким чином загальні знання, з якими асоціюється прагматична пресупозиція, визначають успішність комунікації (Сусов, 2009).

Поняття «прагматична пресупозиція» можна звизити. Деякі мовознавці розглядають цю категорію як «припущення автора про обізнаність адресата щодо контекстуальних умов актуалізації висловлювань у дискурсі та їх інтерпретації» (Падучева, 1986), гіпотетичне уявлення автора про об'єм їхнього з адресатом спільного когнітивного фонду. Прагматична пресупозиція як первинне припущення, яке передує формуванню висловлювання про присутність у свідомості двох учасників комунікації релевантної контекстуальної інформації, ототожнюється Е. Шендельс з умовами успішної реалізації мовленнєвих актів тільки з позиції автора окремого висловлювання. Саме ж знання контексту, яке є частиною загальних «фонових знань» комунікантів, дозволяє адресату однозначно інтерпретувати висловлювання. Таким чином, власне прагматична пресупозиція розглядається як умова правильного застосування висловлювання, а сама інформація про релевантний контекст, яка входить у загальний когнітивний фонд комунікантів, – як умова адекватної інтерпретації, «екстралінгвістичний фактор» (Шендельс, 1977). Цей підхід дає основу для розмежування загального когнітивного фонду та прагматичної пресупозиції: перше з цих понять ототожнюється з певною інформацією, присутньою у свідомості двох комунікантів, а друге поняття трактується як об'єм загального когнітивного фонду, а точніше, як уявлення про те, чи є інформація про контекст необхідною частиною когнітивного фонду двох комунікантів для адекватної інтерпретації висловлювання.

Можна також звернутися до семантики самого терміна «пресупозиція»: значення дієслова *presuppose* “assume beforehand, take for granted” (Longman, 2015), яке визначає значення іменника *presupposition* “the act of presupposing”, співзвучне нашому розумінню пресупозиції-припущення як знання та акту; знання як інформація співвідноситься із загальним когнітивним фондом.

Вважаємо, що прагматична пресупозиція – це складова частина загальних знань, які є спільними для всіх учасників спілкування, а також один із способів передачі інтенцій мовця та компонент успішного мовлення, який допомагає адресату розпізнати та зрозуміти ці інтенції.

3. Класифікація прагматичної пресупозиції

В основу таксономії пресупозиції можуть бути покладені різні критерії, що включають як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні елементи конситуації:

- вербальний елемент у висловлюванні;
- психолінгвістичний складник процесу комунікації;
- агент і продукт мовленнєвої дії;
- оцінний елемент висловлювання.

За цими критеріями виокремлюють такі види пресупозиції: прагматична пресупозиція, зумовлена наявністю в тексті певних мовних одиниць; прагматична пресупозиція, яка не може бути скасованою / анульованою; пресупозиція як загальне уявлення / знання; пресупозиція мовця; пресупозиція висловлювання / речення; оцінна прагматична пресупозиція. Перелік видів пресупозиції залишається відкритим.

Британський лінгвіст П. Гранді вирізняє три основних види прагматичної пресупозиції:

- прагматична пресупозиція, зумовлена наявністю в тексті певних мовних одиниць;
- прагматична пресупозиція, яка не може бути скасованою / анульованою;
- прагматична пресупозиція як загальне уявлення / знання (Grundy, 2000).

Прагматична пресупозиція першого виду виділяється за принципом вербалізованих джерел пресупозиції та лінгвістичних одиниць тексту, що називаються «маркерами пресупозиції». Наприклад: 1) *John, who is a good friend of mine, regrets that he stopped doing linguistics before he left Cambridge*; 2) *John, who is a good friend of mine, doesn't regret that he stopped doing linguistics before he left Cambridge*.

З вищенаведених речень можна зробити декілька висновків, а саме:

- a. *There is someone uniquely identifiable to speaker and addressee as "John".*
- b. *John is a good friend of the speaker's.*
- c. *John stopped doing linguistics before he left Cambridge.*
- d. *John was doing linguistics before he left Cambridge.*
- e. *John left Cambridge.*

Кожен із висновків виводиться із певних слів чи конструкцій речень 1) і 2). Висновок a. ми робимо, спираючись на ім'я John. Висновок b. нам допомагає зробити відсутність заперечувальної частки в означальному підрядному реченні. Висновок c. впливає з того, що наявне специфічне дієслово *regret*. Основою висновку d. є наявність дієслова *stop*. До останнього висновку нас підводить прийменник *before*.

Виокремлення пресупозиції, яка не може бути скасованою / анульованою, і пресупозиції як загального знання / уявлення адресанта проводиться на основі принципу психолінгвістичного складника процесу комунікації – припущення адресанта про знання/уявлення адресата.

Пресупозицію, яка не може бути скасованою/анульованою, можна проаналізувати за допомогою такого прикладу: *This isn't National Express, this is First Great Western* (пресупозиція: *The addressee thinks he's travelling with National Express*). Вона не змінюється залежно від стверджувальної / заперечної форми речення. Тому висловлювання *This is National Express* і *This isn't National Express* мають однакову пресупозицію (Grundy, 2000).

Прагматична пресупозиція як загальне знання / уявлення може бути проаналізована на прикладі таких висловлювань: *I don't know why National Express give you three tickets. GNER used to give you one* (пресупозиція: *Some passengers can be unfamiliar with the new systems, including ticketing policy*). Для того, щоб вірно сприйняти пресупозицію адресанта, адресат повинен бути обізнаний з двома базовими фактами:

- National Express is a train company;
- National Express has very recently taken over a railway franchise from GNER.

Жоден з них не впливає із змісту самих висловлювань. Адресант припускає, що його співрозмовник має відповідний запас фонових знань (Grundy, 2000).

C. Соамс розглядає пресупозицію мовця і пресупозицію висловлювання / речення (Davis, 1991: 429–430).

Пресупозиція мовця полягає в тому, що учасник спілкування S припускає твердження P у певний час t, якщо тільки в даний час цей учасник припускає:

- правдивість твердження;
- що інші учасники спілкування також припускають, що речення є правдивим;
- що інші учасники розуміють, що один із учасників спілкування припускає, що речення є правдивим.

Іншими словами, комунікант припускає, що певне твердження є правдивим на цьому етапі розмови тільки у тому разі, якщо він переконаний, що згадане твердження вже сприймається учасниками спілкування як частина загальної фонові інформації, на якій базується сама розмова (Grundy, 2000: 43).

Хоча таке припущення часто називають пресупозицією мовця, воно не обмежується тільки мовцем, а включає й слухача. Навіть більше, комунікант припускає правдивість певного твердження, але не повинен нічого казати чи робити, щоб вказати на твердження, що припускається. У цьому сенсі твердження, які традиційно вважаються частиною загальних знань, є пресупозиціями для більшості учасників у більшості розмов (Grundy, 2000: 44).

Російський лінгвіст І. Сусов виділяє особливий вид пресупозиції – оцінну прагматичну пресупозицію. Вона відрізняється від пресупозиції в загальному розумінні тим, що вона не є безперечно істинною, її оцінний зміст приписується мовцем у момент творення висловлювання і значною мірою залежить від іллокутивної мети останнього. Наступна відмінність оцінної прагматичної пресупозиції полягає в тому, що вона не є різновидом семантичного висновку, натомість служить для інференції інформації слухачем (Сусов, 2009: 133–138).

Оцінна прагматична пресупозиція не є винятково суб'єктивним витвором мовця, хоча й ініціюється ним. Ця категорія є компонентом значення висловлювання і розглядається як феномен, що притаманний ірреальним умовним конструкціям природної мови взагалі. Оцінна пресупозиція активізується мовцем в деяких типових

ситуаціях спілкування з метою інференції адресатом запланованого автором висловлювання висновку. Цей вид пресупозиції залежить від певної граматичної форми, а точніше, від логіко-граматичної, оскільки оцінна прагматична пресупозиція в оцінювальній функції з'являється в умовних конструкціях з дієсловом у формі *Conjunctive*.

Беручи до уваги викладений матеріал, вважаємо релевантним визначення двох основних підходів до класифікації пресупозицій: лінгвістичний та екстралінгвістичний. У межах лінгвістичного підходу пропонуємо виокремувати: структурно-граматичний (прагматична пресупозиція загалом) та синтаксичний (оцінна пресупозиція) критерій. У межах екстралінгвістичного – комунікативний (пресупозиція висловлювання) та соціокультурний (пресупозиція мовця) критерій.

4. Елементи мови як джерела прагматичної пресупозиції

Існує так званий «перелік джерел пресупозицій». Зокрема, С. Девіс наводить 13 основних способів формування прагматичної категорії пресупозиції (Davis, 1991):

1) чіткі описи (наприклад, *John saw / didn't see the man with two heads*; пресупозиція: there exists a man with two heads);

2) фактивні предикативи (наприклад, *Frankenstein was / wasn't aware that Dracula was there*; пресупозиція: Dracula was there);

3) дієслова-імплікації (наприклад, *John managed/didn't manage to open the door*; пресупозиція: John tried to open the door);

4) дієслова стану (наприклад, *John stopped/didn't stop beating his wife*; пресупозиція: John had been beating his wife);

5) дієслова на позначення повторення дії (наприклад, *Carter returned / didn't return to power*; пресупозиція: Carter held power before);

6) дієслова на позначення суджень (наприклад, *Agatha accused/didn't accuse Ian of plagiarism*; пресупозиція: Agatha thinks that plagiarism is bad);

7) темпоральні підрядні речення (наприклад, *Before Strawson was even born, Frege noticed / didn't notice presuppositions*; пресупозиція: Strawson was born);

8) речення з формальним підметом (наприклад, *It was/wasn't Henry that kissed Rosie*; пресупозиція: Someone kissed Rosie);

9) конструкції з наголошеними компонентами (наприклад, *Linguistics was / wasn't invented by CHOMSKY!*; пресупозиція: Someone invented linguistics);

10) порівняння та контрасти (наприклад, *Carol is / isn't a better linguist than Barbara*; пресупозиція: Barbara is a linguist);

11) необмежувальні означальні підрядні речення (наприклад, *The Proto-Harrappans, who flourished 2800-2650 B.C., were / were not great temple builders*; пресупозиція: The Proto-Harrappans flourished 2800-2650 B.C.);

12) умовні речення, які виражають припущення, що суперечать дійсності (наприклад, *If Hannibal had only had twelve more elephants, the Romance languages would/would not this day exist*; пресупозиція: Hannibal didn't have twelve more elephants);

13) запитання (наприклад, *Is Newcastle in England or is it in Australia?*; пресупозиція: Newcastle is in England or Newcastle is in Australia).

Існують різноманітні засоби, за допомогою яких мовець використовує пресупозицію у процесі комунікації. Він може вказати на своє припущення, висловлюючись доречно, за умови, що це припущення розпізнають його співрозмовники. Учасник спілкування висуває певні аргументи, які базуються на припущенні, що певні факти є очевидними чи принаймні безпосередньо пов'язаними із темою розмови. Мовець може також використати повний набір засобів невербальної комунікації, які, безсумнівно, допоможуть розпізнати його припущення та інтенції.

Крім того, форма і зміст певних речень замінюють звичайні засоби на позначення того, що мовець цілком серйозно сприймає чи відтворює певну інформацію. Саме форма і зміст таких речень визначають «контекст розмови». Контекст розмови – це система припущень, яка складається учасниками спілкування на конкретному етапі мовленнєвої дії. Контекст розмови у процесі самого спілкування утворює фонову інформацію, яка є відомою мовцю і слухачам і на основі якої оцінюється саме висловлювання.

5. Висновки

Прагматична пресупозиція розглядається нами як умова успішності реалізації мовленнєвих актів, елемент загальних знань мовця і слухача, загальний когнітивний фонд, а у вузькому значенні терміна – як припущення адресанта про обізнаність адресата щодо предмету розмови, об'єму їх спільного запасу фонових знань. Ця категорія включає релевантне застосування висловлювання та можливість його адекватної інтерпретації, що залежить як від лінгвістичного, так і екстралінгвістичного факторів. Лінгвістичний фактор впливає на особливості утворення прагматичної пресупозиції: через використання конкретних предикативів, дієслів стану, підрядних та умовних речень, запитань. Екстралінгвістичний фактор своєю чергою зумовлює функціонування прагматичної пресупозиції у комунікації – як припущення про достовірність чи недостовірність, релевантність чи нерелевантність певних висловлювань, використаних у контексті розмови.

Література:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ : Вид. центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Бацевич Ф. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.

3. Макаров Л. Основы теории дискурса. Москва : Гнозис, 2003. 278 с.
4. Падучева Е. Высказывание и его соотношение с действительностью. Москва, 1986. С. 128–145.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика напрями та проблеми. Полтава : Видавництво «Довкілля – К», 2008. 712 с.
6. Сусов И. Лингвистическая прагматика. Винница : Нова книга, 2009. 272 с.
7. Шендельс Е. Имплицитность в грамматике. *Вопросы романо-германской филологии: Сб. науч. трудов Моск. гос. пед. ун-та им. М. Тореза*. Москва, 1977. Вып. 112. С. 109–119.
8. Abbott B. Presupposition and common ground. *Linguistics and Philosophy*. 2008. № 21. P. 523–538.
9. Davis S. *Pragmatics: a reader*. Oxford University Press, 1991. 420 p.
10. Grundy P. *Doing Pragmatics*. Oxford University Press, 2000. 306 p.
11. Longman Dictionary of Contemporary English – Harlow and London: Longman, 2015. 1668 p. (LDCE)

References:

1. Batsevych F. (2004). *Osnovy komunikativnoi lingvistyky*. [The basis of communicative linguistics]. Kyiv: Vyd. tsentr "Akademiia". 344 p.
2. Batsevych F. (2010). *Narysy lingvistichnoyi pragmatyky: monografiya* [The essays of linguistic pragmatics]. Lviv : PAYIS. 336 p.
3. Makarov L. (2003). *Osnovy teorii diskursa*. [The basis of discourse theory]. Moscow: Gnozis. 278 p.
4. Paducheva Ye. (1986). *Vyskazyvaniie i yevo sootnosheniye s dieystvitelnostiю*. [Statement and its correlation with reality]. Moscow, P. 128–145.
5. Selivanova O. (2008) *Suchasna lingvistyka: napriamy ta problemy*. [Modern linguistics: trends and problems]. P. : Vydavnytstvo „Dovkillya – K”. 712 p.
6. Susov I. (2009). *Lingvistichieskaya pragmatika*. [Linguistic pragmatics]. Vinnitsa : Nova knyga. 272 p.
7. Shendels Ye. (1977) *Implitsytnost v grammatikie*. [Implicature in grammar]. *Voprosy romano-hiermanskoj filologii*. [Questions of Roman and German philology]. № 112. P. 109–119.
8. Abbott B. (2008). Presupposition and common ground. *Linguistics and Philosophy*. 21. P. 523–538.
9. Davis S. (1991). *Pragmatics: a reader*. Oxford University Press. 420 p.
10. Grundy P. (2000). *Doing Pragmatics*. Oxford University Press. 306 p.
11. Longman Dictionary of Contemporary English – Harlow and London: Longman, 2015. 1668 p. (LDCE)

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020

The article was received 17 April 2020

НІМЕЦЬКА ПЕДАГОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: СЕМАНТИКА І СТРУКТУРА

Кійко Світлана Василівна,
доктор філологічних наук,
професор кафедри германського,
загального і порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
kiykosvit@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4964-7043

Колодрівська Аліна Віталіївна,
магістр кафедри германського,
загального і порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
luchykalina1@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0514-601X

Мета. Стаття присвячена семантико-структурним особливостям термінополя предметної області Pädagogik. Мета дослідження – тезаурусне моделювання термінополя і семантичний аналіз термінології сучасної німецької педагогіки на основі суцільної вибірки з педагогічних словників, довідників і тезаурусів.

Методи. Розробка комплексної методики тезаурусного моделювання включає три етапи: моделювання спеціального знання у вигляді онтології як моделі предметної області; моделювання термінології у вигляді термінологічного поля як уніфікованої на системній основі багаторівневої класифікаційної структури, що об'єднує терміни сфери однорідної професійної діяльності; моделювання тезауруса, який є як моделлю метамови науки, так і моделлю структури відповідної галузі знання. Загалом тезаурусне моделювання дає уявлення про семантичний простір мови і про системні відношення в ньому.

Результати. Компонентний аналіз корпусу німецькомовних дефініцій дозволив встановити еквівалентні, ієрархічні й асоціативні відношення між заголовним терміном словникової статті й іншими термінологічними одиницями в межах змодельованого семантичного поля. Створений тезаурус є статичною моделлю логіко-поняттєвих відношень між термінами педагогічної метамови. Найбільш значна частина термінів охоплена парадигматичними семантичними відношеннями *pid – vid*, *синонімія*, *частина – ціле*, *кореляти*. У роботі визначено семантичні особливості термінолексики, виокремлено і систематизовано педагогічні терміни за тематичними рядами.

Висновки. Метод тезаурусного моделювання німецької педагогічної термінології є ефективним під час вирішення задач формалізації семантики нечітко окреслених термінологічних об'єктів, їх систематизації та уніфікації. Це особливо важливо під час розробки навчальних інформаційних тезаурусів, які виступають лінгводидактичним інструментом формування професійної компетенції майбутнього педагога. Здійснена систематизація педагогічних термінів за тематичними рядами, об'єднаними спільною спрямованістю, дає змогу порівнювати ці терміни, бачити специфіку кожного з них, що відкриває додаткові можливості для практичного використання значення кожного терміна в навчальному процесі.

Ключові слова: тезаурусне моделювання, педагогічні терміни, семантичні відношення, тематичний ряд, термінолексика.

GERMAN PEDAGOGICAL TERMINOLOGY: SEMANTICS AND STRUCTURE

Kiyko Svitlana Vasylivna,
Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Germanic,
General and Comparative Linguistics
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
kiykosvit@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4964-7043

Kolodrivska Alina Vitaliivna,
Master at the Department of Germanic,
General and Comparative Linguistics
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
luchykalina1@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0514-601X

Purpose. The article deals with the semantic and structural peculiarities of the pedagogical term field. The purpose of the study is thesaurus modeling of the domain terminology and semantic analysis of the terminology of modern German pedagogy on the basis of a continuous selection of pedagogical dictionaries, reference books and thesauri.

Methods. The development of a comprehensive methodology for thesaurus modeling involves three steps: modeling special knowledge in the form of ontology as a domain model; modeling of terminology in the form of a terminological field as a unified system-based multilevel classification structure integrating terms of the sphere of homogeneous professional activity; modeling a thesaurus, which is both a model of metamorphic science and a model of the structure of the relevant field of knowledge. In general, thesaurus modeling gives an idea of the semantic space of a language and of its systemic relations.

Results. The component analysis of the definitions' corpus allowed us to establish equivalent, hierarchical and associative relationships between the title term of the dictionary article and other terminological units within the semantic field. The created thesaurus is a static model of logical-conceptual relations between the terms of pedagogical metalanguage. The most significant part of terms is covered by paradigmatic semantic relations such as *genus – species, synonymy, part – whole, correlates*. The semantic features of terminological vocabulary are defined, pedagogical terms are separated and systematized according to thematic rows.

Conclusions. The method of thesaurus modeling of German pedagogical terminology is effective in solving the problems of formalizing the semantics of fuzzy terminological objects, their systematization and unification. This is especially important in the development of educational information thesauruses, which serve as a linguistic tool for forming the professional competence of the future teacher. The systematization of pedagogical terms by thematic series, combined by a common orientation, allows to compare these terms, to see the specifics of each, which opens additional opportunities for practical use of the meaning of each term in the educational process.

Key words: thesaurus modeling, pedagogic terms, semantic relations, thematic row, terminology.

1. Вступ

Останніми роками відбувається процес переосмислення понятійного апарату педагогіки як науки загалом: виникають нові поняття, старі наповнюються новим змістом. До термінологічного апарату педагогіки проникають терміни суміжних наук, як-от: *парадигма, картина світу, синергетика, прогностична модель, інсайд, Я-концепція* тощо, що свідчить про інтегральний характер розвитку педагогічного знання. Педагогічна термінологія, яка активно розвивається, потребує впорядкованості та стандартизації, а тому аналіз педагогічної термінології є актуальним.

У термінознавстві виокремлюємо низку підходів до вивчення терміна. Так, структурно-семантичні характеристики терміна виявляються в процесі лінгвістичного аналізу, ідеографічний опис термінології здійснюють на основі семантичного аналізу, а інформаційна природа терміна зазвичай вислизає з поля зору лінгвістів і вивчається в рамках онтологій предметних областей знань. Однак логіко-понятійне моделювання терміносистем окремих наук дозволяє подолати фрагментарність традиційного розгляду терміна і застосувати інтегративний підхід до його вивчення. Моделі терміносистем необхідні під час укладання термінологічних словників, інформаційних тезаурусів, створення автоматизованих інформаційних систем і баз даних, а тому тезаурусне моделювання є одним з актуальних міжгалузевих завдань нашого часу. З огляду на це пропонуємо тезаурусне моделювання термінополя предметної області *Pädagogik* «педагогіка» в сучасній німецькій мові.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивчення педагогічної термінології відбувається у декількох напрямках: аналіз структури і функцій понятійно-термінологічного апарату педагогіки (А.Ф. Закірова, Н.Л. Коршунова, В.М. Полонський, Т.А. Старшинова), аналіз термінології окремих галузей педагогічного знання, зокрема, загальної педагогіки (І.М. Пулатов), дидактики (Г.А. Бордовський, С.В. Єрьоміна, В.В. Краєвський), теорії виховання (В.С. Безрукова, І.В. Кичева, Б. Першуткін), етнопедагогіки (Є.Л. Христова) тощо. Проте досі нема однозначної логічної класифікації педагогічних термінів. Так, у понятійно-термінологічному апараті педагогіки виокремлюють: 1) філософські терміни, які відображають найзагальніші риси дійсності: *сутність, якість, буття, діалектика*; 2) власне поняття педагогічної науки: *виховання, навчання, освіта, предмет, метод навчання*; 3) загальнонаукові поняття, вживані в багатьох інших науках: *система, модель, гіпотеза, структура*; 4) запозичені терміни з інших наук, насамперед психології: *сприйняття, пам'ять, синергетика* (Горбунов, 2015). Проте такі класифікації педагогічної термінології ґрунтуються не на суцільній вибірці термінів: автори наводять зазвичай найуживаніші терміни окремих галузей педагогіки.

Такий атомарний підхід намагаються подолати під час тезаурусного моделювання певної предметної області. У процесі тезаурусного моделювання термін трактують як один із способів вербальної репрезентації спеціального знання або як інформаційно-когнітивну структуру, яка акумулює спеціальні знання, необхідні в процесі професійно-наукової діяльності. Розгляд термінології як складника тезауруса відбувається з урахуванням організації галузі спеціального знання і термінологічного поля на основі семантичних відношень між термінами.

3. Мета і завдання дослідження

Мета нашого дослідження – тезаурусне моделювання термінополя предметної області *Pädagogik* «педагогіка» і семантичний аналіз термінології сучасної німецької педагогіки на основі суцільної вибірки з педагогічних словників, довідників і тезаурусів „*Pädagogische Grundbegriffe*” (Lenzen, 2004), „*Lexikon Pädagogik*” (Tenorth, 2007), „*Handwörterbuch Erziehungswissenschaft*” (Casale, 2009). Загальна кількість досліджуваних одиниць складала 4 852 терміни і 1 600 терміносполук. Поставлена мета передбачає розв'язання низки завдань: 1) укласти глосарій німецьких педагогічних термінів і проаналізувати їх дефініції; 2) прослідкувати логіко-семантичні відношення між педагогічними термінами і виокремити їх найчастотніші типи; 3) запропонувати модель тезауруса німецької педагогічної термінології; 4) розробити на основі створеного тезауруса семантичну класифікацію термінів сучасної німецької педагогіки.

Аналіз різних джерел з проблематики дослідження дозволив нам виокремити три підходи до визначення поняття *тезаурус*. У разі першого підходу тезаурус розглядають як тип побудови одномовного словника (Никитина, 1978), який містить прямі і зворотні семантичні зв'язки між смисловими елементами. Згідно з другим підходом тезаурус трактують як основу функціонування інформаційно-пошукової мови, як зв'язки між лексичними одиницями інформаційно-пошукової та природної мов (Дарчук, 2009). У межах третього підходу тезаурус розглядають як систему уявлень, знань людини про навколишній світ або окремі його сфери. За такого трактування тезаурус є складною системою понять, яка функціонує як компонент уявлення людини (Карась, 2010).

Сьогодні розроблено тезауруси українських лінгвістичних термінів (Н.П. Дарчук, Л.А. Алексієнко, В.М. Сорокін), термінів теорії управління освітою (Н.В. Місько), термінів англійської лексикології (Ю.І. Горбунов), метамови англійської лінгвістичної прагматики (М.С. Петрякова), німецької фахової мови промислової автоматизації (С.В. Кійко, Н.О. Школьна) тощо. Проте комплексні дослідження наукового тезаурусу німецької педагогіки досі відсутні, що й зумовлює актуальність нашого дослідження. Такі властивості термінологічних одиниць, як системність, стійкість і регулярність зв'язків, відсутність експресії, точність, об'єктивність опису, уможливають тезаурусне моделювання терміносистеми педагогіки в німецькій мові, що дозволить продемонструвати логічні зв'язки між поняттями і термінами досліджуваної предметної сфери.

4. Тезаурусне моделювання педагогічної термінології

У роботах з термінознавства необхідною умовою появи і функціонування терміна є його співвіднесеність з науковим поняттям або структурованим знанням певної предметної області, що передбачає наявність у терміна дефініції (Т.Р. Кияк, В.М. Лейчик, Д.С. Лотте, О.В. Суперанська та інші). З огляду на це розробка комплексної методики тезаурусного моделювання включає три етапи: 1) моделювання спеціального знання у вигляді онтології як моделі предметної області (Карась, 2010); 2) моделювання термінології у вигляді термінологічного поля як уніфікованої на системній основі багаторівневої класифікаційної структури, що об'єднує терміни сфери однорідної професійної діяльності (Морозова, 2004: 75); 3) моделювання тезаурусу, який є як моделлю метамови науки, так і моделлю структури відповідної галузі знання (Никитина, 1978). Семантичне поле терміну *Pädagogik* «педагогіка» моделюємо з урахуванням семантичних ознак, які формують його інтенціонал. Компонентний аналіз терміну *Pädagogik* «педагогіка» у лексикографічних джерелах і лексиконах дозволяє виокремити два його основних значення:

1) наукова дисципліна, яка займається теорією і практикою освіти і виховання, тобто педагогіка як теоретична дисципліна у працях Е. Вебера, М. Вінклера, М.К. Гончарова, В.О. Ключевського, Л. Рота та інших;

2) науковий супровід освітнього і виховного процесів у межах певної спільноти, тобто педагогіка як практична діяльність у дослідженнях Б. Біргмейєра, Е. Мюреля, Г. Пфаффенберґера.

Ідеї сучасної німецької педагогічної школи відображені в другому значенні терміна. Педагогіка як практична діяльність є безпосередньою діяльністю вчителів та вихователів, вона пред'являє свої вимоги як до суб'єктів і об'єктів педагогіки, так і до якості навчально-виховного процесу. Саме педагогічна практика диктує основні напрями та форми розвитку педагогіки як науки.

У процесі відбору дефініцій педагогіки як науки і практичної діяльності, що включаються до тезаурусу, ми керувалися критерієм максимальної інформативності, що передбачає наявність більшості інтегральних сем в інтенціоналі. За результатами компонентного аналізу більше 20-ти наявних дефініцій терміну *Pädagogik* як робоче визначення обрано найзагальнішу дефініцію, яка охоплює як теоретичну, так і практичну педагогіку: *wissenschaftliche[s] Arbeitsgebiet, auf dem man sich mit Fragen der Entwicklung und Begründung von Zielen sowie mit der Erziehung und Ausbildung verschiedenster Personengruppen befasst* (Stangl, 2018). Це означає, що сучасна німецькомовна система педагогічного знання включає в себе широкий спектр наук. Вона представлена загальною педагогікою, дошкільною, шкільною педагогікою, сурдо-, тифло- і олігофренопедагогікою; до неї входять також виробнича педагогіка, військова педагогіка, педагогіка вищої школи, молодіжного руху, клубної роботи і сімейного виховання, етнопедогогіка. Крім теорії виховання, до педагогіки входять дидактика, школознавство та інші наукові дисципліни (Журавська, 2014: 198–199). Таке широке коло дисциплін вимагає їх теоретичного осмислення і представлення в змодельованому нами тезаурусі німецької педагогічної термінології.

Аналіз термінологічної системи німецької педагогіки за тлумачними словниками та лексиконами дозволяє виокремити такі її галузі: загальна педагогіка (*Allgemeine Pädagogik*), історія педагогічних вчень (*Historische Bildungsforschung*), порівняльна педагогіка (*Vergleichende Pädagogik*), шкільна педагогіка (*Schulpädagogik*), дошкільна педагогіка (*Grundschul-/Vorschulpädagogik*), педагогіка середньої освіти (*Pädagogik des Sekundarbereichs*), спеціальна педагогіка, представлена дефектологією, корективною освітою, логопедією й інклюзивною педагогікою (*Sonderpädagogik*), соціальна педагогіка, яка включає соціальну роботу (*Sozialpädagogik*), освіта дорослих, яка охоплює самоосвіту, післядипломну освіту і просвітницько-інформаційну діяльність (*Erwachsenenbildung*), міжкультурна педагогіка, яка включає міжкультурну комунікацію (*Interkulturelle Pädagogik*), професійна педагогіка і професійне навчання (*Berufspädagogik*), школознавство як управління освітою і навчально-виховними закладами (*Theorie der Schule/des Unterrichts/des Lehrplans*), суміжні дисципліни (*Psychologie, Soziologie, Biologie, Anatomie, Physiologie, Ethik, Ästhetik, Fachdidaktiken*). У межах цих галузей можна виокремити педагогічні спеціальності: *Ausländerpädagogik, Freizeit-, Medien-, Friedens-, Sexual-, Umwelt-, Betriebspädagogik* тощо. Проте аналіз словникових дефініцій, еквівалентних, меронімічних та гіперонімічних зв'язків між окремими термінами дозволяє детальніше розмежувати групи педагогічних наук:

1) за типом освітньо-виховного закладу: *Vorschul-, Schul-, Berufs-, Museums-, Theater-, Kultur-, Gemeinde-, Betriebspädagogik, Hochschuldidaktik*;

2) за навчальним предметом: *Kunst-, Musik-, Religions-, Sport-, Sexual- und Wirtschaftspädagogik, Natur- und Umweltpädagogik, Sachunterrichtsdidaktik*;

3) за формами навчання: *Medienpädagogik, Mediendidaktik, Erlebnispädagogik, Wildnispädagogik, Budopädagogik*;

4) за цільовою групою: *Geschlechterpädagogik, Sonder-, Heil- und Förderpädagogik, Berufspädagogik, Erwachsenenbildung, Geragogik*;

5) за суспільним чи політичним спрямуванням: *Sozialpädagogik, Interkulturelle Pädagogik*.

Отже, на основі аналізу дефініцій, еквівалентних, меронімічних та гіперо-гіпонімічних відношень тезаурусну модель німецькомовної педагогічної лексики можна представити у вигляді схеми з вершиною «Педагогіка», яка розпадається на два основні термінополя: «Загальна педагогіка» і «Спеціальні педагогіки». Термінополе «Загальна педагогіка» включає в себе три субполя: «Систематична педагогіка», «Історична педагогіка» і «Порівняльна педагогіка», а термінополе «Спеціальні педагогіки» – п'ять субполів: *шкільна, професійна, соціальна, інклюзивна педагогіка та освіта дорослих*. Ці терміни є гіпонімами стосовно гіпероніма «Спеціальна педагогіка» (див. рис. 1).

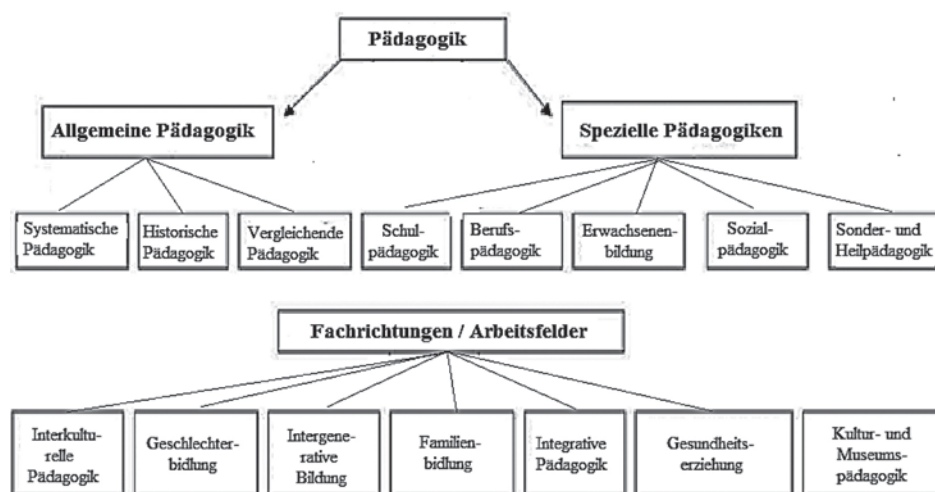

Рис. 1. Тезаурусна модель німецькомовної педагогічної лексики

У межах кожного термінополя можна виокремити низку спеціальностей, які є сферами діяльності. Таким чином, досліджувана термінологія має складну ієрархічну структуру, яка відображає систему педагогічних понять і відношень між ними.

На другому етапі укладаємо перелік можливих логіко-семантичних відношень між поняттями, вираженими педагогічними термінами. Колектив авторів під керівництвом Н.П. Дарчук виокремлює низку типів відношень, основними серед яких є гіпонімія (*pid – vid*), супідрядність на одному рівні – парціація (*частина – ціле*), синонімія, кореляція, асоціація, локалізація об'єкта, його призначення, функція, способи вираження функції тощо (Дарчук, 2009: 193). Назву відношення автори розглядають як двомісний предикат **R (A, B)**, який зв'язує заголовне слово статті і введений цим предикатом термін. Опрацьований за цим принципом тезаурус німецьких педагогічних термінів містить 6 452 терміни і терміносполуки, охоплені семантичною мережею із 9 372 семантичних відношень (див. табл. 1, побудовану за методикою Н.П. Дарчук (Дарчук, 2009: 193)):

Створений тезаурус є статичною моделлю логіко-поняттєвих відношень між термінами педагогічної метамови. Найбільш значна частина термінів охоплена парадигматичними семантичними відношеннями *pid – vid, синонімія, частина – ціле, кореляція*. Таке мережеве представлення даних має не тільки суто прикладне значення, але й дозволяє глибше проникнути в логічні відношення педагогіки, точніше змоделювати аналізовану терміносистему.

У систематизації педагогічних термінів ми виходимо з предметно-тематичної близькості понять. Терміни групуються навколо якого-небудь розділу (проблеми) педагогічної науки і утворюють тематичний ряд. Так, **загальнопедагогічні терміни** включають позначення основних понять педагогіки, її принципів і закономірностей, назви напрямів і течій у педагогічній науці, позначення наукових методів досліджень, як-от: *Erziehung, Bildung, Selbsterziehung, Regeln, Methoden, Umerziehung*. Серед них можна виокремити такі підгрупи: 1) терміни педагогічної типології: *Entwicklungspädagogik, Berufs- und Wirtschaftspädagogik, Sonderpädagogik, Erwachsenenbildung, Kultur- und Freizeitpädagogik*; 2) назви напрямів і течій у педагогіці: *hermeneutische/empirische/evolutionäre/phänomenologische/psychoanalytische Pädagogik*; 3) назви наукових методів досліджень: *multiperspektivische Fallarbeit, Gesprächsführung, Mehrebenenanalyse*; 4) терміни методологічних основ педагогіки: *schichtenspezifische Sozialisation, nachhaltiges Lernen, individueller Zugang zur Persönlichkeit* тощо.

Кількісні характеристики семантичних відношень

Тип семантичних відношень	Термін А (приклад)	Термін В (приклад)	К-сть
Рід – Вид (<i>A</i> є родовим до <i>B</i>)	<i>Testverfahren</i>	<i>Paralleltest</i>	1578
Дисципліна (<i>A</i> розглядається в дисципліні <i>B</i>)	<i>klinische Psychologie</i>	<i>Psychologie</i>	1324
Синоніми (<i>A</i> синонімічний <i>B</i>)	<i>Diskalkulie</i>	<i>Rechenstörung</i>	1185
Частина – ціле (<i>B</i> складається з <i>A</i>)	<i>Broca-Zentrum</i>	<i>Frontalcortex</i>	645
Корелят (<i>A</i> протилежний <i>B</i>)	<i>positive Phase</i>	<i>negative Phase</i>	633
Дивись ... (про <i>A</i> дивись <i>B</i>)	<i>Schulphobie</i>	<i>Schulangst</i>	612
Асоціація (<i>A</i> асоціюється з <i>B</i>)	<i>Paradigma</i>	<i>Lehrsatz</i>	443
Аспект (<i>A</i> розглядається в аспекті <i>B</i>)	<i>Eigensinn</i>	<i>Persönlichkeitsmerkmal</i>	377
Параметр (<i>A</i> характеризується <i>B</i>)	<i>Sprachentwicklung</i>	<i>Ein-Wort-Stadium</i>	328
Об'єкт початковий (<i>A</i> здійснюється над <i>B</i>)	<i>Reflexion</i>	<i>Innenwelt</i>	301
Операція / процедура (для <i>A</i> процедурою / операцією буде <i>B</i>)	<i>Datenerhebung</i>	<i>Beobachtung</i>	288
Носій параметра (носієм параметра <i>A</i> є <i>B</i>)	<i>Dorian-Gray-Syndrom</i>	<i>unreife Persönlichkeit</i>	267
Належить до (<i>A</i> відноситься до <i>B</i>)	<i>Ähnlichkeit</i>	<i>Assoziationsgesetz</i>	242
Імплікація (якщо <i>A</i> , то <i>B</i>)	<i>Devianz</i>	<i>Delinquenz</i>	203
Метод (<i>A</i> із застосуванням <i>B</i>)	<i>Intelligenzforschung</i>	<i>Tiefenlernen</i>	184
Об'єкт кінцевий (<i>A</i> здійснене над <i>B</i>)	<i>Entwicklungstest</i>	<i>Vorschulkind</i>	165
Інструмент (<i>A</i> із застосуванням <i>B</i>)	<i>Messung</i>	<i>Likert-Skala</i>	133
Спосіб вираження (<i>A</i> виражене <i>B</i>)	<i>didaktische Reduktion</i>	<i>Elementarisierung</i>	112
Функція основна (<i>A</i> виражає <i>B</i>)	<i>Bulimie</i>	<i>Essstörung</i>	97
Відношення (<i>B</i> зв'язує <i>A</i>)	<i>Chunking</i>	<i>Reize</i>	75
Спосіб представлення об'єкта (<i>A</i> представляється через <i>B</i>)	<i>Barnum-Effekt</i>	<i>Neigung</i>	72
Одиниця рівня (одиницею <i>A</i> є <i>B</i>)	<i>Ignoranz</i>	<i>Jerkitude</i>	47
Об'єкт науки (<i>A</i> є об'єктом <i>B</i>)	<i>Historische Pädagogik</i>	<i>Allgemeine Pädagogik</i>	33
Клас (<i>A</i> входить до класу <i>B</i>)	<i>Empirismus</i>	<i>Erkenntnistheorien</i>	25

Терміни теорії виховання об'єднують терміни типології виховання, змісту і процесу виховання, його принципів, методів і прийомів. Сюди належать терміни на позначення: 1) типології виховання: *technokratische, emanzipatorische, ästhetische Erziehung, Habits*; 2) змісту виховання: *Humanismus, Kollektivismus, Disziplin, Zielstrebigkeit*; 3) процесу виховання, його принципів, засобів, методів і прийомів: *Mündigkeit, Eltern-Kind-Therapie, Beratung, Generationenkonflikt, Integration, Evidenz*; 4) діяльності вихователя: *pädagogisches Handeln, Unterrichten, Informieren, Animieren, Beraten, Arrangieren, professionelle Kompetenz, Lernhilfe, Therapie* тощо.

Терміни теорії загальної і політехнічної освіти і навчання поділяємо на такі групи: 1) вихідні поняття і принципи дидактики: *integrierter Unterrichtsbereich, intentionale Lernhilfe, Curricula, Differenzierung, Störfaktoren*; 2) терміни політехнічної освіти і навчання: *Berufsausbildung, Berufsbild, berufliche Autonomie, Weiterbildung, Schlüsselqualifikationen*; 3) політехнічна номенклатура: *Lehrwerkstatt, duales Ausbildungssystem, Berufsoberschule*; 4) терміни методів і засобів навчання: *Kompetenzentwicklung, Evaluation, Qualitätssicherung*; 5) терміни організаційних форм навчання: *Unterricht, Seminar, Exkursion, Kolloquium, Praktikum*; 6) терміни окремих методик: *Lesekompetenz, Lese-Rechtschreib-Test, Schriffterwerb, didaktische Spiele, Zeichensetzungsdiktat, Rechtschreibdiktat*; 7) номенклатура окремих методик: *Umrisskarte, Handatlas, physikalische Geräte, Schreibtexte* тощо.

Терміни організації народної освіти включають історію шкільної справи, питання керівництва народною освітою, організації навчально-виховної роботи в школі тощо. Найбільшою за обсягом є група термінів, які стосуються внутрішнього розпорядку шкільного життя: *Schulautonomie, Schuldirektor, Schülermitbestimmung, Schülervertretung, Schulklima* тощо. **Терміни історії педагогіки** мають суто історичне значення, як-от: *rhetorische Schule, Mädchenschulwesen, Volksschule* тощо.

5. Висновки

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що метод тезаурусного моделювання німецької педагогічної термінології є ефективним під час вирішення задач формалізації семантики нечітко окреслених термінологічних об'єктів, їх систематизації та уніфікації. Це особливо важливо під час розробки навчальних інформаційних тезаурусів, які виступають лінгводидактичним інструментом формування професійної компетенції майбутнього педагога. Систематизація педагогічних термінів за тематичними рядами, об'єднаними спільною спрямованістю, дозволяє порівнювати ці терміни, бачити специфіку кожного з них, що відкриває додаткові можливості для практичного використання значення кожного терміна в навчальному процесі.

Перспективним вважаємо верифікацію статичної теоретичної тезаурусної моделі німецької педагогічної термінології шляхом застосування її для аналізу корпусу текстів з різних розділів педагогіки. Міждисциплінарний підхід дозволить більш об'єктивно оцінити специфіку педагогічної термінології, систематизувати її структуру й сприятиме впорядкуванню педагогічного знання.

Література:

1. Горбунов Ю.И. Семиотико-синергетические принципы тезаурусного моделирования семантического поля термина Lexicology «лексикология». *Вестник ЧГПУ им. И. Я. Яковлева*. 2015. № 2 (86). С. 46–53.
2. Дарчук Н.П., Алексієнко Л.А., Сорокін В.М. Термін у лінгвістичній інформатиці. *Інформаційні технології в освіті*. 2009. № 4. С. 191–199.
3. Журавська В., Мирончук Н. Педагогічна освіта в Німеччині, її сучасний стан і особливості. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном*. Житомир : ЖДУ, 2014. С. 198–199.
4. Карась С.И. Модели представления знаний и когнитивная психология: две стороны одной медали. *Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология*. 2010. №2 (10). С. 23–26.
5. Морозова Л.А. Терминознание: Основы и методы. Москва : Прометей, 2004. 144 с.
6. Никитина С.Е. Тезаурус по теоретической и прикладной лингвистике. Москва : Наука, 1978. 376 с.
7. Casale R., Larcher S., Oelkers J., Andresen S. Handwörterbuch Erziehungswissenschaft. Weinheim: Beltz, 2009. 924 S.
8. Lenzen D. Pädagogische Grundbegriffe. 2 Bde. 7. Aufl. Rowohlt Taschenbuch, 2004. 1650 S.
9. Stangl W. *Pädagogik*. Online Lexikon für Psychologie und Pädagogik. URL: <http://lexikon.stangl.eu/1399/paedagogik/> (дата звернення: 28.03.2020).
10. Tenorth H.-E., Tippelt R. *Lexikon Pädagogik*. Weinheim : Beltz, 2007. 786 S.

References:

1. Gorbunov Yu. I. (2015). Semiotiko-sinergeticheskie printsipy tezaurusnogo modelirovaniya semanticheskogo termina Lexicology „leksikologiya“. *Vestnik ChGPU im. I. Ya. Yakovleva*. № 2 (86), 46–53 [in Russian].
2. Darchuk N.P., Aleksiienko L.A., Sorokin V.M. (2009). Termin u lnhvistychnii informatytsi. *Informatsiyini tekhnolohii v osviti*. № 4, 191–199 [in Ukrainian].
3. Zhuravska V., Myronchuk N. (2014). Pedahohichna osvita v Nimechchyni, yii suchasnyi stan i osoblyvosti. *Modernizatsiia vyshchoi osvity v Ukraini ta za kordonom*. Zhytomyr: ZhDU, 198–199 [in Ukrainian].
4. Karas S.I. (2010). Modeli predstavleniya znaniy i kognitivnaya psikhologiya: dve storony odnoy medal. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filosofiya. Sotsiologiya. Politologiya*. № 2 (10), 23–26 [in Russian].
5. Morozova L.A. (2004). Terminoznanie: Osnovy i metody. Moscow : Prometey, 144 [in Russian].
6. Nikitina S.Ye. (1978). Tezaurus po teoreticheskoy i prikladnoy lingvistike. Moscow : Nauka, 376 [in Russian].
7. Casale R., Larcher S., Oelkers J., Andresen S. (2009). Handwörterbuch Erziehungswissenschaft. Weinheim: Beltz, 924.
8. Lenzen D. (2004). Pädagogische Grundbegriffe. 7. Aufl. Rowohlt, 1650.
9. Stangl W. (2018). *Pädagogik*. Online Lexikon für Psychologie und Pädagogik: <http://lexikon.stangl.eu/1399/paedagogik/>.
10. Tenorth H.-E., Tippelt R. (2007). *Lexikon Pädagogik*. Weinheim: Beltz, 786.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2020
The article was received 8 April 2020

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В СУЧАСНИХ ФРАНКОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Смушак Тетяна Володимирівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри французької філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
t_smushak@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6216-2492

Беженар Тетяна Василівна,
магістрант кафедри французької філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
Tanka.bezhebar@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0673-2224

Мета. Метою статті є дослідження лінгвістичних засобів реалізації маніпулятивного впливу в сучасних франкомовних рекламних текстах косметичної продукції та парфумів.

Методи. У роботі використано такі методи дослідження: метод суцільної вибірки (формування фактичного матеріалу дослідження), описовий метод (спостереження, класифікація та інтерпретація досліджуваних лінгвістичних явищ), метод функціонального аналізу (з'ясування комунікативно-прагматичного призначення лінгвістичних засобів у рекламі).

Результати. Дослідивши лінгвістичну складову частину сучасних франкомовних рекламних текстів косметичної продукції та парфумів, виокремлено такі засоби увиразнення в них маніпулятивного впливу: вживання географічних назв, власних імен людей, наукових термінів, англіцизмів, чисел, прикметників у формі вищого ступеня порівняння, епітетів, імперативних конструкцій, слів із розмовного стилю, слів із відтінком гіперболізації, відкритих запитань та окличних фраз. За нашими спостереженнями, досить високою є частота вживання географічних назв та власних імен людей (знаменитостей, які є авторитетами для потенційних споживачів). Використання наукових термінів засвідчує той факт, що продукція є лабораторно протестованою. Англіцизми підсилюють ідею неповторності рекламованих товарів. Словоскладання, афіксація, скорочення – досить поширені прийоми словесної маніпуляції. Епітети підкреслюють характерні риси, визначальні якості товарів, додають рекламному тексту емоційності, образності. Імперативні конструкції (дієслова, вжиті у 2-й особі множини наказового способу) прямолінійно підвищують мотивацію до покупки. Використання розмовної лексики сприяє налагодженню довіри, усуває класовий бар'єр. Важливу функцію виконують числа, адже переконують у правдивості поданої інформації. Особливе місце займають відкриті запитання, а також фрази, які завершуються знаком оклику. Одним із провідних методів впливу є гіпербола, яка у франкомовних рекламних текстах найчастіше твориться за допомогою слів *extra, mega, super, hyper, ultra, maxi, multi, parfait*. Маніпулювання відбувається, зокрема, шляхом урахування особливостей побудови рекламного тексту.

Висновки. Однією з найбільш ефективних стратегій, якою керуються сучасні рекламісти під час створення рекламних текстів косметичної продукції та парфумів, є маніпулятивна. Ця стратегія передбачає ретельний добір лінгвістичного матеріалу, а саме: географічних назв, власних імен, наукових термінів, англіцизмів, якісних прикметників, розмовної лексики, відкритих запитань, імперативних конструкцій, окличних фраз, чисел. Маніпулювання відбувається, зокрема, шляхом свідомого і цілеспрямованого урахування особливостей побудови рекламного тексту, його змістової наповненості. Доведено, що саме лінгвістичні засоби відіграють провідну роль у творенні впливової реклами, здатної керувати думками та діями своїх адресатів.

Ключові слова: лінгвістичний засіб, вплив, маніпуляція, рекламний текст.

LINGUISTIC MEANS OF MANIPULATIVE INFLUENCE IN MODERN FRENCH-LANGUAGE ADVERTISING TEXTS

Smushak Tetiana Volodymyrivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of French Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
t_smushak@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6216-2492

Bezhenar Tetiana Vasylivna,
Master of French Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Tanka.bezhebar@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0673-2224

Purpose. The purpose of the article is to study linguistic means of exercising manipulative influence in modern French-language advertising texts of cosmetic products and perfumes.

Methods. The following research methods are used in the study: continuous sampling method (formation of actual research material), descriptive method (observation, classification and interpretation of the studied linguistic phenomena), method of functional analysis (clarification of the communicative and pragmatic purpose of linguistic means in advertising).

Results. After studying the linguistic component of modern French-language advertising texts of cosmetic products and perfumes, the following means of expressing manipulative influence in them were singled out: the use of geographical names, proper names of people, scientific terms, anglicisms, numbers, epithets, imperative constructions, colloquial words, words with a hint of hyperbole, open-ended questions and exclamatory phrases. According to our observations, the frequency of using geographical names and proper names of people (celebrities who are authorities for potential consumers) is quite high. The use of scientific terms testifies to the fact that the products are laboratory tested. Anglicisms reinforce the idea of the unique chic of advertised goods. Collocations, affixes, abbreviations are quite common techniques of verbal manipulation. The epithets emphasize the characteristic features that determine the quality of the goods, add to the advertising text emotionality and imagery. Imperative structures (verbs, used in the 2nd person plural of the imperative mood) directly create motivation for buyers. The use of colloquial vocabulary helps to build confidence, remove the class barrier. Numbers play an important role because they are convinced of the truth of the provided information. Particularly important are open-ended questions and phrases with an exclamation mark. One of the leading methods of influence is hyperbole, which in French-language advertising texts is most often created using such words as extra, mega, super, hyper, ultra, maxi, multi, parfait. Manipulation occurs by taking into the peculiarities of the construction of advertising text.

Conclusions. One of the most effective strategies that modern advertisers follow during creating cosmetic and perfume advertising texts is manipulative. This strategy involves careful selection of linguistic material, namely: geographical names, proper names, scientific terms, anglicisms, qualitative adjectives, colloquial vocabulary, open-ended questions, imperative constructions, exclamatory phrases, numbers. Manipulation occurs, in particular, by consciously and purposefully taking into account the peculiarities of the construction of advertising text, its content. It is proved that linguistic means play a leading role in creating influential advertising, capable of managing the thoughts and actions of their addressees.

Key words: linguistic mean, influence, manipulation, advertising text.

1. Вступ

У ХХІ столітті реклама збагачена різноманітними прийомами маніпулятивного впливу, але найефективнішим засобом спонукання залишається слово. Франкомовні рекламні тексти вирізняються своєю креативністю і, зазвичай, не містять багато слів, проте активно заохочують адресата придбати рекламований товар чи скористатися послугою. Сучасна французька реклама засновується на творчому підході і вишуканих образах.

Лінгвістичний аспект рекламних текстів привертав увагу багатьох дослідників, а саме: Ю. Бернадської, О. Зелінської, В. Зирки, Х. Кафтанджієва, Т. Лившиц та ін. Наукова новизна роботи полягає в дослідженні лінгвістичних засобів у вираженні маніпулятивного впливу в сучасних франкомовних рекламних текстах косметичної продукції та парфумів, доведенні їх комунікативно-прагматичного потенціалу. Матеріалом дослідження виступають рекламні тексти, дібрані методом суцільної вибірки, виокремлені із французьких видань: *Marie France* (№ 1, 2018), *Marie Claire* (№ 812, 2020), *Elle* (№ 3875, 2020).

2. Маніпулятивні стратегії

До маніпулятивних впливів реклами відносять: психологічний вплив, когнітивний вплив, нейролінгвістичний вплив, соціокультурний вплив (Gumperz, 1982) та інші впливи. Лінгвісти наполегливо досліджують комунікативні стратегії і тактики маніпулятивного спрямування. Л. Ільницька наголошує: «Лінгвальний сугестивний вплив – це використання мови з метою встановлення певного психологічного контакту та отримання доступу до несвідомого (Ільницька, 2006: 12). О. Дмитрук вирізняє: *стратегію ухилення від істини*, в межах якої визначаються тактики навішування ярликів, узагальнень, перенесень; *стратегію викривлення інформації*, яка передбачає реалізацію тактик повторення, гіперболізації та применшення; *стратегію імунізації*, що втілюється за допомогою тактики посилення на авторитети тощо (Дмитрук, 2006: 7–11). Так, у тексті, розміщеному на обкладинці французького журналу *Grazia* (2015, № 273), щоб заохотити читачів придбати новий номер видання, рекламісти вміло поєднали гіперболізацію, нагородження епітетів із посиленням на авторитет відомої американської співачки Лани Дель Рей: «*Romantique, timide, connectée. Lana Del Rey. Rencontre exclusive avec une femme moderne.*»

Виокремимо декілька способів психологічної маніпуляції споживачською аудиторією:

Принцип № 1 – збут товару зростає, якщо покупець відчуває стрес чи страх. Наприклад, страх старіння викликає в людини бажання якомога швидше покращити свій зовнішній вигляд. До таких маніпулятивних методів вдалися рекламісти, які співпрацюють із косметичним брендом Clinique. В одній із реклам анти-вікового засобу для обличчя від бренду Clinique наголошено, що його створено спеціально для нетерплячих, для тих, хто поспішає, прагне швидко повернути молодість: «*Un anti-âge pour les impatientes! Cliniquement prouvé, en une pression il délivre des bénéfices anti-âge instantanément et pour longtemps grâce au pouvoir transformateur de la Vitamine C. Une vraie cure de jeunesse express pour les plus pressées d'entre nous*» (Booster Anti-Âge Vitamine C Pure 10%, Clinique).

Принцип № 2 – Ego. Товар повинен викликати лише позитивні емоції (бути таким же успішним чи/та красивим, як знаменитий актор, модель і т.д.). Такий рекламний текст обов'язково містить порівняння. У французькій мові порівняльні конструкції найчастіше будуються за допомогою сполучника *comme*. Наприклад, придбавши парфуми від бренду Chanel, ми будемо почуватись як відомі жінки, зокрема як знаменита акторка і фотомодель Одрі Хепберн: «*Parfums préférés de femmes célèbres (Spoiler: nous pouvons toutes nous sentir comme Audrey Hepburn)*».

Принцип № 3 – достовірність інформації (позитивні відгуки споживачів). Прикладом може слугувати рекламний текст, який заохочує споживача придбати засіб для де-макіяжу обличчя від бренду Bleu Libellule. У рекламному тексті зазначено, що цей засіб настільки приємний, що «я одразу його порадила» іншим: «*Tellement agréable que je l'ai tout de suite recommandée en y joignant le lait démaquillant*».

Принцип № 4 – викликати в людини прагнення належати до певної групи (їдеться про групу-авторитет). Наприклад, реклама парфумів «1978 Les Bains Douches» від парфумерної марки Les Bains Guerbois немов занурює потенційного споживача в атмосферу, яка панувала в легендарному нічному клубі Les Bains Douches у 1978 році:

«Myrrhe, vanille, patchouli, rose orientale nous plongent à nouveau dans la mythique discothèque Les Bains Douches en 1978. Un jus oriental et poudré pour l'envoûter».

Принцип № 5 – асоціації, які викликає реклама, можуть впливати на поведінку споживача. Такий підхід спостерігаємо в рекламному тексті, що переконує придбати парфум Black Opium від популярного парфумерного бренду Yves Saint Laurent: «Du café noir, de l'absolu de fleur d'oranger, du cèdre et du patchouli pour un parfum charismatique et singulier. Une véritable ode à la femme libre et troublante». Таким чином, чорна кава, апельсиновий цвіт, кедр та пачулі формують разом неповторний запах, який ідеально пасуватиме вільній та спокусливій жінці.

Кожен із принципів характеризується домінуванням певних лексичних одиниць, які, безумовно, акцентують увагу на позитивній стороні товару, створюють потрібний ефект. Передусім це іменники, прикметники, іменники з прикметниками. Спостерігаємо також і вживання речень з експлікованими компонентами, що пояснюють доцільність придбання конкретних товарів. Такі мовні маніпулятивні засоби дуже вигідні для рекламодавця, оскільки в результаті адресат придбає рекламований товар.

3. Лінгвістичні засоби впливу

Рекламні тексти в більшості випадків штучно фокусуються на окремих особах. Однією з основних особливостей реклами є прагматична спрямованість. Словоскладання, афіксація (утворення слів за допомогою префіксів та суфіксів), скорочення – продуктивні прагматичні способи творення реклами. Наприклад, «Soins **anti-âge**» (Bio Retinoid Crème, REN), де поєднання слів *anti* (анти) та *âge* (вік) вказує на зворотність дії (повернення назад); «Au final, les **imperfections** sont samouflées et le teint est parfait» (Teint Idole ultra cushion, Lancôme), де префікс *-im* акцентує увагу на недоліках (*perfection* – досконалість, *imperfection* – недосконалість), які, безумовно, необхідно усунути; «Routine d'hiver pour en finir avec la "**peau de croco**»» (Body-crème, Lancôme), де *croco* – фамільярне скорочення слова *crocodile*.

Наукові терміни («*Sa formule hautement saturée en couleur (elle contient 25% de pigments purs) renferme des actifs hydratants, comme de l'acide hyaluronique, qui apportent douceur et confort*» (Pure Color Desire Rouge Excess Mat, Estée Lauder)), географічні назви («*Direction la Méditerranée avec ce parfum estival*» (Light Blue Sun, Dolce & Gabbana)); власні імена людей («*Pour enchainer votre mère, offrez-lui ce floral blanc solaire, un parfum en édition limitée né de la rencontre et du voyage au Japon du parfumeur Aurélien Guichard et de la color designer Mai Hua*» (L'eau d'Issey, Issey Miyake)) належать до основних засобів вираження маніпулятивного впливу.

У франкомовних рекламних текстах часто фігурують спонукальні речення, зазвичай прості за своєю структурою, покликані налагодити контакт з потенційним споживачем: «**Faites plaisir** à votre maman en lui offrant son jus préféré habillé d'une illustration colorée et arty en édition limitée» (Fleur de Figuier, Roger&Gallet); «*Votre maman est rayonnante? Gâtez-la avec cette signature lumineuse et son flacon sophistiqué aux allures de pierre précieuse*» (Light di Gioia, Giorgio Armani). У даних прикладах простежуємо вживання дієслів у 2-ій особі множини наказового способу (*faites, gâtez*). Дослідниця мовних засобів впливу у рекламному дискурсі Ю. Бернадська зазначає, що використання дієслова у якості основного слова рекламного повідомлення значно підвищує рівень запам'ятовування, оскільки «дієслова є значно яскравішими з позиції уявлення про картинку і фактично всі є конкретними, а відповідно, ближчими до реальності» (Бернадська, 2008: 73).

Вживання розмовних фраз сприяє зменшенню емоційної напруги та, відповідно, скороченню психологічної дистанції: «**Ça bouge** chez BODY'minute» (Epil-crème, BODY'minute). Вираз *ça bouge* є цілком розмовним варіантом. До того ж використано розмовне скорочення слова *cela* – *ça*.

Значну роль у реалізації маніпулятивного впливу у франкомовних рекламних текстах косметичних засобів відіграють англіцизми. Наприклад, у рекламному тексті «*Parmi les actifs, on retrouve l'extrait de mimosa de Constantinople, l'ingrédient star des soins anti-âge de la maison*» (Sisleÿa le teint, Sisley) спостерігаємо вживання англійського слова *star*. Дане слово не потребує перекладу, адже його значення добре відоме усім споживачам та, безумовно, асоціюється з високою якістю.

Особливе місце в рекламних повідомленнях займають відкриті питання («*Mes produits de beauté sont-ils biodégradables?*» (CEO cosmétiques)). Відомо, що незавершений гештальт краще запам'ятовується. Окрім відкритого питання, щоб наголосити на перевагах товару, використовується і риторичний оклик: «*Vous allez aimer vous plaire!*» (слоган марки Veet Men), «*Le hit des fonds de teint de la maison Estée Lauder se décline en stick et on adore!*» (Cushion stick Double Wear, Estée Lauder). Така реклама, безумовно, залишиться в пам'яті, адже знак оклику робить акцент на впевненості, яку споживач матиме, якщо скористається продукцією. Дана реклама демонструє ще один важливий критерій, необхідний для дієвості рекламного тексту, – викликати позитивні емоції, створити гарний настрій.

Важливу функцію в рекламних текстах відіграють числа. У людей цифри завжди викликають певні асоціації. Наприклад, реклама «*Bi-Oil est le #1 des dermo-cosmétiques pour les cicatrices et les vergetures dans 21 pays*» засновується на факті, що товари марки Bi-Oil є найкращими (№ 1) у 21 країні світу, а отже, варто купувати саме їх. У рекламі відомої французької косметичної фірми Uriage «*Avec AGE PROTECT la peau est plus ferme +78%, les rides et les taches sont moins visibles -71%, la peau est protégée des agressions extérieures 96%, la peau est protégée de la lumière bleue des écrans avec le brevet Uriage : Barrière Lumière Bleue*» є відсоткові показники, які запевняють реципієнта у правдивості інформації. Тут чітко описані переваги продукту, аргументи підсилені числовими показниками.

Ще одним поширеним засобом впливу на адресата є гіпербола, яка в сучасних франкомовних рекламних текстах найчастіше твориться за допомогою слів *extra, mega, super, hyper, ultra, maxi, multi*. Наприклад, «*Le plus: son*

raisin pointu hyper précis pour tracer les contours» (Rouge à lèvres Mattetrance Elson, Pat McGrath Labs), «*Sa texture ultra légère est parfaite pour celles qui recherchent un fini naturel sans avoir la sensation de porter du maquillage»* (Accord Parfait Hihglight, L'Oreal Paris), «*Ce fond de teint ultra pigmenté assure une couvrance parfaite jusqu'au bout de la nuit»* (All nighter, Urban Decay), «*Ce fond de teint multi-fonctions a tout pour nous plaire»* (Future Solution LX Teint Luminosité Totale, Shiseido). Відзначаємо, зокрема, часте вживання прикметника parfait (ідеальний): «*Le nouveau fond de teint de la marque assure une couvrance parfaite et légère longue durée»* (Fond de teint Power Fabric, Giorgio Armani Beauty). Ці та інші індикатори перебільшення доносять певну інформацію і водночас виконують головну функцію – зацікавлюють. Читаючи такого типу рекламу, реципієнт захоче перевірити, чи правдива вона. Перебільшення посилює виразність і підкреслює основну думку.

Щоб спонукати потенційних споживачів до придбання певних косметичних продуктів, рекламісти вдаються і до вживання прикметників у формах вищого чи найвищого ступенів порівняння. У французькій мові вищий ступінь утворюється шляхом додавання до прикметника слів plus (більш) та moins (менш). Найчастіше фігурує вищий ступінь порівняння, сконструйований за допомогою додавання до прикметника слова plus. Наприклад, «*Pour une peau plus lisse et des cheveux plus brillants, l'huile de coco extra-vierge liquide est 100 % pure, remplace vos crèmes trop chères et inefficaces et s'applique partout, pour la bonne cause et pour votre plus grand plaisir olfactif et celui de votre compagnon»* (Huile de Coco BIO); «*L'incontournable Girl of Now se réinvente dans une version plus fraîche et plus fruitée. Les notes mi-amandées et mi-orangées se mêlent aux zestes de citron et à la framboise pour un cocktail acidulé»* (Girl of Now Forever, Elie Saab). «*Ce fond de teint cushion délivre une formule plus plus épaisse que son prédécesseur, mais totalement maîtrisée grâce au coussin applicateur»* (Teint Idole ultra cushion, Lancôme). В останньому прикладі слово plus повторюється, що ще більше акцентує увагу на покращеній формулі продукції.

Завдяки прикметникам, які в рекламних текстах виступають епітетами, інформація подається милозвучно, в уяві вимальовуються образи: «*Provocant, capiteux, ultra-sensuel»* (Poison, Dior); «*Cette fragrance fraîche, tonique et sensuelle, marie parfaitement les accords hespéridés, 13029* chyprés, floraux et fougères»* (Eau Sauvage, Dior).

Дуже дієвими методами впливу, на думку психологів, є повернення в минуле чи перенесення в майбутнє, внутрішні діалоги та суперечки. Наприклад, «*J'ai eu des vergetures quand j'étais adolescente, alors bien sûr quand je suis tombée enceinte j'ai voulu les éviter. J'entendais tout le temps parler de Bi-Oil, même avant que j'envisage d'avoir des enfants, et mon choix s'est donc fait naturellement. Je devais être enceinte de 12 semaines lorsque j'ai commencé à l'utiliser sur mon ventre, et je n'ai eu aucune vergeture. Alors quand ma seur est tombée enceinte, je lui ai immédiatement conseillé de l'utiliser»* (Bi-Oil dermo-cosmétiques). У даній рекламі жінка згадує про те, що колись у неї були проблеми зі шкірою (йдеться про розтяжки на животі). Їй вдалося їх позбутися за допомогою засобу від Bi-Oil, який вона використовувала під час вагітності. Рекламний текст написаний у минулому часі (фр. passé composé, imparfait). Це нарація від першої особи однини (je). Текст лаконічний та простий за формою, домінують логічні пояснення. Такий рекламний текст чітко ретранслює основний задум автора – викликати в адресата довіру, налаштувати його на позитивне вирішення проблеми, а, отже, спонукати до покупки.

4. Висновки

Рекламний текст всебічно впливає на покупця: привертає увагу, переконує, примушує, наказує виконувати вигідні замовникам дії. Це стратегія точного творчого планування. Існує безліч лінгвістичних засобів маніпулятивного впливу. Передусім це відбір лексичних одиниць, які надають рекламі оригінальності, цікавості. За нашими спостереженнями, досить високою є частота вживання географічних назв та власних імен людей (знаменитостей, які є авторитетами для потенційних споживачів). Фігурують також наукові терміни, які можуть свідчити про те, що продукція є лабораторно протестованою, а отже, її якість підтверджена. Англiцизми підсилюють ідею неповторності рекламованих товарів. Словоскладання, афіксація, скорочення – досить поширені прийоми словесної маніпуляції. Епітети підкреслюють характерні риси, визначальні якості товарів, додають рекламному тексту емоційності, образності. Прикметник часто вживається у формі вищого ступеня порівняння, який утворюється шляхом додавання до нього слова plus. Імперативні конструкції (у 2-ій особі множини) прямолинійно підвищують мотивацію до покупки. Вживання розмовної лексики сприяє налагодженню довіри, усуває класовий бар'єр. Особливе місце в рекламних повідомленнях займають відкриті запитання, а також фрази, які завершуються знаком оклику. Важливу функцію відіграють числа. Одним із найпоширеніших методів впливу виступає гіпербола. Маніпулювання відбувається, зокрема, шляхом свідомого і цілеспрямованого урахування особливостей побудови рекламного тексту, його змістової наповненості.

Література:

1. Бернадская Ю.С. Текст в рекламе : учеб. пособие. Москва : ЮНИТИДАНА, 2008. 288 с.
2. Дмитрук О.В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англомовній комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000–2005 років) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 19 с.
3. Зелінська О.І. Лінгвальна характеристика рекламного тексту : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2002. 193 с.
4. Зирка В.В. Языковая парадигма манипулятивной игры в рекламе: дис. доктора філол. наук : 10.02.01 / Днепропетровский национальный университет. Днепропетровск, 2005. 462 с.
5. Ільницька Л.Л. Англомовний сугестивний дискурс : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2006. 20 с.

6. Кафтанджиев Х. Н. Тексты в печатной рекламе. Москва : Смысл, 2005. 128 с.
7. Лившиц Т.Н. Реклама в прагмалингвистическом аспекте. Таганрог : ТГУ, 1999. 212 с.
8. Grazia. 2015. № 273. URL : <https://www.grazia.fr/> (дата звернення: 29.03.2020).
9. Gumperz J. J. Discourse strategies. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. 225 p.
10. ELLE. 2020. № 3875. URL : <https://www.elle.fr/> (дата звернення: 29.03.2020).
11. Marie Claire. 2020. № 812. URL : <https://www.marieclaire.fr/> (дата звернення: 29.03.2020).
12. Marie France 2018. № 1. URL : <https://Marie-France> (дата звернення: 29.03.2020).

References:

1. Bernadskaia, Yu.S. (2008). Tekst v reklame : ucheb. posobie [Text in the advertising: training manual]. Moscow: YUNITIDANA, 288 [In Ukrainian].
2. Dmytruk, O.V. (2006). Manipulyatvni stratehii v suchiasnii anhlo-movnii komunikatsii (na materialii tekstiv drukovanykh ta Internet-vydan 2000 – 2005 rokiv) [Manipulative strategies in modern English-language communication: materials of texts of printed and online editions 2000 – 2005]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 19 [In Ukrainian].
3. Zelinska, O.I. (2002). Linhvalna kharakterystyka reklamnoho tekstu [Lingual characteristic of advertising text]. *Candidate's Thesis*. Kharkiv : Kharkivskiy derzh. ped. un-t im. H. S. Skovorody, 193 [In Ukrainian].
4. Zirka, V.V. (2005). Yazikovaia paradigma manipulyativnoi igry b reklame [The language paradigm of a manipulative game in advertising]. *Doctor's thesis*. Dnepropetrovsk : Dnepropetrovskii natsionalnyi universitet, 462 [In Russian].
5. Pnytska, L.L. (2006). Anhlo-movnyi suhestyvnyi dyskurs [English disgusting discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv : Kharkivskiy derzh. ped. un-t im. H. S. Skovorody [In Ukrainian].
6. Kaftandzhiev, Kh.N. (2005). Teksty v pechatanoi reklame [Texts in print advertising]. Moscow : Smysl, 128 [In Russian].
7. Livshyts, T.N. (1999). Reklama v pragmalingvisticheskom aspekte [Advertising in the pragmalinguistic aspect]. Taganrog : TGU, 212 [In Russian].
8. Grazia. (2015). №273. Retrieved from: <https://www.grazia.fr/>.
9. Gumperz, J.J. (1982). Discourse strategies. Cambridge : Cambridge University Press, 225 p.
10. ELLE. (2020). №3875. Retrieved from: <https://www.elle.fr/>.
11. Marie Claire. (2020). №812. Retrieved from: <https://www.marieclaire.fr/>.
12. Marie France (2018). №1. Retrieved from: <https://Marie-France>.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2020

The article was received 14 April 2020

КОНСТРУКЦІЙНА ОСНОВА ПРЕДСТАВЛЕННЯ
ІНАУГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ В НОВИНИХ ТЕКСТАХ

Талавіра Наталія Михайлівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
та методики викладання іноземних мов
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
nataliia.talavira@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5600-5893

Мета представленої розвідки полягає у встановленні мовних засобів передачі ідей інаугураційної промови Дональда Трампа в англійських новинних текстах. Для досягнення поставленої цілі були використані методи суцільної вибірки, кількісного, компонентного та конструкційного аналізу виокремлених одиниць. **Результати дослідження** відображають трансформації, що відбуваються з мовними одиницями під час відображення змісту публічного виступу в новинах. Інаугураційна промова американського президента, яка є його першою офіційною можливістю репрезентувати власне бачення політики та своєї ролі в ній, широко представлена в різних виданнях у всьому світі. При цьому журналісти змінюють зміст і форму тексту через пряме чи непряме цитування мовця, тобто ми маємо справу з реконтекстуалізацією за рахунок субституції мовних одиниць, доповнення шляхом використання нових елементів для тлумачення реалій для широкої аудиторії. У проаналізованих десяти новинних статтях було виокремлено дві групи конструкцій: ідентичні та модифіковані. Ідентичні, тобто тотожні в обох в інаугураційній промові та новині про неї, конструкції, можуть містити два або три компоненти у своєму складі (мікроконструкції) чи включати ціле речення (макроконструкції). Модифіковані конструкції містять змінні компоненти у своєму складі. Зберігаючи ключові слова, трансформовані одиниці представлені узагальненими або специфікованими елементами. Узагальнювальна модель модифікованих конструкцій утілена за допомогою двох операцій, що залежать від довжини трансформованих уривків з інаугураційної промови: моно-, тобто одного висловлення, та поліузагальнення, яке передає зміст одного або декількох абзаців. Операція моноузагальнення підсумовує головну ідею одного висловлення за допомогою модифікованої конструкції, яка представлена двома варіантами: спрощувальним, який виявляється у вживанні займенника або збірного іменника замість вихідної конструкції із промови, або акцентувальним, зі збереженням найбільш важливого компонента з низки представлених у промові.

Висновки. Специфікувальна модель модифікованих конструкцій представлена трьома операціями, такими як: роз'яснення, що пояснює значення елементів у вихідних конструкціях; субституція, що замінює вжиті мовцем компоненти на такі, які мають інше значення; інтенсифікація, у випадках коли квантифікатор, кваліфікатор або неозначений займенник трансформує семантику вихідної конструкції. Таким чином, проведене вивчення мовних одиниць у новинних текстах та їх зіставлення із промовою показало, що у статтях преваюють ідентичні макроконструкції.

Ключові слова: трансформація, ідентична конструкція, модифікована конструкція, реконтекстуалізація, модель.

CONSTRUCTION BASIS OF REPORTING INAUGURAL SPEECH IN NEWS TEXTS

Talavira Nataliia Mykhailivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Chair of Germanic Languages
and Methods of Teaching Foreign Languages
Nizhyn Mykola Gogol State University
nataliia.talavira@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5600-5893

The aim of the given article is to single out linguistic means of rendering ideas of Donald Trump's inaugural in English news texts. To achieve the goal we have used the method of random sampling, quantitative method, methods of discourse analysis, componential and construction analysis. **The results** of the research reflect transformations of linguistic units representing the contents of the public speech in news. The inaugural address of the American president, which is his/her first official opportunity to represent his/her view of politics and his/her role in it, is widely covered in news all over the world. Moreover journalists change the content and form of the text with the help of direct and indirect quotes of the speaker, which results in recontextualization due to substitution of linguistic units, adding new elements to explain realia to a wide audience. In the analyzed ten news texts there have been singled out two groups of constructions: identical and modified. Identical constructions that are the same in both texts can contain two or three components (microconstructions) or include the whole sentence (macroconstructions). Modified constructions have transformed components and fall into two models: generalized and specified. The former is revealed by two operations depending on the length of the replaced fragments: monogeneralization summing up the content of one utterance and polygeneralization reflecting the information from one or several paragraphs. In its turn, monogeneralization falls into simplifying and accentuating variants.

Conclusions. The specified model of modified constructions is represented by three operations: clarification, which explains the meaning of the components in the original construction; substitution, replacing units used by the speaker with those having a different meaning; intensification when a quantifier, a qualifier or an indefinite pronoun transforms the semantics of the original construction. To conclude, the research of the linguistic units in the inaugural address and its reporting in news texts has shown that identical macroconstructions prevail in the analyzed articles.

Key words: transformation, identical construction, modified construction, recontextualization, model.

1. Вступ

Зважаючи на поширеність ЗМІ в повсякденному житті завдяки онлайн-виданням відомих газет та журналів та новинним сайтам, пересічні люди постійно отримують інформацію про політичну ситуацію у країні та світі. При цьому вони знайомляться як з офіційними повідомленнями політичних діячів та організацій, так і з новинами про них, тобто медіатизованими текстами, які поєднують у собі цілі політичного дискурсу створити певну картину світу і вплинути на підсвідомість аудиторії та притаманне медіадискурсу звернення до великої кількості відсутніх адресатів (Lauerbach, 2009: 14), які можуть обговорити новину та прокоментувати її (Fetzer, 2006: 145).

За рахунок широкої аудиторії трансформується зміст і форма тексту, а промова політиків експліцитно подається через пряме та непряме цитування (Lauerbach, 2009: 17, 19). У цьому разі ми говоримо про реконтекстуалізацію, яка включає приховування певної інформації та фільтрування змісту, уточнення фактів (Blackledge, 2005: 121). Такі трансформації внаслідок реконтекстуалізації політичного дискурсу включають структурні зміни тексту, субституцію за рахунок різних лінгвістичних одиниць та доповнення шляхом використання нових елементів для репрезентації різноманітних реалій (Busch, 2009: 580), необхідність якої спричинена наявністю різношерстої аудиторії з різним досвідом, системою цінностей та дискурсивних практик (Lauerbach, 2009: 19).

Одним із різновидів політичного дискурсу виступає інавгураційна промова, яка розглядається як комунікативна подія, коли новообраний президент намагається сконструювати і нав'язати певне бачення світу і водночас мобілізувати підтримку тих, від кого зрештою ця влада залежить (Wadiatkomo, 2017: 276).

Як відомо, політична активність не існує без використання мови (Fetzer, 2006: 141), яка дозволяє людям представити власні події, думки та відчуття у видимій та впізнаваній формі й повідомити їх іншим особам (Radden, 2007: xi). Мова уможливує вербалізацію об'єктивної або вигаданої реальності за допомогою різноманітних мовних одиниць: слів, словосполучень, фразеологічних одиниць та речень. Новою лінгвістичною одиницею аналізу тексту слугує конструкція, яку розглядають як поєднання форми, значення та функції (Goldberg, 2006: 5). Конструкції формуються внаслідок частого вживання й укорінення в пам'яті мовців (Goldberg, 2006: 57), а тому ці одиниці не створюються кожного разу під час комунікації, а зберігаються в довготривалій пам'яті людини в готовому вигляді (Goldberg, 2006: 214).

Мета представленої розвідки полягає у встановленні мовних засобів передачі ідей інавгураційної промови Дональда Трампа в англомовних новинних текстах. Досягнення поставленої цілі передбачає вирішення таких **завдань**: 1) виокремити мовні одиниці в інавгураційній промові та семантично тотожні/подібні їм у новинних статтях, присвячених виступу новообраного президента; 2) класифікувати конструкції на групи з урахуванням ідентичності або відмінності їхніх компонентів у зіставлених текстах; 3) встановити моделі вживання конструкцій у новинах.

Мета та завдання дослідження були досягнуті завдяки використанню **методів** суцільної вибірки, кількісного, компонентного та конструкційного аналізу виокремлених одиниць.

Конструкції поділяють на дві групи з урахуванням парадигматичних та синтагматичних відношень (див. Rotarenko, 2017). Із синтагматичної точки зору конструкції класифікуємо на безпосередні, які є поєднанням двох компонентів, модифіковані, що трансформують безпосередні за рахунок прикметників, іменників з прийменниками або прислівників, та розширені, утворені декількома безпосередніми (Talavira, 2017: 102).

З урахуванням структури у промовах та відповідних новинних текстах конструкції включають дві групи: ідентичні та модифіковані. Ідентичні конструкції, однакові в обох зіставлених текстах – промові та новині про неї – поділяємо на мікро-, які містять два/три слова, та макро-, що включають ціле речення. Модифіковані охоплюють два типи: синтаксичні, в яких змінюється порядок слів, та лексикалізовані, які зберігають ключові слова, замінюючи інші відповідно до двох моделей: узагальнювальної, із заміщенням залежних слів в оригінальній конструкції одиницями з більш абстрактним значенням, та специфікувальної, яка акцентує окремі компоненти конструкції.

Продемонструємо трансформацію інавгураційної промови в новинні тексти на прикладі виступу новообраного американського президента Дональда Дж. Трампа, виголошеної 20 січня 2017 року. Урочиста промова була висвітлена в чисельних виданнях, під час аналізу 10 з них виокремлено 124 конструкції, що передають зміст виступу. При цьому ми встановлювали кореляцію між конструкціями семантично: у промові та новині про неї вони повинні позначати той самий об'єкт або подію.

2. Ідентичні конструкції

Ідентичні конструкції переважають у новинних текстах (70 одиниць), що зумовлено необхідністю створення ефекту об'єктивності, який полягає у презентації події з різних перспектив (Набок, 2017: 7). **Мікроконструкції** (26 одиниць) позначають ключові концепти або явища у промові та можуть подаватися в лапках, напр., “trapped in poverty” (Zurcher, 2017), або без додаткових пунктуаційних знаків і включаються в речення. Наприклад, у своїй промові президент використовує дієприслівникові комплекси *mothers and children trapped in poverty in our inner cities* та *rusted-out factories scattered like tombstones across the landscape of our nation* (1a), тоді як журналісти трансформують їх у речення із предикативним центром. Американські кореспонденти використовують ідентичні мікроконструкції *mothers and children* та одиниці “trapped in poverty in our inner cities,” “rusted-out factories”, “scattered like tombstones across the landscape” (1b), виокремлені лапками, які вказують на цитування першоджерела, проте журналісти включили дієслово-зв'язку *are*, що робить речення легшим для сприйняття та розуміння. Натомість канадська кореспондентка вводить суб'єктно-предикатний комплекс *he spoke of* та вживає дві ідентичні конструкції (1c), одну з них без лапок (*mothers and children trapped in poverty*), а другу оформлює як цитату (“rusted out factories scattered like tombstones across the landscape of our nation”), оскільки вона створює яскравий образ, нетиповий для політичних промов.

(1a) *But for too many of our citizens, a different reality exists: Mothers and children trapped in poverty in our inner cities; rusted-out factories scattered like tombstones across the landscape of our nation (...)* (Trump, 2017);

(1b) *Mr. Trump's view of the United States was strikingly grim for an Inaugural Address – a country where mothers and children are “trapped in poverty in our inner cities,” where “rusted-out factories” are “scattered like tombstones across the landscape” (...)* (Baker and Shear, 2017);

(1c) *He spoke of mothers and children trapped in poverty and “rusted out factories scattered like tombstones across the landscape of our nation”* (Minsky, 2017).

Ідентичні **макроконструкції** (44 одиниці) превалюють у новинних текстах, оскільки використовуються як аргументи для підкріплення тез журналістів. Аргументація є доказом істинності тези, намаганням переконати адресата у правильності сказаного, вплинути на його свідомість та здатність приймати правильні рішення (Щербак, 2016: 25). Так, британська кореспондентка наводить тезу (2): *Trump spoke of a country whose citizens had too long been ignored by the coastal elite* (Dailey, 2017). Для підтримки свого твердження вона вживає макроконструкції, які є ідентичні трьом висловленням Трампа: *“Their victories have not been your victories. Their triumphs have not been your triumphs. And while they celebrated in our nation's capital, there was little to celebrate for struggling families all across our land.”* У використаних аргументах доведення тези *citizens had too long been ignored by the coastal elite* досягається конструкціями, які протиставляють здобутки політиків (*their victories, their triumphs, they celebrated*) та втраги пересічних громадян (*not your victories, not your triumphs та there was little to celebrate*).

3. Модифіковані конструкції

Модифіковані конструкції змінюють висловлення, сказані мовцем. При цьому, зберігаючи ключові слова, журналісти узагальнюють або роз'яснюють значення залежних компонентів. Узагальнювальна модель (33 одиниці) втілена за допомогою двох операцій, залежно від довжини трансформованих уривків з промови: моно-, тобто одного висловлення, та поліузагальнення, яке передає зміст одного або декількох абзаців.

Операція **моноузагальнення** підсумовує головну ідею одного висловлення за допомогою модифікованої конструкції, яка представлена двома варіантами: спрощувальним або акцентувальним.

Варіант **спрощувального моноузагальнення** виявляється у вживанні одного слова – займенника або збірного іменника – замість конструкцій, які називають окремих представників конкретної групи чи колективу. Так, конструкція *men and women of our country* із промови президента (3a) заміщена займенником *they* у новинному тексті (3b), відображаючи у схематичному вигляді лише кількість сутностей:

(3a) *The forgotten men and women of our country will be forgotten no longer* (Trump, 2017).

(3b) *He told them they would never again be forgotten or ignored* (Zurcher, 2017).

Акцентувальне моноузагальнення представлено конструкціями, які зберігають найбільш важливий компонент із декількох слів або конструкцій, що описують одну сутність у виступі оратора.

Трьохелементна конструкція *crime and gangs and drugs* (4a), яка відображає злочини, поширені у країні, трансформується в конструкцію *wracked by violent crime* (4b), у якій збережений іменник *crime* репрезентує нелегальну діяльність, включаючи і виконавців (*gangs*), і заборонені речовини (*drugs*), тоді як два додані компоненти – прикметник *violent* та дієприкметник *wracked* – підкреслюють руйнівну силу злочинів (Collins):

(4a) (...) *the crime and gangs and drugs that have stolen too many lives and robbed our country of so much unrealized potential* (Trump, 2017);

(4b) *cities wracked by violent crime* (Zurcher, 2017).

Поліузагальнення підсумовує висловлення оратора, які представлені в декількох послідовних реченнях чи абзацах промови. У канадській статті поліузагальнення об'єднує три конструкції, вжиті Трампом у трьох висловленнях, зберігаючи при цьому ключові слова з висхідних одиниць *politicians prospered, the establishment protected itself та struggling families* (5a). У новинному тексті (5b) поліузагальнення представлено конструкцією *politicians protected themselves and prospered*, у якій метонімічний підмет *the establishment* спрощено, а присудки вжиті у зворотному порядку, тоді як *struggling families* узагальнено подає скруту та труднощі сімей, а вжита журналісткою одиниця *on the backs of* репрезентує владу як джерело позбавлення можливостей:

(5a) *Politicians prospered – but the jobs left, and the factories closed. The establishment protected itself, but not the citizens of our country. Their victories have not been your victories; their triumphs have not been your triumphs; and while they celebrated in our nation's Capital, there was little to celebrate for struggling families all across our land* (Trump, 2017).

(5b) *Trump said there had been little for Americans to celebrate over the past number of years, while politicians protected themselves and prospered on the backs of struggling families* (Minsky, 2017).

Більший рівень поліузагальнення відбувається під час відображення звернення Трампа до Бога у чотирьох реченнях (6a) за допомогою безпосередніх конструкцій, які іменують Творця (*almighty Creator*), його дії (*protected by God, God Bless*), зібрання творів про нього (*Bible tells us*) і віруючих (*God's people*). Натомість журналістка використовує дві модифіковані узагальнювальні конструкції: *make allusions to God* та *peppered with references* (6b). Перша з названих одиниць зберігає ключове слово (*God*) та вводить конструкцію *make allusions*, яка вказує на непряме відображення теми (Collins). Друга конструкція – *peppered with references* – узагальнює той факт, що речення з вказівкою на Бога використані в різних частинах промови:

(6a) *The Bible tells us, “how good and pleasant it is when God's people live together in unity.”*

We will be protected by the great men and women of our military and law enforcement and, most importantly, we are protected by God.

(...) they are infused with the breath of life by the same **almighty Creator**.

Thank you, **God Bless You, And God Bless America** (Trump, 2017).

(6b) Trump, like his predecessors, did **make allusions to God**. But whereas in Bush's speech religion was a thread throughout, Trump's speech was only **peppered with references** (Minsky, 2017).

Специфікувальна модель (21 виокремлена конструкція) представлена трьома операціями: роз'яснення, яка глумачить значення елементів у вихідних конструкціях; субституції, що замінює вжиті мовцем компоненти на такі, що мають інше значення; інтенсифікації, коли доданий журналістом квантифікатор, кваліфікатор або неозначений займенник трансформує семантику вихідної конструкції.

Операція **роз'яснення** ґрунтується на інтерпретації ситуації за допомогою модифікованих конструкцій. Так, дана операція пояснює метонімію, вжиту у промові, пор.: (7) **Washington flourished** (Trump, 2017) – **a Washington elite that flourished** (Zurcher, 2017).

Субституція як заміна компонентів одиницями з іншим значенням впливає на конструкцію *young and beautiful students*, де іменник заміщено субстантивом *children*, який стосується людей віком до 14 років, тоді як операція **інтенсифікації** відображена додаванням займенника *all* в конструкцію *deprived of knowledge*, пор.: (8) *an education system, flush with cash, but which leaves our young and beautiful students deprived of knowledge* (Trump, 2017) – *a public education system that deprived "young and beautiful" children of all knowledge* (Zurcher, 2017).

4. Висновки

Трансформація інавгураційної промови в медійних новинних текстах здійснюється двома типами конструкцій: ідентичними та модифікованими. Ідентичні конструкції співпадають в обох зіставлених текстах та представлені двома різновидами: мікроконструкції, які включають два/три слова, та макроконструкції, що містять ціле речення. Модифіковані конструкції змінюють висловлення, сказані мовцем, за допомогою двох різновидів: синтаксичних, в яких змінюється порядок слів, та лексикалізованих, які зберігають ключові слова, замінюючи інші відповідно до двох моделей: узагальнювальної, із заміщенням залежних слів в оригінальній конструкції одиницями з більш абстрактним значенням, та специфікувальної, яка акцентує окремі компоненти конструкції. Подальше дослідження вбачаємо у виокремленні моделей конструкцій під час трансформації промов інших політиків.

Література:

1. Nabok A. I. Verbalizatsiia efektyv ob'ektivnosti ta sub'ektivnosti v angломовnomu novynnomu internet-dyskursi: kognityvno-rytorychnyi aspekt : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин, 2017. 240 с.
2. Щербак О. М. Дискурс німецькомовних інтернет-новин : лінгвориторичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин, 2016. 216 с.
3. Blackledge A. Discourse and Power in a Multilingual World. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2005. 252 p.
4. Busch B. Media, politics and discourse interactions. *Concise Encyclopedia of pragmatics*. Oxford : Elsevier, 2009. P. 577–583.
5. Collins Online Dictionary. URL : <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення: 10.04.2020).
6. Fetzer A., Weizman E. Political discourse as mediated and public discourse. *Journal of Pragmatics*. 2006. Vol. 38, № 2. P. 143–153.
7. Goldberg A. E. Constructions at work. The nature of generalization in language. N. Y. : Oxford University Press, 2006. 280 p.
8. Lauerbach G. E., Fetzer A. Introduction. Political Discourse in the Media: Cross-cultural Perspectives. *Political Discourse in the Media: Cross-cultural Perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2007. P. 3–30.
9. Potapenko S. I. Constructions in English : from paradigmatic to syntagmatic relations. *Література і культура Полісся*. 2017. Вип. 89. С. 172–180.
10. Radden G., Dirven R. Cognitive English Grammar. Amsterdam (Phil.) : John Benjamins Publishing Company, 2007. 374 p.
11. Talavira N. English orientating constructions denoting location : classification and article use. *Lingua Posnaniensis*. 2017. Vol. 59, Issue 2. P. 101–120.
12. Widiatmoko P. Analysis of presidential inaugural addresses using Searle's taxonomy of speech acts. *English Review: Journal of English Education*. 2017. Vol. 5, Issue 2. P. 275–282.

References:

1. Nabok A. I. Verbalizatsiia efektyv ob'ektivnosti ta sbiektyvnosti v angломовnomu novynnomu internet-dyskursi: kognityvno-rytorychnyi aspekt. Synopsis diss. Cand. of Phil. Sciences : 10.02.04. Nyzhyn Mykola Gogol State University. Nizhyn, 2017. 240 p. [in Ukrainian].
2. Shcherbak O. M. Dyskurs nimetskomovnykh internet-novyn: lingvorytorychnyi aspekt. Synopsis diss. Cand. of Phil. Sciences : 10.02.04. Nyzhyn Mykola Gogol State University. Nizhyn, 2016. 216 p. [in Ukrainian].
3. Blackledge A. Discourse and Power in a Multilingual World. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2005. 252 p.
4. Busch B. Media, politics and discourse interactions. *Concise Encyclopedia of pragmatics*. Oxford: Elsevier, 2009. P. 577-583.

5. Collins Online Dictionary. URL : <https://www.collinsdictionary.com/>. (дата звернення : 10.04.2020).
6. Fetzer A., Weizman E. Political discourse as mediated and public discourse. *Journal of Pragmatics*. 2006. Vol. 38, № 2. P. 143–153.
7. Goldberg A. E. *Constructions at work. The nature of generalization in language*. N. Y. : Oxford University Press, 2006. 280 p.
8. Lauerbach G.E., Fetzer A. Introduction. Political Discourse in the Media: Cross-cultural Perspectives. *Political Discourse in the Media: Cross-cultural Perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2007. P. 3–30.
9. Potapenko S. I. Constructions in English : from paradigmatic to syntagmatic relations. *Література і культура Полісся*. 2017. Вип. 89. С. 172–180.
10. Radden G., Dirven R. *Cognitive English Grammar*. Amsterdam (Phil.) : John Benjamins Publishing Company, 2007. 374 p.
11. Talavira N. English orientating constructions denoting location : classification and article use. *Lingua Posnaniensis*. 2017. Vol. 59, Issue 2. P. 101–120.
12. Widiatmoko P. Analysis of presidential inaugural addresses using Searle's taxonomy of speech acts. *English Review: Journal of English Education*. 2017. Vol. 5, Issue 2. P. 275–282.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2020
The article was received 15 April 2020

ANTONYMS PREFIXATION IN ENGLISH TOURISM TERMINOLOGY: ORIGIN AND MEANING OF PREFIXES

Yurko Nadiya Anatoliyivna,

*Senior Lecturer at the Department of Ukrainian
and Foreign Languages
Lviv State University of Physical Culture
named after Ivan Boberskyi
nau40279@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7077-2442*

Styfanyshyn Iryna Mykolayivna,

*Senior Lecturer at the Department of Ukrainian
and Foreign Languages
Lviv State University of Physical Culture
named after Ivan Boberskyi
iryna80@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5295-8964*

The article deals with prefixes origin and meaning in derivational antonymy of English tourism terminology. The growing requirement for global communication in the field of international travel necessitates the study of its terminology. Despite the growing bulk of research on different issues in the area of tourism, there was still a need for detailed analysis of the origin and meaning aspects of prefixation as the most abundant word building type in derivational antonymy of international travel terms.

Taking into account the necessity to study the origin and meaning features of prefixation in derivational antonymy of tourism terminology, the **purpose** of the article comprises identifying and exploring the prefixed antonyms features of English tourism terms according to the origin and meaning of their prefixes. The **object** of research is prefixation of derivational antonyms in English tourism terminology, and the **subject** relates to the meaning and origin of English antonyms prefixes in the field of tourism. **Methods** of research: literature analysis, comparative method and method of system analysis. The **material** of the study was represented by the sample of English tourism terms from printed and Internet resources.

The **results** of the research predetermine comprehensive overview of the origin and meaning of tourism antonyms prefixes, as well as defining the quantitative ratio of their productivity in the English tourism terminology. On the grounds of the research findings it was possible to draw the following **conclusions**. The study of the research database revealed the prevailing productivity of the native prefix un- of Germanic origin and the borrowed prefix non- of Romanic origin. The analysis of tourism antonyms prefixes according to their meaning has shown the obvious dominance of negation and opposition as the main antonymous relations of any sphere, specifically in the area of international travel. The **perspectives** of further research have been defined as the terms systematization and compiling a tourism glossary considering the prefixation features of derivational English antonyms in the professional terminology of tourism industry.

Key words: prefixation characteristics, derivational antonyms, professional terminology, English terms, international travel.

ПРЕФІКСАЛЬНЕ СЛОВОТВОРЕННЯ АНТОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТУРИЗМУ: ПОХОДЖЕННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРЕФІКСІВ

Юрко Надія Анатоліївна,

*старший викладач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури
імені Івана Боберського
nau40279@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7077-2442*

Стифанишин Ірина Миколаївна,

*старший викладач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету
фізичної культури імені Івана Боберського
iryna80@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5295-8964*

У статті розглянуто походження та значення префіксів словотвірних антонімів в англійській туристичній термінології. Зростаюча потреба глобальної комунікації в галузі міжнародного туризму зумовлює необхідність вивчення її термінології. Незважаючи на зростаючу кількість досліджень різних аспектів туристичної сфери, досі залишається актуальною потреба детального аналізу особливостей походження та значення дериваційних префіксів антонімічних туристичних термінів як найпоширенішого типу словотворення антонімічної термінології міжнародного туризму.

Ураховуючи необхідність вивчення походження та значення дериваційних префіксів словотвірних антонімів туристичної термінології, **мета** статті передбачала виявлення та дослідження характерних особливостей префіксальних похідних антонімів в англійській термінології туризму відповідно до походження та значення їхніх префіксів. **Об'єктом** дослідження була префіксація словотвірних антонімів англійської туристичної термінології, а **предметом** дослідження стали значення та походження префіксів англійських антонімічних термінів у галузі туризму. **Методи** дослідження: аналіз літературних джерел, компаративний метод та метод системного аналізу. **Матеріалом** дослідження слугувала вибірка англійських туристичних термінів із друкованих та Інтернет-ресурсів.

Результати дослідження зумовлюють детальний аналіз походження та значення префіксів туристичних антонімічних термінів, а також визначення кількісного показника їх продуктивності в англійській термінології галузі туризму. На підставі результатів досліджень можна зробити такі **висновки**. Вивчення джерельної бази дає підстави визначити найбільш продуктивними англійський префікс *un-* германського походження та запозичений префікс *non-* романського походження. Аналіз антонімічних префіксів туристичної термінології за їх значенням засвідчив значну перевагу заперечного та протиставного значення префіксів туристичних антонімічних термінів, утвердивши їх основними антонімічними відношеннями будь-якої галузі, міжнародного туризму зокрема. **Перспективними напрямками** подальших досліджень було окреслено систематизацію та укладання словника туристичних термінів з урахуванням особливостей префіксації похідних англійських антонімів у фаховій термінології туристичної галузі.

Ключові слова: особливості префіксації, словотвірні антоніми, фахова термінологія, англійські терміни, міжнародний туризм.

1. Introduction

Prevalence of the English language in the modern globalized world is generally accepted and indisputable. It is spoken all over the world and is often referred to as the language of international travel, business and communication. Operating a universal language makes the international communication direct and stimulates the interchange of essential information. The advantages of using English internationally vary, from managing global projects and multinational teams to perfect cross-border communications and serving worldwide customers.

Statement of the problem. The increasing communication in the area of international travel ascertains the requirement for doing more research on the tourism terminological system. From the linguistic point of view, any specialized terminology is gradually more considered as neither identical nor entirely distinct from general language. Specialized terms of any field are increasingly recognized to present the attributes peculiar to common language, such as synonymy, polysemy, antonymy, etc. Antonymy, in particular, often occurs both in specialized and in general communication, denoting the specified items of certain notions by contrasting two lexical units and regarding their mutual features.

Analysis of recent studies and publications. The current body of scientific publications provides clear evidence of much attention being paid to analysis of different terminological systems (Yurko, 2015; Yurko, Romanchuk, Matviyas, Protsenko & Styfanyshyn, 2012; Yurko, Styfanyshyn, Protsenko & Romanchuk, 2019a). Some recent surveys have also been focused on various aspects in the field of international travel (Styfanyshyn, Yurko, Protsenko & Romanchuk, 2019; Yurko, 2016; Yurko, Styfanyshyn, Protsenko & Romanchuk, 2019b; Yurko, Styfanyshyn, Protsenko & Romanchuk, 2019c; Yurko, Styfanyshyn, Protsenko & Slodynytska, 2020; Yurko, Styfanyshyn & Romanchuk, 2019). Few researchers referred to the antonymy in tourism terminology (Biyan, 2013; Chernenko, 2010) as well. Nevertheless, prefixation characteristics of derivational antonyms, and specifically the issues of the origin and meaning of their prefixes, have not been explored enough.

Purpose and objectives of the article. In view of the necessity to study the origin and meaning features of prefixation as the most abundant word building type in derivational antonymy of tourism terminology, the **aim** of the research is to analyze the meaning and origin of prefixes of derivational antonyms in English terminology of tourism industry. **Objectives** of the research include identifying and exploring the prefixed antonyms features of English tourism terms according to the origin and meaning of their prefixes.

Subsequently, the **object** of research is prefixation of derivational antonyms in English tourism terminology, and the **subject** relates to the meaning and origin of English antonyms prefixes in the field of tourism. **Methods of research:** literature analysis, comparative method and method of system analysis. The **material** under research is represented by the sample of English tourism terms from printed (Malska, Mykytenko & Kotlovskyi, 2015; Medlik, 2003) and internet resources (Beaver, 2012).

Prefixation underlies the formation of new words with the help of prefixes, the latter being affixes which precede the root morpheme they are added to. In the English language, prefixes may be analyzed on the basis of their origin and meaning (Demenchuk, 2018: 37).

2. Origin of antonyms prefixes in English tourism terminology

By origin, the antonyms prefixes of English tourism terms are naturally divided into the native and borrowed ones. The native prefixes of Germanic origin found in English derivational antonymy of tourism industry are not numerous:

- *un-* 26.1% (*available rooms – unavailable rooms, claimed baggage – unclaimed baggage, cleanliness – uncleanliness, furnished room – unfurnished room, inhabited area – uninhabited area, occupied rooms – unoccupied rooms, scheduled flight – unscheduled flight, etc.*);

- *over-* 7.3% (*booking – overbooking, crowding – overcrowding, development of natural resources – overdevelopment of natural resources, fishing – overfishing, flow of tourists – overflow of tourists, etc.*);

- *self-* 5.8% (*catering – self-catering, drive – self-drive, employment – self-employment, guided trip – self-guided trip, promotion – self-promotion, service – self-service, etc.*);

The above mentioned percentage points out evident productivity of the native prefix *un-* of Germanic origin in derivational antonymy of English tourism terms.

The borrowed prefixes of derivational antonyms of English lexical units in tourism industry are mainly Romanic in origin and appear to be the following:

- non- 10.9% (*arrivals – non-arrivals, delivery of services – non-delivery of services, governmental organization – non-governmental organization, payment – non-payment, refundable – non-refundable, resident – non-resident, smoking room – non-smoking room, vegetarian – non-vegetarian, etc.*);
- in- 8.7% (*accessible area – inaccessible area, convenience – inconvenience, expensive hotel – inexpensive hotel, frequent visitor – infrequent visitor, organic food – inorganic food, valid passport – invalid passport, etc.*);
- pre- 5.8% (*bookable transfer – pre-bookable transfer, paid ticket – prepaid ticket, planned itinerary – preplanned itinerary, registration – pre-registration, seasonal adjustment – pre-seasonal adjustment, etc.*);
- re- 5.7% (*building – rebuilding, confirmation – reconfirmation, construction – reconstruction, distribution – redistribution, forestation – reforestation, marketing – remarketing, route – re-route, sale – resale, etc.*);
- im- 5.1% (*balanced tourism – imbalanced tourism, migration – immigration, passable area – impassable area, personal services – impersonal services, precise information – imprecise information, etc.*);
- de- 4.3% (*forestation – deforestation, industrialization – de-industrialization, marketing – demarketing, populated area – depopulated area, regulation – deregulation, etc.*);
- multi- 3.6% (*cultural society – multicultural society, lingual communities – multilingual communities, national corporation – multinational corporation, etc.*);
- dis- 2.9% (*embark – disembark, reputable agency – disreputable agency, satisfied visitor – dissatisfied visitor, etc.*);
- inter- 2.8% (*national company – international company, governmental organization – inter-governmental organization, rail pass – inter-rail pass, etc.*);
- trans- 2.6% (*atlantic flight – transatlantic flight, national corporation – transnational corporation, continental journey – transcontinental journey, etc.*);
- il- 2.3% (*business literate – business illiterate, legal stay – illegal stay, legible regulations – illegible regulations, etc.*);
- sur- 2.1% (*charge – surcharge, mount – surmount, tax – surtax, etc.*);
- e- 0.8% (*migration – emigration, etc.*).

The above mentioned data illustrate the prevalent efficiency of the borrowed prefix *non-* of Romanic origin in derivational antonymy of English terminology in the field of tourism.

3. Meaning of antonyms prefixes in English tourism terminology

In the English language, prefixes may also be explored from the viewpoint of the functions they perform in derivational bases of the words. Considering the meaning aspect of antonyms prefixes in English tourism terminology, they denote as follows.

- Negation and opposition – 61.9%: *un-* (e.g. *environmentally friendly tourism – environmentally unfriendly tourism*); *in-* (e.g. *exhaustible natural resources – inexhaustible natural resources*); *im-* (e.g. *personal services – impersonal services*); *il-* (e.g. *legal stay – illegal stay*); *de-* (e.g. *populated area – depopulated area*); *dis-* (e.g. *embark – disembark*); *non-* (e.g. *renewable natural resources – non-renewable natural resources*).
- Degree and quantity – 13.4%: *over-* (e.g. *development of natural resources – overdevelopment of natural resources*); *sur-* (e.g. *charge – surcharge*); *multi-* (e.g. *lingual communities – multilingual communities*).
- Position and direction – 12.7%: *pre-* (e.g. *book – pre-book*); *e-* (e.g. *migration – emigration*); *inter-* (e.g. *national company – international company*); *trans-* (e.g. *continental journey – transcontinental journey*).
- Reversal and relation – 11.9%: *re-* (e.g. *confirmation – reconfirmation*); *self-* (e.g. *catering – self-catering*).

As we see, the meaning of negation and opposition prevails in derivational antonymy of English tourism terminology, thus affirming the comprehensive antagonistic relations between antonyms.

4. Conclusions

Grounding on the above research findings it is possible to conclude the following. The growing requirement for global communication in the field of international travel necessitates the study of its terminology. Despite the recent bulk of research on different issues in the area of tourism, there was still a need for detailed analysis of the origin and meaning aspects of prefixation as the most abundant word building type in derivational antonymy of tourism terminology. The study of the research database reveals the prevailing productivity of the native prefix *un-* of Germanic origin and the borrowed prefix *non-* of Romanic origin. The analysis of tourism antonyms prefixes according to their meaning has shown the obvious dominance of negation and opposition as the main antonymous relations of any sphere, specifically in the area of international travel. The perspectives of further research are the terms systematization and compiling a tourism glossary considering the prefixation features of derivational antonymy in the English tourism terminology.

Bibliography:

1. Біян Н.Р. Антонімічні терміни галузі туризму в англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 36. С. 6–10.
2. Мальська М.П., Микитенко Н.О., Котловський А.М. *Англо-український словник термінів сфери туризму* : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 448 с.

3. Стифанишин І., Юрко Н., Проценко У., Романчук О. Комунікативні аспекти іншомовної професійної підготовки фахівців сфери туризму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 6(74). С. 200–203. DOI 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-200-203 (дата звернення: 16.04.2020).
4. Черненко І. Антонімічні відношення в українській термінології туризму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 675. С. 183–186.
5. Юрко Н.А. Синонімічні характеристики термінів гандболу в англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 56. С. 343–345.
6. Юрко Н., Романчук О., Матвіяс О., Проценко У., Стифанишин І. Словотвірні аспекти денумеральних утворень в англійській спортивній лексиці. *Молода спортивна наука України*. 2012. Вип. 4(16), С. 176–179.
7. Beaver A. Oxford Dictionary of Travel and Tourism. Oxford : OUP, 2012. URL : <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191733987.001.0001> (accessed: 16.04.2020).
8. Demenchuk O. Contrastive Lexicology of the English and Ukrainian Languages. *Contrastive and Typological Studies*. Rivne : RSUH, 2018. 146 p.
9. Medlik S. Dictionary of travel, tourism and hospitality. Oxford : Butterworth-Heinemann, 2003. 283 p.
10. Yurko N. A. Abbreviations in tourism industry: the main peculiarities of structural components. *Актуальні питання наукових досліджень : матеріали XLIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 29-30 червня 2016 р.)*. Київ : Лабораторія думки, 2016. Т. 2. С. 9–11.
11. Yurko N.A., Styfanyshyn I.M., Protsenko U.M, Romanchuk O.V. The characteristics of word formation in English track-and-field terminology. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 1(9). С. 146–149.
12. Yurko N.A., Styfanyshyn I.M., Protsenko U.M, Romanchuk O.V. The word-formation features of English terminology in tourism industry. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 2(38). С. 185–187.
13. Yurko N., Styfanyshyn I., Protsenko U., Romanchuk O. Tourism English: the fields of occupational benefits. *Економіко-соціальні відносини в галузі фізичної культури та сфери обслуговування : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 23–24 травня 2019 р.)*. Львів : ЛДУФК, 2019. С. 66–68.
14. Yurko N.A., Styfanyshyn I.M., Protsenko U.M, Slodynytska Yu.R. Tourism translation: the key peculiarities. *ЛОГОС. ОНЛАЙН*. 2020. № 7. DOI 10.36074/2663-4139.07.04 URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139> (accessed: 16.04.2020).
15. Yurko N.A., Styfanyshyn I.M., Romanchuk O.V. The characteristics of English terms structure in tourism industry. *Львівський філологічний часопис*. 2019. № 5. С. 178–182. DOI 10.32447/2663-340X-2019-5-30 (accessed: 16.04.2020).

References:

1. Biyan, N. R. (2013). Antonimichni termini haluzi turyzmu v anhliyskiy movi [Antonymic terms of tourism industry in the English language]. *Scientific notes of Ostroh Academy National University. Series: Philological*, no. 36, pp. 6–10 [in Ukrainian].
2. Malska, M. P., Mykytenko, N. O., & Kotlovskiy A. M. (2015). Anglo-ukrayinskyi slovnyk terminiv sfery turyzmu : navchalnyi posibnyk [English-Ukrainian dictionary of tourism terms: manual]. Kyiv: Tsentр uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
3. Styfanyshyn, I., Yurko, N., Protsenko, U., & Romanchuk, O. (2019). Komunikatyvni aspekty inshomovnoi profesiynoi pidhotovky fakhivtsiv sfery turyzmu [The communicative aspects of foreign languages professional competence of specialists in tourism]. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University. Series: Philology*, vol. 6, no. 74, pp. 200–203. DOI 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-200-203 [in Ukrainian].
4. Chernenko, I. (2010). Antonimichni vidnoshennya v ukrayinskyi terminolohiyi turyzmu [Antonymic relations in Ukrainian terminology of tourism]. *Herald of Lviv Polytechnic National University “Problems of Ukrainian Terminology”*, no. 675, pp. 183–186 [in Ukrainian].
5. Yurko, N. A. (2015). Synonimichni kharakterystyky terminiv handbolu v anhliyskiy movi [Synonymous characteristics of English handball terminology]. *Scientific notes of Ostroh Academy National University. Series: Philological*, no. 56, pp. 343–345 [in Ukrainian].
6. Yurko, N., Romanchuk, O., Matviyas, O., Protsenko, U., & Styfanyshyn, I. (2012). Slovotvirni aspekty denumeralnykh utvoren v anhlovniy sportyvniy leksytsi [Word-formation aspects of numeral derivatives in the English sports terminology]. *Young sport science of Ukraine*, vol. 4, no. 16, pp. 176–179 [in Ukrainian].
7. Beaver, A. (2012). Oxford Dictionary of Travel and Tourism. Oxford: OUP. URL : <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191733987.001.0001> (accessed: 16.04.2020) [in English].
8. Demenchuk, O. (2018). Contrastive Lexicology of the English and Ukrainian Languages. *Contrastive and Typological Studies*. Rivne: RSUH [in English].
9. Medlik, S. (2003). Dictionary of travel, tourism and hospitality. Oxford: Butterworth-Heinemann [in English].
10. Yurko, N. A. (2016). Abbreviations in tourism industry: the main peculiarities of structural components. Proceedings of the *Topical Issues of Scientific Researches: XLIII International Scientific Conference (Ukraine, Chernivtsi, June 29–30, 2016)*, Kyiv: Laboratoriia dumky, vol. 2, pp. 9–11 [in English].
11. Yurko, N. A., Styfanyshyn, I. M., Protsenko, U. M., & Romanchuk, O. V. (2019a). The characteristics of word formation in English track-and-field terminology. *Transcarpathian Philological Studies*, vol. 1, no. 9, pp. 146–149.

12. Yurko, N. A., Styfanyshyn, I. M., Protsenko, U. M., & Romanchuk, O. V. (2019b). The word-formation features of English terminology in tourism industry. “*International Humanitarian University Herald. Philology*”, vol. 2, no. 38, pp. 185 – 187 [in English].
13. Yurko, N., Styfanyshyn, I., Protsenko, U., & Romanchuk O. (2019c). Tourism English: the fields of occupational benefits. Proceedings of the *Economic and Social Relations in the Field of Physical Culture and Service Business: II International Scientific and Practical Internet Conference (Ukraine, Lviv, May 23–24, 2019)*. Lviv: LDUFC, pp. 66–68 [in English].
14. Yurko, N. A., Styfanyshyn, I. M., Protsenko, U. M., & Slodynytska, Yu. R. (2020). Tourism translation: the key peculiarities. *ΛΟΓΟΣ. ONLINE*, no. 7. DOI 10.36074/2663-4139.07.04 URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139> (accessed: 16.04.2020) [in English].
15. Yurko, N. A., Styfanyshyn, I. M., & Romanchuk O. V. (2019). The characteristics of English terms structure in tourism industry. *Philological Periodical of Lviv*, no. 5, pp. 178 – 182. DOI 10.32447/2663-340X-2019-5-30 [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020
The article was received 17 April 2020

5. Теорія літератури

5. Literary theory

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧИСТЬ ЯК ПРОЦЕС У ПАРАДИГМІ СИНЕРГЕТИКИ

Абабіна Наталія Василівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри зарубіжної літератури
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
nva2016odessa@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2019-5127

Мета статті – розглянути творчий процес у парадигмі синергетики на матеріалі збірки есе Рея Бредбері «Дзен у мистецтві написання книг» (Zen in the Art of Writing, 1990) та метапрози Стівена Кінга «Про письменство. Мемуари про ремесло» (On Writing: A Memoir of the Craft, 2000). У такому аспекті названі твори не були предметом спеціального дослідження.

Методи. Дослідження базується на міждисциплінарній основі, оскільки поєднує специфічні підходи і терміносистему синергетики (стрибокподібні переходи, біфуркація і відбір, самоналаштування) з літературознавчими методами (структурно-семантичний аналіз автометаописів цих письменників, порівняльно-типологічний, контекстуальний, дескриптивний).

Результати. У статті показано, що в процесі створення письменником художнього твору відображаються елементи самоорганізації, які простежуються в складних відкритих динамічних системах будь-якої природи. Під час дослідження виявлені етапи творчого мислення, які проходять письменники на шляху написання художнього твору як нової стійкої структури: блукання в лабіринтах мислення і знань, стрибкоподібні переходи, біфуркації, відбір і самоналаштування. Результати дослідження показали, що ці етапи мають місце у творчому процесі кожного письменника та в моменти розгалуження рішень набувають різних якісних властивостей і складаються у кожного з них індивідуально. Це залежить від рівня роботи творця з інформацією. Виявлені загальні механізми процесу написання літературного твору – це сукупність набутих знань, навичок та творча інтуїція. Ст. Кінг віддає перевагу комплексу набутих знань і навичок, які допомагають йому керувати новою інформацією, Р. Бредбері зазвичай працює з цілими блоками (довідом, переживаннями, почуттями), що залягли у підсвідомості. Також визначений спільний механізм творчого мислення обох письменників – це вихід за межі стереотипів і шаблонів; програвання варіативності ідей; відбір головного для організації цілого. Незалежно від того, які механізми застосовує кожен з авторів, вони досягають надкритичного стану, тобто підвищеної творчої активності. У результаті виробляється інтуїтивне бачення цілого, що веде до самоналаштування як кінцевого механізму самоорганізації, коли у хаосі думок і образів текст упорядковується.

Висновки. Отже, встановлено, що процес написання художнього твору можна розглядати у контексті категорій синергетики. Доведено, що утворенню нової стійкої структури сприяє критичний стан автора, який підтримується інформаційним впливом зовнішнього середовища і зумовлений суб'єктивним баченням реального світу, творчими здібностями та інтуїцією. Оскільки досягнення атратора передбачає прийняття нестандартного рішення, творець постійно знаходиться у стані ентропійних коливань – від синергетичних фазових переходів та біфуркацій до самоналаштування образів, ідей, уявлень. Основним механізмом творчого процесу письменника є самоорганізація, яка включає вихід за межі стереотипів і шаблонів, варіативність ідей та якісний їх відбір. Практична значущість проведеного дослідження у тому, що воно надає важливий матеріал для дослідження процесу формування письменником нового образу світу та вироблення техніки написання твору як нової стійкої структури.

Ключові слова: синергетика, самоорганізація, динамічна система, біфуркація, стійка структура.

LITERARY CREATIVITY AS A PROCESS IN THE PARADIGM OF SYNERGETICS

Ababina Natalia Vasylyvna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Foreign Literature
Odessa I. I. Mechnikov National University
nva2016odessa@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2019-5127

The purpose of the article is to consider the creative process in the paradigm of synergetics on the material of Ray Bradbury's collection of essays "Zen in the Art of Writing" (1990) and Stephen King's metaprose "On Writing: A Memoir of the Craft" (2000). In this aspect, these works have not been the subject of special research.

Methods. The research is based on an interdisciplinary basis, as it combines specific approaches and terminology of synergetics (abrupt transitions, bifurcation and selection, self-tuning) with literary methods (structural-semantic analysis of writers' auto meta-descriptions, comparative-typological, methodological).

Results. The article shows that in the process of creating a work of art a writer reflects the elements of self-organization, which can be traced in complex open dynamic systems of any nature. The study identified the stages of creative thinking that writers go through on the path of writing a work of art as a new stable structure: wandering in the labyrinths of thinking and knowledge, abrupt transitions, bifurcations, selection and self-tuning. The results of the study showed that these stages take place in the creative process of each writer, and in the moments of branching decisions acquire different qualitative properties and are formed in each of them individually. It depends on the level of work of the creator with the information. The general mechanisms of the process of writing

a literary work are revealed – it is a set of acquired knowledge, skills and creative intuition. St. King prefers a set of acquired knowledge and skills that help him to manage a new information, R. Bradbury usually works with whole blocks (experiences, worries, feelings) that lie in the subconscious. Also, a common mechanism of creative thinking of both writers is defined – it is going beyond stereotypes and patterns; reproducing the variability of ideas; selection of the main for the organization of the whole. Regardless of the mechanisms used by each of the authors, they reach a supercritical state, i.e. increased creative activity. As a result, an intuitive vision of the whole is produced, which leads to self-adjustment as the ultimate mechanism of self-organization, when in the chaos of thoughts and images the text is ordered.

Conclusions. It is established that the process of writing a work of art can be considered in the context of categories of synergetics. It is proved that the formation of a new stable structure is facilitated by the critical state of the author, which is supported by the informational influence of the external environment and is due to the subjective vision of the real world, creative abilities and intuition. Since the achievement of the attractor involves making a non-standard decision, the creator is constantly in a state of entropic variations – from synergistic phase transitions and bifurcations to self-tuning of images, ideas, representations. The main mechanism of the writer's creative process is self-organization, which includes going beyond stereotypes and patterns, variability of ideas and their quality selection. The practical significance of the study is that it provides important material for studying the process of formation of a new image of the world by the writer and the development of techniques for writing a work as a new stable structure.

Key words: synergy, self-organization, dynamic system, bifurcation, stable structure.

1. Вступ

Творчість завжди пов'язана з моделюванням нової навколишньої дійсності у свідомості творця. Цей процес суб'єктивний, тому має індивідуальний характер, але за всієї різноманітності стилів і жанрів у ньому відображаються такі типи самоорганізації, які мають місце в еволюції складних відкритих динамічних систем будь-якої природи. Про те, що процес створення продукту творчості можна вивчати за допомогою синергетичних методів, зазначено в дослідженнях О. Князевої, С. Курдюмова, І. Свіна, Р. Браже та ін. Ці роботи містять загальні положення з вивчення критичних явищ у всіх видах мистецтва. Взятими за основу зазначені в них фундаментальні поняття, спробуємо з цих позицій підійти до вивчення творчого процесу письменника, зіставивши їх із спостереженнями авторів, які в своїх книгах намагаються розібратися в собі, описують моменти появи задуму і народження сюжету, розкривають секрети і дають практичні поради щодо досягнення свого ремесла.

Мета роботи – дослідити, які механізми задіяні в процесі творчості письменника, які етапи творчого мислення проходять автори на шляху написання художнього твору як нової стійкої структури, які загальні та індивідуальні риси простежуються у письменників у моменти розгалуження рішень. Матеріалом є книги, що стали інтелектуальними бестселерами (есе Рея Бредбері «Дзен у мистецтві написання книг» (Zen in the Art of Writing, 1990) та метапроза Стівена Кінга «Про письменство. Мемуари про ремесло» (On Writing: A Memoir of the Craft, 2000) та ін.).

2. Робота письменника з інформацією

Один з основних принципів синергетичного світогляду свідчить, що все нове в природі виникає у процесі розвитку нестійких, критичних станів. Перебування письменника в такому стані сприяє максимальному інформаційному обміну між мозком автора і твором мистецтва (Свін, 2009). Неврівноваженість підтримується припливом інформації з зовнішнього середовища, з яким автор повинен працювати постійно. У цьому разі відбувається взаємодія елементів і підсистем, що приводить до їх узгодженої або кооперативної поведінки на новому рівні і в результаті – до утворення нової стійкої структури, тобто продукту творчості. Так проходить процес самоорганізації, який дослідники вважають одним з головних механізмів творчого мислення.

Синергетики виділяють *три рівня роботи творця з інформацією*: свідомість як суб'єктивний образ реального світу, побудований на основі всієї сукупності наявних знань; підсвідомість як набір програм поведінки, що встигли автоматизуватися і стали навичками (у нашому випадку це творчі здібності); надсвідомість як творча інтуїція, або натхнення. Простежимо, як це відбувається на практиці.

Суб'єктивний образ реального світу автора (*свідомість*) накопичується шляхом мислення і являє собою функціональні структури в мовленнєвих зонах великих півкуль (головним чином у лівій), здатні керувати і контролювати інформацію, наявну в пам'яті, тобто це знання, яке може бути передано іншим людям, іншим поколінням за допомогою слів, математичних формул, творів мистецтва тощо.

У кожного письменника може бути свій механізм створення образу світу. Наприклад, у Р. Бредбері це довгі, спонтанно складені ним самим списки слів, почерпнуті з глибин свідомості. Перечитуючи їх, автор щось згадує, забуває і про щось мріє, створюючи нові образи. Вони нібито підштовхують до написання нового і, за його словами, спонукають до пошуку чогось дуже щирого і чесного, захищеного у глибинах свідомості.

У фізика і психолога Г. Гельмгольца це відбувається в інший спосіб: він ретельно вивчає поставлене завдання і доводить до автоматизму, щоб у процесі роботи до його суті вже не повертатися (Гельмгольц, 2008: 627).

Творчі навички чи здібності (*підсвідомість*) зазвичай напрацьовуються через спілкування з мистецтвом. Сприймаючи мистецький твір, людина тренує свою надсвідомість. Для всіх авторів головне правило – багато читати і багато писати. Ст. Кінг навіть в окремому розділі публікує великий список книг, які він читав паралельно з написанням кількох оповідань і роману. Автор зазначає, що писати потрібно щодня, інакше «персонажі в мозку прокидаються» і перестають виглядати справжніми: «Лезо оповіді почне іржавіти, сюжет і темп оповідки будуть вислизати в мене з рук» (Кінг, 2017, е-ресурс). Р. Бредбері вважає: якщо не писати кожного дня, світ наздожене тебе і спробує здолати. Ти починаєш вмирати, або божеволіти, або те й інше одночасно. Обидва письменники переконані, що читання навчає: кожна книга, навіть погана, дає уроки, створює легкість і ближче знайомить з процесом письма, вказує нові шляхи в роботі. Інакше кажучи, «по прибутті в письменницьку країну у тебе все гаразд

із документами та посвідченням особи». Ось тоді «слова складаються у речення, речення – в абзаци, абзаци іноді оживають і починають дихати» (Кінг, 2017).

Таким чином, у кожного письменника виробляється своя техніка написання літературного твору. Наприклад, у Ст. Кінга вона будується на оповіді, що рухає дію з точки А в точку В і далі, також на описі, що становить чуттєво-реальний світ, і діалозі, який оживляє персонажів. Кожен письменник, на думку автора, повинен мати свій «ящик з інструментами», у якому незмінно повинен бути словник, підручники зі стилістики та з граматики (як жердина, за яку можна схопитися, щоб допомогти думкам піднятися на ноги і йти далі). А далі – тяжка праця і старанність.

Активне надходження сигналів ззовні приводить мозок у надкритичний стан. Відбувається вибухоподібний ефект ланцюгових реакцій, які з'єднуються з усією вже наявною інформацією. Це *надсвідомість*, так зване творче натхнення, яке повинно контролюватися свідомістю. Якщо контроль утрачений, виникають наслідування в поезії, запозичення в музиці або в науковій діяльності. Часто це простежується у письменників-початківців. Такими наслідуваннями були перші дитячі проби пера Ст. Кінга, у яких майже все було списано в інших авторів, а багато використаних слів і виразів були невірними, тому що автор не знав їх значення: «Коли тобі шість років, більшість кульок бінго у твоїй голові ще не вишикувалися в ряд, а досі бовтаються у барабані» (Кінг, 2017).

Про свої наслідування розповідає Р. Бредбері. Перші свої оповідання автор писав під значним впливом творів Діккенса і По, тому мова і стиль не відображали авторського «я», а були простою імітацією (Бредбері, 2014). Після довгих пошуків у 22 роки вперше за десять років Бредбері написав не традиційну страшну історію, а історію про кохання, час, пам'ять і смерть. Вона і принесла автору перший гонорар.

Таким чином, творча діяльність полягає в здатності до оригінального, нешаблонного, розкутого мислення, до подолання стереотипів і шаблонів. «Справді, творче мислення сміливо йде на руйнування сформованих уявлень, і воно часто парадоксальне, оскільки не впливає з логічних висновків» (Євін, 2009: 145).

3. Неврівноважені критичні стани

У процесі написання художнього твору кожен письменник, працюючи з інформацією, зазнає таких ентропійних коливань, які у синергетиці називають неуврівноваженими критичними станами – це блукання в лабіринтах мислення і знань, стрибкоподібні переходи, біфуркації, відбір, самоналаштування. У творчій діяльності ці аспекти набувають певних якісних властивостей і складаються у кожного письменника індивідуально.

Блукання в еволюційних лабіринтах мислення і знань – це підготовка до емерджентного стрибка думок, який сприяє «переналаштуванню» і в сучасній літературі демонструє перехідний стан письменника (Силантьєва, 2015: 55). За словами О. Князевої, під час дослідження «творчих пошуків індивідуального розуму» перед нами спливає така картина: «самотній мислитель блукає заплутаними шляхами думки, і йому час від часу вдається здійснювати прориви у невідоме» (Князева, 1994: 112). Автор переглядає різні альтернативні ходи, продумує і варіює асоціації на задану тему. Конструктивним механізмом цього етапу є хаос, який сприяє креативності знань, наявності різних сценаріїв руху, нововведення яких передбачає неорганізованість і безлад. Напрацьовується продуктивна мережа ходів, яка служить полігоном для вільного руху думки, для її виходу в інші виміри, на нові рівні. Завдання автора – «розсіятися, дезінтегруватися, щоб зібрати життєздатне ціле» (Князева, 1994: 117). Р. Бредбері зауважує, що ці блукання важливо не затягувати, бо в результаті вони можуть стати безглуздими. Щоб уникнути цього і «не спотикатися на бігу», необхідна усталена система літературних знань (Бредбері, 2014). Кінг називає це «набором висхідного обладнання» (Кінг, 2017). Без нього, констатує автор, його власна творчість починалася дуже хаотично – у ній було багато честоловства, бажання, вдачі і лише крапелька таланту.

Блукання поступово переростають у *стрибкоподібні переходи*. Досягнення атрактора передбачає прийняття нестандартного, творчого рішення. Важливу роль у цьому відіграють постійні контакти з незвичайним, парадоксальним, неймовірним, що є невіддільною частиною багатьох художніх творів. Це сприяє переоцінці цінностей набутих раніше знань, знижує психологічний бар'єр автора і сприяє розкріпаченню творчої фантазії. О. Князева називає це станом «відпущеної» свідомості (Князева, 1994). Інформація, що несе незвичайні події, розмиває і подрібнює типові й стійкі закономірності зовнішнього світу, чим підвищує ймовірність переходу з одного стану в інший. Один з механізмів творчого мислення – вихід за межі стереотипів, який допускає зародження абстрактних, абсурдних ідей, усуватися від яких не можна, тому що «розумна думка народжується з дурниці, раціональне – з абсурду, порядок – з безладу» (Князева, 1994: 113).

Створення якісно нового продукту в сучасному світі передбачає здатність синтезувати знання різних напрямів, при цьому руйнуючи сформовані уявлення і демонструючи парадоксальність. Майбутній стан системи неначе притягує, організовує, формує нові образи згідно з установчим планом, який не завжди виглядає логічно ясним і вираженим, але активізує підсвідомість. Включається механізм розпізнавання образів, суть якого в тому, щоб блукаючий, розмитий, різноспрямований погляд автора спрямувати на випадковий пробіг по контурах образу, щоб відбулося «випадання» в сферу тяжіння атрактора (Князева, 1994). Як наслідок, настає так зване осяяння, стрибок думки, інсайт, «креативний спалах». Народжуються якісно нові ідеї, оскільки хороша література, на думку Кінга, розвивається від теми до ідеї. Ідей може приходити безліч, але з них потрібно відбирати найглибші, здатні лягти в основу майбутнього твору.

На початковому етапі творчості завжди є якась надмірність версій, яку синергетики визначають як «бароко креативного мислення» або «бароко знання» (Князева, 1994). Це означає, що коли письменник розпочинає роботу над новим твором, його думки переповнені різноманітністю знань, досвіду, версій, готових для «прокручування» поставленої проблеми. На перший погляд, це здається марнотратством, неекономією творчого мислення.

Але надалі це обертається значною життєздатністю результату, тому що однотипність думок приводить до зниження креативних можливостей, а у разі порушення принципу необхідного різнобарв'я елементів система гине. Різновекторність думок дає більше можливості вибрати правильні орієнтири, а система стає схильною до емергентності (Силантьєва, 2015: 55).

Таким чином, талант письменника визначає процес розпізнавання образів. Проводиться відсікання зайвого, відбирається остаточний, найбільш правильний варіант, тобто такі моделі і ідеї, щоб їх можна було вписати в існуючу систему знань і адаптувати до теперішнього середовища. Коли критична точка *біфуркації* пройдена, за нею йде *«кристалізація знань»* – програється кожне з рішень, створюються нові формообрази, передбачаються кінцеві результати, відбувається процес варіювання асоціацій. Різноманітність форм, сформованих до цього, скорочується, у творчій системі зростає впорядкованість. Для Г. Гельмгольца це процес тривалої роботи, що викликає велику втому, після якої потрібно знайти годинку спокою, і тільки тоді приходять якісні ідеї (Гельмгольц, 2008: 628).

Ця схема працює не тільки в художній творчості, а й у науковій. Талановитість людини визначається вмінням вибрати головне, навколо чого буде відбуватися самоорганізація структури. Це залежить від якості знань і вміння оперувати ними, від оточення. Автор зазначає, що гарне письмо передбачає правильний підбір «інструментів» (Бредбері, 2014). Тоді робота «свіжа і така гаряча», що її важко утримати в руках. Але важливо пам'ятати, що довгі історії затягують сюжет і роблять його нудним. Текст необхідно скорочувати, залишаючи тільки цінну інформацію, що являє для читача найбільший інтерес. Щоб її визначити, Кінг радить молодому автору поставити собі питання: чи пов'язується історія в ціле? чи всі елементи сплітаються в мотив, ідею? чи не розтікаються в різні боки? Має значення і щільність інформації – це насиченість твору неправдоподібними, несподіваними подіями, назви яких часто виносяться в його заголовок, а також введення комічних ситуацій, атракціонів і спецефектів. Це неоднозначні стани системи твору, які підвищують ступінь його самоорганізації, а отже – його інформаційну щільність.

У процесі роботи може з'явитися кілька чорнових варіантів тексту. Кінг пропонує робити не менше двох: один – із зачиненими дверима кабінету, другий – з відкритими. Це означає, що перший варіант повинен бути написаний до кінця самостійно, без будь-якої допомоги. У ньому зазвичай багато «мотлоху», якого треба позбутися, «коли хочеться досягти бодай якої цілісності» (Кінг, 2017). Отже, матеріал потребує доопрацювання. Автору корисно на деякий час поїхати у відпустку – «потрібно дати книзі дозріти» (Кінг, 2017). Після повернення потрібно текст перечитати безвідривно, вносячи виправлення (їх буде багато), заповнюючи «лакуни» в сюжеті і розвитку характерів. Ці слова Кінга свідчать про процес, визначений синергетиками як *самоналаштування*.

Більшість змін – це викреслювання, скорочення, які робляться для того, щоб «пришвидшити» розповідь. Щодо цього у Ст. Кінга є своя формула: другий варіант = перший – 10%. Автори часто мають на меті зробити твір таким, щоб він сподобався їхньому ідеальному читачеві. У результаті з'являється другий варіант, який можна, відкривши двері кабінету, показати чотирьом-п'ятьом близьким друзям і отримати стільки ж суджень. Кінг називає цей варіант «коли двері кабінету розчахуються, і починає заходити сьйво світу» (Кінг, 2017).

Кожен створений образ має бути цілісним. Професійні письменники вважають, що для цього достатньо мати кілька деталей. Написання твору може починатися з народження будь-якого персонажа, ключової фрази, рядка, які в хаосі думок і образів вибудовують і впорядковують слова, описи, діалоги. Саме про це пише Марина Владі у книзі про В. Висоцького «Володимир або Перерваний політ». Прокинувшись уночі, Висоцький, мов зачарований, сидить за столом, і раптом – справжній вибух емоцій! Одна вдала строфа – і далі все складається (Владі, 1989: 58).

Якщо висловлюватись мовою синергетиків, у автора відбулося «випадіння на атрактор», а значить – досягнення мети творчої діяльності гарантовано. У цьому стані творцеві залишається лише встигати записувати потік думок, ідей, образів. Рука сама поспішає зафіксувати те, що безперервно, як ланцюгова реакція асоціацій, народжується всередині. Кажуть, що не людина пише, а їй пишеться, не вона говорить, а мова говорить через неї. Думки самі будуються, самі себе організують. Справа виглядає таким чином, нібито людина служить лише носієм цих думок і слів» (Князева, 1994: 122). Насправді вона виконує важливу роль конструктора нової системи, якому в цей момент необхідно перебувати у стані «внутрішньої тиші». Художнику розкривається справжнє різнобарв'я і поліфонія світу. Кожен творець досягає цього по-своєму. Кінг називає це «творчим сном», що відокремлює його від буденності. Йому це вдається при зачинених дверях, під гучну музику хард-року і «Металіки».

4. Висновки

Процес написання художнього твору можна розглядати як синергетичний процес, тому що у ньому відображаються універсальні закономірності самоорганізації. Утворенню нової стійкої структури сприяє неврівноваженість автора, яка підтримується постійним припливом інформації із зовнішнього середовища. Три рівня роботи творця з інформацією сприяють виробленню оригінального, нешаблонного мислення. На шляху до нового продукту творчості письменнику притаманні такі властивості неврівноважених критичних станів, як блукання в лабіринтах мислення і знань, стрибкоподібні переходи, біфуркації і відбір, самоналаштування. Вони формуються у кожного творця індивідуально, але незмінно сприяють виробленню особистих механізмів написання літературного твору. Подальша розробка цих механізмів здатна розширити і поглибити їх вивчення.

Література:

1. Браже Р. А. Синергетика и творчество. Ульяновск : УлГТУ, 2002. 204 с.
2. Бредбері Р. Дзен в искусстве написания книг / пер. с англ. Т. Покидаевой, Ю. Качалкиной. Москва : ЭКСМО, 2014. URL: <https://knizhnik.org/rej-bredberi/dzen-v-iskusstve-napisaniya-knig/1> (дата обращения: 12.09.2019).

3. Влади М. Владимир или Прерванный полет. Москва : Прогресс, 1989. 176 с.
4. Гельмгольц Г. Как приходят новые идеи. Психология мышления. Хрестоматия по психологии. Москва : Наука, 2008. С. 627–628.
5. Евин И. А. Искусство и синергетика. Москва : Книжный дом, 2009. 208 с.
6. Кінг С. Про письменство. Мемуари про ремесло / пер. з англ. Д. Шостак. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 272 с. URL: <https://litlife.club/books/296527/read> (дата звернення: 12.09.2019).
7. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Интуиция как самодообраивание. *Вопросы философии*. Москва : Наука, 1994. Вып. 2. С. 110–122.
8. Силантьева В.И. Литература и живопись в контексте компаративистики: писатели и художники периодов эстетической переориентации : монография. Одесса : Астропринт, 2015. 336 с.

References:

1. Brazhe, R.A. (2002). *Sinergetika i tvorchestvo : uchebnoe posobie*. [Synergetics and creativity: a training manual]. Ul'yanovsk : UIGTU, 204 [in Russian].
2. Bredberi, R. (2014). *Dzen v iskusstve napisaniya knig*. [Zen in The Art of Writing], / Translated by Pokidaeva, T. and Kachalkina, J. Moscow : EKSMO, available at: <https://knizhnik.org/rej-bredberi/dzen-v-iskusstve-napisaniya-knig/1> (access September 12, 2019).
3. Vladi, M. (1989). *Vladimir ili Prervannyj polet*. [Vladimir or Interrupted Flight]. Moscow : Progress, 176 [in Russian].
4. Gel'mgol's, G. (2008). Kak prihodyat novye idei. [How new ideas come]. *Psihologiya myshleniya. Hrestomatiya po psihologii*. Moscow : Nauka, S. 627–628 [in Russian].
5. Evin, I.A. (2009). *Iskusstvo i sinergetika*. [Art and Synergetics]. Moscow : Knizhnyj dom, 208 [in Russian].
6. King, S. (2017). Pro py's`menstvo. Memuary` pro remeslo / per. z angl. D. Shostak. Xarkiv : Klub simejnogo dozvillya, available at: <https://litlife.club/books/296527/read> (access September 12, 2019).
7. Knyazeva, E.N. and Kurdyumov, S.P. (1994) Intuiciya kak samodostraivanie. [Intuition as self-building]. *Voprosy filosofii*. Moscow : Nauka, Vyp 2. S.110–122 [in Russian].
8. Silanteva, V.I. (2015). Literatura i zhivopis v kontekste komparativistiki: pisateli i hudozhniki periodov esteticheskoy pereorientacii : [monografiya]. Odessa : Astroprint, 336 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2020
The article was received 10 April 2020

6. Порівняльне літературознавство

6. Comparative literature

УДК 821.111 + 821.521–31 (091)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-81-16>

CORRELATION BETWEEN TRUTH AND FICTION IN K. ISHIGURO'S NOVEL "THE BURIED GIANT"

Lanova Viktoriia Volodymyrivna,
Postgraduate
Odessa I. I. Mechnikov National University
victoria-lanovaya@yandex.ua
orcid.org/0000-0002-8448-3884

Purpose. The present paper is aimed at investigating the characteristic features of the author's perception of history in K. Ishiguro's novel "The Buried Giant". The central issue of the article is the problem of correlation between historical facts and fiction. The main focus here is on the artistic means and functions of the historical and fictitious layers and their interconnection. The objectives of the article could be summarized as follows: 1) to determine the characteristic features of the author's poetics within the post- and metamodern discourse; 2) referring to the works on the history of medieval England, to draw a parallel between the generally accepted interpretation of historical events and their interpretation in the novel; 3) to analyze the intertextual connections between the novel and chivalric literature; 4) to determine the specifics of the author's concept of history in connection with the phenomenon of historical memory.

Methods. The methodological consideration of the study includes a complex combination of the culture-historical and comparative methods, as well as the intertextual approach. The comparison of the factual-historical and artistic plans of K. Ishiguro's novel has been carried out on the basis of the historical-comparative method. The multicultural identity of the writer, as well as the general philosophical and aesthetic orientation of his works, necessitates the involvement of the cultural approach. Within the research of the intertextual relationship between the novel and Medieval literature, methods of intertextual analysis have been used.

Results. Within the process of our research the peculiarities of the author's reception of historical material have been defined. In K. Ishiguro's novel the authentic reconstruction of the particular historical epoch (that is the depiction of daily routine, landscapes, historical events etc.) is combined with an urge to reflect on the contemporary problems. The correlation between such concepts as "history" and "memory" emphasizes the humanistic aspect of the analysed novel (overcoming of interethnic animosity, ending the war, the role of memory in the process of identity formation). The present paper also reveals some characteristic features of K. Ishiguro's prose such as intertextuality, genre synthesis, the retrospective character of narration, the usage of the concept of unreliable narrator, as well as the appeal to the poetics of Japanese literature, including wabi-sabi, one of the basic principles of Zen-Buddhism.

Conclusions. Turning to the techniques of the postmodern literature straightforwardly, in his last novel K. Ishiguro distances himself from the postmodern concept of history. The analysis of the novel proves that, being a humanist, K. Ishiguro perceives memory and history as a means of creating one's own identity. The intersection of historical facts and fiction, the coverage of issues related to the role of collective memory in the process of national identity formation allow the author to transcend the traditional limitations of historical prose. However, it should be noted that the problem of correlation between historical facts and fiction in literature is quite complex and requires further consideration.

Key words: metamodernism, Contemporary English Literature, multiculturalism, multicultural novel, national identity, collective memory, intertextuality, Japanese poetics.

ІСТОРИЧНА ПРАВДА ТА ВИГАДКА В РОМАНІ КАДЗУО ІСІГУРО «ПОХОВАНИЙ ВЕЛЕТЕНЬ»

Ланова Вікторія Володимирівна,
аспірант
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
victoria-lanovaya@yandex.ua
orcid.org/0000-0002-8448-3884

Мета. Метою даної роботи є дослідження особливостей авторського сприйняття історії в романі «Похований велетень» британського письменника-мультікультураліста К. Ісігуро. Центральне місце в роботі посідає проблема кореляції історичного факту і фікції. Основну увагу приділено художнім засобам і функціям поєднання історичного і фіктивного планів роману. Поставлена мета зумовлює вирішення таких завдань: 1) визначити характерні риси поетики сучасного британського письменника в контексті дискурсу пост- і метамодернізму; 2) звертаючись до історичних праць із історії середньовічної Англії, провести паралель між загальноприйнятим трактуванням історичних подій та їх авторською інтерпретацією в романі; 3) проаналізувати інтертекстуальні зв'язки роману з лицарською літературою; 4) визначити специфіку авторської концепції історії у зв'язку з феноменом історичної пам'яті.

Методи. Методологічні засади дослідження полягають у комплексному поєднанні культурно-історичного і компаративного методів, а також методики інтертекстуального аналізу. Порівняння фактально-історичного і художнього планів роману К. Ісігуро здійснюється на основі історико-порівняльного методу. Мультікультурна ідентичність письменника, а також загальна філософсько-естетична спрямованість його творчості зумовили необхідність залучення культурологічного підходу. У дослідженні інтертекстуальних зв'язків роману з літературою Середньовіччя були використані методи інтертекстуального аналізу.

Результати. У процесі дослідження було визначено специфіку авторської рецепції історичного матеріалу. Достовірність у відтворенні історичної епохи (описи побуду, ландшафтів, історичних подій тощо) поєднується в романі К. Ісігуро із прагненням

осмислити проблеми сучасності. Взаємозв'язок концептів «історія» і «пам'ять» підкреслює гуманістичний аспект роману (подолання міжетнічної і міжнаціональної ворожнечі, припинення війни, роль пам'яті у формуванні ідентичності). Виявлено характерні особливості прози К. Ісігуро, до яких належать інтертекстуальність, жанровий синтез, ретроспективний характер оповіді, використання фігури ненадійного оповідача, а також звернення до поезії японської літератури, зокрема одного з основних принципів дзен-буддизму «вабі-сабі».

Висновки. Звертаючись до власне постмодерністських прийомів, в останньому романі К. Ісігуро дистанціюється від постмодерністської концепції історії. Аналіз роману доводить, що гуманіст-Ісігуро сприймає пам'ять і історію як інструменти для створення ідентичності. Балансування між історичними фактами та фікцією, висвітлення питань, пов'язаних із роллю колективної пам'яті в процесі формування національної ідентичності дає змогу авторові вийти за межі традиційної історичної прози. Утім, варто зазначити, що проблема співвідношення історичних фактів та вигадки в художньому творі є досить складною та потребує подальшого висвітлення.

Ключові слова: метамодернізм, сучасна англійська література, мультикультуралізм, міжкультурний роман, національна ідентичність, колективна пам'ять, інтертекстуальність, японська поезика.

1. Introduction

“The Buried Giant” is the latest novel written by K. Ishiguro, a contemporary British writer of Japanese descent. It is necessary here to clarify that the work under analysis is an example of a postmodern genre synthesis. It overcomes the boundaries of traditional historical fiction, combining the features of travelogue, fantasy novel, as well as taking the advantages of philosophical parable where history and myth are properly intertwined with modernity. The mention should also be made that there exists a considerable body of literature on the above-named issue. From our point of view, it is worthwhile paying special attention to the articles written by J. V. Pogrebna (Погребная, 2018), T. L. Selitrina (Селитрина, 2017), and Yu. S. Nesterenko (Нестеренко, 2018). However, no study to date has examined the problem of correlation between truth and fiction in the novel. This fact demonstrates the topicality of our article.

The present paper is aimed at investigating the peculiarities of the correlation between historical truth and fiction in K. Ishiguro's novel “The Buried Giant”. The theoretical part of the research is based on the historical writings, such as “The History of England in the Middle Ages” by V. Shtokmar (Штокмар, 2005) and “The History of the Kings of Britain” by Geoffrey of Monmouth (Monmouth, 1999). The later one describes the lives of the Britons' kings over the course of two thousand years. It starts with the Trojan invasion of the British Isles and continues up to the beginning of the 7th century, when the Anglo-Saxons assume control of much of the country. It is this historical fact that is reproduced in K. Ishiguro's novel “The Buried Giant” (Ishiguro, 2015).

2. The notion of historicity in postmodern and metamodern fiction

Being a product of genre synthesis, the novel overcomes the boundaries of postmodern itself. It has to be noted that K. Ishiguro is supposed to be one of the most prominent contemporary postmodern writers. As Lobanov I. G. states, many of the characteristic techniques and strategies of English postmodernism, often called metafiction, appear in the novels of the writer. His works reflect both playfulness, prevailing in the aesthetic program of postmodernism, and restoration of history, one of the key strategies of English prose of the last quarter of the 20th century, as well as genre eclecticism, which implies the usage of techniques of mainly popular genres. Nonetheless, K. Ishiguro can be called an English postmodernist with certain reservations (Лобанов, 2012).

Particular attention should be paid to the concept of historicity and narrative form of his novels. First of all, it is important to bear in mind that postmodern movement undermines “the ideas of logical coherence in narration, formal plot, regular time sequence, and psychologically explained characters” (Wagner, 2003: 194). Though both modernist and postmodernists employ the fragmentariness of the prose, the purpose of their using the above-mentioned technique is significantly different: while modernist tries to take the form of the chaos, postmodern writers consider the chaos as something insurmountable, and thus, the only way to deal with it is to play within the chaos. Despite the fact that K. Ishiguro is traditionally treated as postmodernist, the perception of time is linear in his latest novel. The assumption makes it possible to study the analysed novel within post-postmodern or metamodern fiction, which “oscillates between the modern and the postmodern” (Vermeulen, 2010: 5) being each one at once and neither of them. Speaking about postmodernism, “quite often writers abandon chronological representation of events and thus break the logical sequence of time/space and cause/effect relationships in the story <...> in other words, postmodern literature replaces linear progression with a nihilistic post-historical present” (Fedosova, 2015: 77). History turns out to be a way of seeing, beyond which it makes no sense to talk about history.

In that connection, literary criticism has witnessed the appearance of the so-called “pseudo-historical” or “quasi-historical” novel within postmodern literature. So while, there exist certain “transgression of the boundaries of reality, increasing illusory <...> gradual awareness of the imaginarity of the previous constructions” (Эпштейн, 2000: 31) in pseudo-historical prose, metamodernists in their manifesto appeals to pragmatic romanticism: “We propose a pragmatic romanticism unhindered by ideological anchorage. Thus, metamodernism shall be defined as the mercurial condition between and beyond irony and sincerity, naivety and knowingness, relativism and truth, optimism and doubt, in pursuit of a plurality of disparate and elusive horizons. We must go forth and oscillate!” (Turner, 2011). Thus, K. Ishiguro's return to linear perception of time and historicity can be explained by genre fatigue, on the one hand, and by desire to put in order the chaos of the reality, where the reconstruction of history is one of the possible way to preserve one's identity and wholeness, on the other hand.

3. The interconnection of historical and fictional layers in Kazuo Ishiguro's novel “The Buried Giant”

The action of the novel takes place in the late V – early VI centuries in the Sub-Roman Britain. The protagonists, Axl and Beatrice, an elderly Briton couple, set off to find their son, who seems to live in a village several days' walk away.

However, they remember neither his appearance nor the cause of their not seeing each other for so long. The couple's amnesia is caused by the mysterious mist capable of dissolving not only the old but also the hour-long memories. Along the way, Axl and Beatrice meet a Saxon warrior Wistan, the elderly nephew of King Arthur Sir Gawain, the she-dragon Querig, and a twelve-year-old boy, Edwin, who has been rescued by the protagonists.

It should be borne in mind that the exact time of the depicted events can be easily determined. This is possible due to the historical clues placed by the author on the pages of the novel. England, inhabited by Britons, has been a Roman province known as Britain for 400 years. However, due to the invasion of the Huns and the weakening of the Roman Empire, the legions of Romans left Britain in the early 5th century: “...the two wicked leaders of the Picts and Huns, Guanius and Melga, being the partisans of Gratian and Valentinian, when they had learned that the island of Britain was drained of all its soldiers, made a speedy voyage towards it; and, taking into their assistance the people of the adjacent islands, arrived in Albania. Then joining in a body, they invaded the kingdom, which was left without either government or defence, and made miserable destruction among the common people” (Monmouth, 1999: 87). Taking all into account, the Saxons and Angels were driven out of the territory by the Huns, the Germanic tribes who arrived from the mainland and were encouraged by local rulers to participate in internecine wars. This, in turn, allowed the newly arrived tribes to gain a foothold in England and marked the beginning of a fierce war that lasted more than hundred years between foreign invaders and the indigenous Celtic population. The asylum seekers were forced to flee to the mountains of Wales and Cornwall. The heroes of popular resistance were the Knights of the Round Table and their famous leader – King Arthur. Thus, there already exists a certain dual nature of the historical and the fictional in the chronicle, since it is not known to date whether King Arthur actually existed: “With regards to the whole question of historicity and historicisation, it has been suggested that, rather than ask whether there is any justification for postulating a historical Arthur, we should ask whether any candidate fits the ‘facts’ – certainly the undertaking of such an exercise is very beneficial but it probably doesn't actually show anything, at least with regards to historicity” (Green, 2009: 23).

It is worth mentioning that one can easily distinguish the attributes of a particular historical time in the novel. The first such attribute indicates to the reader that the events of the novel occur after the escape of the Romans, but not earlier than 400 AD. To support the above-mentioned opinion, it is necessary to resolve with reference to landscape description that starts the storytelling: “There were instead miles of desolate, uncultivated land; here and there rough-hewn paths over craggy hills or bleak moorland. Most of the roads left by the Romans would by then have become broken or overgrown, often fading into wilderness. Icy fogs hung over rivers and marshes, serving all too well the ogres that were then still native to this land” (Ishiguro, 2015).

It should be pointed out that this passage is almost literally identical to the description of the famous historian A. Ya. Gurevich: “The landscape of Western and Central Europe in the early Middle Ages was significantly different from the modern one. Much of its territory was covered with forests <...> A considerable part of the forestless area consisted of swamps and tops: the old Roman roads <...> gradually became unusable <...> Forest frightened by its dangers: wild beasts, robbers and other evil people, ghostly mysterious creature and werewolves by which human imagination eagerly inhabited the surrounding villages” (Гуревич, 1984: 56). In addition to the abandoned Roman roads, the writer also carefully describes the settlements of Britons and Saxons, as well as the elements of everyday life: “If you were coming down the steep valley slope, as Axl and Beatrice were that evening, you would have seen below you some forty or more individual houses, laid out on the valley floor in two rough circles, one within the other. You might have been too far away to notice the variations in size and splendour <...> And if the Saxons were happy to sacrifice a little security for the benefits of open air, they were careful to compensate: a tall fence of tethered timber poles, their points sharpened like giant pencils, completely encircled the village. At any given point, the fence was at least twice a man's height, and to make the prospect of scaling it even less enticing, a deep trench followed it all the way around the outside” (Ishiguro, 2015). Moreover, it is necessary to mention that K. Ishiguro depicts with historical accuracy not only the buildings and landscapes, but also the traditional clothes. According to V. Shtokmar, “Saxon clothes were tunic, jacket, pants, cloak. Sometimes on images of that time you can see people with naked legs” (Штокмар, 2005: 28). On their way, Axl and Beatrice meet their cousin, who offers to spend the night at his place. Dressed in “a thick long coat of the sort a shepherd might wear during a cold night's watch”, with “the exposed lower parts of his legs” he is what a typical Saxon looks like (Ishiguro, 2015). Speaking about the correlation between truth and fiction in the novel, the background descriptions and historical facts make the story more reliable and trustworthy.

However, apart from real-time attributes, the novel contains allusions to various works of world culture. Thus, “The Buried Giant” is a paraphrase of chivalric romance about Arthur and his knights. The cycle includes the novels by Chrétien de Troyes, “Yvain, the Knight of the Lion” (1176-1181) and “Lancelot, the Knight of the Cart” (1169-1188), as well as an alliterative poem written by an unknown author of the fourteenth century “Sir Gawain and the Green Knight”. The folklore heroes create the particular fictitious layer of the novel. The Arthurian motives permeate the fabric of the novel. On their way to son Axel and Beatrice have to overcome mountain peaks, paving the way through thorny shrubs. In the end, they find themselves in a Saxon village, which has suffered a terrible disaster. Local fishermen and a twelve-year-old boy were attacked by a fearsome dragon called Querig. The fishermen were killed, but the boy was lucky: he was rescued by a Saxon warrior Wistan, who happened to be in the village at that time. It turned out later that the she-dragon managed to bite the boy, which means that, according to local beliefs, he could hear the call of the mysterious creature, or even turn into the latter. So the Saxons decide to get rid of Edwin, and Wistan, in order to save the boy, offers Axel and Beatrice to bring him to the village where their son lives.

It should also be noted that Wistan and the she-dragon Querig are not the only folk characters in the novel as on the way to their son Axel and Beatrice meet Sir Gawain, one of the greatest knights and closest companions of King Arthur. K. Ishiguro

hints at the knight's previous acts of bravery through the description of his appearance: *"His armour was frayed and rusted, though no doubt he had done all he could to preserve it. His tunic, once white, showed repeated mending. The face protruding from the armour was kindly and creased"* (Ishiguro, 2015). At the same time, the above-mentioned description performs the function of intertext and refers the reader to the image of the Knight of the sorrowful Figure, who, like Sir Gawain, protects the disadvantaged people: *"And yet Arthur charged us at all times to spare the innocents caught in the clatter of war. More, sir; he commanded us to rescue and give sanctuary when we could to all women, children and elderly, be they Briton or Saxon. On such actions were bonds of trust built, even as battles raged"* (Ishiguro, 2015).

Thus, in his novel K. Ishiguro refers not only to the history of medieval England, but also to the particular chivalric romances and English folklore. This view is corroborated by Y. V Pogrebnai's statement, according to which *"... historically authentic details of K. Ishiguro's novel are transferred to a new reality created by combining the worlds of Arthur's chivalric romances and archaic Anglo-Saxon epics, historically selective details transform into one of the most significant components of the novel myth, which, in its turn, ensures the veracity of the writing"* (Погребная, 2018: 194).

Thus, K. Ishiguro does not strive for a reliable reproduction of the historical era though the description of knight tournaments and duels. Historical fact in the hands of the writer serves as the instrument that raises questions that are relevant to modern humanity, such as *"Can memory loss put an end to wars once and for all?"*, *"Can people remembering the conflicts of the past overcome them, live in peace with others and be happy?"* and *"When is it better to remember and when is it better to forget?"* By referring to a distant historical era, K. Ishiguro raises the issue of collective historical memory and unconsciousness. This can be seen from the ending of the novel. At the end of their journey, Axel and Beatrice learn that the cause of their oblivion is the breath of the she-dragons Querig. Sir Gawain, who has been accompanying the couple all this time, swears to King Arthur to protect the creature, because if Querig dies, the Britons and Saxons may get their memory back and the country will plunge into a feud of internecine strife again. Instead, Saxon warrior Wistan wants to kill the Querig, because he wants to avenge the Britons for shedding Saxon blood.

According to T. Selitrina, Sir Gawain is a peacemaker and bearer of humanist ideals, while Wistan adheres to the principle *"an eye for an eye, a tooth for a tooth"* (Селитрина, 2017: 102). Thus, one of the final scenes of the novel concerns the possible awakening of the buried giant. The image of the buried giant can be interpreted as an allegory of war or memory itself. After the murder of the she-dragon all the memories will gradually return to the island's inhabitants, but it is not known what the return of historical and personal memory will give the Saxons and Britons – happiness or suffering. Therefore, it would be reasonable to emphasize that K. Ishiguro's novel goes beyond the historical novel genre, since it addresses a number of extra-spatial and temporal issues such as love and forgiveness, peace and war, memory and forgetting.

In his turn, B. M. Proskurnin believes that *"any historical novelist, no matter how deeply he has plunged into the past, really wants to say something important about the present, to focus on the fundamental problems and issues of his time, the origins of which he sees in the past and the consequences of reckless or controversial decisions that the author wishes to warn the reader about"* (Проскурнин, 2013: 216). Such genre hybridization is a characteristic feature not only of the author's poetics, but also of multicultural literature on the whole, within which the works of contemporary British writer are traditionally analysed.

In his latest novel, as in the previous ones, K. Ishiguro turns not only to the long-formed English literary canon, but also to the techniques characteristic of the Japanese heritage. Firstly, he makes usage of the unreliable narrator, whose credibility is objectively compromised. Secondly, the writer appeals to the philosophy of *"wabi-sabi"*, which, according to V. Ovchinnikov, means belonging to ancient times or *"archaic incompleteness"* (Овчинников, 2011: 51). According to R. Powell, the basic principle of this philosophy is *"the impossibility of perfect solutions"* (Пауэлл, 2016: 153). This statement, implying the lack of the perfect solutions but the need of any actions, in its turn, tosses the reader back to the question presented in the title of the novel, whether it is better to live with unpleasant memories or to lapse into the state of peaceful amnesia and not to disturb the buried giant. It should be recalled that the working mechanisms of memory itself have always been a matter of the writer's concern: *"I've always been interested in memory, because it's the filter through which we read our past. It's always tinted – with self-deception, guilt, pride, nostalgia, whatever. I find memory endlessly fascinating, not so much from a neurological or philosophical viewpoint, but as this tool by which people tell themselves things about the lives they've led and about who they've become"* (An interview with Kazuo Ishiguro, 2000).

4. Conclusions

Nowadays literature comes back to sincerity and universal truths. Thus, K. Ishiguro's return to linear perception of time and historicity seems to organize the structure of the narrative pattern. The author managed to create a unique piece of art, standing at the crossroads of different, sometimes quite opposite genres and incompatible literary traditions. The skilful manoeuvring between facts and fiction enables the reader to perceive the narrative of the author as reliable and trustworthy.

Bibliography:

1. Гуревич А.Я. Категория средневековой культуры. Москва : Искусство, 1984. 350 с.
2. Лобанов И.Г. Модернистские интенции в творчестве Кадзуо Исигуро. *Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал)*. 2012. № 7(15). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/modernistskie-intentsii-v-tvorchestve-kadzuo-isiguro> (дата звернення: 28.03.2020).
3. Нестеренко Ю.С. Мифологические образы и мотивы в романе Кадзуо Исигуро «Погребенный великан». *Преподаватель XXI век*. 2018. Вып. 2–2. С. 383–393.

4. Овчинников В. Сакура и дуб. Москва : «АСТ, Астрель», 2011. 608 с.
5. Пауэлл Р. Ваби-саби – путь простоты. Москва : «Попури», 2016. 304 с.
6. Погребная Я.В. Поэтика романа Кадзуо Ишигуро «Погребенный великан» : европейский интертекст и японский подтекст. *Артикульт*. 2018. Вып. 32(4). С. 191–199.
7. Проскурнин Б.М. «После постмодернизма» : о динамике жанра исторического романа. Заметки на полях книги Джерома де Гроота. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. 2013. Вып. 3(23). С. 214–221.
8. Селитрина Т.Л., Халикова Д.Г. Художественный мир средневековья в романе К. Ишигуро «Погребенный Великан». *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. 2017. Т. 9. Вып. 2. С. 97–107.
9. Штокмар В.В. История Англии в Средние века. Санкт-Петербург : Алетейя, 2005. 203 с.
10. Эпштейн М. Постмодерн в России. Литература и теория. Москва : Издание Р. Элинина, 2000. 368 с.
11. An interview with Kazuo Ishiguro. A Conversation with Kazuo Ishiguro about When We Were Orphans [Electronic resource] : interview. URL : https://www.bookbrowse.com/author_interviews/full/index.cfm/author_number/477/kazuo-ishiguro (accessed on: 20.03.2020).
12. Fedosova T. Reflection of Time in Postmodern Literature. *Athens Journal of Philology*. 2015. Vol. 2, Issue 2. P. 77–88.
13. Green T. Arthuriana : Early Arthurian Tradition and the Origins of the Legend. Louth : Lindes Press, 2009. 290 p.
14. Ishiguro K. The Buried Giant [Digital edition]. London : Faber & Faber, 2015.
15. Monmouth G. History of the Kings of Britain. Cambridge, Ontario : Medieval Latin Series, 1999. 214 p.
16. Turner L. METAMODERNIST // MANIFESTO. 2011. URL: <http://www.metamodernism.org/> (accessed on: 20.03.2020).
17. Vermeulen T., van den Akker R. Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. 2010. Vol. 2, Issue 1. P. 1–13.
18. Wagner H.-P. A History of British, Irish and American Literature, Trier 2003. 550 p.

References:

1. Gurevich A. Ya. (1984) Kategoriya srednevekovoj kul'tury [Categories of Medieval Culture]. M. : Iskusstvo. 350 p. [in Russian].
2. Lobanov I. G. (2012) Modernistskie intencii v tvorcestve Kadzuo Isiguro [Modernist intentions in Kazuo Ishiguro's works]. *Sovremennye issledovaniya social'nyh problem (elektronnyj nauchnyj zhurnal)*. Vol. № 7 (15). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modernistskie-intentsii-v-tvorcestve-kadzuo-isiguro> [in Russian].
3. Nesterenko Yu. C. (2018) Mifologicheskie obrazy i motivy v romane Kadzuo Isiguro “Pogrebennyj velikan” [Mythological images and motives in Kazuo Ishiguro's novel “The Buried Giant”]. *Prepodavatel' XXI vek*. Vol. 2–2. Pp. 383–393. [in Russian].
4. Ovchinnikov V. (2011) Sakura i dub [Sakura and oak-tree]. M. : “AST, Astrel”. 608 p. [in Russian].
5. Pauell R. (2016) Vabi-sabi – put' prostoty [Wabi Sabi Simple]. M. : “Popuri”. 304 p. [in Russian].
6. Pogrebnaya Ya. V. (2018) Poetika romana Kadzuo Isiguro “Pogrebennyj velikan” : evropejskij intertekst i yaponskij podtekst [Poetics of the novel “The Buried Giant” by Kazuo Ishiguro : European Intertext and Japanese Subtext]. *Artikul't*. Vol. 32 (4). Pp. 191–199. [in Russian].
7. Proskurnin B. M. (2013) “Posle postmodernizma” : o dinamike zhanra istoricheskogo romana. Zаметки na polyax knigi Dzheroma de Groota [“After postmodernism” : on historical novel's development. Some notes in the margins of the book by Jerome de Groot]. *Vestnik Permskogo universiteta. Rossijskaya i zarubezhnaya filologiya*. Vol. 3 (23). Pp. 214–221. [in Russian].
8. Selitrina T. L., Khalikova D. G. (2017) Hudozhestvennyj mir srednevekov'ya v romane K. Isiguro “Pogrebennyj Velikan” [Fictional World of the Middle Ages in K. Ishiguro's Novel The Buried Giant]. *Vestnik Permskogo universiteta. Rossijskaya i zarubezhnaya filologiya*. Vol. 9, Issue 2. Pp. 97–107. [in Russian].
9. Shtokmar V.V. (2005) Istoriya Anglii v Srednie veka [History of England in Middle Ages]. Saint Petesburg. : Aletejya. 203 p. [in Russian].
10. Epshtejn M. (2000) Postmodern v Rossii. Literatura i teoriya [Postmodern in Russia. Literature and theory]. Moscow : Izdanie R. Elinina. 368 p. [in Russian].
11. An interview with Kazuo Ishiguro. A Conversation with Kazuo Ishiguro about When We Were Orphans [Electronic resource] : interview. Access mode : https://www.bookbrowse.com/author_interviews/full/index.cfm/author_number/477/kazuo-ishiguro
12. Fedosova T. (2015) Reflection of Time in Postmodern Literature. *Athens Journal of Philology*. Vol. 2, Issue 2. P. 77–88.
13. Green T. (2009) Arthuriana : Early Arthurian Tradition and the Origins of the Legend. Louth : Lindes Press. 290 p.
14. Ishiguro K. (2015) The Buried Giant [Digital edition]. London : Faber & Faber.
15. Monmouth G. (1999) History of the Kings of Britain. Cambridge, Ontario : Medieval Latin Series. 214 p.
16. Turner L. (2011) METAMODERNIST // MANIFESTO. Access mode : <http://www.metamodernism.org/>
17. Vermeulen T., van den Akker R. (2010) Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. Vol. 2, Issue 1. P. 1–13.
18. Wagner H.-P. (2003) A History of British, Irish and American Literature. Trier. 550 p.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2020
The article was received 15 April 2020

УДК 82.091:7.036

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-81-17>

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ МЫШЛЕНИЕ К. СОМОВА: ОТ СТИЛИЗАЦИЙ XVIII ВЕКА К ЛУБОЧНЫМ ПАСТОРАЛЯМ 1920-Х ГОДОВ

Силантьева Валентина Ивановна,

*доктор филологических наук,
профессор кафедры зарубежной литературы
Одесского национального университета
имени И.И. Мечникова
v.i.sylantjeva@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5504-907X*

Мета. Мета роботи – дослідження еволюції творчого методу К. Сомова протягом декількох десятиліть (1890 – середина 1920 років). Центральне місце займає проблема кореляції символізму, руху художника від загальної платформи модернізму початку XX століття до складних форм індивідуального синтезу. Такого синтезу, в якому знайшлося місце фольклорній культурі лубка, що до сих пір не враховувалося дослідниками.

Поставлена мета вимагає вирішення завдань: 1) визначити характерні риси перших робіт К. Сомова, в яких бачать естетичний код «Мира искусства»; 2) продемонструвати особливості його ретро-мислення, що проявляються у стилізаціях XVIII століття; 3) систематизувати показники синтезу в спадщині художника 1910-1920-х років; 4) визначити принципи відображення К. Сомовим лубочної традиції в картинах пізнього періоду.

Методи. Методологічні засади дослідження полягають в комплексному поєднанні культурно-історичного і порівняльного (компаративного) методів аналізу. Порівняння фактально-історичного і художнього планів картин К. Сомова з літературними творами Олександра Блока, Анни Ахматової, В'ячеслава Іванова, Михайла Кузміна, Володимира Маяковського відбувається за принципом близькості культурних епох, історичного мислення і подібності образів. У дослідженні зв'язків враховувалося як тематична, так і художня спорідненість текстів названих авторів.

Результати. У процесі дослідження систематизовано найбільш показові особливості стилю К. Сомова, визначені маркери індивідуального еволюційного розвитку художника, продемонстровані показники синтезу в картинах різних періодів життя художника. Оскільки стаття виконана в контексті міжвидової компаративістики (живопис – література), то її матеріал дає право на більш універсальні висновки, ніж це було в роботах мистецтвознавців. Завдяки наявності літературного матеріалу поглиблюється загальне наукове уявлення про закономірності розвитку та існування культурної епохи періоду «зламу традиції» і естетичної переорієнтації.

Висновки. Аналіз матеріалу показав, що рух К. Сомова від платформи «Мира искусства» до іронічного і сатиричного типу творчості пізнього періоду був пов'язаний із: 1) загальним зламом у художній культурі першої третини XX століття; 2) індивідуальними особливостями світобачення К. Сомова; 3) із його естетським снобізмом, який він демонстрував у різних синтезах (у стилізаціях XVIII століття, у циклі картин «Арлекінади», в «лубочній серії» радянського періоду). Автор стверджує, що такий підхід до творчості К. Сомова відкриває нову перспективу вивчення його спадщини.

Ключові слова: міжвидова компаративістика, художнє мислення, синтез, символізм, стилізація, лубок, пастораль.

K. SOMOV'S ARTISTIC THINKING: FROM THE XVIII CENTURY STYLIZATIONS TO THE LUBOK PASTORALS OF THE 1920S

Sylantjeva Valentyna Ivanivna,

*Doctor of Philological Sciences,
Professor at the Department of Foreign Literature
Odessa I. I. Mechnikov National University
v.i.sylantjeva@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5504-907X*

Purpose. The present paper is aimed at investigating the evolution of K. Somov's creative method over several decades (1890–mid-1920s). The central issue of the article is the problem of correlation between symbolism and the artist's shift from the general platform of modernism of the early XX century to some complex forms of individual synthesis. It should be pointed out that within the above-mentioned synthesis there is a place for popular folk culture of lubok, which has not been taken into consideration yet.

Proceeding from the outlined aim of the paper, the following tasks have been solved: 1) to determine the characteristic features of the first works by K. Somov, which demonstrate the aesthetic code of the painting school called "Mir Iskusstva"; 2) to demonstrate the features of his retro-thinking, which are manifested in the stylizations of the XVIII century; 3) to systematize the indicators of the synthesis in the artist's legacy of the 1910–1920s; 4) to determine K. Somov's principles of the reflection of the lubok style painting traditions of the late period.

Methods. The methodological consideration of the study includes a complex combination of the culture-historical and comparative methods of analysis. The comparison of the factual-historical and artistic plans of K. Somov's painting with literary works by Alexander Blok, Anna Akhmatova, Vyacheslav Ivanov, Mikhail Kuzmin, Vladimir Mayakovsky has been carried out according to the principle of cultural proximity, historical thinking and similarity of the images of their artworks. In the process of investigating the relationships, both thematic and artistic text relatedness of the above-mentioned authors have been taken into account.

Results. It is worth noting that within this study the most important features of K. Somov's style have been systematized, the markers of the artist's individual evolutionary development have been identified, and the indicators of synthesis in the paintings belonging to

various periods of the artist's life have been demonstrated. Since the study has been conducted in the context of interspecific comparative studies (painting – literature), the analysed material makes it possible to draw more universal conclusions than that which is in the works of art historians. Due to the availability of literary material, the general scientific understanding concerning the regularities of development and existence of such cultural era as “transitional period” and the period of the aesthetic reorientation is deepening.

Conclusions. The analysis of the material allows to conclude that the K. Somov's shift from the platform of the painting school called “Mir Iskusstva” to the ironic and satirical type of the later works is connected with: 1) a general break in the artistic culture of the first third of the XX century; 2) individual features of K. Somov's worldview; 3) his aesthetic snobbery, demonstrated in various combinations (in the stylizations of the XVIII century, the series of paintings named “Harlequinade”, the “lubok series” of the Soviet period). The author claims that such an approach to K. Somov's works opens up a new perspective on the study of his heritage.

Key words: interspecific comparative studies, artistic thinking, synthesis, symbolism, lubok, pastorate.

1. Введение

Творчество изысканно-загадочного художника Константина Сомова остается предметом притяжения и научных споров до сих пор. Один из организаторов общества «Мир искусства», К. Сомов шел к кардинальному обновлению стилистики произведения в духе эстетики модернизма. Какое-то время его воспринимали символистом, особо выделяя при этом ретроспекции XVIII века и называя художника «ретроспективным мечтателем». Версию о Сомове-символисте подтверждает целая серия его работ, а в наибольшей степени портрет Александра Блока. Действительно, как и большинство писателей, художников, музыкантов, чье наследие сейчас определяют понятием «Серебряный век», К. Сомов тяготел к трансформации классики, аллюзивному, стилизованному переосмыслению ее достояния. В чем-то он сближался с акмеистами в литературе, чем-то кардинально отличался от «чистых» символистов. Но уже в раннем его творчестве прослеживается черта эпатирующего свойства. Закономерно поэтому, что, отмечая большое дарование К. Сомова, А. Бенуа подчеркнул трудности в определении специфики его таланта. Логически выверенным казался вывод: Сомов – провозвестник «новых форм», он, «бесспорно, мистик, но не мистик мысли, а мистик форм – важнейшее качество в живописи» (Бенуа, 1995: 417). Но по прошествии десятилетий стало ясно: творения К. Сомова нельзя рассматривать только в контексте модернистской эстетики. Он представляется метажанристом, и данная составляющая его таланта нуждается в дополнительном комментировании. Этому вопросу посвящена наша статья.

2. Символистская концепция творчества Константина Сомова

Наверное, самый яркий пример, способный подтвердить мнение «Сомов-символист», – портрет Александра Блока. Но все дело в том, что художник изначально создавал *портрет Блока-символиста*. Но сам-то он пребывал в статусе «мирискусника», а группа «Мир искусства» (художники, философы и литераторы) только готовила почву для русского модернизма. Что касается названного портрета, то в нем К. Сомовым был предложен *концепт* российского символизма. Это изображение поэта часто называют «маской Блока», отразившей не столько лицо и личность портретируемого, сколько его позицию в искусстве начала XX века. Такой портрет не является достоверным описанием, это – выражение «константного знака» символизма: Поэт-Демидур имеет право на свою вселенную. В работе К. Сомова запечатлен особый символистский блоковский мир, мир «горный», а не «дольный».

Только что названные постулаты нового искусства, обозначенные философом Вл. Соловьевым и во многом определявшие мировоззрение А. Блока, нашли свое оригинальное преломление в сомовской работе. В облике поэта присутствует готовность служения «Богам искусства», в нем есть «душа, испепеленная» одиночеством и все тем же надмирным горным молчанием. В предложенной трактовке символизма К. Сомов, по-видимому, близок не только Вл. Соловьеву, но еще и Вяч. Иванову. В стихотворении «Бог в лунанарии», адресованном именно А. Блоку, поместив его как Бога-поэта в дом падших женщин, Вяч. Иванов называет показательные и соотносимые с тем, что сделал в своем портрете К. Сомов, приметы облика нового Мессии. Это «взор бесцветный / Очей божественно-пустых». Отметим также, что в образе, предложенном поэтом Вяч. Ивановым, есть составляющая софиологии не только Вл. Соловьева, но и С.Н. Булгакова и П.А. Флоренского. В результате видим: главная черта философских видений, понятая художником и переданная в портрете А. Блока, – это не столько надмирный покой Демидурга, сколько *экзистенциальная* боль провидца страшных бед грядущего столетия.

Но, как оказалось, К. Сомов в дальнейшем своем творчестве предпочитал не эксплуатировать уже найденное, в данном случае символистское обозначение человека и окружающей действительности. Образ Блока-Демидурга не стал для него «одеждой навсегда». Как представляется, художник работал несколько иначе, и это, в частности, проступает в его отношении к XVIII веку, идея пересоздания которого коснулась многих авторов Серебряного века.

3. Ретроспекция и мифотворчество К. Сомова

Как и многим его современникам, сторонникам нереалистического творчества, К. Сомову было свойственно активное обращение к ретроспекции и мифу; но, реконструируя прошлое, он всегда сочетал его с «новой реальностью». В конце XIX и в начале XX века – с изысканностью русского модерна, а в 1920-е годы – с насмешливым русским лубком, в эстетике которого преобладали черты примитивного искусства. Говоря об общеэстетических и стилистических особенностях творений К. Сомова, отметим также и синестезическое чувство художника, прогнозирующее подчеркнутый лиризм полотен. Таким образом, сложный синтез художественных систем отражения мира, который стал сутью творчества К. Сомова, заявил о себе еще в пору «мирискусничества». Покажем это, обратившись к сомовским ретроспекциям XVIII века.

Начнем с того, что галантный ретроспективный антураж XVIII века в художественном изложении К. Сомова напоминает не столько символистское, сколько *акмеистское* его истолкование. Сравним с ахматовским:

Он будет весь в лентах зеленых,

А сбоку жемчужный аграф;

Читала записку: «У клена

Я жду вас, таинственный граф!» (Ахматова, 1976: 42)

Либо:

Но была для меня та тема,
Как раздавленная хризантема
На полу, когда гроб несут.
Между «помнить» и «вспомнить», други,
Расстояние, как от Луги

До страны атласных баут (Ахматова, 1976: 372)

В стихах Анны Ахматовой жеманство галантного прошлого контрастно соседствует с настоящим по принципу «мое насмешливое воспоминание». Для художника К. Сомова XVIII век с его ритуальным аристократизмом, высокой лексикой со следами изысканных сантиментов, с ампирно-барочными интерьерными изысками – это объект если и пересоздания, то пересоздания *насмешливо-ироничного*. Можно утверждать, что «эхо ушедшего времени» К. Сомова, эпизодически перекликаясь с образным рядом А. Блока времен «Балаганчика», с жеманным «аграфом» Анны Ахматовой времен «Алисы» и «Поэмы без героя», все-таки ближе настроениям и эхидству Мих. Кузмина. Хотя бы в таком варианте:

*Ах, уста, целованные столькими,
Столькими другими устами,
Вы пронзаете стрелами горькими,
Горькими стрелами, стами.*

.....
Так идешь местами ты скользкими,

Скользкими, святыми местами. —

Ах, уста, целованные столькими,

Столькими другими устами (Кузмин, 1923: 17)

Сравнивая названные две системы восприятия и отражения, напомним еще и портрет самого Михаила Кузмина кисти К. Сомова. В нем с большой долей насмешки запечатлен дендизм человека периода «излома», больше похожего на Сатира, нежели на Мессию. В этом изображении чувствуется декадентство, эпатажно *играющее* своим маскулинным грехопадением и показным эстетством. Ирония и констатация «греховного» – основной импульс, рождаемый портретом, созданным тогда К. Сомовым.

Комментируя тему эстетства, свойственного модернистам, и эпатирующего его разрушения в творениях К. Сомова, остановимся на анализе нескольких известных его полотен, близких по содержанию и стилистическому оформлению. Это «*Дама в голубом*» (1897–1900); «*Дама в розовом*» (1903); «*Эхо прошедшего времени*» (1903). Отметим, что названные картины воспринимаются как неоклассические сюжеты, которые демонстрируют не столько реальность, сколько *мираж, возбуждаемый ушедшей реальностью*. Традиционно их комментируют как символистские произведения К. Сомова.

«*Дама в голубом*» (портрет Елизаветы Мартыновой). Чаще всего о нем говорят элегически. В искусствоведческих статьях всегда присутствуют «особая грация и женственность»; «задумчиво-мечтательный взгляд»; «затаенная грусть, тоска и горечь...» На первый взгляд, Елизавету Мартынову можно сравнивать с Лизой Калитиной из тургеневского XIX века – настроение последних страниц «Дворянского гнезда» соответствует внутреннему состоянию молодой женщины (у И. Тургенева – монашенки), написанной К. Сомовым.

Но есть в этом изображении и формульная суть портрета XVIII века. В первую очередь, это пейзаж – фон парка, книга как знак-предмет-символ эпохи Просвещения. В деталях края платья, которое многие критики соотносят с модой XIX века, можно увидеть и отзвуки края «партикулярного» аристократического женского наряда XVIII века, а он таков: «спадающее с плеч декольте» и трен, «закрепленный навечно». Выражение лица портретируемой соответствует тому, что А. Бенуа в статье о К. Сомове определил как «прелесть, странность, загадочность» (Бенуа, 1995: 415). Но если вспомнить, как изменили парадный женский портрет Д. Левицкий, Ф. Рокотов, В. Боровиковский, то получается: в элегическом портрете Елизаветы Мартыновой отражается не столько «классика» XVIII века, сколько то, что присутствует, например, уже в рокотовской версии женского изображения: «Легкая грусть и даже некоторая душевная усталость», которая «не исключают большой внутренней сдержанности, высокого достоинства и глубины чувств» (Головнёва, 2005: 67). Или, например, в женских портретах художника Боровиковского, о которых пишут: «...он выработал нечто вроде композиционного канона женских портретов: «...объект, опирающийся на дерево, тумбу и др., в руке цветок или плод. Фон всегда природный. Фигура размещена как бы на стыке светлого (небо) и темного (купы деревьев)» (Головнёва, 2005: 68).

Но даже учитывая только что сказанное, можем утверждать, что в портрете Мартыновой кисти К. Сомова присутствуют черты того, что заставляет говорить о портретной моде скорее XVIII, нежели XIX века. Данное изображение – это портрет «психологический», а не психологический, то есть портрет просветительский, живописующий «среду обитания» конкретного представителя конкретного (в нашем случае аристократического) сословия.

Таким образом, уже в этом, довольно раннем для К. Сомова портрете присутствует настроенность художника на взаимопроникновение систем отражения: культуру XVIII века К. Сомов несколько иронически (меланхолично) наблюдает сквозь призму XIX-го века. Если это учитывать, то становится очевидной нацеленность художника на оригинальный синтез: в зависимости от поставленной задачи художник умел сочетать элегию с иронией, реальное с современным, а сам модерн в его исполнении мог смениться лубочно-пасторальным мотивом позднего периода творчества. В контексте сказанного перестают быть неожиданными стилизованные пасторали 1920-х годов и сомовские мужские Нью.

4. Пасторали К. Сомова как оригинальный авторский вариант сантиментов XVIII века

Их суть в какой-то степени отражает высказывание: «Это была игра – «усталая порочность не всерьез». Данное мнение закрепляют собой картины «*Лето*» (1904 и 1919), а также многочисленные «*Влюбленные в парке*», «*На траве*», «*Русская пастораль*» (1922). Зная эти полотна, можно утверждать, что сентиментальные пасторали К. Сомова – это своего рода неомиф о «пастушьей поэзии», проделавшей путь от Вергилия до XVIII века. Размышляя о сути лубочно-пасторальных картин художника, обратимся к работам Н.Т. Пахсарьян, которая исследует особенности этого жанра. «Пасторальный миф, – пишет она, – самый значимый – это миф о Золотом веке». И продолжает: «Аркадия (в нем) – идеальное будущее» (Пахсарьян, 1996: 11).

С данным утверждением не поспоришь, но что же случилось с жанром пасторали в начале XX века, когда модернисты объявили о своем демиургическом праве, а значит, о праве художника создавать новые эстетически высокие (или низкие) миры способом переосмысления уже известного? Рассказывая о принципах усвоения пасторальной традиции в искусстве рубежа XIX–XX вв., Н.Т. Пахсарьян считает, что в это время «пасторальное» воспринимается как *Нечто*, вобравшее в себя понятия, связанные с «буколичкой», «эклогой», «идиллией». Авторы «новых пасторалей» всегда подчеркивают условность искусственность пастушества, когда-то возведенного в ранг подлинности (Пахсарьян, 1996: 124). В этом варианте восприятия названных жанровых единиц исследовательница предлагает видеть пастораль рубежа веков как своего рода «метажанр» имеющий отношение к «трансферу» (Пахсарьян, 1996: 125).

Этот вывод в какой-то мере объясняет нам и суть художественных экспериментов К. Сомова. Названный «трансфер-трансформер» был свойствен символизму; ироническая составляющая, присутствующая в нем, оказалась чрезвычайно близкой К. Сомову. На эту составляющую он обратил особое внимание. Напомним, что к своим пасторалам К. Сомов шел через ехидство «*Арлекиниады*» – серии, в которой Пьеро, Арлекин и Коломбина показаны как значимые и как *будто* реально осязаемые, порочные персонажи. Художник стилизовал и «оживлял» дам и кавалеров в парках, показывал их двойников в маскарадных костюмах. Это те «чужеземные куклы», о которых, комментируя творчество К. Сомова, писал А. Бенуа. Атмосфера игры, автоматического эротизма в данной серии картин художника оказалась насмешливо-довлеющей.

Отметим также, что особенно показательны здесь демонстрировали себя признаки «очуждения». Театральная маскарадность излома, созвучная тому, как она представлена в «Балаганчике» А. Блока, при всей «красивости» праздничных утех и загадочного действия, сопрягается у К. Сомова с ощущением грехопадения, тоски, внутренней неустроенности. В первую очередь потому, что и в красивом маскараде, дает почувствовать художник, нет и не может быть гармонии. В этой связи напомним, что маскарад, маскарадная феерия всегда заявляет о своей важности и значимости в искусстве периодов «рубежа» и резкого эстетического переориентирования. Таким образом, К. Сомов в этом отношении не составил исключения, другое дело, что его «маскарад» особенно красочен и до такой степени своеобразен, что составил «загадку» сомовского творчества.

Проследившая пасторальную тематику К. Сомова от «маскарадной серии» вплоть до середины 1920-х годов, подкрепим: в постреволюционное время этим художником был создан *условно-идиллический мир*, в котором ирония постепенно сменялась жестким сарказмом. Сохраняя приметы «куртуазности» и бесконечно утрируя их, художник создает сатиру на новых обывателей – тех, которых В. Маяковский в своем стихотворении яростно обозвал «дрянью». У К. Сомова получались очень своеобразные «пастушеские сюжеты». Они подчеркнута утрированы и декоративны, что, конечно, углубляет тему «примитивно-неживого», неестественного, карикатурного.

Присутствует в них и «грехопадение», откровенный эротизм с налетом жеманства, свойственного уже не «маркизе», а «советской мешчанке» (и мешчанину). Те, кто так часто присутствовал в «Книге маркизы», те, кому К. Сомов отдавал предпочтение в откровенных мужских Нью, сменили адрес обитания. Но и здесь проявляет себя оригинальное мышление К. Сомова: в этих изображениях, как когда-то констатировал А. Бенуа, присутствует традиция Обри Бёрдли. Но, подчеркнем, она иронично утрирована, заострена и становится понятным, что «эротическое напряжение» раннего К. Сомова здесь становится почти синонимом «порнооткровения».

5. Выводы

Не следует видеть в К. Сомове только символиста; его творчество, соприкасаясь с этой системой, не поглощается ею полностью.

Мирискусническая ретроспекция и стилизация в работах художника сближает его с акменстами, которые, как и К. Сомов, предпочитали вывести конкретный предмет (например, мандельштамовский камень) из необъятности вселенной Блока.

Пасторальный ряд картин К. Сомова заставляет думать о пародировании старинного жанра и «умерщвлении» его способом декорирования. Эротические Нью пасторального наполнения явно рассчитаны на подмену сентиментальных настроений настроениями эпатирующего свойства.

Литература:

1. Ахматова А.А. Стихотворения и поэмы. Ленинград : Советский писатель, Ленинградское отделение, 1976. 557 с.
2. Бенуа А.Н. История русской живописи в XIX веке. Москва : Республика, 1995. 448 с.
3. Культурология : уч. пособ. / Головнёва Е.В. и др. Омск : Изд-во ОмГТУ, 2005. 88 с.
4. Кузмин М.А. Сети : первая книга стихов. Петербург-Берлин : «Петрополис», 1923. 208 с.
5. Пахсарьян Н.Т. Генезис, поэтика и жанровая система французского романа 1690-1760-х годов. Днепропетровск : Пороги, 1996. 270 с.

References:

1. Anna Akhmatova (1976) Stixotvoreniya i poemy [Poems]. Leningrad : Sovetskij pisatel', Leningradskoe otdelenie. 557 p. [in Russian].
2. Benua A. N. (1995) Istoriya russkoj zhivopisi v XIX veke [The History of Russian Painting of the XIX century]. M. : Respublika. 448 p. [in Russian].
3. Kul'turologiya [Cultural studies] : uch. posob. / Golovnyova E. V. i dr. Omsk : Izd-vo OmGTU, 2005. 88 p. [in Russian].
4. Kuzmin M. A. (1923) Seti : pervaya kniga stixov [Nets : the first book of poems]. Peterburg-Berlin : «Petropolis». 208 p. [in Russian].
5. Pakhsaryan N. T. (1996) Genesis, poetika i zhanrovaya sistema francuzskogo romana 1690-1760-x godov [Genesis, poetics and genre system of the French novel of the 1690-1760s]. Dnepropetrovsk : Porogi. 270 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 22.04.2020
The article was received 22 April 2020

7. Загальне мовознавство

7. General linguistics

LEXICAL AND STYLISTIC FEATURES OF JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN THE ASPECT OF JUDICIAL DISCOURSE

Kapinus Olena Leonidivna,

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages № 1
National University “Odesa Law Academy”
kapinus_olena@onua.edu.ua
orcid.org/0000-0003-4535-8850*

Bailo Ivan Yakovlevych,

*Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages № 1
National University “Odesa Law Academy”
ivan_bailo@onua.edu.ua
orcid.org/0000-0002-1953-0023*

The purpose of the article is to present the results of the study of lexical and stylistic features of English-version court judgments of the European Court of Human Rights in the aspect of judicial discourse. The key task is to determine the level of influence of the revealed lexical and stylistic features on the quality of the legal document and the successful achievement of socially significant communicative goals.

Methods. To achieve this purpose, the authors use general scientific and special linguistic methods of research: the method of generalization, stylistic observation and analysis, and the method of critical discourse analysis.

Results. Based on the analysis of the professional literature, the authors identify the main functional and stylistic characteristics of judicial discourse and inquire into the methods they are implemented in the texts of judgments of the European Court of Human Rights at the lexical level. It is established that the use of terminological vocabulary, in particular of conventional terms, avoids ambiguity and vagueness of statements and promotes the formation of common European standards in the field of human rights. The peculiarities of the use of archaisms in the texts of court judgments and the validity of the use of Latin inclusions are analyzed. It is stated that the court judgment is characterized by clichés and consequently, this peculiarity facilitates accurate and logical presentation of information. It is proved that the judicial discourse, like any other linguistic object dependent on the social environment, strives to maintain a balanced state. On the one hand, it attempts to get rid of obsolete linguistic units that are no longer perceived as necessary by society and to turn to new simplified forms of expression that will be more readily understood by litigants and ordinary citizens. On the other hand, one can observe distinct efforts to preserve certain linguistic features that add the peculiarities inherent only in this type of language to the judicial discourse.

Conclusions. The aforementioned lexical and stylistic features of ECHR judgments are conditioned by the functions which the texts perform in the specific act of linguistic communication in the field of justice. The lexical content of the text directly affects the quality of the court document and accordingly, the respect for the law.

Key words: genre, official business style, language means, texts of court judgments.

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В АСПЕКТІ СУДОВОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Капінус Олена Леонідівна,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов № 1
Національного університету «Одеська юридична академія»
kapinus_olena@onua.edu.ua
orcid.org/0000-0003-4535-8850*

Байло Іван Яковлевич,

*старший викладач кафедри іноземних мов № 1
Національного університету «Одеська юридична академія»
ivan_bailo@onua.edu.ua
orcid.org/0000-0002-1953-0023*

Мета статті – представити результати дослідження лексико-стилістичних особливостей англійськомовних судових рішень Європейського суду з прав людини в аспекті судового дискурсу. Ключовим завданням є визначення ступеню впливу виявлених лексико-стилістичних особливостей на якість юридичного документу та успішність досягнення соціально значущих комунікативних цілей.

Методи. Для досягнення поставленої мети автори використовували загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи дослідження: метод узагальнення, стилістичні спостереження та аналіз, метод критичного аналізу дискурсу.

Результати. На основі аналізу фахової літератури автори визначили основні функціональні та стилістичні характеристики судового дискурсу і дослідили, як вони реалізуються в текстах судових рішень Європейського суду з прав людини на лексичному

рівні. Встановлено, що використання термінологічної лексики, зокрема конвенційних термінів, дозволяє уникнути багатозначності й розпливчастості висловлень і сприяє формуванню єдиних європейських стандартів в царині прав людини. Проаналізовано особливості уживання архаїзмів в текстах судових рішень та обґрунтованість застосування латинських вкрапленнь. Зазначено, що судовим рішенням властива клішованість, що сприяє точному та логічному викладу інформації. Доведено, що судовий дискурс, як і будь-який інший мовний об'єкт, залежний від соціуму, знаходиться в прагненні зберегти збалансований стан. З одного боку, звільнитися від застарілих лінгвістичних одиниць, які вже не сприймаються суспільством як необхідні, та звернутися до нових спрощених форм висловлювань, які будуть більш зрозумілими для учасників судових процесів і рядових громадян. Однак з іншого боку, спостерігаємо виразне намагання зберегти деякі мовні особливості, які надають судовому дискурсу своєрідності, властивої тільки цьому типу мови.

Висновки. Зазначені лексико-стилістичні особливості судових рішень ЄСПЛ зумовлені виконуваними текстами функціями в специфічному акті мовної комунікації в сфері здійснення правосуддя. Лексичне наповнення тексту безпосередньо впливає на якість судового документа і, відповідно, на повагу до права.

Ключові слова: жанр, офіційно-діловий стиль, мовні засоби, тексти судових рішень.

1. Introduction

Judicial discourse is the subject of interdisciplinary research at the intersection of linguistics and law. Moreover, in the judicial discourse both linguists and lawyers analyze identical problems, i.e. linguistic methods, techniques and ways of using the word in the process of administration of justice.

Today, in the genre variety of judicial discourse, texts of judicial acts occupy a special place, since their influence on the life of society and the state gain a special significance. Thus, the judgments of the European Court of Human Rights (here in after ECHR) are binding on the member states of the Council of Europe and as a source of law, compel governments to amend their laws and administrative practices in various fields of activity. Ukraine has adopted the laws “On the enforcement of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights” and “On the Concept of the National Program of Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Law of the European Union”. They encompass a set of diverse measures aimed at studying and translating European Union legislative and judicial acts and developing a glossary of terms. In this regard, linguistic studies of the texts of contemporary judicial discourse become currently important, including the study of linguistic and stylistic features that ensure the high quality of the judgment, its accessibility, comprehensibility, transparency, clarity, and thorough ordering.

2. The analysis of recent researches and publications

A survey of professional literature indicates a steady interest in the problems of judicial communication from the researchers who represent diverse fields of scientific knowledge: the law and jurisprudence (A.S. Pigolkin, I.I. Glovatskyi, Y.P. Zeikan), criminalistics (A.S. Aleksandrov), philosophy (V.S. Bihun), as well as various areas of linguistics. As an object of linguistic research, this sphere of speech activity was analyzed from the standpoint of terminology (I.M. Humovska, E.T. Derdi, N.V. Artikutsa, M. Fischer), translation (Yu.A. Loboda, O.O. Khodakovska, I.A. Semyonkina), discursive theory (L.V. Pravikova, T.V. Dubrovskaya, N.V. Ovchinnikova, O.O. Kobzeva, M.O. Zaitseva, N.Y. Koval, G.V. Karpuk, D. Maynard, D. Kurzon), and others. From the standpoint of stylistics, judicial discourse has been studied by T.V. Gubaeva, T.A. Skuratovska, P. Tiersma, and V. K. Bhatia. It should be noted that, as linguistic material, scholars mainly used court records and oral speeches of lawyers, prosecutors and judges. The most relevant material for the study was the case law of the US courts, while the texts of the judgments of the international courts of the European Union still lack due attention of linguists. It also makes the chosen topic relevant.

The purpose of the article is to identify, in the aspect of judicial discourse, the lexical and stylistic features of ECHR court judgments that affect the quality of the legal document and the successful achievement of socially relevant communicative goals.

The research is based on authentic English texts of European Court of Human Rights judgments, which are available in the HUDOC electronic database on the ECHR's official website (<https://www.echr.coe>).

3. Summary of the main research material

Before proceeding directly to presenting the main results of the analysis of the texts of court judgments we consider it necessary to say a few words about the characteristics of judicial discourse that determine the outline of our study. In the works of many scholars, judicial discourse is looked into as a type of institutional communication whose ultimate goal is to resolve a legal conflict and change the legal situation (Dubrovskaya, 2010: 10). Relations between the participants in the discourse are strictly defined by the rules of the institution of justice, communication being official. This peculiarity influences the choice of linguistic features that are typical of a formal business style. Such linguistic means form a relatively closed system of the language of court documents. The high degree of formality and publicity and pragmatic purpose determine the stylistic features of judicial discourse: ritual, reasoning, logic, correctness and accuracy.

Judgment is a declarative and imperative genre of judicial discourse. The author of this genre is a judge (or a panel of judges). Each court judgment has a wide range of addressees. Firstly, they are litigant parties, both professional lawyers and citizens having no special legal education. Secondly, this is society that assesses the efficiency of the entire justice system by the quality of the judgment. Thirdly, this is other higher or lower courts, which in the course of their activity consider judicial judgments. The diversity of addressees requires the author to use certain language and communication tactics that will make the content of the document accessible and understandable and will provide proofs of the validity and correctness of the judgment made by each of the aforesaid entities.

Let us consider the basic lexical and stylistic features of ECHR judgments that reflect the particularities of judicial discourse and directly affect the success of achieving socially significant goals.

The specific features of the texts of ECHR judgments are standardization and pattern, which are due to the regularity of communication in the field of justice. The uniform communicative situations that underlie the functioning of the justice institute cause the use of the uniform established verbal formulas - clichés: *provided always that; to the extent that; in accordance with the legislation; to declare the application admissible; to restore the applicant's property rights; to execute the warrant, at the material time; available to the Court; the applicant complained under Article...; as can be seen from the case materials; on the basis of the material available to the Court; the Court finds; the Court holds*, etc. These clichés are discursive formulas of communication. According to A.A. Zgonnikova, the use of such speech patterns means 'saves mental energy, facilitates the rapid and accurate drafting of the document, and helps ease communication' (Zgonnikova, 2014: 35). It is believed that clichés also serve the speed of information transfer.

The ECHR's court judgments set out the verbal formulas rather widely. For example, in the case of *Grobelyny v. Poland* there are 190 uses of word combinations. Approximately the same results were obtained in the study of other court judgments. Obviously, such a high frequency confirms the importance of clichés for the quick, accurate and logical presentation of information, its correct understanding and application. Moreover, the use of established phrases and sentences in court judgments is one means of achieving a socially meaningful communicative goal, i.e. to convince trial participants and the public of justice and impartiality of justice (as noted above). It is the standard statements that deprive the text of the judgment of expressiveness and emotional evaluation, which allows judges to avoid allegations of bias.

Another defining characteristic of the texts of ECHR judgments is their high degree of turning into terminological units. It is evident that the terms in the most concise form (word or word-combination) express a special concept. In addition, within the scope, they are distinguished by: 1) semantic unambiguity, 2) lack of emotional coloring, 3) relative independence from the context, as they are part of a specific term system. Therefore, the use of terminology in ECHR judgments adds accuracy and credibility to the language of the judgment.

Different groups of terms, either legal or non-legal, can clearly be singled out in the documents under consideration. Among the terms of the first group, the terminology of the European Convention on Human Rights, or convention terms hold a special place (e.g. *Government, application, applicant, judgment, right to a court, reasonable time, tribunal established by law, normal civic obligations*). These terminology units can be divided into two different types: 1) conventional terms not used in other legal contexts (e.g. *exhaustion of domestic remedies, just satisfaction, abuse of the right of individual application*) and 2) conventional terms used in other legal contexts but in the context of the European Convention they have an autonomous interpretation, i.e. their own interpretation by the European Court of Human Rights (e.g. *criminal charge, civil rights and obligations, home, victim, lawful detention*). Due to the fact that different legal systems operate in member states of the Council of Europe, the same legal concepts may have different meanings in different states. The principle of autonomous interpretation eliminates such ambiguity in terminology and enables the ECHR to use conventional terms as an effective tool for the protection of fundamental rights and freedoms. Among other things, the application of conventional terms promotes the harmonization of enforcement standards in the member states of the Council of Europe (Fedyk, 2002: 7).

The second group contains the terms that are relevant to the subject matter of the dispute but are not legal. The sectoral affiliation of such terminology is determined by the circumstances of the particular case, such as the occupation of the plaintiff. Thus, in the case of *Svanidze v. Georgia*, the applicant was charged with medical negligence, which resulted in the patient's death. Accordingly, medical and biological terms are used extensively in the text of the judgment: '*At 3.50 p.m. on 22 September 2005, before the operation started, G.M. died. According to the post-mortem forensic examination, the cause of her death was acute anaemia, which developed as a result of a ruptured fallopian tube caused by an ectopic pregnancy.*'

When it comes to court judgments, the use of terminological units is necessary to prevent ambiguity and arbitrary interpretation. However, for an unprepared reader, a text full of highly specialized legal terminology, is difficult to perceive and has the effect of rejection. Hence, there are multiple reproaches that the language of legal documents is irreversible, complex and purely special (Rekosh, 2010).

A notable feature of ECHR judgments is a significant presence of archaisms in the texts (e.g. *according to; forthwith; peruse; thence; thenceforth; thereafter; herein; hereinafter; hereof; therefore; whereby; aforesaid, said* are used as an article, pronoun or adjective). Such lexical and grammatical filling of documents separates litigation from ordinary life and establishes a certain distance between the discourse participants – agents and clients. However, the use of archaic linguistic means is increasingly criticized. According to some scholars, an outdated vocabulary as well as numerous legal terms, is unnecessary jargon whose primary purpose is to mislead people who do not have a special legal education. Nevertheless, other researchers while rejecting this theory admit that the use of archaic forms is appropriate as long as it does not interfere with the understanding of the content of the document.

We believe that the opinion of the latter is shared by the ECHR judges. They rarely use archaisms, which can cause confusion or make it difficult to understand. For example, the participle *aforesaid*, by which the persons or objects discussed earlier can be replaced with an article or a pronoun without distortion of meaning, is found in 353 documents, which is only 1.5% of all English-language judgments posted on the ECHR website. However, archaic forms that standardize the language of the court document and are not critical to comprehension are used much more frequently. Here are examples: the adverb *thereafter* is used in 2055 judgments (9%), *whereby* – in 2840 (12.5%), *hereinafter* – in 1448 (6.4%), *whereas* – in 3387 (15%), the conjunction *provided* is found in 3607 texts (15.9%) and the word-combination *pursuant to* – in 14238 (63%).

In addition to archaisms, the texts of judgments contain a significant number of Latin inclusions, which are represented by monolexemes (e.g. *factum*, *appendix*) and polylexemes (e.g. *ab initio*, *in fine*, *inter alia*, *ex post facto*, *prima facie*, *locus standi*, *ratio legis*, *opinio juris*, *ex proprio motu*, *ex lege*, *malum in se*, *res judicata*, *restitutio in integrum*, *ne bis in idem*). It should be noted that the most frequent are the word-combinations, in particular those that consist of a Latin word or expression and an English lexeme, e.g. *to apply mutatis mutandis*, *ad hoc committee*, *right in rem*, *incompatible ratione materiae*. But lengthier inclusions are also common, such as *expressio unius est exclusio alterius*; *nullum crimen, nulla poenitentia sine lege*.

Latin terms and phrases give the text of the judgment a special traditional character and persuasiveness. Lawyers are convinced that their proper use underscores the legal validity of the judgment and demonstrates the professionalism of the judges. In addition, Latinisms have long established and clear meaning for professionals, which largely contributes to the uniqueness of the interpretation of the content of the text.

4. Conclusions

Thus, the conducted research allows drawing the following conclusions: a court judgment, as an independent genre of judicial discourse, has features due to the diversity of addressees, high degree of formality and publicity, and functional purpose. At the lexical level, these features are manifested in the widespread use of special terms (legal and non-legal), archaisms, and Latinisms. In the context of stylistic specifics, the use of established verbal formulas draws attention. The correct lexical content of the judgment directly affects the quality of the court document and accordingly, the respect for the law and credibility of the entire justice system.

The study presented is only a small part of the complex and painstaking work of analyzing ECHR judgments as the most important human rights protecting body. Since the functioning and existence of ECHR has no analogues in the history of mankind and its activity is considered unprecedented, it cannot be excluded that such an authority will change to find new and more sophisticated forms of work, and at the same time, other ways of expressing them at the linguistic level. Therefore, researchers will be constantly faced with the need to analyze these changes, which leads to further prospects for scientific work.

Bibliography:

1. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія : навч. посіб. Київ : Стилос, 2004. 275 с.
2. Дубровская Т.В. Судебный дискурс: речевое поведение судьи : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Саратовский гос. ун-т им. Н.Г. Чернышевского. Саратов, 2010. 40 с.
3. Згонникова А. А. Клишированные фразы в деловом дискурсе. *Профессиональная коммуникация: актуальные вопросы лингвистики и методики*. 2014. № 7. С. 32–41.
4. Кравченко С.П. Мова як фактор правоутворення та законотворення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2000. 20 с.
5. Прадід Ю.Ф. Актуальні напрямки досліджень з юридичної лінгвістики. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. Одеса, 2002. № 1. С. 198–204.
6. Рекош К.Х. Язык и право – единый объект юрлингвистики. *Вся Европа*. 2010, №7-8(46). URL: <http://alleuropa.ru/?p=2525> (дата звернення: 20.03.2020)
7. Скуратовська Т.А. Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2002. 196 с.
8. Федик С.Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 20 с.
9. Cabre M.T. Terminology. Theory, methods and applications. Amsterdam Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. 248 p.
10. Mellinkoff D. The language of the law. Eugene : Resource Publications, 2004. 526 p.

References:

11. Artykutsa N.V. (2004) *Mova prava i yurydychna terminolohiya* [The Language of Law and Legal Terminology]: navch. posib. Kyiv : Stilos, 275 p. [in Ukrainian].
12. Dubrovskaya T.V. (2010) *Sudebnyi diskurs: rechevoye povedeniye sudyi* [Judicial Discourse: Behaviour of Judge's Speech]: avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk : spets. 10.02.19 "Teoriya yazyka" / Saratovskiy gos. un-t im. N.G. Chernyshevskogo. Saratov, 40 p. [in Russian].
13. Zgonnikova A.A. (2014) *Klishirovannyye frazy v delovom diskurse*. [Clichéd Phrases in Business Discourse] *Professionalnaya kommunikatsiya: aktualnyye voprosy lingvistiki I metodiki*. № 7. P. 32–41 [in Russian].
14. Kravchenko S.P. (2000) *Mova yak faktor pravoutvorenniya ta zakonotvorenniya* [Language as a Factor of Lawmaking] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. Nauk : 12.00.01. Odesa, 20 p. [in Ukrainian].
15. Pradid Yu. F. (2002) *Aktualni napryamky doslidzhen z yurydychnoyi linhvistyky* [Current Trends in Legal Linguistics Research]. *Visnyk Odeskoho instytutu vnutrishnikh sprav*. Odesa, № 1. P. 198-204 [in Ukrainian].
16. Rekosh K. Kh. (2010) *Yazyk i pravo – yedyniy obyekt yurilingvistiki* [Language and Law – a Single Object of Legal Linguistics]. *Vsya Yevropa*. №7-8(46). URL: <http://alleuropa.ru/?p=2525> [in Russian].
17. Skuratovska T. A. (2002) *Arhumentatsiya v amerykanskomu sudovomu dyskursi* (na materialy sprav za uchastyu sudu prysyazhnykh) [Argumentation in American Judicial Discourse] (on the material of jury trials): dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Kyivsk. nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 196 p. [in Ukrainian].

18. Fedyk S.Ye. (2002) Osoblyvosti tlumachennya yurydychnykh norm schodo prav lyudyny (za materialamy praktyky Yevropeiskoho sudu z prav lyudyny ta Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny) [Peculiarities of Interpretation of Legal Norms on Human Rights (based on the case law of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of Ukraine): avtoref. dys. ...kand. yuryd. nauk : 12.00.01 / Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].
19. Cabre M.T. (1999) Terminology. Theory, methods and applications. Amsterdam Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 248 p.
20. Mellinkoff D. (2004) The language of the law. Eugene : Resource Publications, 526 p.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020
The article was received 17 April 2020

УДК 81'373.21

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-81-19>

СПЕЦИФІКА ІМЕНУВАНЬ ГОТЕЛІВ У СХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Сидоренко Олена Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 3

Донецького національного медичного університету

olenasydorenko1970@gmail.com

orcid.org/0000-0001-9189-5994

Мета. Метою статті є аналіз найменувань об'єктів готельного бізнесу, зафіксованих у східних областях України протягом останніх десяти років, за лексико-семантичними та структурними ознаками.

Методи. Дослідження здійснено за допомогою таких наукових методів, як описовий, ареальний, статистичний.

Результати. Досліджено численні українські ергоніми, зокрема 423 назви об'єктів готельного бізнесу, розташованих у східних регіонах України. Більшість імен подано українською мовою, а також наявні імена, запозичені з інших мов. Назви об'єктів готельного бізнесу, запозичені з англійської та французької мов, використовують такі засоби передачі іноземних слів, як пряме включення з повним збереженням початкової графіки, транскрипції та транслітерації. Частина українських слів була передана латинською графікою, крім англійських імен, перекладених кирилицею. Основний спосіб утворення назв – відапелятивний. Ці ергоніми було проаналізовано та зроблено спробу їх класифікації. Найменування об'єктів готельного бізнесу сходу України відапелятивного походження умовно поділено на одинадцять підгруп, а саме: патріотичні назви, назви з відображенням національного колориту, із вказівкою на вид діяльності клієнтів, на високу якість обслуговування, на географічні особливості місця розташування, із вказівкою на невеликий розмір об'єктів, із вказівкою на великий розмір об'єктів, привабливі романтичні назви, словосполучення з лексемою *золотий*, словосполучення з лексемою *море*, назви, утворені від назв рослин, птахів та тварин із позитивною конотацією. Усі аналізовані в поданій праці найменування мають позитивний стилістичний колір і виконують рекламну функцію. Також приділено увагу використанню різноманітних ергонімічних термінів, які в деяких випадках служать іменами та вказують на розмір установи. Зазначено використання відонімного методу формування українських ергонімів. Серед відонімних назв проаналізовано ергоніми, утворені шляхом трансонімізації антропонімів, топонімів, міфонімів, поетонімів.

Висновки. Детальний аналіз виявив відапелятивний спосіб як основний для формування назв об'єктів готельного бізнесу східних областей України. З-поміж відонімних назв виокремлено відтопонімні та відантропонімні як найчисленніші.

Ключові слова: ергонім, топонім, антропонім, онімізація, трансонімізація, апелятив, лексема.

SPECIFICATION OF HOTELS NAMING IN EASTERN REGIONS OF UKRAINE

Sydorenko Olena Mykolaivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Head of Department of Languages and Humanities № 3

Donetsk National Medical University

olenasydorenko1970@gmail.com

orcid.org/0000-0001-9189-5994

Purpose. The purpose of the article is the names' analysis of objects of hotel business, recorded in the eastern regions of Ukraine over the last ten years according to lexical, semantic and structural features.

Methods. The research was carried out using such scientific methods as descriptive, areal, statistical.

Results. Numerous Ukrainian ergonyms, including 423 names of objects of hotel business, located in eastern regions of Ukraine were investigated. Most of the names are given in Ukrainian, as well as available names borrowed from other languages. Names borrowed from the English and French languages use such means of transferring of foreign words as direct inclusion with full preservation of initial graphic, transcription and transliteration. Some of Ukrainian words were transmitted by means of Latin graphics, except English names, translated in Cyrillic. The main way of the names formation is appellativian. These ergonyms were analyzed and an attempt of their classification was made. The names of the objects of the hotel business of the eastern Ukraine, which were created by onymisation from appellatives, are conditionally divided into eleven subgroups, namely: patriotic names, names reflecting national speciality, indicating the type of customer activity, high quality of service, geographical features of the location, with indication of small object size, indicating large object size, attractive romantic names, phrases with the word *gold*, phrase with the word *sea*, names formed from the names of plants, birds and animals with positive connotation. They all have a positive stylistic background and perform an advertising function. Attention is also paid to the use of a variety of ergonymic terms which, in some cases, serve as names and indicate the size of the institution. Particular attention is paid to the onymian method of Ukrainian ergonyms formation. Among the onymian names there are various ergonyms, formed by the transonymization from antroponyms, toponyms, mythonyms, poetonyms.

Conclusions. A detailed analysis revealed the appellative method as the main in the names formation for hotel business objects in the eastern regions of Ukraine. Among the names, formed by transonymization the ergonyms created from toponyms and antroponyms are distinguished as the most numerous ones.

Key words: ergonym, toponym, antroponym, onymization, transonymization, appellative, lexical unit.

1. Вступ

Посилений інтерес мовознавців останнім часом зосереджено на дослідженні нового класу онімів – ергонімів – назв об'єктів різних видів людської діяльності, особливостей їх виникнення, взаємодії з іншими класами онімів та функціонування. Увага до аналізу саме цього класу пояснюється зростанням кількості об'єктів різного напрямку діяльності, а саме: об'єктів виробництва, торгівлі, обслуговування, розваг. Найчисленнішою серед ергонімів є підгрупа об'єктів надання послуг – сервісонімів, до якої й належать назви об'єктів готельного бізнесу. Назви приватних, невеликих за розмірами готелів та хостелів, найменованих власниками, спричиняють цікаві лінгвістичні дискусії, питання й зауваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві кінця ХХ – початку ХХІ століття з'явилось чимало праць, присвячених дослідженню ергонімів. Основним напрямом вивчення ергонімів є ареальний. Сьогодні маємо ґрунтовні дисертаційні праці, присвячені вивченню назв різних регіонів України.

Наприклад, О.О. Белей докладно проаналізував фірмонімкон Закарпаття (Белей, 2000), Ю.І. Дідур провела зіставний аналіз ергонімів великих міст у різних країнах (Дідур, 2015), Н.В. Кутуза досліджувала ергонімію Одеси (Кутуза, 2003), Н.М. Лесовець вивчала ергоніми міста Луганськ (Лесовець, 2007), О.М. Сидоренко присвятила своє дослідження номінаційним процесам у полілінгвальній ергонімії Донеччини (Сидоренко, 2013), М.М. Цілина простудіювала назви Києва (Цілина, 2006). Водночас, зважаючи на наявні наукові розвідки, можемо стверджувати, що окремі підкласи ергонімів ще достатньо не досліджено. До такого підкласу належать сервісоніми – об'єкти надання послуг, необхідність вивчення яких і зумовлює актуальність нашої роботи.

Метою статті є аналіз за лексико-семантичними та структурними ознаками найменувань об'єктів готельного бізнесу, а саме мотелів, готелів, хостелів, зафіксованих у східних областях України протягом останніх десяти років.

2. Назви відапелятивного походження

Дослідження специфіки найменувань готелів цього підрозділу здійснено на матеріалі назв, зафіксованих на території Дніпропетровської, Донецької, Запорізької та Луганської областей. Трансонімізовані оніми становлять близько 27%, у тому числі: трансонімізованих топонімів – 13%, трансонімізованих антропонімів – 9,5%, інших класів онімів – 4,5%. Відапелятивним шляхом утворено 73% назв об'єктів готельного бізнесу східних регіонів України.

Назви об'єктів готельного бізнесу сходу України, утворених відапелятивним способом, умовно поділено на такі підгрупи:

- патріотичні назви з лексемою «Родина» (зафіксовано в містах Горлівка та Нікополь);
- назви, які відображають національний колорит, українські звичаї: «Казанок», «Козацький кош», «Козаче джерело», «Панська хата», «Хуторок», *Hutor*;
- назви з незауальованою вказівкою на вид діяльності осіб, для яких вони побудовані: «Академия», «Рыбак», «Дім колгоспника», «Колгоспник», «Кімнати для відпочинку автовокзала», «Профсоюзная», «Транзит», «Хімік», «Хіміксервіс», «Готель юридичної академії», «Індустрія», «Монтажник», «Шахтер»;
- назви із вказівкою на комфорт, високу якість обслуговування: «Комфорт», «Респект», «Смак», «Гостинний дім», «Релакс», «Тихий отдых», «Затерянный рай», «Элитный отдых», «Элит-уют», *Garmonia*, *Gostinyi Dvor*, *Welcome*;
- назви, які вказують на географічні особливості місця розташування, близькість до певних урбаністичних або природних об'єктів: аеропорту – «Аеропорт», «Полет»; лісу – «Зелена роца», «Лесная поляна», «Сосенки», «Шервуд», «Сосновый бор», «Форест Парк», *House near forest*; моря – «Лазурный берег», «Прибой», «Лагуна», «Якорь», «Тихая гавань»;
- назви-демінутиви, які вказують на невеликий розмір об'єктів: «Затишне гніздечко», «Уютный дворик», «Хуторок»;
- назви, які вказують на великий розмір об'єктів готельного бізнесу, в тому числі за допомогою ергонімічних термінів: гранд-отель «Україна», гранд-отель «Дніпро», «Гранд Вікторія», готельний комплекс «Запоріжжя»;
- словосполучення з лексемою *золотий*, де *золотий* – колір сакральності, верховенства й чудесності, часто поєднується з іншими атрибутами влади, царственності, особливої магічної сили: «Злата Прага», «Злата Прага Преміум», «Золотой берег», «Золотой лев»;
- словосполучення з лексемою *море*: «Морская», «Алмаз моря», «Дом у моря», «Жемчужина моря», *Sea Zone*;
- назви, утворені від назв рослин, птахів та тварин із позитивною конотацією: «Абрикос», «Жасмин», «Грачи», «Сова», «Чайка», «Золотая рыбка», «Краб», *Elephant*, *Kolibri*;
- привабливі романтичні назви із зауальованою семантикою: «Вікінг», «Дворянский», «Мармелад», «Рассвет», «Дружба», «Мир», «Маяк», «Друг», «Мираж», «Оазис», «Подкова», «Сказка», «Фея», «Шарм», *Smile*, *Royal*.

3. Запозичені назви

Назви, запозичені з інших мов, нараховують 30% (127 власних назв). Ці назви відтворюються в українському ономастиконі як мовою запозичення: *Elephant*, *Kolibri*, *Smile*, *Royal*, так і кирилицею: *Дежа Вю*, *Лойд*, *Єлефант*. Окрім традиційних запозичень з англійської, зафіксовано значну кількість назв, запозичених із французької мови: *A more é* (Більше), *Azov le chalet* (Азовський котедж), *Grâce* (Благодать), *Mon senior* (Мій старший, головний), також з іспанської: *Del mar* (Море). Появу таких назв можливо пояснити розташуванням об'єктів номінації на узбережжі Азовського моря та бажанням номінаторів привабити відвідувачів романтичними вивісками.

4. Відтопонімні назви

З-поміж назв, утворених шляхом трансонімізації топонімів, виокремлено такі структурні моделі:

- трансонімізовані одиничні топоніми, що вказують на державну приналежність: «Україна», «Київ». Варто зазначити, що назву готелю «Україна» зафіксовано в десяти містах, назву «Київ» зафіксовано у двох містах регіону;
- трансонімізовані одиничні топоніми, які мають відношення до даної місцевості: «Дніпропетровськ» (назва міста Дніпро у 1926–2016 рр.), «Катеринослав» (назва міста Дніпро а періоди 1784–1796 та 1802–1926 рр.), «Краматорськ», «Луганськ», «Запоріжжя»;
- трансонімізований оронім «Олімп», що означає найвище гірське пасмо грецьких Балкан в області Фессалія;
- трансонімізовані одиничні топоніми та словосполучення із трансонімізованими топонімами, які мають відношення до даної місцевості та вказують на географічні особливості регіону: «Сухая балка», «Святые горы», «Приазовье», «Азов», «На Азове», «Форест-парк», «Берда», «Бердянская коса», «Уютный дворик на Курортной», «Дача на Гостинной»;
- трансонімізовані одиничні топоніми, які не мають відношення до даної місцевості: «Бавария», «Братислава», «Великобритания», «Венеция», «Диканька», «Монтана», «Прага», «Элада», Liverpool, San Remo, Santa Barbara;
- трансонімізовані одиничні гідроніми та словосполучення із трансонімізованими гідронімами: «Дніпро» (готель отримав назву до 2016 р. – року перейменування Дніпропетровська в Дніпро), «Каспій», Baikal Guest House, Azov le Chalet, Atlantis, Atlantis;
- словосполучення апелятивів + трансонімізований топонім: «Злата Прага», «Отдых в Бердянске»;
- субстантивовані відтопонімний ад'єктив, поданий засобами латинської графіки та кирилицею в різних містах: «Європейський», Europeisky;
- словосполучення відтопонімний ад'єктив + апелятив: «Испанский дворик», «Каховские зори».

5. Відантропонімні назви

Із-поміж ергонімізованих антропонімів зафіксовано такі підгрупи:

- трансонімізовані одиничні антропоніми – жіночі імена: «Вікторія», «Діана», «Алина», «Анжеліка», «Валерія», «Галина», «Іванна», «Лариса», «Ксенія», «Римма»;
- трансонімізовані одиничні антропоніми – чоловічі імена: «Артем», «Константин», «Максим», Aleksii;
- словосполучення з відантропонімним компонентом із вказівкою на ім'я господаря: «У Анны Пантелеевны», «У Владлена», «У Татьяны», Villa Maria, Villa Yana;
- трансонімізовані антропоніми – прізвища відомих особистостей, які залишили слід у минулому: «Джон Хьюз» – британський промисловець та засновник Донецька, «Колумб» – генуезький мореплавець на службі Іспанської Корони, «Спартак» – гладіатор, вождь і лідер рабів під час повстання проти Римської республіки.

6. Назви, утворені від інших видів онімів

Із-поміж інших видів онімів, які залучено до трансонімізації в ергоніми, виділено такі групи:

- трансонімізовані міфоніми: «Аврора», «Афіна», «Посейдон», «Амур», Kallisto;
- трансонімізовані поетоніми: «Гуси-лебеди», «Остров сокровищ», «Фигаро», New Vasiki, Villa Sineglazka, 1001 nights of Shakhherazada;
- трансонімізовані катойконіми: «Азовець», «Криворожець»;
- трансонімізований анемонім «Цунами».

7. Висновки

Основним способом формування назв готелів у східних регіонах України визначено відапелятивний. З-поміж відонімних назв виокремлено відтопонімні та відантропонімні як найчисленніші, також виділено відміфонімні, відпоетонімні, віданемонімні, відкатойконімні назви, утворені шляхом трансонімізації. У групі відапелятивних ергонімів зафіксовано назви, які відображають національний колорит, романтичні, завуальовані назви, запозичення з інших мов. У назвах готелів досліджуваного нами регіону широко вживані іншомовні назви, подані як латинською графікою так і транслітеровані кирилицею.

Усі назви готелів – це позитивні, орфоепічно не складні лексеми, які є зрозумілими як для українськомовних, так й іншомовних (не обов'язково англомовних) відвідувачів.

Подальше вивчення специфіки виникнення ергонімів полягає в зіставному аналізі найменувань об'єктів готельного бізнесу різних регіонів України, а також у порівнянні з об'єктами інших видів діяльності.

Література:

1. Белей О.О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2000. 209 с.
2. Дідур Ю.І. Особливості функціонування ергонімів у мові, мовленні та ментальному лексиконі (в українській, англійській та російській мовах) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2015. 195 с.
3. Кутуза Н.В. Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2003. 214 с.
4. Лесовець Н.М. Ергонімія м. Луганська: структурно-семантичний і соціально-функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2007. 295 с.
5. Сидоренко О.М. Номінаційні процеси в полілінгвальній ергонімії Донеччини : дис. ... канд. філол. н. : 10.02.15. Донецьк, 2013. 210 с.
6. Цілина М.М. Ергоніми м. Києва: структура, семантика, функціонування : дис. ... канд. філол. н. : 10.02.01. Київ, 2006. 243 с.

References:

1. Belei O.O. (2000) *Suchasna ukraïns'ka ergonimija (na materialy vlasnih nazv pidpriemstv Zakarpats'koï oblasti)*, dis. ... kand. filol. nauk. [Modern Ukrainian company names (based on the proper names of companies of Transcarpathian province of Ukraine)], Lviv, 209 [in Ukrainian].
2. Didur Y.I. (2015) *Osoblivosti funkcionuvannja ergonimiv u movi, movlenni ta mental'nomu leksikonu (v ukraïns'kij, anglijs'kij ta rosij's'kij movah)*, dis. ... kand. filol. nauk [Peculiarities of functioning of ergonyms in language, speech and mental lexicon (based on the Ukrainian, English and Russian languages)], Odesa [in Ukrainian].
3. Kutuza N.V. (2003) *Strukturno-semantichni modeli ergonimiv (na materialy ergonimikonu m. Odesi)*, dis. ... kand. filol. nauk [Structural and semantic models of ergonyms (on the material of ergonyms of Odessa)], Odesa, 214 [in Ukrainian].
4. Lesovets N.M. (2007) *Ergonimija m. Lugans'ka: strukturno-semantichnij i social'no-funkcional'nij aspekti*, dis. ... kand. filol. nauk [Ergonymics of Luhansk: structural-semantic and social-functional aspects], Lugans'k, 295 [in Ukrainian].
5. Sydorenko O.M. (2013) *Nominacionnye procesy v polilingval'noj ergonimii Donetchiny*, dis. ... kand. filol. nauk [Nomination processes in polylingual ergonymiya of Donetsk region], Donetsk, 210 [in Russian].
6. Tsilyna M.M. (2006) *Ergonimy m. Kieva: struktura, semantika, funkcionuvannja*, dis. ... kand. filol. nauk [Ergonyms of Kyiv: structure, semantic, functioning], Kyiv, 243 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.04.2020

The article was received 16 April 2020

8. Перекладознавство

8. Theory of translation

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ СКОРОЧЕНИХ НАЗВ НАФТОГАЗОВИХ КОМПАНІЙ

Воробйова Оксана Сергіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри германської філології та перекладу
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
vorobyovaoksana27@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9426-7184

Кравченко Анна Володимирівна,
студентка спеціальності 035 «Філологія»
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
anna.kravchenkoo17@gmail.com
orcid.org/0000-0001-1913-4933

Мета – систематизувати, описати та проілюструвати способи перекладу українською мовою англійських назв компаній нафтогазової галузі, що містять у своєму складі аббревіатури / акроніми.

Методи: метод перекладацького аналізу (за допомогою якого визначаються способи перекладу, перекладацькі прийоми та трансформації, які використовуються для досягнення еквівалентності під час перекладу власних назв, що розглядаються, українською мовою); описовий метод (служить основою для комплексного представлення отриманих результатів, а саме: опису виокремлених способів перекладу); метод кількісних підрахунків (уможливорює окреслення кількісних характеристик досліджуваних одиниць, продуктивність визначених способів перекладу).

Результати. Розглянуто теоретичні засади дослідження аббревіації як перекладацької проблеми. Визначено особливості перекладу ономастичних аббревіатур / акронімів у нафтогазовій сфері. Систематизовано та проілюстровано способи перекладу назв нафтогазових компаній, які містять скорочення; схарактеризовано їхню продуктивність у кількісному відношенні. Підтверджено й окреслено перспективність подальших перекладознавчих студій у напрямку вивчення особливостей перекладу аббревіатур-онімів у галузевій термінології.

Висновки. Було встановлено, що серед способів перекладу назв англійських нафтогазових компаній, до складу яких входять аббревіатури / акроніми, використовуються такі: передача за допомогою іншомовних еквівалентів; транскодування (транслітерування та транскрибування); передача (збереження) скорочення оригінальними літерами; утворення нового скорочення мовою перекладу; описовий (описовий) переклад. За результатами застосування методу кількісних підрахунків встановлено, що найбільш продуктивними способами перекладу в цьому емпіричному матеріалі є передача англійського скорочення еквівалентним скороченням української мови та транслітерування, які чисельно співпадають. Пряме включення, яке передбачає передачу (збереження) скорочення оригінальними літерами і прийом транскрипції, які також співпадають кількісно, займають третє та четверте місця за продуктивністю відповідно. Прийом створення нового скорочення в мові перекладу є менш вживаним – п'яте місце, тоді як описовий переклад майже не застосовується як самостійний спосіб, але може використовуватися як допоміжний спосіб, якщо необхідно є розшифровка повної назви компанії.

Ключові слова: аббревіація, скорочення / аббревіатура, акронім, транслітерування, транскрибування, описовий переклад.

WAYS OF RENDERING ABBREVIATED NAMES OF OIL AND GAS COMPANIES INTO UKRAINIAN

Vorobiova Oksana Serhiivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of Germanic Philology and Translation Department
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
vorobyovaoksana27@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9426-7184

Kravchenko Anna Volodymyrivna,
Student of 035 “Philology” Specialty
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
anna.kravchenkoo17@gmail.com
orcid.org/0000-0001-1913-4933

Purpose – to systematize, describe and illustrate ways of translating English names of oil and gas companies which contain abbreviations/acronyms into the Ukrainian language.

Methods: method of translation analysis (by which translation methods, techniques and transformations used to achieve equivalence in rendering the proper names under consideration into Ukrainian are determined); descriptive method (serves as a basis for

a comprehensive presentation of the results obtained, namely the description of the translation ways established); method of quantitative calculations (enables defining quantitative characteristics of the studied units, productivity of the translation ways singled out).

Results. The theoretical principles of studying abbreviation as a translation problem are considered. The features of rendering onomastic abbreviations / acronyms in the oil and gas sphere are determined. Ways of translating the names of oil and gas companies that contain abbreviations have been systematized and illustrated, their productivity being quantified. The prospects of further translation research in the direction of studying the peculiarities of rendering onomastic abbreviations/acronyms in the branch terminology are acknowledged and outlined.

Conclusions. It has been found out that the following ways are used to translate the names of the English oil and gas companies that contain abbreviations/acronyms: transfer using foreign-language equivalents; transcoding (transliteration and transcription); transfer (retention) of abbreviations in the original lettering; the creation of new abbreviations in the language of translation; descriptive translation. Based on the results of the method of quantitative calculations, it has been concluded that the most productive ways of rendering this empirical material is to translate English-language shortenings by equivalent shortenings of the Ukrainian language and transliteration, which are numerically identical. Direct inclusion, which involves the transfer (retention) of abbreviations in the original letters and the method of transcription, which are also quantitatively identical, occupy the third and the fourth places in productivity, respectively. The method of creating a new abbreviation in the language of translation is less commonly used – the fifth place, while descriptive translation is almost not used as a separate method, but can be used as an auxiliary one if the company name needs to be deciphered.

Key words: abbreviation, shortening/abbreviation, acronym, transliteration, transcription, descriptive translation.

1. Вступ

Переклад назв компаній завжди відігравав важливу роль не лише у сфері внутрішнього бізнесу, а й у міжнародних відносинах. У зв'язку з цим під час роботи з найменуваннями компаній перекладач повинен мати відповідні знання, оскільки в іншому разі неправильно перекладена назва може призвести до непорозумінь на міжнародному рівні.

У зв'язку з інтенсивним розвитком нафтогазової промисловості спостерігається збільшення кількості компаній та корпорацій, що працюють у цій галузі в різних країнах світу (Брагинский, 2006; Fortune Global 100, URL: http://globalcorporations.ru/top100_corporations.html), що своєю чергою створює необхідність адекватного перекладу їх назв. Переклад найменувань компаній нафтогазової промисловості має свої особливості, які включають в себе різні типи лексичних скорочень, обмежену кількість прийомів перекладу назв та інші характерні ознаки, які важливо усвідомлювати задля уникнення неправильного перекладу.

Нерідко в назвах нафтогазових компаній можна зустріти скорочення (аббревіатури, акроніми), які становлять собою ще одну важливу перекладацьку проблему, оскільки мають цілу низку морфологічних та інших особливостей.

Незважаючи на певну кількість науково-практичних робіт, присвячених у тому числі й актуальним проблемам передачі під час перекладу назв галузевих компаній (Корунець, 2003; Карабан, 2004; Ермолович, 2005 та інші), особливості перекладу назв компаній, що містять скорочення, особливо в нафтогазовій сфері, залишаються ще не достатньо вивченими. Це своєю чергою зумовлює актуальність запропонованого дослідження, яке репрезентує спробу систематизувати і проілюструвати на конкретному текстовому матеріалі (Joseph F. Hilyard, 2012, URL: https://www.academia.edu/31493533/The_oil_and_gas_industry_a_nontechnical.pdf) основні способи перекладу одиниць, що аналізуються, з метою подальшого застосування отриманих емпіричних результатів під час перекладу нових назв-скорочень, які постійно з'являються як у нафтогазовій, так і в інших галузевих сферах.

2. Теоретичні засади дослідження абрєвіації як перекладацької проблеми

Сучасний стан суспільства певною мірою відображається в абрєвіації. Цей процес помітний на рівні міжнародних відносин, коли відбувається зростання інтересу до нової термінології та лексики, що містить у собі різні типи скорочень, які своєю чергою полегшують вираження окремих понять у різних мовах. Слід зауважити, що жоден термін, так само як і сам процес абрєвіації, що використовується нині, не отримали чіткого визначення, що зумовило їх різне тлумачення у лінгвістичних студіях.

Теоретичну базу дослідження у розрізі вивчення абрєвіації як особливого способу утворення назв нафтогазових компаній складають роботи лінгвістів, які намагалися всебічно висвітлити питання, пов'язані зі структурно-семантичною типологією скорочень (Нелюба, 2004; Бойченко, 1982), особливостями їх функціонування в різних типах дискурсу та на матеріалі різних мов (Возна, 1981; Волошин, 1966; Кислюк, 2004; Ландер, 2008), способами перекладу цих специфічних словотвірних одиниць (Корунець, 2003; Карабан, 2004).

Традиційно абрєвіація полягає лише в утворенні простих похідних слів унаслідок довільного скорочення вихідних твірних лексичних одиниць (Волошин, 1966). Утворення нових слів за допомогою абрєвіації може відбуватися не лише внаслідок скорочення фінальної частини слова, але і внаслідок «вилучення» його початку або середини (Волошин, 1966). Щодо абрєвіатур, то їм можна надати таке визначення: це складноскорочені слова, утворені з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття; живаються вони, як в усному, так і в писемному мовленні. В цьому дослідженні термін «скорочення» застосовується синонімічно до термінів «абрєвіатура» та «акронім» (Бойченко, 1982).

Під час перекладу абрєвіатур застосовується термін «роз шифровка», під яким розуміють:

- 1) процес встановлення корелята (нескороченої форми);
- 2) сам корелят конкретного скорочення.

Але значення скорочення не завжди збігається зі значенням корелята. Тому «роз шифровка» – не тільки встановлення корелята, але й визначення семантики цього скорочення в конкретному контексті (Карабан, 2004). Для правильної передачі абрєвіатур іншими мовами слід використовувати такі методи:

- 1) передача іноземного скорочення еквівалентним словом іншої мови;
- 2) запозичення іноземного слова (зберігаючи латинське написання);
- 3) передача літерного складу іноземного скорочення літерами іншої мови (транслітерація);
- 4) передача фонетичної форми іноземного скорочення літерами іншої мови (транскрипція);
- 5) дескриптивний (описовий) переклад;
- 6) створення нового скорочення в іншій мові (Карабан, 2004).

3. Особливості передачі українською мовою назв нафтогазових компаній, що містять скорочення

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що основними способами перекладу назв нафтогазових компаній, що містять скорочення, які було обрано як матеріал дослідження (загальною кількістю 55 найменувань), з огляду на роботи Л.М. Черноватого, В.І. Карабана, О.О. Омелянчука (див. Черноватий, Карабан, Омелянчук, 2006); І.Ф. Лощенової, В.В. Нікішиної (див. Лощенова, Нікішина, 2014); А.Л. Семенова (див. Семёнов, 2005); С.І. Влахова, С.П. Флоріна (див. Влахов, Флорин, 2002), є:

- 1) *передача оригінального скорочення еквівалентним скороченням, словом або словосполученням мови перекладу;*
- 2) *передача скорочення оригінальними літерами (збереження іноземного скорочення в його оригінальній формі);*
- 3) *передача графічної форми оригінального скорочення літерами мови перекладу (транслітерування або транслітерація);*
- 4) *передача фонетичної форми оригінального скорочення літерами мови перекладу (транскрибування або транскрипція);*
- 5) *дескриптивний переклад;*
- 6) *утворення нового скорочення мовою перекладу.*

3.1. Передача за допомогою іноземних еквівалентів

Під час перекладу науково-технічних текстів найбільш поширеним способом є передача оригінального (англомовного) скорочення еквівалентним словом або словосполученням мови перекладу (української). Окрім того, що цей метод використовується під час перекладу скорочень, які, наприклад, позначають одиницю вимірювання чи фізичні величини, наприклад, *m (meter) – м (метр)*, він також знаходить своє застосування у перекладі скорочень, що являють собою терміни нафтогазової сфери, зокрема, назви загальновідомих нафтогазових підприємств і корпорацій, наприклад: *BP (British Petroleum) – БіПі (Брітіш Петроліум), IOK (International Oil Companies) – МНК (Міжнародні нафтові компанії), NOC (National Oil Companies) – ННК (Національні нафтові компанії)* та інші.

3.2. Передача (збереження) скорочення оригінальними літерами

Використання зазначеного вище методу становить собою передачу скорочення мови оригіналу (МО) в мові перекладу (МП) латинськими літерами, тобто, по суті, відбувається збереження скорочення в його оригінальній літерній формі. Такий спосіб перекладу може мати ще одну назву – «пряме включення». Використання цього методу надає можливість передати структуру скорочення МО та порівняти його з лексичними одиницями інших мов, наприклад, *Repsol YPF, Socal, Socony* та інші.

3.3. Транслітерування (транслітерація)

Цей спосіб перекладу, який становить собою передачу графічної форми іноземного (англомовного) скорочення літерами мови перекладу (української мови), не є досить поширеним у загальному сенсі, як інші способи, проте є ще одним із найпростіших і найпродуктивніших методів передачі абrevіатур або акронімів, що складають назви підприємств, адже він застосовується у разі, якщо та чи інша абrevіатура / акронім є загальновідомою, наприклад, *TNK-BP – ТНК-БП, ONGC – ОНГК, EOG Resources – EOG Ресорсес* та інші. З використанням методу транслітерації також відпадає необхідність у використанні словників. Основною ідеєю цього способу є заміна літер МО літерами МП. Якщо ж акронім не є досить поширеним, слід насамперед подати переклад у скороченій формі, після чого розшифрувати його мовою перекладу. Таке розшифрування застосовується у тому разі, якщо абrevіатура / акронім вживається вперше, тоді це скорочення подається в дужках, аби у подальшому вживати в тексті саме його.

3.4. Транскрибування (транскрипція)

Передача фонетичної форми іноземного (англомовного) скорочення літерами МП в цьому випадку української мови, тобто транскрипція, використовується не лише під час перекладу звичайних скорочень, а й для передачі акронімів, які літерним складом співпадають із загальноживаними словами, такими як, наприклад, *EAGLE – Elevation Angle Guidance Landing Equipment*. До цього методу можна віднести і політерне вимовлення абrevіатури мови оригіналу, наприклад: *BHP Billiton – «Бі-Ейч-Пі Біллітон»* та інші.

3.5. Дескриптивний (описовий) переклад

Цей спосіб перекладу передбачає розкриття значення одиниці перекладу з використанням розгорнутого опису. Такий спосіб краще використовувати, якщо транскодування (транслітерування або транскрибування), калькування або передача за допомогою іноземних еквівалентів не дозволяють адекватно передати скорочену одиницю без втрати або спотворення її значення та форми для сприйняття особами, які не є фахівцями в тій галузі, якої стосується скорочення. Наприклад: *ONGC – Корпорація нафти та природного газу (КНПГ), NIOC – Національна іранська нафтова компанія (ННК), OMV Petrom – Австрійське управління мінерального палива (АУМП) Петром* та інші. У зазначених випадках абrevіатури МП, що альтернативно подаються у дужках як скорочені варіанти перекладу, не є загальноживаними і знайомими для нефахівця або навіть для фахівця, тому їх використання не є доцільним; у таких випадках слід використовувати так звані «дескриптивні» або «описові» варіанти перекладу.

3.6. Утворення нового скорочення мовою перекладу

Цей спосіб становить собою на першому етапі переклад компонентів аббревіатури мови оригіналу (англійської) та на другому етапі – утворення нового скорочення МП (українською мовою) відповідно до правил і закономірностей української абрєвіації. Наприклад: *НІОС – НІНК* (Національна іранська нафтова компанія), *Petronas – Петронас*, *СНООС – КНОНК* (Китайська національна офшорна нафтова компанія). Утворення нового українського скорочення є одним із найпоширеніших способів передачі абрєвіатур різних організаційних структур, але у таких випадках на початку усного або писемного мовлення новостворене українське скорочення зазвичай супроводжується його описом, а потім, далі за текстом, може використовуватися самостійно.

У кількісному відношенні продуктивність описаних вище способів перекладу назв нафтогазових компаній, до складу яких входять скорочення, наведена нижче: 1) передача за допомогою іншомовних еквівалентів – 13 одиниць (23%); 2) транслітерація – 13 одиниць (23%); 3) передача (збереження) скорочення оригінальними літерами – 10 одиниць (18%); 4) транскрипція – 10 одиниць (18%); 5) утворення нового скорочення мовою перекладу – 7 одиниць (14%); 6) дескриптивний (описовий) переклад – 2 одиниці (4%).

4. Висновки

У найбільш загальному вигляді проведене дослідження дозволяє констатувати, що однаковою кількісною продуктивністю визначаються такі способи перекладу, як передача англійськомовного скорочення еквівалентним скороченням української мови і транслітерація, які є найбільш чисельними. Пряме включення, яке передбачає передачу (збереження) скорочення оригінальними літерами та прийом транскрипції, які також співпадають кількісно, посідають третє і четверте місця за продуктивністю відповідно. Прийом створення нового скорочення в мові перекладу є менш вживаним – п'яте місце, тоді як дескриптивний переклад майже не застосовується як самостійний спосіб, але може використовуватися як допоміжний спосіб, якщо доцільною є розшифровка повної назви компанії.

Під час порівняння такі способи перекладу одиниць, як передача англійськомовного скорочення еквівалентним скороченням української мови та прийом створення нового скорочення в мові перекладу, на перший погляд здаються досить схожими, проте між ними спостерігається певна різниця. Так, перший спосіб стосується відтворення вже зареєстрованих у лексикографічних джерелах ономастичних одиниць, а другий – застосовується для передачі нових назв, оказіональних одиниць, які тільки починають використовуватися.

Варто зазначити, що використання тих чи інших способів перекладу скорочень, у тому числі й назв компаній, до складу яких входять абрєвіатури / акроніми, зумовлено наявністю певних особливостей, до яких належать, зокрема, структурні особливості скорочень, жанрово-стильова приналежність текстів, в яких використовуються одиниці, що розглядаються. Слід підкреслити, що на цьому етапі розвитку англійської мови, як у сфері міжнародної кооперації, так і в різногалузевих дискурсах, процес творення акронімів і абрєвіатур спостерігається значно частіше, ніж термінотворення, що не виключає можливості модифікації вже наявних способів перекладу та застосування нових, раніше не характерних для цих одиниць перекладацьких прийомів. Зазначене вище своєю чергою зумовлює перспективність подальших перекладознавчих студій у цьому напрямку.

Література:

1. Брагинский О.Б. Нефтегазовый комплекс мира. Москва : Нефть и газ, 2006. 96 с.
2. Бойченко Л.М. Структурно-семантичні типи абрєвіатур і діапазон їх дериваційної активності в сучасній українській мові. *Мовознавство*. 1982. №5. С. 75–80.
3. Влахов С.И., Флорин С.П. Международные отношения: неперебиваемое в переводе : Москва, 2002. 209 с.
4. Возна Р.Ф. Абрєвіатури в діловому мовленні. *Культура слова*. Київ, 1981. Вип. 23. С. 48–50.
5. Волошин Е.П. Структура абрєвіатур и способы их образования в современном английском языке : Москва, 1966. 80 с.
6. Ермолович Д.И. Основания переводоведческой ономастики. Москва, 2005. 208 с.
7. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
8. Кислюк Л.П. Особливості творення і функціонування абрєвіатур та їх дериватів у мові преси. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2004. Вип. 11. С. 187–190.
9. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.
10. Ландер М. Абрєвіатури зі значенням інструментала в сучасних галузевих терміносистемах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Херсон, 2008. Вип. 7. С. 188–189.
11. Лощенко І.Ф., Нікішина В.В. Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу. *Наукові Записки НДУ ім. М.Гоголя. Філологічні науки*. 2014. С. 102–105.
12. Нелюба А.М. Номінативно-словотвірні можливості абрєвіатур. Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Харків, 2004. Т. 10. С. 233–241.
13. Семёнов А.Л. Основные положения общей теории перевода. Москва : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. 99 с.
14. Черноватий Л.М., Карабан В.І., Омелянчук О.О. Переклад англійськомовної технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2006. 296 с.
15. Fortune Global 100. URL: http://globalcorporations.ru/top100_corporations.html (accessed on: 06.03.2020).
16. Joseph F. Hilyard. The oil and gas industry. A nontechnical guide. 2012. URL: https://www.academia.edu/31493533/The_oil_and_gas_industry_a_nontechnical.pdf (accessed on: 06.03.2020).

References:

1. Braginskiy O.B. (2006). *Neftegazovyi kompleks myra*. [World oil and gas complex]. Moskva : Oil and gas, 96 p. [in Russian].
2. Boichenko L.M. (1982). *Strukturno-semantichni typy abreviatur i diapazon yikh deryvatsiinoi aktyvnosti v suchasni ukrainskii movi*. [Structural-semantic types of abbreviations and the range of their derivative activity in modern Ukrainian]. *Movoznavstvo*. №5, p. 75–80 [in Ukrainian].
3. Vlachov S.I., Florin S.P. (2002). *Mezhdunarodnye otnosheniya: neperevodimoe v perevode*. [International relations: untranslatable in translation]. Moskva, 209 p. [in Russian].
4. Vozna R.F. (1981). *Abreviatury v dilovomu movlenni*. [Abbreviations in business language] // *Kultura slova*. Kyiv. 23, p. 48–50 [in Ukrainian].
5. Voloshin E.P. (1966). *Struktura abreviatur i sposoby ikh obrazovaniya v sovremennom anhlyiskom yazyke*. [The structure of abbreviations and methods of their formation in modern English]. Moskva, 80 p. [in Russian].
6. Yermolovich D.I. (2005) *Osnovaniya perevodovedcheskoy onomastiki*. [Grounds for translation onomastics]. Moskva, 208 p. [in Russian].
7. Karaban V.I. (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy*. [Translation of English scientific and technical literature. Grammar difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia : Nova knyha, 576 p. [in Ukrainian].
8. Kysliuk L.P. (2004). *Osoblyvosti tvorennia i funktsionuvannia abreviatur ta yikh deryvativ u movi presy*. [Peculiarities of creating and operating abbreviations and their derivatives in the language of the press] // *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. Kyiv. 11, p. 187–190 [in Ukrainian].
9. Korunets I.V. (2003). *Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad)*. [Theory and practice of translation (aspect translation)]. Vinnytsia : Nova knyha, 448 p. [in Ukrainian].
10. Lander M. (2008). *Abreviatury zi znachenniam instrumentalna v suchasnykh haluzevykh terminosystemakh*. [Instrumental abbreviations in modern industry terminology] // *Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Serii «Linhvistyka». Kherson. 7, p. 188–189 [in Ukrainian].
11. Loshchenova I.F., Nikishyna V.V. (2014). *Perekladatski transformatsii yak efektyvnyi zasib dosiahnennia adekvatnosti perekladu*. [Instrumental abbreviations in modern industry terminology] // *Naukovi Zapysky NDU im. M.Hoholia. Filolohichni nauky*, p. 102–105 [in Ukrainian].
12. Neliuba A.M. (2004). *Nominativno-slovotvorni mozhyvosti abreviatur*. [Nominative and word-forming possibilities of abbreviations] // *Zbirnyk Kharkivskoho istoryko-filolohichnoho tovarystva*. Kharkiv. Vol. 10, p. 233–241 [in Ukrainian].
13. Semyonov A.L. (2005). *Osnovnye polozheniya obshchey teorii perevoda*. [Basic provisions of the general theory of translation]. Moskva : Yzd-vo Rossiyskogo un-ta druzhby narodov, 99 p. [in Russian].
14. Chernovaty L.M., Karaban V.I., Omelianchuk O.O. (2006). *Pereklad anhlo-movnoi tekhnichnoi literatury*. [Translation of English-language technical literature]. Vinnytsia : Nova knyha, 296 p. [in Ukrainian].
15. Fortune Global 100. URL: http://globalcorporations.ru/top100_corporations.html (accessed on: 06.03.2020).
16. Joseph F. Hilyard. *The oil and gas industry. A nontechnical guide*. 2012. URL: https://www.academia.edu/31493533/The_oil_and_gas_industry_a_nontechnical.pdf (accessed on: 06.03.2020).

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020
The article was received 17 April 2020

УДК 81'373.612.2

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-81-21>

МАЛОВІДОМИЙ ПЕРЕКЛАД ПОВІСТІ М. ГОГОЛЯ М. ЗЕРОВИМ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ НАРОДНОРОЗМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Голі-Оглу Тамара Войцехівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри української мови та слов'янської філології

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

goli.oglu.t.v@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7474-2563

Мета роботи – майстерність перекладу М. Зеровим з мови оригіналу на українську повісті Миколи Гоголя «Іван Федорович Шпонька та його тітонька», дослідження прийомів перекладу народнорозмовних лексичних одиниць, до яких вдався видатний український митець.

Методи. У дослідженні використано зіставний метод, метод лінгвістичного і лінгвокультурного аналізу, структурно-семантичний метод, описовий і контекстуальний, методи теоретичного та емпіричного узагальнення.

Результати. У статті доведено, що у перекладі повісті М. Гоголя український письменник широко використовує розмовні лексичні одиниці задля створення мовних портретів героїв твору: Івана Федоровича Шпоньки, його тітоньки Василини Кашпорівни, поміщика-сусіда Григорія Григоровича, їхньої челяді. Етикетні формули-звертання і етикетні вигуки, зменшено-пестливі форми-звертання оригінального гоголівського тексту М. Зеров перекладає українською майже адекватно або застосовує еквіваленти. Виявлено, що найбільш уживаними прийомами перекладу є додавання, що використовуються для заповнення лексико-семантичних лакун, лексико-граматичні заміни, а також вилучення стилістично забарвлених елементів тексту. Серед лексичних елементів з національним (розмовним) маркуванням зафіксовано значну кількість вторинних номінацій, що відіграють роль оцінних емотивів. Фраземи, що мають переважно народнорозмовне походження і вжиток, М. Зеров передає українською із залученням трансформаційного перекладу, у межах якого зафіксовано дефразеологізація.

Висновки. Отже, стилістичну доміанту повісті М. Гоголя «Іван Федорович Шпонька та його тітонька» становлять народнорозмовні лексичні одиниці, що створюють неповторні українські характери і національний колорит. Функціонально найактивнішими з цих одиниць є: 1) народнорозмовні етикетні формули-звертання; 2) вторинні номінації оцінного характеру, що мають народнорозмовне маркування; 3) фраземи. У перекладі повісті М. Гоголя для досягнення адекватності М. Зеров найактивніше використовує лексичні і лексико-граматичні трансформації, що не супроводжуються стилістичними змінами, а також нетрансформаційний переклад із застосуванням лексикографічних відповідників. Задля досягнення адекватності перекладу М. Зеров також застосовує стилістичні трансформації, що поєднуються з лексичними і лексико-граматичними. Використання такого арсеналу перекладацьких прийомів трансформаційного і нетрансформаційного характеру забезпечує адекватність перекладу, хоча дещо і порушує його еквівалентність.

Ключові слова: національні маркери, міжмовні трансформації, додавання, вилучення, лексико-граматичні заміни, адекватність перекладу.

A LITTLE-KNOWN TRANSLATION OF M. GOGOL'S STORY BY M. ZEROV: PECULIARITIES OF TRANSMISSION OF VERNACULAR LEXICAL UNITS

Goli-Oglu Tamara Voitsekhivna,

Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor,

Head of the Department of Ukrainian Language and Slavic Philology

Pryazovskij State Technical University

goli.oglu.t.v@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7474-2563

The purpose of the work is the mastery of M. Zerov's translation from the original language into Ukrainian Mykola Gogol's story "Ivan Fedorovich Shponka and his aunt", the study of translation techniques of vernacular lexical units, which were used by a Ukrainian writer of distinction.

Methods. The study is based on a comparative method, the method of linguistic and linguistic-cultural analysis, structural-semantic method, descriptive and contextual, methods of theoretical and empirical generalization.

Results. The article proves that in the translation of M. Gogol's story the Ukrainian writer widely uses colloquial lexical units to create linguistic portraits of the characters of the story, particularly Ivan Fedorovich Shponka, his aunt Vasylyna Kashporivna, a landowner-neighbor Hryhoriy Hryhorovych, their servants. Etiquette addressing formulas and etiquette exclamations, diminutive addressing forms of the original Gogol's text M. Zerov translates into Ukrainian almost adequately or uses the equivalents. It was found that the most common methods of translation are additions for filling in lexical and semantic lacunas, also lexical and grammatical substitutions, and removal of stylistically colored elements of the text. Among the lexical elements with national (colloquial) marking, a big quantity of secondary nominations were revealed, playing the part of evaluative emotives. Phrasemes that have mainly vernacular origin and use, M. Zerov translates into Ukrainian with the application of transformational translation, in which one case of dephraseologization was found out.

Conclusions. The stylistic dominant of M. Gogol's story "Ivan Fedorovich Shponka and his aunt" are vernacular lexical units that build up unique Ukrainian characters and national colouring. The most functionally active among them are: 1) vernacular

etiquette addressing formulas; 2) secondary nominations of an evaluative character, possessing vernacular markings; 3) phrasemes. In the translation of M. Gogol's story, M. Zerov most actively uses lexical and lexico-grammatical transformations that are not accompanied with stylistic substitutions and also non-transformational translation with application of lexicographic equivalents. In order to achieve the adequacy of translation, M. Zerov also uses stylistic transformations that are combined with lexical and lexical-grammatical. Application of such arsenal of translation techniques of transformational and non-transformational character ensures the adequacy of translation, though, sometimes, infringing its equivalency.

Key words: national markers, interlingual transformations, addition, subtraction, lexical and grammatical substitutions, translation adequacy.

1. Вступ

У сучасному українському перекладознавстві період 1920–30 років є жахливими сторінками знищення українського художнього перекладу, яке супроводжувалося репресіями з боку сталінського режиму талановитих харківських і київських перекладачів. Серед репресованих українських перекладачів найяскравішою постаттю є Микола Зеров – талановитий поет, майстерний перекладач більше як з десяти давніх (старогрецька, латинська) і сучасних (англійська, французька, німецька, ідиш, польська, чеська, російська, білоруська) мов; ідейний лідер Київської школи неокласиків («п'ятірного грона», за метафоричною назвою М. Драй-Хмари). І якщо поетичну перекладну спадщину М. Зерова досить активно студіювали як перекладознавці та історики перекладу ХХ ст., так і сучасні, зокрема Т. Бледих (Бледих, 2018), В. Державін (Державін, 2015), Л. Коломієць (Коломієць, 2015), М. Кочур (Кочур, 2008) та інші, то його переклади прозових творів не потрапляли до кола уваги сучасних дослідників, тому, вважаємо, вони потребують детального студіювання.

Мета роботи – оцінка адекватності перекладу М. Зеровим з мови оригіналу українською повісті Миколи Гоголя «Іван Федорович Шпонька та його тітонька», дослідження прийомів перекладу народнорозмовних лексичних одиниць, до яких вдався М. Зеров.

2. Проблема адекватності перекладу в сучасному перекладознавстві

Переклад є різновидом міжмовного і міжкультурного посередництва, у процесі якого створюється текст мовою перекладу, що є комунікативною і естетичною (коли йдеться про художній переклад) рівноцінною заміною тексту оригіналу. У зв'язку з цим постає питання адекватності й еквівалентності перекладу, а також шляхів їх досягнення. У разі з художнім текстом може йтися про функціонально-прагматичну адекватність тексту оригіналу і тексту перекладу, метою якої є рівнозначний вплив обох текстів на реципієнтів, що є носіями різних мов. Тут доречною є апеляція до теоретичних міркувань А.В. Федорова, який одним із перших у східнослов'янському перекладознавстві сформулював дефініцію поняття «адекватності перекладу» як «вичерпної (у А.В. Федорова – «повноцінної») передачі змісту першотвору і повноцінної функціонально-стилістичної відповідності йому» (Федоров, 2002: 173).

Поняття «еквівалентність» перекладу також передбачає встановлення між текстом оригіналу і текстом перекладу відношень рівнозначності та рівноцінності, проте вони дещо іншого характеру – це точність, повнота передачі змісту тексту оригіналу засобами мови перекладу на смисловому, лексико-семантичному, граматичному, стилістичному та функціонально-прагматичному рівнях.

Спільною ознакою понять «адекватність» і «еквівалентність» перекладу є збереження в тексті перекладу функціонально-комунікативної спрямованості тексту оригіналу (Валеєва, 2006: 19). Проте поняття «адекватність» є ширшим за поняття «еквівалентність», адже еквівалентність – це кількісна і функціональна характеристика, тобто відношення між окремими елементами (знаками) тексту, конструкціями і навіть текстами, а адекватність є якісною оцінкою відповідності тексту перекладу текстові оригіналу. Еквівалентність ґрунтується на критерії процесуальності, а адекватність – на критерії результативності. Оскільки в дослідженні зіставляються результат перекладацької діяльності – текст перекладу – з текстом першотвору, то будемо оперувати саме поняттям «адекватність».

Як свідчить перекладацька практика, переклад може набувати статусу адекватного навіть якщо перекладачеві не вдалося відшукати лексикографічні відповідники деяким елементам тексту оригіналу, адже О.Д. Швейцер підкреслював, що між первинним і вторинним текстом встановлюються асиметричні відношення, а отже, між оригіналом і перекладом відсутні однозначні відношення (Швейцер, 1988: 75). У такому разі найпотужнішими прийомами досягнення адекватності перекладу виступають різні типи перекладацьких трансформацій, зокрема додавання, вилучення, лексико-семантичні заміни тощо.

3. Трансформаційність перекладу М. Зеровим народнорозмовних лексичних одиниць

Оскільки події повісті відбуваються на Полтавщині неподалік від Гадячого в першій половині ХІХ ст., маємо констатувати той факт, що М. Гоголь, описуючи рідні місця, саме за допомогою народної розмовної лексики намагався створити яскраві, кумедні українські характери, зокрема, Івана Федоровича Шпоньки, його тітоньки Василя Кашпорівни, поміщика-сусіда Григорія Григоровича Сторченка та їхньої челяді. Вимальовуючи ці характери, М. Гоголь активно використовує розмовні лексичні одиниці для створення мовних портретів цих персонажів, зокрема народністю й колоритністю вирізняються етикетні формули.

У процесі зіставного аналізу оригінального тексту М. Гоголя і тексту перекладу було зафіксовано факти застосування М. Зеровим комплексних перекладацьких трансформацій як прийомів досягнення адекватності перекладу, хоча їх використання і порушувало еквівалентність перекладу:

1) **Лексичні і лексико-граматичні трансформації, що не супроводжувалися стилістичними:** рос. «– Ей-богу-с, не могу ... я уже имел случай...» (Гоголь, 1986: 158) – укр. «– *Йй-богу, пане, не можу ... мені вже довелося...*» (Гоголь, 2019: 247);– у цьому фрагменті репліки фіксуємо в перекладі М. Зерова лексичне додавання

звертання до співрозмовника, щоб речення в українському варіанті не набуло небажаного еліптичного характеру; рос. «– *Очень рада, государыня моя, что имею честь лично доложить вам мое почтение. А вместе с рещептом позвольте поблагодарить за хлебосольство ваше к племяннику моему Ивану Федоровичу, который много им хвалится*» (Гоголь, 1986: 169) – укр. «– *Дуже рада, моя пані добродійко, що маю честь особисто віддати вам мою пошану. А разом з рещептом дозвольте подякувати за гостинність вашу до мого племінника Івана Федоровича, що дуже він нею хвалиться*» (Гоголь, 2019: 264) – у перекладі М. Зеров повністю зберіг етикетний характер фрази в цілому, навіть модне в ті часи фонетично спотворене слово-англіцизм «рещепт», а лексико-граматична заміна рос. *государыня моя* на укр. *моя пані добродійко* виглядає, на нашу думку, повністю адекватною і доцільною. Офіційну етикетну формулу-звертання першої половини XIX ст. рос. «*Желаю здравствовать, милостивый государь!*» (Гоголь, 1986: 157) українською перекладено М. Зеровим як розмовний етикетний матеріал, що має національну українську віднесеність, маркування, «*Доброго здоров'я, мостивий пане!*» (Гоголь, 2019: 246) – у звертанні перекладач застосовує в ролі відповідника полонізм *моствиий*, що був популярний у ті часи на території України; це польське звертання М. Зеров поєднує із суто українською народнорозмовною етикетною формулою *Добрий день!*; очевидно тут є лексична заміна з метою прагматичної адаптації російського мовного виразу до національної мовної картини світу українського читача.

До цієї групи належать також народнорозмовні російські лексичні одиниці, які М. Гоголь у зазначеній повісті використовує як вторинні номінації, що містять оцінні характеристики і мають статус емотивів: рос. «– *Разве я это сюда велел ставить тебе, любезный? Разве я это говорил ставить тебе, подлец? Разве я не говорил тебе наперед разогреть курицу, мошенник? Пошел... – Постой, рожжа! Где погребец со штофиками?*» (Гоголь, 1986: 158) – укр. «– *Хіба я це сюди казав тобі ставити, моє серце? Хіба я це сюди казав тобі ставити, гадюко! Чи не казав я тобі спершу розігріти курку, пройдисвіте! Геть! ... – Стривай, мугиряко! Де погрібець зі штофиками?*» (Гоголь, 2019: 247) – М. Зерову в цій тираді вдалося, на наш погляд, майстерно передати українською мовою висхідну негативно-оцінну градацію у звертаннях до слуги, що є, за своєю мовною природою, вторинними номінаціями, а в повісті мають збільшити рівень емоційної напруги в спілкуванні героїв: рос. *любезный – подлец – мошенник – рожжа* і укр. *моє серце – гадюко – пройдисвіте – мугиряко*; очевидними є лексико-граматичні заміни в усіх чотирьох випадках, які, з погляду емоційного забарвлення та оцінності реплік, є абсолютно адекватними оригіналу, не порушують стилістичної однорідності вислову, а тому є доречними.

2) **Стилістичні трансформації, що можуть супроводжуватися лексичними і лексико-граматичними змінами.** М. Зеров у своєму перекладі повісті М. Гоголя часом вдається до певної демократизації мовлення героїв, передаючи офіційні звертання, етикетні формули і просто літературне мовлення за допомогою народнорозмовних відповідників, що можемо інтерпретувати як різновид стилістичних міжмовних трансформацій: рос. «– *Иван Иванович, я тебе говорю, что ты лжешь!* – произнес Григорий Григорьевич, для лучшей ясности – по складам и громче прежнего» (Гоголь, 1986: 165) – укр. «– *Іване Івановичу, я ж тобі кажу, що ти брешеш!* – проказав Григорій Григорович, задля більшої виразності склад за складом і голосніше, як перше» (Гоголь, 2019: 259) (рос. літ. *лгать* – укр. розм. *брехати*); рос. «– *Иван Иванович! ведь ты глуп, и больше ничего, – громко сказал Григорий Григорьевич. – Ведь Иван Федорович знает все это лучше тебя и, верно, не поверит тебе*» (Гоголь, 1986: 165) – укр. «– *Іване Івановичу! таки дурень ти та й більш нічого, – голосно промовив Григорій Григорович. – Та ж Іван Федорович знає все те краще, як ти, і тобі не повірить*» (Гоголь, 2019: 259) – у М. Гоголя літературна, функціонально нейтральна лексема рос. *глуп* вбудована в народнорозмовну фразу, натомість М. Зеров цю лексему передає розмовним народним відповідником укр. *дурень* і тим самим надає всій фразі єдиного народнорозмовного звучання і відповідної стилістичної віднесеності.

3) **Нетрансформаційний переклад народнорозмовних одиниць із застосуванням лексикографічних відповідників:** рос. «*Любезный племянник, Иван Федорович!*» (Гоголь, 1986: 155) – укр. «*Любий племіннику, Іване Федоровичу!*» (Гоголь, 2019: 243); рос. *Приезжай, Ванюша... многолюбящая тебя тетка*» (Гоголь, 1986: 156) – укр. «*Приїжджай же, Ванько! ... з щиросердною любов'ю, твоя тітка*» (Гоголь, 2019: 243); рос. «*Милостивая государыня, тетушка Василиса Кашпоровна!*» (Гоголь, 1986: 156) – укр. «*Ласкава добродійко, тітонько Василю Кашпорівно!*» (Гоголь, 2019: 244).

Як відомо, у процесі перекладу значну складність являє собою передача народнорозмовних зменшено-пестливих форм власних імен, які також можемо інтерпретувати як народнорозмовні лексичні одиниці. Причиною таких труднощів перекладу є той факт, що українська та російська мови мають оригінальні, власні системи зменшено-пестливих суфіксів. Окрім того, від більшості власних імен іншомовного походження, зокрема французьких та англійських, такі форми просто не утворюються за допомогою суфіксації, оскільки таке формотворення відсутнє в мові-донорі, бо не допускає мовна система. І хоча в повісті М. Гоголя таких народно-розмовних онімів небагато, М. Зеров віртуозно долає цю перешкоду: рос. *Машенька!* – укр. *Машуню!*, рос. *Омелько* – укр. *Омелько*, рос. *Ванюша* – укр. *Ванько* тощо.

4. Особливості перекладу М. Зеровим фразем народнорозмовного походження і вжитку

Народнорозмовного національного українського колориту надають повісті М. Гоголя «Іван Федорович Шпонька та його тітонька» фраземи, що є переважно лексичними одиницями народнорозмовного походження. У процесі перекладознавчого зіставного аналізу тексту оригіналу і тексту перекладу досліджуваної повісті М. Гоголя було зафіксовано в тексті оригіналу сімнадцять фразем, з них більшість – народнорозмовного походження і вжитку, зокрема: рос. «*То же самое, что в решето воду лей*» (Гоголь, 1986: 152) – укр. «*Як у підрешіток воду лий*» (Гоголь, 2019: 238); «*Один из вверенных ему учеников, чтобы склонить своего аудитора написать ему в списке*

scit, тогда как он своего урока в зуб не знал, принес в класс завернутый в бумагу, облитый маслом блин» (Гоголь, 1986: 154) – укр. «Один із довірених йому учнів, щоб прихилити свого аудитора записати йому в списку scit, хоч він свого завдання ні в зуб не знав, приніс до класу загорнутий у папір млинець з маслом» (Гоголь, 2019: 240); рос. «Казалось, и с виду он принадлежал к числу тех людей, которые не ломали никогда головы над пустяками и которых вся жизнь катилась по маслу» (Гоголь, 1986: 157) – укр. «Та й на вигляд, здавалося, був він із тих людей, що ніколи не сушили собі голови дурницями і в яких усе життя їхнє котилося, як підмазане» (Гоголь, 2019: 246); «– Сместа не сойду, покамест не выкушаете...» (Гоголь, 1986: 158) – укр. «– З місяця не рушу, поки не вип’єте» (Гоголь, 2019: 247); рос. «Невозможно описать, что происходило со мною: в ухе так и щекочет, так и щекочет... ну, хоть на стену!» (Гоголь, 1986: 158–159). Слід відзначити, що М. Зеров під час перекладу зазначених розмовних лексичних одиниць-фразем не вдавався до змін генетичного і стилістичного маркування і зміг в українській мові 1930-тих років відшукати адекватні народнорозмовні відповідники-фраземи.

Проте за результатами проведеного аналізу можемо зафіксувати факт використання М. Гоголем не лише народнорозмовних фразем, а й сталих висловів книжного походження, зокрема біблійного та літературного: рос. «Зная за собой такой грех, нарочно просил его списать ее в тетрадку» (Гоголь, 1986: 152) – укр. «Отже, за собою такий гріх знаючи, зумисне ж прохав його списати її на папері» (Гоголь, 2019: 238); рос. рос. «И так был занят этим, что даже не заметил, как в классе сделалась вдруг мертвая тишина» (Гоголь, 1986: 154) – укр. «... і так був убрався в ту роботу, що й не помітив, як враз настала мертва по всьому класі тиша» (Гоголь, 2019: 241); рос. «Это происходило оттого, что все мужчины чувствовали при ней какую-то робость и никак не имели духу сделать ей признанье» (Гоголь, 1986: 160) – укр. «Причиною цього було те, що всі чоловіки робилися коло неї якісь несміливі і ніколи не наважувалися оспівдитися їй» (Гоголь, 2019: 250) – фіксуємо дефразеологізацію при перекладі, адже фразема тексту оригіналу в перекладі передається вільним, хоча й емоційно забарвленим, словосполученням, і як наслідок такої заміни – втрачається метафоричність сполучення; рос. «Долгом почитаю предуведомить читателей, что это была именно та самая брочка, на которой еще ездил Адам; и потому, если кто будет выдавать другую за адамовскую, то это суцая ложь и брочка непременно поддельная» (Гоголь, 1986: 168) – укр. «Вважаю за свою повинність звідомити читальників, що це була та сама брочка, якою їздив ще Адам, і тому коли хто видаватиме за адамівську якусь іншу, то це суцзя брехня, і та брочка запевне фальшива» (Гоголь, 2019: 263–264). Як бачимо, дефразеологізація під час перекладу таких фразем відбулася лише в одному випадку (рос. не имели духу – укр. якісь несміливі).

Серед фразем книжного вжитку в тексті повісті М. Гоголя наявний сталий вислів, що в процесі перекладу М. Зеровим утратив своє книжне, літературне функціональне маркування, адже його було передано розмовною фразею: рос. «Но Иван Федорович стоял, как будто громом оглушенный» (Гоголь, 1986: 170) – укр. «Та Иван Федорович стояв, немов громом прибитий» (Гоголь, 2019: 267); однак і цей варіант перекладу вважаємо повністю адекватним.

5. Висновки

Стилістичну домінанту повісті М. Гоголя «Іван Федорович Шпонька та його тітонька» становлять народнорозмовні лексичні одиниці, що створюють неповторні гоголівські українські характери і національний колорит. Функціонально найактивнішими з цих одиниць є: 1) народнорозмовні етикетні формули-звертання; 2) вторинні номінації оцінного характеру, що мають народнорозмовне маркування; 3) народнорозмовні фраземи. У перекладі повісті М. Гоголя М. Зеров як прийоми досягнення адекватності перекладу найактивніше використовує лексичні і лексико-граматичні трансформації, що не супроводжуються стилістичними змінами, а також нетрансформаційний переклад із застосуванням лексикографічних відповідників. Як прийом досягнення адекватності перекладу М. Зеров також застосовує стилістичні трансформації, що часом поєднуються з лексичними і лексико-граматичними. Використання такого арсеналу перекладацьких прийомів трансформаційного і нетрансформаційного характеру забезпечує адекватність перекладу, хоча часом і порушує його еквівалентність.

Література:

1. Блєдих Т. Поетичні переклади доби Розстріляного Відродження. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство та літературознавство). Київ, 2018. Вип. 10. С. 79–84.
2. Валеева Н.Г. К понятиям адекватности и эквивалентности в научном переводе. Вестник РУДН. Серия: Вопросы образования; Язык и специальность. Москва, 2006. Вып. 1 (3). С. 17–21.
3. Гоголь Н. Иван Федорович Шпонька и его тетушка. Гоголь Н. Избранное. Москва: Просвещение, 1986. С. 153–172.
4. Гоголь М. Иван Федорович Шпонька та його тітонька / переклад М. Зерова. Гоголь М. Українські повісті. Найкращі переклади / за редакцією І. Малковича. Київ: Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2019. С. 237–270.
5. Державін В.М. Про мистецтво перекладу: статті та рецензії 1927–1931 років / укладачі: О.А. Кальниченко, Ю.Ю. Полякова; ред. Л.М. Черноватий, В.І. Карабан. Вінниця: Нова книга, 2015. 299 с.
6. Коломієць Л.В. Український художній переклад та перекладачі 1920-30-х років: Матеріали курсу «Історія перекладу»: навч. посіб. Вінниця: Нова Книга, 2015. 350 с.
7. Кочур Г. Перекладацький доробок неокласиків. Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв’ю. Київ: Смолоскип, 2008. Т. 1. С. 208–213.
8. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). Санкт-Петербург: Издательский Дом «Филология Три», 2002. 416 с.
9. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва: Наука, 1988. 215 с.

References:

1. Bliedykh, T. (2018) Poetychni pereklady doby Rozstrilianoho Vidrozhennia. [Poetic translations of the Shot Renaissance]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriiia 8. Filolohichni nauky (movoznavstvo ta literaturoznavstvo). – Scientific journal of NPU them. M. P. Dragomanov. Series 8. Philological Sciences (Linguistics and Literary Studies)*. Kyiv, 2018. Vol. 10. P. 79–84 [in Ukrainian].
2. Valeeva, N. G. K ponyatiam adekvatnosti i ekvivalentnosti v nauchnom perevode. [To the concepts of adequacy and equivalence in scientific translation]. *Vestnik RUDN. Seriya: Voprosy obrazovaniya; Yazyk i spetsialnost. – Bulletin of the RUDN University. Series: Educational Issues; Language and specialty*. Moscow, 2006. Vyip. 1 (3). P. 17–21 [in Russian].
3. Gogol, N. (1986) Ivan Fedorovich Shponka i eho tetushka. [Ivan Fedorovich Shponka and his aunt]. *Gogol N. Izbrannoe. – Gogol N. Favorites*. Moscow : Prosveshchenie, 1986. P. 153–172 [in Russian].
4. Hohol, M. (2019) Ivan Fedorovych Shponka ta yoho titonka / pereklad M. Zerova. [Ivan Fedorovich Shponka and his aunt / translation by M. Zerov]. *Hohol M. Ukrainski povisti. Naikrashchi pereklady / za redaktsiieiu I. Malkovycha. – Gogol M. Ukrainian stories. The best translations / edited by I. Malkovich*. Kyiv : Vydavnytstvo «A-BA-BA-HA-LA-MA-HA», 2019. P. 237–270 [in Ukrainian].
5. Derzhavin, V. M. (2015) Pro mystetstvo perekladu: statti ta retsenzii 1927–1931 rokiv / ukladachi: O. A. Kalnychenko, U. U. Poliakova; red. L. M. Chernovatyi, V. I. Karaban. [On the Art of Translation: Articles and Reviews from 1927–1931]. Vinnytsia : Nova knyha, 2015. 299 p. [in Ukrainian].
6. Kolomyiets, L. V. (2015) Ukrainyskyi khudozhnii pereklad ta perekladachi 1920–30-kh rokiv: Materialy kursu «Istoriia perekladu» : navch. posib. [Ukrainian Artistic Translation and Translators of the 1920s-30s: Course Materials in Translation History]. Vinnytsia : Nova Knyha, 2015. 350 p. [in Ukrainian].
7. Kochur, H. (2008) Perekladatskyi dorobok neoklasykiv. [Neoclassical translation skills]. *Kochur H. Literatura ta pereklad : Doslidzhennia. Retsenzii. Literaturni portrety. Interviu. – Kochur N. Literature and Translation: Research. Reviews. Literary portraits. Intervie*. Kyiv : Smoloskyp, 2008. T. 1. P. 208–213 [in Ukrainian].
8. Fedorov, A. V. Osnovy obschey teorii perevoda (lingvisticheskie problemy). [Fundamentals of the general theory of translation (linguistic problems)]. Sankt-Peterburg : Izdatelskiy Dom “Filologiya Tri”, 2002. 416 p. [in Russian].
9. Shveytser, A. D. Teoriya perevoda: Status, problemy, aspekty. [Translation Theory: Status, Problems, Aspects.]. Moscow : Nauka, 1988. 215 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.04.2020

The article was received 15 April 2020

Наукове видання

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск — LXXXI
Issue

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 14,88. Замов. № 0620/144. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефон +38 (0552) 39-95-80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.